

Turški boji v XV. in XVI. veku

posebnim ozirom na Slovence.

NARODNA ČITALNICA
v
KRANJU.

40

Spisal

Janez Parapat.

Izdala in založila Matica Slovenska v Ljubljani.

Card Kranjske čitalnice

1871.

Natisnil Jožef Blaznik.

5541

~~64503~~

e 090208493

1815

II-164

~~93-PA~~

949.712

Turški boji v XV. in XVI. veku

s posebnim ozirom na Slovence.

Spisal Janez Parapat.

Uvod.

Izročevaje milim rojakom delo nekterih ur ne morem zamolčati dveh opombic, ki ste mi posebno na srcu. Pred vsemi prizanesite mi, blagi čitatelji! ako se vam pričujoče delo zdi nekako okorno, sem ter tje celó dolgočasno, nedovršeno. Le v vélikih obrisih sem načrtal za slovenski narod toliko žalostno a tudi slavno dobo. Mar-sikaj še ni prav jasno; meglena in ne do sleherne črtice izpeljana je naša slika. Natančno izpeljavo te le začete velikanske zgodovinske podobe prepuščam onim, ki bodo slikali za menoj. Če pa kdo poreče, da prav zaradi tega še ni čas za tako delo, naj pomisli, da mora-mo vendar kedaj začeti, ker vsega tako ne doženemo, sicer bi ostalo našim potomcem vse ali nič.

Naj tedaj to delo s svojimi pomanjkljivostimi — ktero člo-veško delo je pač brez njih? — roma iz rok v roke in izbuja in vnema srce k ljubezni do slovenske domovine, ktero bomo tem gor-kejš ljubili, čem bolje poznamo njo in zgodovino njenih sinov!

V Podbrezji na bele nedelje dan 1. 1871.

Pisatelj.

Poglavitni viri in spisi o turških bojih.

Nenatisnjeni:

Listine iz dvorne knjižnice meniške ali monakovske. Listine iz zgodovinskega društva koroškega in kranjskega. Listine iz Joaneja Graškega.

Natisnjeni:

1. Joh. Weichard Valvazor: „Die Ehre dess Herzogthumbs Crain“ Laibach 1689 v štirih foliantih s 533 lepimi izvirnimi bakrorezi. Za našo deželo neumorno delo! V zgodovini sicer ne povsem verjetno, a dober ka-žipot v vrsti raznih dogodkov.

2. Jacobi Uluresti, theologi et sacerdotis carinthiaci, chronicon Avstriacum kot nadaljevanje njegovega letopisa Chronicon Carinthiacum. Ta obsega leta od 764 do 1360, prvi pa zlasti življenje cesarja Friderika IV. in dogodbe do njegove smrti l. 1493. Jakob Unrest je bil župnik v slovenski Diholci (Tehelsberg) na Koroškem in živel v drugi polovici XV. stoletja. Bil je tedaj priča in sovremenik turških napadov za časa Friderikovega in povsem vreden našega zaupanja. Njegova letopisa sestavljena v nemškem jeziku najdemo natisnjena v Hahnii Collectio Monumentorum veterum et recentium etc. Brunsvigae 1724. I. st. 379—536 in 537—805. Rokopisa nekdanj v knjižnici nadvojvode Karola v Gradcu sta sedaj v c. k. dvorni. Za naše delo je važno le chronicon Avstriacum, ki ga Hammer in drugi niso poznali.

3. Chronicon breve Regni Croatiae Joannis Tomasich minoritae. Ta letopis sta videla Valvazor in Schönleben v rokopisu in mnogo rabila v delih svojih. Ležal je v auersperški knjižnici v Ljubljani, dokler ga je prvokrat priobčil Iv. Kukuljević Sakeinski v Arhivu za povjestnico jugoslavensku knjig IX. st. 13—34. Tomašič je bil brat reda sv. Frančiška države bosansko-hrvaške in živel v polovici XVI. veka, nekaj časa menda tudi na Kranjskem. To je vse, kar vemo o njegovem življenji. Letopis pripoveduje na kratko dogodbe od smrti Atila kralja do leta 1561. Kot sovremenik nekterih dogodjajev je jako zanimiv za našo in hrvaško zgodovino, a ne vselej zanesljiv.

4. Joannis Dlugossi sev Longini Historiae Polonicae liber XIII. et ultimus ex bibliotheca Henrici L. B. ab Huyssen Lipsiae sumpt. J. Lud. Gleditschnii et M. G. Weidmanni. Anno 1712. Dluhoš je živel leta 1415 — 29. maj. l. 1480 kot kanonik v Krakovi potem kot nadškof Levovski. Njegova poljska povestnica sega do leta 1480.

5. Ant. Bonfinii Rerum Hungaricarum decades quatuor cum dimidia recognita per J. Sambucum. Frankfurt opud And. Wechelum. Anno 1581. Bonfinij je bil rojen v Ascoli na Italijanskem l. 1427. Zaradi učenosti njegove poklical ga je Matija Korvin l. 1485. na Ogrsko, kjer je spisal ogrsko zgodovino do leta 1495. in umrl l. 1502. Dluhoš in

Bonfinij se nekako dopolnujeta, kolikor je poslednji bolje za Korvina, toliko hujše prvi nasprotuje.

6. Dr. F. Ilwof: „Die Einfälle der Osmanen in die Steiermark“ posebni iztisi iz Mitth. d. hist. V. Steierm. IX., X., XI. in XV. Vsakako najboljše kritično delo o turških napadih v Štirsko, ki pa tudi mnogo virov o tem predmetu navaja za ostale dežele, toraj jako koristno.

7. Braun-r (Prof. Heinrich iz Braunova): Krain und die Osmanen od. die Einfälle und Raubzüge der osm. Horden in Krain und die Leiden, Drangsale und Gegenwehr unserer Altvordern v Illirisch. Blatt I. 1831. Ta spis sega do bitve pri Budaški in ni drugzega kakor prepisani Hammer, ki si je v obširni knjigi: Gesch. des osm. Reiches mnogo prizadeval natanko opisati turške boje, se vé, po izvirih njemu znanih.

Drugi spisi in knjige so vestno navedeni na dotičnih mestih.

Prvo poglavje.

Turki pridejo v Evropo. — Razširjajo svojo moč. — Bolgari potolčeni. — Nesreča na Kosovem polji. — Miloš Obilič se maščuje. — Bajesid ukroti Bolgarsko in Vlaško. — Bitva pri Nikopolji, kristijani premagani. — Razmere avstrijskih dežel konec XIV. stoletja. — Turki prvokrat na Slovenskem. — Timurlenk ugonobi Bajesidovo vojsko in vjame njega. — Bajesidov naslednik sultan Mohamed I. — Turki vdruživši na slov. zemlji. — Ernest Železni zapove Ljubljano utrditi. — Sumljiva bitva pri Radgoni. — Sultan Murad II. — Slovenci pobijejo Turke pred Novim mestom.

V srednji Aziji blizo „nebeškega kraljestva“ kitajskega so živeli v starodavnem času razni turški rodovi. Olike in omike svojih sosedov, ki že od nekdanj slovó zaradi imenitnih iznajdeb, niso se veliko navzeli, bili so ropa željni, neotesani in sirovi. Boje popisovati, ki so jih imeli med seboj, ni naš namen, stvar je deloma zelo zmedena, deloma pa tudi brez važnosti za nalogo našo. Le prav na kratko hočemo povedati, kako so prišli Turki iz Azije v Evropo, kako so tukaj svojo moč vtrdili, širili in poslednjič postali, kakor nekdanj Rimljanom Hanibal ante portas, vsej Evropi strah in groza.

Pleme Hiungnov ali Turkov v širjem pomenu je bilo razcepljeno na mnogo kolén, ki so se pomikala proti zahodu. V desetem stoletju so bila že na obalah rek Amu in Sir ali Oksus in Jaksartes, ki se iztekate v aralsko jezero. Najzahodniši so bili Oghuzje med imenovanim jezerom in kaspiškim morjem. Ko se poprimejo mohamedanske vere, vzdigne se četa kakih 50000 Turčinov pod vodstvom Sulejmanovim in zamenja deželo z Armenijo.

Ali tudi tukaj jim je pretesno. Po smrti svojega voditelja odpravi se polovica v malo Azijo, kjer jim selčuški Sultan Alaeddin I. odkaže kos svetá, ker so mu v vojski krepko pomagali. Dobro so se borili potem zoper Mongole v izhodu in Bizantince v zahodu in njih moč in vpliv je rasel od leta do leta. Po smrti Alaeddina III., poslednjega sultana Selčukov, leta 1299 se je tedaj Sulejmanov vnuk Osman I. lahko izklical za neodvisnega gospoda svojega ljudstva, za prvega sultana turškega ali po njem imenovanega cesarstva osmanskega.

Za Urhana I. njegovega sina in naslednika so vzeli Turčini medlim in slabim Bizantincem po vrsti Bruso, Nikomedijo, Nicejo in kraljestvo osmansko je segalo že do Bospora. Ta sultan je napravil redno vojsko: najvažnejše sredstvo za njegove namene, ki so bili razširjenje njegovega še mladega cesarstva in obladanje lepih in rodovitnih dežel unstran Helesponta. V tej vojni si je pa ustanovil poseben oddelek samih krščanskih otrok, četo tako zvanih janičarov. Ti so postali polagoma steber turškemu cesarstvu, tudi strah in trepet vsej Evropi. Urhanove namene so posebno pospeševale zapletene homatije puhlega in skoraj že strohnelega cesarstva bizantinskega. Zaradi cesarske krone so si stale razne stranke v Carigradu tako ljute nasproti, da je sedaj ta, sedaj una na pomoč klicala svojega lastnega sovražnika Turčina. Tako je notranja moč izhodnjega cesarstva pešala in naposled oslabela, turška sila pa od dne do dne rastla. Najbolj potrebno se je zdelo Urhanu, da v Evropi dobí kako trdno mestice, da od ondod osvojevalne mreže razstavi na vse kraje. Njegov izvrstni sin Sulejman je bil odmenjen, da izvrši ta naklep. In izvršil ga je na veselje svojega očeta. Le z majhno peščico ljudi se leta 1356. na okornih, s hlodov zbitih in z jermeni zvezanih plavih prepelje čez ozki Helespont ter naglo udari na neki slabo utrjeni grad na bregu, kake poldruga ure daleč od Kalipoli, in ga v oblast dobí.

Tako so se Turki vsedli v Evropi. Odsehal so napadali okolico in mesto za mestom, dežela za deželo se je morala udati rastoči sili. Že naslednje leto je padel Kalipoli in vsa dežela do Marice in Erkene je postala turška pokrajina.

Urhanov drugi sin Murad I. (1359–1389) je vestno ravnal po izgledih svojih očetov. Dimotika, Adrianopel, (sedajni Edrene) najtrdnjše branišče bizantinskega cesarstva na reki Marici, in 1362 Filipopel (sedanji Felibeh) tedaj skoro vsa Rumilija je prišla Muradu v oblast. Dimotika in kmalu za njo Adrianopel sta bila glavno ali prestolno mesto sultanovo. Njegovo cesarstvo je sedaj segalo proti severu do Balkana, do kraljestva bulgarskega, srbskega, vlaškega, bosanskega, proti zahodu do Albanезov — res mogočen vspeh delovanja še ne desetih let!

Toda vse to je bilo še premalo za dežele željnega Murada. Tudi imenovani narodi so se morali ukloniti zmagovalni sreči njegovi. Leta 1363. otepe Srbe in njihove zaveznike pri Adrianoplu, l. 1375 vzame jim trdno Niso, kralja Lazara, ki je prosil miru, pa

je primoral, da ga je spoznal kot vladarja, prečejšen davek plačeval in konjikov v vojsko osmansko dajal. Nejevoljno so nosili Srbi ta jarem in o prvi priložnosti so se ga hoteli otresti. Ta se je kmalu ponudila. Murad je imel namreč v mali Aziji opraviti, Srbi to porabijo, zgrabijo za orožje in združeni z Bulgari premagajo 20000 Turčinov, ki so napadli Bosno. A drago so morali plačati predrznost svojo. Ko sultan Azijo ukroti, obrne zmagovalne čete nevrške najpred proti Bulgarom. Pri Nikopolji potolče Alipaša bulgarsko armado, car Ivan Šišman Aleksandrovič se je moral vélikemu veziru udati na milost in nemilost. Doveden pred Murada si je izprosil življenje, a ne krone in dežele. Bulgarska je prestala kot država. Sedaj so bili Srbi na vrsti. Knez Lazar zbere okoli sebe Bosniškega kralja Štepana Tvartka, kneza vlaškega, albanškega, hrcegovinskega in drugih zaveznikov. Kar témá jih je bilo na Kosovem polji, pravijo da 200.000 mož. Turška vojska je bila neki samo peti del tako močna ko krščanska. Murad sam in sinova njegova Jakub na levi in Bajesid na desni strani so poveljniki. Na svetega Vida dan 15. rožnika po srbskih virih, po drugih 27. avgusta leta 1389 se zgrabijo. Tri dni je trajala bitva, kateri ne najdeš lahko para, in kdo bi mislil, da se bode sreča nagnila barbarskemu neverniku! Turki so zmagali. Vsa velikanska vojska srbska je bila do čistega pokončana, knez Lazar ubit in Srbija izbrisana iz samostalnih evropejskih držav! Milo obžalujejo narodne pesmi to nesrečo, ktere je kriva brž ko ne stara slovanska nesloga, vsaj jo pripisujejo nekteri izdajstvu kneza Vuka Brankoviča.

Ali tudi Murad se ni dolgo veselil krvave zmage. Še tisti večer pridere 12 junakov do njegovega šotora in Miloš Obilič mu zabode meč v srce. Če je bila smrt Muradova vladam sploh všeč, sebični politiki beneške republike ni bila prijetna, ali vsaj hlinila se je tako. Francesco Quirini je prišel sinovoma turškega sultana žalost izrazit v imenu ljudovladinem. Rekel je: „Kakor je republika iskreno ljubila njunega očeta, tako ljubi in je pripravljena ljubiti njegova sinova in državo njegovo ter ga pribrojiti svojim osobitim prijateljem!“¹⁾ Tu vidimo, da se tudi kristijanska država sprijazni z neverno, če je le srečna in mogočna in če je kaj upati, ob enem imamo pa tudi nekakošno razjasnilo, zakaj je tako nenavadno rastla moč in oholost iz Azije prišlega divjaka. —

Murada I. je nasledoval njegov sin Bajesid I., zmagovalec na Kosovem polji. Srbi so mu morali plačati davek v krvi in denarji in lahko si mislimo, kako nerad je nosil ta junaški narod sramotno breme turško, toda sam si ni mogel, drugi mu niso hoteli pomagati, sebično so slovanski knezi skrbeli le sebi ohraniti in oti, kar je bilo še mogoče. Bosanski kralj Štepan Tvartko je nameraval napraviti samostalno državo tje do jadranskega morja in proti severu do Donave in Drave. In to je nameraval o času, ko je osmalin korak za korakom osvojeval si zemljo slovansko!

¹⁾ Rad jugoslovanske akademije III. 1868 st. 95.

Nesrečo svojih bratov Slovanov je hotel obrniti sebi v prid! Res da se je s tem kraljestvo še nekaj časa ohranilo, a osveti in maščevanju tudi Bosnija ni utekla, njen konec je bil še strašnejši od drugih.

Bajesid je obrnil oči proti severu. Bulgarsko je popolnoma podjarmil, vlaškega vojvodo primoral plačati letni davek, tudi Vlaška je nehala biti samostalna kneževina in mohamedanci so imeli sedaj odprto pot na Ogersko. Kralj Sigmund se toraj vzdigne. Že leta 1387. zbere vojsko, pri kateri je bil tudi Viljem Celjski, tedaj gotovo nekaj Slovencev, in gre proti osmanom in bosanskemu kralju ob Donavi na Bulgarsko. Požge nekaj turških in vlaških čolnov, premaga sovražnika v nekaterih majhnih praskah, vzame trdnjavo malo Nikopolje in se vrne potem domú. To razljuti sultana. Zavoljo njegovega žuganja in na prošnjo stiskanega cesarja carigraškega Emanvela sklene Sigmund Bajesida prehiteti in zagrabiti ga. V ta namen povabi kralje in kneze, katerih je s svojimi četami mnogo prišlo, med njimi tudi Herman II. grof Celjski s Štajerci, morebiti tudi Kranjci, ker na Kranjskem so imeli Celjski mnogo posestva. Sešlo se je kacic 100.000 oboroženih mož, v resnici krasna armada. Komu bi se pač sanjalo, da bode tako žalosten konec storila! Turška vojska je bila neki močnejša in razdeljena na tri kampe. Prvega in drugega kristijani kmalu v beg zapodé, ko pa za begočim iskreno dirjaje ugledajo Bajesida s spočitimi izbranimi konjiki, upade trudnim in spehanim vojakom srce ter začnó begati. Sedaj je postala zmešnjava splošna, težko oboroženim francoskim konjikom ni bilo mogoče ubežati lahkim turškim Sipahi, drug je bil drugemu na potu, in ko še knez srbski Štepan, prisiljeni zaveznik Bajesidov, pritisne, bila je osoda krščanske vojske določena: kristijanje so bili premagani, 20.000 jih je obležalo, blizu toliko vjetih, kralj Sigmund sam s Hermanom Celjskim vred je komaj utekel. To se je zgodilo pri Nikopolji 28. septembra leta 1396.

Glas te nesrečne bitve je pretresel sosedne dežele, ki so le prekmalu čutile roparske druhali zmagovalnih nevernikov. Bajesid je pri Nikopolji silno veliko ljudi zgubil, besen zaradi tega ukaže koj naslednji dan čez 3000 vjetih kristijanov grozovito pomoriti. Malokdo se je mogel odkupiti, vse druge so gnali v Kalipolje in potem v malo Azijo v sužnost, med njimi Schiltbergera, o katerem kmalu obširneje govorimo.

Pustimo pa za trenutek Bajesidove trume in oglejmo se nekoliko po avstrijskih deželah tedanjega časa. Veselega ni dokaj povedati. Plemenitaši so stali mestom sovražno nasproti. Habsburški vladarji so poslednja varovali, pravice za pravicami dajali jim ter podpirali jih na vsak način. S tem so si naklonili mnogo sitnosti in upornosti mogočnega plemstva, hrepenečega po vedno večem vplivu in obširniši mogočnosti. A tudi v družih ozirih ni bila doba ugodna habsburški rodovini. Čehi, Madjari, Poljaki so imeli svoje kralje, dobrih sto let od Friderika III. (umrl 1330. l.) sem ni stopil nijeden Habsburščan na cesarski prestol, prva čast

in veljavnost na Nemškem je prišla drugim v roke. Vrh tega so se uprli Švicarji avstrijskim vojvodom, Leopold III. sam je padel v bitvi pri Sempah-u 14. julija l. 1386. V imenu njegovih štirih sinov je vladal njegov brat Albrecht III. še precej srečno in mirno avstrijske dežele do smrti svoje leta 1395. A ž njim je izginila sloga med sinovi Leopoldovimi, jeli so namreč dežele med seboj deliti in tako toliko potrebno moč slabiti. Vsakoršne roparske drhali so dežele nadlegovale in gospodarile v njih, kakor se jim je ljubilo, upor za uporom je nastajal, zmešnjav ni bilo ne konca ni kraja, kakor se bode v daljnem pripovedovanji dogodeb sleherni do dobrega lahko pričel.

Tri dni je Bajesid počival na borišču, potem se vzdigne proti Ogerski. Na desnem bregu Donave drviyo zmage pijani in ropa željni Turkomani, Mitrovici nasproti prebrodijo slovensko Savo in kakor povodenj se razlijó po Ogerski. Celó do Bude so dospeli in blizo vse prebivalce ali potolkli ali odgnali.¹⁾ Drugi so pridrli med Savo in Dravo. Tako grozno so pokončali in opustošili dežele, zlasti Sirmijo, kjer so bili že l. 1391, pa jih je z nje odpodil z veliko žrtvijo hrabri Ivan Morovički,²⁾ da še mnogo let pozneje skoraj ni bilo ne sledu ne tiru prebivalcev in poprejšnjih lepih mest. Od teh roparskih čet se je brž ko ne odcepila drhal, ki se je spustila ob Dravi dalje in prihrula na doleno Stajersko pred Ptuj, prvikrat na slovensko zemljo.³⁾ Mesto si ni bilo v svesti tacega pohoda, sovražniki ga tedaj z lahka izrópajo in zapalijo, prestrašene mestjane in deželane z okolice brez posebnega truda polové in odženo v sužnost, 16.000 duš, mož, žen in otrok z živino in drugim imetjem so neki odpeljali seboj, ter nekaj pustili na Grškem, nekaj tirali dalje v Azijo.

Ta napad spričuje edini Schiltberger. Kdo je Schiltberger? Ali mu smemo verjeti? Tema dvema vprašanjema se ne moremo ogniti, ker tu gre za to, da dokažemo dogodbo, o kateri nimamo do sedaj razun omenjenega nobenega družega poročila. Janez Schiltberger je bil doma v Monakovem. Na klic kralja Sigmunda

¹⁾ „(Turci) post (praelium) usque ad Budam Ungariam quasi nudatam habitatore reliquerunt.“ Ebendorfferi chron. austr. apud Pez II. 823.

²⁾ Rad jugoslov. akademije knjiga III. 1868 st. 122.

³⁾ „Vnd als der turckisch kunig das volk liess tötten vnd uns gefangen in die obgescriben statt (Adrianopel) geschickt hett Dornach am dritten tag brach er vff vnd zog hin gen vngern vnd fur über das wasser, das da ist genant Saw, by einer statt genant mittrotz vnd hub ein gantz land vff. vnd zoch dornach in des hertzogen land zu petaw vnd furt mit im uss dem selben land Sechtzehen tusentman mit wiben vnd mit kinden mit allem iurm gut, vnd gewan die obgenant statt vnd prennt sie uss. Vnd das volk fñrt er mit im hin, denn ain tail liess er in krieckenlant.“

Schiltbergers Reisen etc. herausgegeben von K. F. Neumann. München 1859 st. 56—57.

v boj zoper splošnega neprijatelja zapusti še prav mlad z gospodom svojim Lenartom Reichartinger-om rojstni kraj. Pri Nikopolji pride Turkom v pest. Tudi njemu je pretila smrt, katero je bil srditi Bajesid vjetim namenil, vendar mladost njegova — bil je namreč še le 16 let star — rešila ga je smrti, a ne sužnosti. Ker je bil pameten in spreten mladenič, vzel ga je sultan med svojo družino. Postal je potem sužen mongolskega kralja Timur-a in njegovih sinov, prehodil malo Azijo, Sirijo, Perzijo, Armenijo, Sibirijo in druge dežele, skusil in pretrpel marsikaj in še le po 32 letni sužnosti se mu je posrečilo, da je pobegnil s štirimi pajdaši in srečno prišel v domačijo svojo leta 1427. Kar je mož doživel, videl in slišal, to je priprosto zapisal in svetu izročil.¹⁾ V tem popisu beremo na navedenem mestu napad na mesto Ptuj. Sicer poročevalec sam ni bil pričujoč, vendar je lahko izvedel popisano dogodbo iz ust taci, ki so bili priče, iz ust Turčinov, katerih jezik kakor sploh druge izhodne je kmalu popolnoma umel, vjete pa je morebiti še sam videl. Da bi nas hotel nalagati, ne moremo misliti; kateri razlogi bi ga bili pač naklonili k takemu početju? Ker marsiktere reči v obče tako pripoveduje, kakor pišejo drugi pisatelji o njih, velja to bojè tudi o napadu na Štajersko. Res, da v tem hipu nimamo razun omenjenega ni enega vira, ki bi potrdil dogodbo pred Ptujem, a tudi ni jednega ne moremo navesti, ki bi nasprotoval oni pripovedi ali omajal resničnost njeno.

Spričano in dokazano po mnogih zgodovinarjih je, da so Turki razgrajali med Savo in Dravo. Verjetno je toraj, da so jo nektare čete, ki so še premalo naropale, udrle naprej ob poslednje imenovani reki in planile v deželo, kjer se niso nadjali širokohlavnih gostov, o katerih so menda celó že mislili, da jih je velikkanska nemško-francosko-ogerska vojska Sigmundova razpršila na vse vetrove svetá. Za brambo zmožnih ljudi pa ni bilo mnogo v deželi. V nesrečni bitvi pri Nikopolji je bilo brez dvombe precejšnje število tudi Slovencev ubitih, drugi so prišli sovražniku v oblast, in kateri so utekli smrti in sužnosti, taval so na begu po neznanih krajih in niso bili še domá. Neprijatelju ni bilo toraj težavno ropati, požigati, ljudi loviti in iz slovenskega Štajerja tirati več tisoč prebivalcev, če jih prav ni bilo natanko 16.000, kakor trdi naš popotnik.

Prvikrat so bili tedaj Turki na slovenski zemlji leta 1396., kmalu po nesreči pri Nikopolji. Rodila in vodila je tega kakor vse poznejše napade želja po ropu in prelivanju krščanske krvi.

¹⁾ Potovanje Schiltbergerovo je bilo mnogokrat tiskano. Na primer: okoli l. 1550 v Frankobrodu, potem ga je izdal Panzer v „Annalen der ältern deutschen Literatur“ (Nürnberg 1788. 41); za njim A. J. Penzel München 1813 z obširnim naslovom. Leta 1859 je v znova priobčil to delo Neumann v Monakovem: Reisen des Joh. Schiltberger itd. itd.. Pred seboj imam poslednjo izdavo.

Posamesne osmalinske drhali so prihrule v nevarovano deželo, požigale mesta in sela in neoborožene prebivalce z vsem, kar so imeli, gonile v sužnost. Iz nekterih krajev so jih sicer hrabro odpodili, toda velik del Bosne tje do Drine, kjer so pridrla do Zvonika, vso Sirmijo in Slavonijo, kjer se jim je pri Požegi vdružil v bran postavil Ivan Morovički, spremenile so vendar le v puščavo.¹⁾

Razdjanja in žalosti, ki ga je učinil ta napad, ne opisuje nam neben spominek, kakor v gomili vsi molče. A v duhu nam se kažejo tužne razvaline tam, kjer so malo poprej stale prijazne vasice, lepa mesta: še slišimo mili jok onih, ki so srečno oteli sebe, pa ne svojcev in svojega prebivališča. Še vidimo brezupnost na obličji tistih, ki so na potu v njim še neznano sužnost, iz ktere ni upati rešitve, zlasti otrok je bilo mnogo med njimi. Schiltberger kot priča pripoveduje, da je Bajesid prišedši v Brusu z drugimi vred 60 dečkov poslal egiptovskemu sultanu. Tudi Babilonija, Perzija, Armenija so vidile krščanske otroke in koliko so jih pripravljali za janičarsko službo, ki so jih povile slovenske matere, kdo ve?!

Sreča Bajesidova je bila, kakor vidimo, nenavadna. Skoro vse dežele takraj Donave in grške pokrajine so se uklanjale njegovemu zmagovalnemu meču. Bizantinsko cesarstvo že blezo ni bilo večje ko Carigrad, kjer je životaril njegov poglavar. Misleč, da mu nikakor ne more spodleteti, obleže sultan naposled stari Bizanc, po katerem so hrepenili njegovi prededje ter leta sem obračali vse mišljenje in delovanje v to, da se ga vendar enkrat polasté. Stiska za obleženo mesto je dospela že visoko, njej se pridruži lakota, konec je pretil romejskemu glavnemu mestu, kar dospé novica: grozni Timurlenk,²⁾ vojskoved mongolski, je v mali Aziji. Sultan popusti Carigrad in gre nepričakovanemu sovražniku naproti. Na angorski planjavi 20. julija l. 1402 se je utrnila svitla zvezda Bajesidova. Njegova vojska je bila sicer močna do sto tisoč mož, toda Mongolov je bilo ko listja in trave. Boj je bil silno krvav in srdit, za Turčine osodepoln, Bajesid Ilderim, to je,

1) Zinkeisen's Geschichte des osmanischen Reiches. Hamburg 1840 I. 315—316.

2) Ne zastonj pravimo „grozni“, zakaj kar povestničarji pripovedujejo o besnem, nečloveškem trinoštvu njegovem, presega našo domišljijo in ne dá se izraziti z navadnimi besedami. Hoteč Džengiskanovo kraljestvo povzdigniti, razlil se je kakor povodinj po Aziji, kamorkoli je stopil, mesaril je v najstrašnejšem pomenu te besede. Morijam pri Ispahanu 1387. leta, Tus-u l. 1389., Marneziru, Seraji, Astrahanu, Damasku, Bagdadu in drugod ni enacega v zgodovini stari in novi. Pri oblegi mesta Sistan-a je bil ranjen v nogo, zato ga imenujejo Timurlenk, to je: hromi Timur. Leto 1405. je vzelo to šibo človeškega rodu iz svetá in mongolsko kraljestvo se je razsulo na vse strani kakor pesek v puščinah azijatiških. (J. Schiltberger herausgegeben von Neuman v uvodu st. 36—38.)

blisk, pred katerim je malo poprej trepetala Evropa in Azija, prišel je Timurlenku v oblast,¹⁾ vojska je bila pokončana in stolno mesto Brusa izropano. Osem mesecev po tej dogodbi je smrt rešila Bajesida sramotne, nestrpljive ječe.

Po smrti njegovi so se jeli njegovi štirje starejši sinovi prepirati za prestol. Po dolgih krvavih homatijah obvlada slednjič Mohamed I., ter ga leta 1413. izkličejo za sultana v Aziji in Evropi, v glavnih mestih Brusi in Adrianoplu. Dokaj je imel opraviti, da je popravil, kar se je zakrivilo in zamudilo v letih razpora in občne zmešnjave. Pri tem pa poveljniki posamesnih turških čet na mejah niso pozabili slovenskih pokrajin. V jeseni, Valvazor pové celó dan namreč 9. vinotoka leta 1408., pridere eden teh lakomnih glavarjev s svojo trumo v slovensko marko ali stran in v metliškem okraji razsaja.²⁾ To potrjuje neko pismo od leta 1411. do vélikega mojstra nemškega reda, ki je imel v Metliki in Črnomlji posestev in cerkev. V njem beremo: Hišo v Metliki in župnijo Črnomaljsko so Turki tako razdjali, da ondašnji komptur podpore potrebuje.³⁾ Razun Metlike in Črnomlja brž ko ne nobeden kraj ni čutil nevernika, napad leta 1408. tedaj ni imel posebnih nastopkov.

Tudi od naslednjih let nam viri kaj malo pripovedujejo. Mohamed I. je pridno razširjal svojo moč in svoj vpliv, podnavski knezi in bližnje države so se mu po vrsti uklanjali, samo Benečani so mu bili kos. Premagan na egejskem morji je leta 1416. z njimi mir sklenil, s Sigmundom pa se ni hotel pogoditi, ampak planil je v Ogersko in plenil in požigal vse tje do posestev celjskih grofov, do nadškofije juvavske in meje oglejske dežele. Ker je Drava v zgornjem teku mejila nadškofijo juvavsko od oglejskega patrijarhata in ker so imeli celjski grofje največ posestva na slovenski in nekaj na hrvaški zemlji, trpele so zopet največ slovenske dežele med Savo in Dravo. Teodorik, ki nam to pripoveduje, dosedaj še ni našel tovarša, ki bi potrdil ali bolje na drobno opisal dogodbe tega časa.

Ni se tedaj čuditi, da so se jeli gibati in pripravljati na spremembo neljubega gosta. Po smrti bratov Viljema (l. 1406.) in Leopolda (l. 1411.) je prevzel vladarstvo Štajerske, Koroške in Kranjske Ernest Železni, poslednji vojvoda, ki je v Koročanu leta 1414. prisegel po starodavni slovenski šegi na kamenenem prestolu pod Kernskim gradom. Na dedne dežele je skrbno čul ter branil jih

1) Da je bil zaprt v železni kletki, kakor beremo po knjigah, je pač le pravlica, ker tudi Schiltberger v soglasji z izhodnimi pisatelji nič ne vé o tem, vendar ne trdimo, da Timur ni bil morebiti mož sposoben za tako početje.

2) Valv. XI. st. 389. in XV. st. 329.

3) „Das hus in der Metlig und die Pfarre zu Tchernombl sind von den Turken furheret, also das derselbe komptur einer hülfe pegeret.“ Kozina v Mitheil. d. h. V. F. K. 1863 st. 35.

pred samooblastjo cesarja Sigmunda in varoval napadov občnega sovražnika. V Ljubljani je bil večkrat, n. p. grudna meseca leta 1405., l. 1414. pri poklanjanji, meseca avgusta l. 1421. Ker se mu je poročilo, da so Turčini primahali celó do Polhovega gradca,¹⁾ poslal je iz Bolzana soboto po sv. Rešnj. Telesu l. 1416. deželnemu glavarju Urhu Šenku Ostrviškemu dva ukaza: 1. naj Ljubljančanje nemudoma napravijo nasipe, okope okoli mesta in obzidje bolje utrdijo in popravijo, ob enem naj pa glavar zahteva od samostanov, farnih predstojnikov, okoličanov in drugih, da svojim ljudem zapovedó, mestjanom pomagati apna, kamna voziti, kopati itd.; 2. plemenitaši in vitezi, ki imajo hiše v Ljubljani, naj v njih ostanejo in dobro v bran postavijo, da zavoljo njih mesto škode ne trpi; kdor to opusti, smejo mestjani z njegovim poslopjem storiti, kar bode potrebno, celó podreti ga, ako bi bilo pravilnosti obzidja na potu.²⁾ To zadnje povelje meri na one viteze, ki so svoje hiše v mestu popustili, ko je glas počil, da se sovražnik bliža, in šli na svoje trdne gradove, nekaj ker so bili ondi bolje varni nekaj pa morebiti tudi, ker so se mislili s tem umakniti sodelovanju pri zidanji in vtrjenji mesta Ljubljanskega. Ob enem mu je dal pravico nove mesnice napraviti, šolo pri sv. Miklavžu ustanoviti, potrdil deželne in mestne privilegije, razsojal v tožbah zoper plemstvo večidel Ljubljančanom v prid, kakor se je sploh hvaležnega skazoval udanim in zvestim mestom, trgom in v obče podložnim svojim ter jih osipal s pravicami in svoboščinami.

Leto 1418. si je Turek zopet izbral, da se poskusi s Slovenci, prigrmi namreč na Ogersko in Štajersko do Radgone. Tukaj je bila velika, za nas slavna bitva. Nenavadno obširno in na drobno jo popisujejo Megiser in vsi drugi za njim. 20.000 nevernikov obleže imenovano mesto, ki se prav vrlo brani. Nadvojvoda Ernest, poklican na pomoč pa preslab, čaka na pomoč iz dežel. V malo dneh je dospela. Nikola grof Frankopan pripelje 800 hrvaških in 250 kranjskih konjnikov; Oton Ehrenfels, dež. glavar koroški 2700 kirasirov in pešcev, njim na čelu so stali Pangracij Ungnad, Wülfing Krajg, Miklavž in Ernest pl. Ditrihstein, Eberhard pl. Kolnic, Viljem in Janez pl. Khevenhüller in drugi. Štajerce — 2000 jih je bilo — pripeljejo Vuk pl. Stubenberg, Dieting pl. Emerberg, Ekart pl. Herberstein³⁾ in Friderik pl. Harrach, vojvoda

¹⁾ Kje je Richter (Klun Archiv f. die Landesgeschichte des H. Krain II. st. 215.) to novico našel, ne vemo. Val. XV. 330 poroča, da so Madjari prigrmeli do Polhovega gradca ter se dokaj „turško“ obnašali.

²⁾ Dr. Klun Diplomatarium Carnolicum 1855 st. 24. šte. 25. in st. 23. šte. 23.

³⁾ O Ekartu Herbersteinu vé njegov sorodnik Žiga v „Familienbuch“ (v Arch. für K. öst. Gesch. 1868. st. 310.) edino to, da je leta 1379. podpisal ženitovansko pismo brata svojega Henrika. Gotovo ne bi molčal, da je bil Ekart res pri tej slavni bitvi.

Albreht V. pošlje 3000 konjikov in 2000 pšičarjev ¹⁾, tem se pridruži še neki gospod Turjaški (kteri ?) z 1000 pšičarji ²⁾; vseh skupaj tedaj kakih 12.000 dobro oboroženih mož. S to trumo udari Ernest nenadoma na Turka. Bili so se srdito na obeh straneh. Eberhard Kolnic v pričo Ahmetbega popuca dva imenitna Turčina, hoče se toraj beg ž njim poskusiti. Toda naletel je, kajti Kolnic ga tako vseka, da se mu kar obilna kri prikaže. To videvši planejo sovražniki na hrabrega Kolnica in ubili bi ga bili, da ni prišel še o pravem času Frankopan s svojimi, drhal v beg zapodil, Ahmetbega pa zadavil. Sedaj upade turškim vojakom pogum. Spusté se v beg, vojvoda Ernest, ki je bil poprej sam raz konja pal, se ojači, gre za njimi in jih hudo otepe. 12.000 pešcev in 7300 jezdicev, med njimi Ahmetbeg in 16 poveljnikov, obležalo je na borišču. Ta zmaga pa je bila za kristijane jako draga, 1500 pešcev, 500 konjikov je bilo mrtvih, 300 jih je umrlo v šotoru in tretji del vse vojske ranjen. Gotfrid Ravber, Ditrih Danhavsén in Viljem pl. Khevenhüller so se žrtovali za domovino. Plen je nadvojvoda tako razdelil, da so eno polovico prejeli stotniki, drugo pa samostani in cerkve, ker v njih se je izprosila zmaga krščanski vojski. ³⁾

Kakor so dogodbe tukaj popisane, imamo o njih nekatere pomislike.

1) Težko, težko je bilo 20.000 Turkov pred Radgono. Tisti čas je imel namreč sultan Mohamed I. mnogo opraviti v mali Aziji, da si je iznova pridobil v poprejšnjih homatijah zgubljeni mesta. Če so bili Turčini res na Štajerskem, zapovedoval jim je le kak mejni beg, ta pa ni nikakor bil gospodar 20.000 mož močne vojske. Bilo jih je morebiti komaj 2000.

2. Ni verjetno, da je bila Radgona tistih dob že tako utrjena in močna, da bi se bila mogla več dni vspešno braniti tako ogromni sili, kakor tudi to ne, da se je v tako kratkem času zbralo 12.000 mož jež in peš iz vseh slovenskih krajev.

3. Oton Ehrenfels leta 1418. ni bil več dež. glavar koroški ampak Konrad Krajg. ⁴⁾

4. Khevenhüllerji ta čas še niso bili plemeniti. O Viljemu, ki je neki padel pred Radgono, ni nič znanega. Janeza Khevenhüller-ja pač najdemo v pismu leta 1400 kot mestjana in priseženega moža v Belaku. Leta 1427. ukaže vojvoda Friderik IV. „Khefenhilerju“ mestjanu belaskemu graščino Aichelburg zastaviti ⁵⁾, ta prejem Janez Khevenhüller kot oskrbnik v Vetrovski

¹⁾ Illirisches Blatt 1831 str. 3. in Ličnovsky: Geschichte des Hauses Habsburg V. 207.

²⁾ Illirisches Blatt 1831. st. 3.

³⁾ Valv. XV. 330 – 331.

⁴⁾ Hermann Handbuch der Geschichte des H. Kärnten I. 124.

⁵⁾ Hermann: Geschichte itd. I. str. 136.

blizu Belaka štiri leta pozneje reverzira. Od tega časa še le je ta rodovina plemenita.

5. Število mrtvih osmanov (19.300) se ne veže z množico oblegovalcev, katerih štejejo 20.000 mož, ker potem računu bi jih bilo le 700 uteklo, če nijeden ni bil vjet. Na prvi pogled se vidi, da vsa pripoved na-to meri, zmago in junaštvo nekterih vitezov več ko treba povzdigovati in slaviti. Ako pa še bolje natanko preberemo zgodovinarje, ki so pisali o bitvi pred Radgono, prepričamo se, da si je njih pripovedovanje z raznimi najmanjšimi nebitvenimi dostavki in spremembami podobno: njih poslednji, poglavni vir je Megiser.¹⁾ Megiser, prav za prav Kristalnik, po imenu tedaj slovenskega rodú, je zasukal marsiktere dogodbe po svoje, ter olišpal z mnogimi junaškimi deli plemenitih rodovin, katerim se je ravno hotel prilizniti in prikupiti. Pri tem poslu se ni zmenil, je li istina, kar pripoveduje, ali ne, sklicovaje se predrzno celó na druge pisatelje, da so mu morali podpirati sebične njegove laži. Kakor o drugih dogodkih, lahko se je zgodilo tudi zastran bitve pri Radgoni.

Povzemimo vse, kar smo rekli, prav na kratko. Napad leta 1418. je bil res, iz trte izvil ga tudi Megiser ni, Valvazor je videl različne to bitvo zadevajoče listine, Kristof grof Frankopan se je l. 1691 pri sodnji skliceval na junaštvo preddega Nikole pri Radgoni, in nihče mu ni nič oporekal in zgodopisec Wolfgang Lacij, ki je res da še le 150 let po tej dogodbi živel, kratko omenja, da je Nikola Frankopan vojvodi Ernestu, očetu cesarja Friderika III., pripeljal 1000 lahkih konjikov zoper Turka.²⁾ Da so se pa vse posamesne reči prav tako vršile, kakor nam jih pripoveduje Megiser, iz navedenih razlogov močno dvomimo in to tako dolgo, dokler nam jih ne potrdi kako drugo verjetnije pismo iz dogodbam bližih časov.

Kmalu po ravnokar omenjenem upadu je umrl sultan Mohamed I. v Adrianoplu. Njegov naslednik Murad II. se brž leta 1422. loti oblege Carigraškega mesta. Ta pot sicer še ni dosegel namena svojega, vendar mu je moral cesar Janez razun glavnega mesta in okolice odstopiti skoro vse druge dežele in kraje, ki jih je ta čas še imel v posesti. Prav tako srečen je bil novi sultan ozir sosedov na severu in zahodu, Vlahov, Srbov, Albanecov, ki so poskušali iznebiti se turškega jarma: užugal in ukrotil jih je, njegovi paše pa so razgrajali po njih deželah. S kraljem Sigmundom je miroval, a ne z Benečani, ki so bili zavoljo kupčije v ogerskih brodiščih in lukah in po otocih njemu kakor naslednikom njegovim vedno na potu. Takrat pa tudi njih otepe, vzame Saloni in l. 1430. sklene ž njimi sebi ugoden mir. V tem so roparske drhali turške v enomer napadale Srbijo, Vlaško in Sedmo-

¹⁾ Megiser: *Annales, Carinthiae* (Leipzig 1612) II. 1082—1085.

²⁾ Dr. Ilwof: „Die Einfälle der Osmanen in die Steiermark I.“ str. 29.

graško. Že leta 1425, kakor piše Tomasič,¹⁾ prideró na Slovensko. Leta 1431 ponové upad. Bilo jih je neki kakih 8000 roparskih, silno predrznih tičev, kakor jih imenuje vrli Valvazor. Ko divja zver planejo naravnost nad ubogo, slabo utrjeno Metliko. Hitro iz lesa narejeno mesto obladajo, mlado in staro, moške in ženske pobijejo, cerkve razrušijo, živino in sploh kar je bilo kake vrednosti pograbiijo. Potem se vzdignejo proti Novemu mestu. Kranjski deželni glavar Ulrik Šenk Ostrviški in koroški deželni glavar Štepan grof Montfort s svojim spremstvom sta bila tisti čas ravno v Ljubljani. Ko prvi izvé žalostno novico, skliče plemenitaše domače in koroške v posvetovanje, kako ustaviti se predrznemu neverniku in obleženo in stiskano Novomesto rešiti iz njegovih rok. Sklep je bil, nemudoma udariti nad sovražnika. V naglici zbereta oba deželna glavarja 4000 mož, v treh dneh ugledata Turka pred Novim mestom. Tù imá Megiser zopet lepo priliko, da se iznebí enega svojih vedno pripravljenih poklonov proti visoki gospódi. Pripoveduje namreč na dolgo in široko, kako je Ulrik Šenk Ostrviški prigovarjal deželnemu glavarju koroškemu, da je prevzel poveljstvo nad krščansko vojsko in kako je potem Štepan Montfort v obširnem govoru, (pri katerem je bil menda Megiser nazoč (!) vojščake v nemal srčnosti in hrabrosti.

Boj se pričnè, zmaga omahuje, zakaj nobena stran se ne gane ne za ped, naposled vender opešajo Turčini, ker naši so bili pogumniši in njih topovi so učinili divjakom veliko škodo. Polovica jih je obležala, plen in rop je prišel zmagovalcem v oblast. Tako pripoveduje ta napad kranjski zgodovinar Valvazor²⁾ dodavši v XI. str. 389, da je bil eden najhujših, vendar razun Megisera ne navaja nobenega vira ali pisma, s katerim bi potrdil svojo pripoved.

Tudi s to dogodbo, kakor smo jo po starih zgodopiscih ali prav za prav le pò Megiseru opisali, imamo razne težave, ktere treba poprej odstraniti, da popolnoma vse verjamemo. Že Valvazorov sopisatelj Francisci opominja, da je v letni številki pomota in da je Megiser stvar za nekaj let pozneje postavil, kakor se je res zgodila. In res leta 1431. Ulrik ni bil več deželni glavar Kranjski,

¹⁾ V: *Chronicon breve Regni Croatiae Joannis Tomasich minoritae*, Arhiv. IX. st. 16. beremo: „Anno Dei 1425 venerunt iterum Turche ét intrauerunt Bosnam et Croatiam, et spoliauerunt usque ad mare, Dlamoch, Cetinam, Uernicham (Verhnika?) et transierunt in Carniolam (et) Carintam (?) usque ad aquas gradatas, que vulgo „bile vode“ dicuntur et multum abduxerunt populum.“ Kar zadeva napad l. 1425., omenja ga le on; Valv., ki je marsikaj posnel iz njega, molči o njem.

²⁾ Valv. XV. st. 331—334 s podobo bitve pri Novem mestu po popisu Megisera *Annales Carinthiae* II. 1097. Potem ravno tako Aquil. Jul. Caesar *Annales Ducatus Styriae* III. 331; Braun-r v *Illirisches Blatt*. 1831 st. 3. Zinkeisen in Hammer nič ne vesta o tem napadu.

ampak Jošt Šenk Ostrviški. ¹⁾ Tudi gledé Štepana Montforta se moti Megiser, zakaj zgodovina koroška ne pozna deželnega glavarja tega imena, l. 1412—1444. je namreč Konrad pl. Krajg opravljal to službo. ²⁾

Napad ravnokar omenjeni brž ko ne ni sanjarija, toda predstaviti ga moramo za dve leti nazaj v leto 1429., ko je bil Ulrik še glavar kranjski. Okoliščin te dogodbe pa tako dolgo ne moremo natanko določiti, dokler o njih druge listine in spominki molče.

Sicer se je pa dežela po tej nesreči o kratkem opomogla, ker je bila l. 1432. zelo dobra letina. Vagan pšenice je veljal v Ljubljani 13 soldov, katerih je šlo 20 na funt srebrá; vagan rži 2, ajde 1 repar; tovor najboljšega vipavca 30 grošev in 12 jajec 1 sold. ³⁾

Drugo poglavje.

Slov. dežele za časa Ernestovih sinov. — Grofje Celjski. — Cesar Albrehtova nevspešna vojna proti Turkom. — Grofa Celjska in Albreht se dvignejo zoper Friderika IV. — Čete prvih naskočijo Ljubljano. — Janez Hunyad. — Bitva pri Varni. — Homatije v avstrijskih deželah. — Mohamed II. vzame Bizanec. — Zmaga kristijanov pod Belim gradom. — Janez Korvin in Kapistran umrjeta. — Nove zadrege po silni smrti poslednjega Celjskega kneza Ulrika. — Kralj Matjaž. — Slovani rešijo v Beču obleženega Friderika IV. — Njegova hvaležnost proti slov. vitezom. — Zbor v Mantovi. — Kralja Matija in Jurij Poděbrad v srditem boji. — Slov. dežele se pripravljajo na pohod turški.

Po vpadu leta 1429. naši predcedje 40 let niso videli Turčina, pozornost je obrnil drugam. Toda nikar ne misli, ljubi čitatelj, da je v tem času morebiti po slovenskih deželah ljubi mir kraljeval, da se je kupčija vzdignila in cvetela, veda in omika širila se. Vsega tega nič! Komaj je sirovi Azijat popustil krvavo borišče, nastopili so drugi in davorije so se pričele iz nova. Izpodkopale in oslabele so slovenske pokrajine tako, da Turek o svojem prihodu tudi potem ni našel niti dobrih trdnjav, niti vojske,

¹⁾ Vojvoda Friderik starši dovoli 20. marca leta 1429. Joštu Šenku Ostrviškemu in bratu njegovemu Lenartu vse fevde, ki sta jih podedovala po očetu Ulriku. Chmel: Geschichte Kais. Friedrich IV. I. st. 490. — Če je ta regest resničen, Ulrik že leta 1429 ni bil več med živimi. Od naslednjega leta je pa ta-le regest: Vojvoda Friderik IV. izroči v Inspruku 17. marca l. 1430 po smrti Ulrika Šenka Ostrviškega Joštu Šenku, kranjskemu glavarju, fevd Ostrvice. Dr. Göth v Mitth. d. h. V. f. Steiermark VIII. st. 178.

²⁾ Hermann: Handbuch der G. des H. Kärnten I. str. 301.

³⁾ Valv. XV. str. 334.

in ako je dosehmal napadal samo dolnje kraje Štajerske in Kranjske, bile so mu sedaj okoliščine tako vravnane, da se je mogel spuščati dalje in dalje ter prav samopašno gospodariti po vpoštošenih pokrajinah slovenskih, česar se poprej ne bil predrznil. Res sicer, da so mu sreča in zmage drugod dajale večji pogum, vendar nihče ne more tajiti, da so k njegovi nestrpiljivi oholosti in predrznosti veliko pripomogle žalostne razmere v naših deželah, ktere hočemo ob kratkem omeniti.

Desetega rožnika l. 1424. je umrl vojvoda Ernest Železni, zapustivši razun sopruge Cimburge in dveh hčer sinove Friderika, Albrehta in Ernesta. Poslednji je kmalu šel za očetom v večnost, starejši sin Friderik pa še ni bil 10 let star.

Do leta 1436. je vladaril njun varh Friderik IV. Tirolski, potem sta prevzela vkup dedne dežele. Po izgledu svojega očeta se je še isto leto Friderik V. napotil v sveto deželo. O njegovi nenazočnosti se je spremenilo marsikaj, kar je bila pogubljiva iskra poznejšim požarom.

V savinski dolini je cvetela že leta 1129. imenovana rodovina vitezov Soneških. Bogate dedšine, imenitne svaščine, sreča v kupčiji in druge ugodne razmere so povzdignile Soneške med najimenitnije v deželi. Friderik iz te rodbine je po smrti grofov Heunburških dobil graščino Celjsko in mnogim gradovom na Kranjskem in Štajerskem je bil gospodar. Zavoljo obširnega posestva njegovega mu podeli cesar Ludovik v Monakovem 11. aprila 1341. leta grofovski naslov s primkom: grof Celjski. Vedno bolje se je množilo premoženje grofov Celjskih. Po smrti poslednjega grofa Ortenburškega leta 1418. podedova Herman II. vsled pogodbe l. 1377. obširna njegova posestva. Cesar Sigmund, njegov tast, brž 29. sveč. 1420. s pismom iz Vratislava izroči Celjski rodovini izpraznjeno grofijo ortenburško in sternberško z vsemi gradovi, trdnjavami, kraji, ljudmi, sodnijami, desetninami in davki, kot državni fevd.¹⁾ Ti dve grofiji ste bili neposrednje državni, kajti Ortenburški so bili odgovorni in podložni samo cesarju in državi, v posestvih svojih pa so vladali po svoji volji, imeli so tako zvana „jura regalia“ vladarske pravice, pravice namreč lova, ribštva, gozdne pravice in denar kovati.²⁾ Kar zadeva kranjska posestva, bila so večidel oglejski fevd, kar so tudi pozneje ostala, zato bremo, da jih je očak Ludovik 6. majnika 1425. l. grofu Hermanu, 16. avg. 1436. pa Frideriku v fevd izročil.³⁾

Celjski grofje so bili tedaj, kakor vidimo, skoro najbogatejši in najimenitniši posestniki na Notranje-avstrijskem. Šteli so nad 70 grajščin po Štajerskem, Koroškem, Kranjskem, Hrovaškem in

1) Hofschatzgewölbbücher v Gradcu. I. st. 1018—1022 in 1024—1028.

2) Dr. K. Tangl: „Die Ortenburger in Kärnten“ v „Archiv f. Kunde österr. Geschichtsquellen XXX“. I. polovica, st. 216.

3) Hofschatzgewölbbücher I. st. 878—879.

Avstrijanskem. Vrh tega so bili v rodu z najvišjo gospodo, n. pr. z vladarsko hišo saksonsko, bavarsko, poljsko, bosniško. Friderika II. sestra Barbara je bila omožena cesarju Sigmundu, in njegov sin Ulrik II. je bil oženjen s hčerjo srbskega kneza Jurija Brankovića, Katarino.

K vsej presvitli mogočnosti Celjskih grofov manjkalo je le še naslova: knez. A tudi to se jim posreči. Cesar Sigmund povzdigne v Pragi 30. novembra 1436. l. Friderika, njegovega sina Ulrika in naslednike njegove v kneze z vsemi dotičnimi pravicami. Kaj čuda tedaj, da je ošabnost Celjskih prikipela do vrhunca in da se je vojvoda Friderik V. vrnivši se iz Palestine uprl početju, ki se je spletlo brez vednosti njegove! Poknežena grofa Celjska in Friderik V. vojvoda so si stali odsehal nasproti in to je rodilo slab sad za avstrijske, zlasti slovenske dežele. Hujskanje se je začelo, ko se je krški škof razprl s Celjskimi. Ker ga je vojvoda Friderik podpiral, vzdignel se Jan Vitovec, poveljnik celjski vojski, in kakor hudournik vzame grad Blankenstein pri Studencu, 2 grajščini v savinski dolini na Štajerskem, Schrottenturn pri Kranju, Kacenstein pri Begunjah, in Mokronog na Kranjskem, samo Lož so dobili vojvodovi. V tem umrje poslednji Luksenburški, cesar Sigmund, najvzdatniši podpornik Celjski rodbini, 11. grudnia l. 1437. Krona česka in ogerska je vsled dedne pogodbe leta 1364. pripadla habsburški hiši. Avstrijski vojvoda Albreht V., in zet Sigmundov, postal je kralj česki in ogerski in 18. marca so ga v Frankobrodu izklicali za nemškega cesarja. Po skoro 130 letnem prestanku je cesarsko žezlo zopet prišlo k rodovini habsburški. Toda cesarstvo ni bilo mogočno in čvrsto, kakor nekdanj. Novega kralja so čakale mnoge in hude težave. Največ so mu prizadajali Turki. Sultan Murad II. je namreč pri-lomastil v Erdelijo. Razun Sibinja so neverniki čisto vse pokončali in pomandrali, pravijo, da so 70.000 ljudi odgnali v sužnost. Srbski despot Jurij Branković, sit turške nadvlade, pobegne na Ogersko, izročivši staršemu svojemu sinu trdnjavo Semendrijo. Tri mesece jo je junaško branil, toda poslednjič opešal, ter prostost in oči izgubil. Albreht brez podpore od strani Friderikove pokliče Madjare na boj. Počasno se je pomikala nabrana vojska proti Semendriji, dospela je sicer — a prepozno. Spusti se toraj za sovražnikom v Bosno v lastno škodo, ker tepeni so bili Madjari, da je bilo joj. Sedaj se vzdigne cesar sam. Komaj 24.000 mož je prikoledoval v dveh mesecih. S to armado prekorači Donavo pri Tüdörev-u in hoče zgrabiti Turčina, ali vojska se plaho razleti na vse vetrove. Žalosten in potr t zaradi te in družih nezgod umrje cesar še le 42 let star 27. vinotoka 1439. l. za mrzlico v Lanzendorfu v požunskem komitatu.

Po njegovi smrti so nastale nove zmešnjave, ker dedič ogerske in česke krone in avstrijskega vojvodskega klobuka še ni bil rojen. Oporoka cesarja Albrehta je velela, če bode rojen sin, naj mu bode Friderik V. kot starasina varh, njegova mati Eliza-

beta, trije Ogri, trije Čehi, dva Avstrijanca in eden Pražan naj ga podpirajo v vladarstvu, dokler sin ne odraste. Toda stanov posamesnih dežel nič ni bilo kaj volja, otroka za kralja isklicati. Ogri so se deloma koj jeli pogajati s poljskim kraljem Vladislavom I.; za njega so bili palatin Lovro Hederváry, erlavski škof Simon Rozgonyi, drugi plemenitaši, pred vsemi pa Janez Korvin, grof Hunyad, ban mejnega komitata Severinskega. Za Albrehtovega pozneje rojenega sina Ladislava so glasovali ostrogonski nadškof in primas Dionizij Szécsy, bogati magnat Nikolaj Ujlak, Ladislav Gara, Frankopan in drugi, vsem je bil duša mogočni Ulrik Celjski in njegov siloviti vojskovodja Janez Jiskra. Čehi so začasno volili dva gubernatorja, a tudi med njimi je bila stranka Ladislavu nasprotna.

V tem sta se Celjska vojskovala na Ogerskem za Elizabeto, toda nesrečno, prisiljena sta bila primirje skleniti s Friderikom. Friderik IV., ki je leta 1440. rimsko-nemški kralj postal, in njegov brat Albreht sta si bila preveč nasprotnega značaja, da bi se ne bila prav hudo razprla. Misleč, da mu je prikrajšal dedovino, ključoval je zapravljeni Albreht varčnemu in premišljenemu bratu, kjer je mogel. Skrivaj od kraja, potem očitno se je z enako mislečim, visoko letečim Ulrikom Celjskim zavezal zoper vse sovražnike „razun sv. katoliške cerkve, rimskega cesarstva in sv. krone ogerske“. To je merilo na cesarja Friderika IV., kteremu se prevzetni Ulrik nikakor ni hotel vklanjati.

Na Kranjskem se začne vojni ples in sicer, ker je bilo do 24. rožnika l. 1441. sklenjeno pomirje podaljšano do 24. aprila naslednjega leta, v drugi polovici leta 1442. Albrehtove in Celjske čete pod poveljstvom Jana Vitovca se lotijo najpoprej Ljubljane. Jurij Apfalterer je mesto tako vrlo branil, da niso nič opravili. Cesar je dal zarad tega zvestemu mestu pravico z rdečim voskom pečatiti, kar je bilo tisti čas posebno poslavljenje. Kranj so zavezniki sicer dobili, a kmalu potem izgubili. Razgrajaje in požigaje po deželi prideró do Novega mesta, pa tudi tam jim je spodletelo, ker veliko ljudi jim je bilo pobitih. Kralj pošlje Hartmana Turna s precejšno vojsko Ljubljani na pomoč. Sovražnikov sicer ni videl več, ali pri Žavcu jim je pobral voz poln dragocenosti, ki jih je Friderik Celjski iz Soneške graščine v Stari grad poslal. Vojska je bila tedaj brez vspeha za Albrehta in zaveznika njegovega, toraj se pobota s kraljem Friderikom IV. Prvi je odstopil vse dohodke od dveh let za 6000 gold., in postal glavar nekterih gradov, grofa Celjska pa je cesar poknežil z vsemi pravicami, ki so sklenjene s knežjo častjo, proti temu, da Celjski branijo in varujejo nadpravice avstrijske. Ob enem napravijo med seboj dedno pogodbo, vsled ktere dobijo Celjski avstrijsko Istrijo, več grofij in grajščin na Kranjskem in Štajerskem, če zamrje habsburški rod; ako pa ugasne rodbina Celjska, podedovajo Habsburški celjsko, ortenburško in sternerško grofijo. Ulrik Celjski je postal potem kraljev svetovalec.

Mir je bil tedaj med kraljem in mogočno hišo Celjsko, ker se je njeni častilakomnosti vsaj nekaj ustreglo. Pri vsej prijaznosti proti cesarju, tlela je pa v prsih Celjskih pokneženih grofov, očeta in sina, še vedno neka sovražna iskra do Friderika IV., ki se je večkrat, manje ali bolje nevarno zasvetila, leta 1451., in 1452. celó vnela v požar očitnega upora.

Poglejmo sedaj nekoliko na Ogersko. Tam ste se stranki še vedno strastno napadali. Da-si je bil novo izvoljeni kralj Vladislav že v deželi, poganjali so se mnogi za mladoletnega Ladislava, sina Albrehtovega, kar je bil vzrok, da se je prelilo veliko krvi. Papež Evgenij IV. hoče konec storiti ogerskim homatijam ter pošlje poslanca v Budo. Kardinal Julian Cesarini je z živo besedo prigovarjal kralju in magnatom, naj se pomirijo med seboj, da se bodo mogli tem krepkejše ustaviti občenemu sovražniku Turčinu. Papež je med tem pisaril do kraljev, cerkvenih glavarjev, naj križarsko vojsko na noge spravijo in s cerkvenim denarjem pomagajo. Prvemu se je posrečilo bolje nego družumu, zakaj Ogrri so se dali pregovoriti in so vojsko zbirali. Ne tako vladarji zapadnih dežel, izgovarjali so se s sitnostimi domá, s pomankanjem itd. Turek jim je bil predaleč. Samo Poljaci in Vlahi so poslali krdele pešcev in jezdecev in tu in tam prosti narod. Proti jeseni se vzdigne vojska, na čelu sta jej bila Janez Hunyád, v bitvah s Husiti in Turčini skušeni in slavni junák, in kralj Vladislav sam.

Pri Nisi na bolgarski Moravi se 3. nov. 1443 vname hud boj. Navidezni beg Korvinov ugonobi Mohamedance, 2000 jih je obležalo, 4000 so jih vjeli. Kralj in Hunyád se obrneta sedaj proti Traciji. Veselo so jih sprejemali Slovani, zlasti Poljake, katerih jezik so umeli in spoznali jih kot rojake istega močnega stebila slovanskega. Pač niso mislili, da bodo ti rešitelji kedaj njih tlačitelji!

Balkanski sneg in zima jim ni pustila dalje, napotijo se toraj proti domu. Nepopisljivo je bilo veselje zaradi zmage. Vse države so bile po koncu in ploskale, da sedaj bije zadnja ura turškemu polomescu. Benečani, Genvezi, papež, vojvoda burgundiški ponudijo ladje. Dogovoré se, naj gre vojska kar naravnost proti Carigradu in ondi združi se z grškim cesarjem Janezom, kneza Drakul in Brankovič bodeta pritisnila s četami svojimi. Hunyádu se ves ta načrt zdi nekaj prenapet, toraj sklene z Muradom II, ki je imel res v Karamaniji opraviti, meseca julija l. 1444. v Scegedinu pomirje na 10 let. Pogoji so bili ti-le: Srbijo in Hrcegovino dobi Jurij Brankovič nazaj, trdnjave v posesti turški izročé do 1. septembra Madjarom, Vlaška ostane pod ogersko nadvlado, za vjetege Mahmuta Čelebi prejmejo 70.000 cekinov.¹⁾ Resnično ugodno in častno pomirje! Ali na 10 let sklenjeno trajalo je komaj toliko tednov. Vlade in pred vsemi kardinal Julijan so sedaj na vse kriplje tiščali v Vladislava, naj vendar tako ugodnega trenutka ne zamudi, zakaj Helespont je krščansko brodovje že pre-

¹⁾ Majlath II., str. 220.

preglo, grški cesar komaj pričakuje potrebne pomoči, sultan ima mnogo posla z nemirno Azijo, leto 1444. bode pokopalo turško močnost in naposled ni vezan na storjeno pogodbo, ko gré za više namene. Hunyáda, ki se je obotavljal, pa so vabili z obljubo, da bode kralj bolgarski, ako še enkrat prime za orožje. Take in enake besede in zadnja sreča oslepé ogerskega kralja. Zanašaje se na obetano obilno pomoč raznih vlad in podonavskih knezov, prelomi mir in stopi s 24.000 vojaki v Bolgarijo. Toda glej! knezi ga zapusté, krščansko brodovje podkupi turško zlato, da popusti Helespont, in 100.000 nevernikov prigrmi nenadoma iz Azije ter se ustavi na močvirju pri Varni. Korvinov izvrstni vojni načrt ni zmogel zoper silno množico nasprotnikov. Mladi kralj se iskreno zakadi med-nje in najde prerano smrt. To zbega njegove vojščake in vsa Korvinova hrabrost ni mogla odvrniti nesreče. Ogri so bili premagani, kralj Vladislav ubit, kardinal Julijan vsmrten na ladiji, na kateri se je hotel rešiti čez Donavo, Hunyád sam je prišel Vlahom v pest. To se je zgodilo 10. listopada l. 1444. Osodepolna je bila ta bitva za podonavske dežele, osodepolna za ogersko zgodovino.

Štiri leta pozneje zopet vidimo Korvina proti Turkom. Na Kosovem polji — žalostnega spomina — zgrabijo se. A tudi sedaj krščanskim borivcem sreča ni bila mila. Kakor pri Varni, morali so bežati in poveljnik Hunyád sam je prišel Brankoviču v oblast. Sicer je bil kmalu izpuščen in lahko bi se bilo z združenimi močmi kaj vspešnega storilo zoper splošnega sovražnika, toda vse dobre namene tega ali unega so ovirale nesloga, osebno mrzenje in pogubljiva sebičnost ogerskih prvakov, obotavljaja Friderika IV. in breznačajnega, omahljivega kneza Brankoviča, kar naj sledeče nekoliko razjasni.

Friderik IV. še vedno ni hotel izročiti niti krone ogerske niti varovanca svojega Ladislava, da-si so ga po smrti poslednjega Jagelona Vladislava kot kralja tirjali iz varstva. Na Ogerskem se je med tem 5. rožnika l. 1446. Janez Korvin, slavljeni ljubljeneec naroda ogerskega, izklical za gubernatorja. Na Českem je zvonec nosil Jurij Poděbrad. Sam utrakvist vedel se je v verskih zmešnjavah, ki so jih zasejali Hus in tovarši njegovi in ki so mnoga leta grozno pretresale česko in sosedne dežele, tako modro, da si je pridobil zaupanje in spoštovanje pri visokih in nizkih in da ga naposled 27. aprila l. 1452. izkličejo za gubernatorja českega. Tako ste se Česka in Ogerska korak za korakom oddmikali od svojega kralja Ladislava, kterega so pa na videz na vso moč tirjali od Friderika IV. Še nevarniše je bilo na Avstrijskem. Tam so se stanovi — vedno nepokojni Ulrik Celjski in lakomni Bavarec Ulrik Eizinger na čelu — kar očitno ustavili vladarju svojemu. V Wiener-Neustadtu so oblegli Friderika IV., in da ne bi ga bil pozneje toliko imenovani korenjak Andrej Baumkircher rešil, sramotno bi ga bili vjeli. Prisilili so naposled cesarja 4. sept. 1452. l., da je mladega kralja izročil stricu njegovemu, Ulriku

Celjskemu. Sedaj je bil častilačni pokneženi grof na konji. Postal je prvi svetovalec Ladislavov, prav za prav vladaril in gospodaril je sam, kakor mu je bilo drago. Okoliščine mladega kralja niso bile kar nič prijetne. Od ene strani je pritiskal denarja željni cesar tirjaje odškodovanje za trud pri varstvu in krono ogersko še zmirom pri sebi držeč. Od druge strani so bile razmere na Českem in Ogerskem prav malo ugodne novemu vladarju. V prvi deželi verske razprtije še niso bile vravnane in gubernator Jurij Poděbrad komaj pridobljene visoke časti in oblasti ne bi bil rad zopet družemu oddal. V drugi se je Hunyád sicer odpovedal gubernatorstvu, a dobro je vedel, da dežela brez njega ne izhaja. Ladislav je njegove zasluge priznal, povzdignil ga v grofovski stan, dal mnogo posestva. Janez Korvin je postal glavni ali prvi kapitan in sin njegov Ladislav ban hrvaški in dalmatinski in kapitan „v gorenjih krajih“.

Samovoljno vladarstvo mogočnega grofa Celjskega je imelo le kratko življenje. Premeteni bogatinec Ulrik Eizinger ga je izpodrinil. Razkačen je ponižani grof divjal ko lev in koval hude naklepe zoper svoje sovražnike. A tudi lakomni Bavarec se ni dolgo veselil milosti kraljeve in ljudskega nagnjenja. Tisti Dunajčanje, ki so Celjskega pred komaj dvema letoma zasramovaje iz mesta zapodili, sprejmejo ga leta 1455. z velikim veseljem in krikom. Ladislav sam si je želel bogatega strica nazaj, ker na Ogerskem se mu ni zdelo varno, zakaj „dežela je Korvinova“. Tudi je štirinajstletni mladeneč potreboval krepkega moža pri vladanji različnih in nemirnih dežel, da-si je bil za svoja leta kralj sila pameten in moder. Knez Ulrik je že poprej pokazal, da mora le njegova beseda veljati, vendar je bil še dokaj zmeren, ali sedaj je strune ostro napel. Sosebno na starega nasprotnika, ogerskega kapitana Hunyáda, je pomeril. Njega je hotel ugonobiti, naj velja, kar hoče. In to ga je pogubilo.

Tako se je tedaj godilo v avstrijskih deželah. Zmešnjave in homatije brez konca in kraja so razjedale nesrečne pokrajine, ko doide kakor strela z jasnega novica: stari Bizanec je padel v turško oblast. Junaško se je branil Konstantin XI., toda brez vnažne pomoči je omagal in s smrtjo njegovo je po več ko tisočletnem obstanku 29. majnika l. 1453. propadlo izhodno-rimsko cesarstvo za vselej. Kmalu se je zasvetil vrh najkrasnejše cerkve carigradske sv. Sofije turški polomesec in prevzetni zmagovalec sultan Mohamed II., Muradov naslednik, izustil ošabne besede: „Kakor je le en sam Bog v nebesih, mora biti tudi na zemlji le en gospodar. Vse se mora polomescu uklanjati“.

Pad Carigrada in žuganje sultanovo osupne zahodne vladarje in plašno premišljujejo: Kaj bode? „Premišljujejo“ pravimo, takoj k zločnemu, junaškemu delovanju manjkalo jim je tudi v tem prevažnem trenutji potrebne krepke volje in edinosti. Beremo sicer, kako je Timotej Veroneški, kraljev kancelar, brž po nesreči Carigraški izdal pismo, v katerem poziva vse laške vladarje, naj

mahoma udarijo nad Turka, ¹⁾ toda njegov poziv je bil glas vpijočega v puščavi. Bolj srečen je bil Jurij Brankovič. Njemu je sporočil sultan: „Dežela, katero vladaš, ni tvoja, ampak Lazarjevega sina Štepana, toraj moja. Tvojega očeta Vuka delež in Sofijo ti odstopim; ako se braniš, pridem nad-te.“ Bežal je tedaj na Ogersko na pomoč klicat Korvina. Mohamed II. pridere v tem v Srbijo s silno vojsko in odžene blizo 50.000 ljudi, ki jih deloma v sužnost razdeli, deloma okoli Carigrada naseli, Firusbega z 32.000 možmi pustivši pri Kruševcu na srbski Moravi. Hunyád in stari Brankovič združena planeta na Firusovo vojsko, ter jo dobro otepeta, tega vjameta in mesti Piroto in Vidin zapalita. Ko se sultan vzdigne in Korvin vrne domú, ponudi srbski knez, da vsaj nekaj otmé, 30.000 cekinov na leto. Sultan s tem zadovoljen, sklene mir. Prav tako je storil z Benečani, ki so mu morali davek plačevati za posestva svoja v Albaniji. ²⁾

Ne dolgo potem je glas počil, da sultan silno vojsko nabira proti Belemu gradu. Zopet so bili vladarji v trepetu. A posvetovaje se o tej zadevi v Budi in Wiener-Neustadtu pokazala se je stara nesloga in vnemarnost. Osemdesetletni papež Kalikst III. je mogočno klical krščanskemu svetu: na noge! Starček Kapistran s kardinalom Janezom Karvajal-om je prehodil Avstrijo, Česko, Moravsko, Šlesko. Nemško in pridigal z gorečo besedo vojsko zoper nevernika. ³⁾ Tudi cesar Friderik se je ojačil. Poklical je v Frankobrod kralje in vladarje, da dovolijo pomoč poslati stiskani Ogerski. Njegov tajnik Enej Šilvij Pikolomini, poznejši papež Pij II., navdušil je v izvrstnem govoru vse tako, da so smrt in pogin pri-segli občnemu sovražniku, da so splošni davek, velikansko vojsko obljubili itd. Ko je pa veljalo, pogoditi se, kako naj se zvršijo ti lepi sklepi, glej stara pošast sebične nesloge! Poslanci se še o tem niso mogli zediniti, kje bodo sedeli v zboru pri posvetovanji! Nemčija že tistih dob ni marala za dežele, ki jih je Turek teptal.

Kapistran zbere tedaj sam 60.000 kristijanov raznega stanú ter združi z vojsko Hunyádovo. Oba gresta obleženemu Belemu gradu na pomoč. Korvinov sin Ladislav ga je težko branil, Turkov je bilo namreč ko listja in trave, pravijo da 150.000 mož in več ko 300 topov. Meč v rokah junaškega Hunyáda in križ v rokah za vero gorečega samostanca Kapistrana popolnoma stereta turško moč 22. julija l. 1456. Divje so bežali neverci, 50.000 jih je poginilo, sultan sam ranjen. Plen je bil velik, veselje neizmerno. A ni sreče brez nesreče. Dobrih 14 dni po sijajni zmagi, pri kateri je bila pomoč Božja očitna, umrje véliki Janez Hunyád Kor-

¹⁾ Sitzungsberichte der Wiener Akademie leta 1850 str. 433.

²⁾ Hammer: Geschichte des osm. Reiches II. st. 10—12.

³⁾ Tudi v Ljubljani je bil l. 1454. in enekrat v farni cerkvi pridigal. (Richter v „Archiv f. die Landesgeschichte des Herzogthums Krain“ II. st. 229).

vin in za nekaj tednov 23. vinotoka gre za njim v večnost junaški Kapistran.

Važnih nastopkov vendar ni imela zmaga pod Belim gradom, da-si je bila tako slavna za kristijane, zakaj, kar nič ni ustavila Turčina na zmagovalnem potu. Najbolje ugodna je bila menda Ulriku Celjskemu, ker ga je rešila mogočnega nasprotnika Hunyáda, izpraznivši stopinjo, po kateri je že dolgo hrepenel: v Futaški skupščini ga res izvolijo njegovi privrženci za kraljevega namestnika na Ogerskem. Potem krene brž s kraljem proti Belemu gradu polastit se te trdnjave, a tam je smrt čakala poslednjega grofa Celjskega. Stranka Hunyádova je planila nad njega in posekala ga dne 8. novembra l. 1456.¹⁾ Kralj Ladislav poprej obetaje milost morivcem, zapové potem staršemu sinu Hunyádovemu Ladislavu, branitelju Belega grada, glavo odsekati, mlajšega Matija je seboj vzel in pozneje Juriju Poděbradu izročil. Ogerska je bila skoro izgubljena.

Obširna zapuščina celjskih grofov je bila vir hudih prepirov in bojov, ki so zadeli največ slovenske dežele. Cesar Friderik IV., česki in ogerski kralj Ladislav, nadvojvoda Albreht, vojvoda Sigmund, goriški grof Janez in drugi — vsak je nekaj tirjal.²⁾ Vsled dednih pogodeb 1. julija l. 1433. in 16. avg. 1443. l. je bil Friderik IV. pravni dedič celjske, ortenburške in sternberške grofije. Jel se je izpočetka mirno pogajati s služabniki celjskimi. Kapitanu Vitovcu se vé da moral se je najbolje priku-piti. Dal mu je nekaj v denarji, odstopil grajščino Sternberg pri Belaku ter ga v plemeniti stan povzdignil. Oskrbniki so bili še precej voljni, tako je oskrbnik Starega grada prišlemu cesarju koj izročil celjsko grajščino in prav tako so storili ostali, le Soneški, Mehovski, Radolški in nekteri drugi so potegnili z vdovo celjskega grofa Katarino ter niso cesarju nič hoteli odstopiti. V tem pride povelje od kralja Ladislava v soglasji z vdovo do celjskih oskrbnikov, da posestev in gradov celjskih nikomur ne smejo izročiti, kakor edino le njegovemu pooblastencu. Brez ozira na ta ukaz je cesar napeljal, da mu 16. svečana l. 1457. v Gradcu zbrani razsodniki celjsko zapuščino prisodijo.³⁾

Jan Vitovec boječ se, da ne izgubi posestva svoja na Ogerskem, ako vse tako z lahka cesarju prepusti, zbere skrivaj vojaško četo in plane tako nenadoma nad cesarske, ki so bili ravno v Celji, da je cesar sam komaj utekel v Stari grad, spremstvo, pisarnico in dragocenosti pustivši Vitovcu in njegovi trumi. Osem dni so oblegali cesarja v gradu, a predno prihiti pomoč, odide Vitovec. Oprosteni Friderik IV. udari sedaj z vojsko na Kranjsko skozi Ljubljano, Kranj, kjer je bil 11—13. junija, naravnost nad

¹⁾ A. G. Supan: Die vier letzten Lebensjahre des Grafen Ulrich II. von Cilli itd. Wien 1868. str. 100.

²⁾ J. Orožen: Celjska kronika. V Celji 1854. str. 92.

³⁾ Arch. f. K. öst. Geschichtsquellen. XI. st. 144.

Radolico. Predno se še ta udá, hiti cesar proti Belaku 17. rožnika, naskoči Sternberg in ga razruši do tal. Ta čas pa Vitovec ni rok križem držal. Fridrl je s svojimi ljudmi na Kranjsko, Škofjo loko požgal, ¹⁾ Kranj užugal, naposled polastil se Radolice, katero je cesarski poveljnik Gašpar Lamberg zapalil in popustil. Obnašanje celjske druhali se menda ni prikupilo deželanom, ki so se držali bolje svojega vladarja nego tujca, toraj se je jela dežela gibati. Nič dobrega sluteč vrne se Vitovec skozi Trojano urno na Štajersko. Poprej so pa še, kakor Valvazor spričuje, srditi slovenski kmetje njegove čete pri Trojani dobro oklestili. Cesarski zopet obležejo Radolico, celjska posadka se je morala udati, mestno obzidje je pa bilo razrušeno. Ko se je Friderik IV. še mudil na Koroškem, dospé novica, da je kralj Ladislav 23. nov. l. 1457. izdihnil mlado dušo. Vdova Katarina je bila skoro prisiljena, pogoditi se s cesarjem. To se je zgodilo 15. decembra. Vse gradove, zemljišča, podložne itd. razun krške grajščine je prepustila cesarju, ki jej je obljubil na vse žive dni letnih 2000 *fl* vinarjev dajati. ²⁾ Pozneje se je grofinja Celjska odpovedala še temu posestvu in šla v Dubrovnik v samostan, drugi hočejo, da je živela pri svoji sestri Mari, vdovi sultana Murada II., v Jasovi, blizo gore Atoške. ³⁾

Pravda zarad celjske zapuščine je bila tedaj srečno dognana za habsburško rodovino, a smrt Ladislavova je bila seme novih homatij, šlo je namreč za dva izpraznjena prestola kraljeva: ogerskega in českega. Mnogo se jih je oglasilo za-nju. Največ se je blezo nadjal Friderik IV., da se bode kaka stranka na Ogerskem za njega potegnila, ker vedno je še imel ogersko krono pri sebi shranjeno. Jan Vitovec, izkušeni vojskovodja celjski, je bil kakor nalašč za njegove namene. Ubogi česki plemič je postal grof zagorski, baron šternberški in ban hrvaški. Frideriku IV. se želje niso izpolnile. Madjari so 23. januarja l. 1458. mladega Matija Hunyáda izklicali za svojega kralja. Poděbrad sam mu je to novico naznanil in ob enem svojo hčer Katarino v zakon mu ponudil nadjaje se zvestega, veljavnega zaveznika, 2. marca pa se je dal voliti českemu narodu za kralja. Tako ste prišli dve svetli kroni drugima na glavo, Friderik IV., nadvojvoda Albreht VI. in Sigmund so se med tem prepirali za to, kar jim je bilo ostalo!

Slednjič so se vendar porazumeli. Friderik je dobil dolenjo Avstrijo, Albreht gorenjo, Sigmunda sta z gotovino potolažila. Toda mir ni trajal dolgo. Albreht ni miroval. Ril in ril je tako dolgo, da l. 1461. bratu svojemu Frideriku vojsko napové. Vse gnjusne prizore te bratovske vojske opisati, tukaj pač ne more biti naš namen.

¹⁾ Ker je bila Škofja loka lastnina Frižinskih škofov, pač ne vemo razloga, zakaj so se Celjski lotili tega mesta, tudi Valvazor (XV. st. 360) nam ga ne pové.

²⁾ Arch. f. K. öster. Gesch. XI. st. 148.

³⁾ Hammer: Gesch. des osm. Reiches II. st. 31.

Le toliko omenimo, da so uporniki cesarja, ki se je v tem zvezal s českim kraljem, v dunajskim gradu oblegali devet tednov, da je vrli Baumkircher dirjal v Prago po pomoč, da sta res česki kralj Jurij in njegov sin Viktorin prihitela z veliko vojsko pred Dunaj, da sta 4. decembra l. 1462 ukrotila puntarje in obleženega cesarja rešila. Pri tej priložnosti so zlasti kranjski in štajerski gospodje s slovenskimi oddelki pokazali udanost svojo do habsburške hiše. Lepo število se jih je pridružilo armadi česki. Tù so bili Turjaški, Hohenwarti, Apfalteri; Lichtenbergi, Gallenbergi, Črnomaljski, Lambergi, Semeniči, Herbersteini, Stubenbergi, Puhheimi, Jan Vitovec in mnogo drugih. Posebno Kranjska dežela je smela biti hvaležna cesarju, ker ni minulo tega leto in dan, ko jej je bil izkazal imenitno dobroto, da je ustanovil škofijo ljubljansko. A tudi tega znamenja djanske udanosti kranjskih prebivalcev ni prezrl hvaležni Friderik IV. Izboljšal in olepšal je deželni grb kranjski, da je poprečnica čez orla odsehnal smela biti zlata in da je višnjevi orel dobil mesto prejšnjega vojvodskega klobuka cesarsko krono.¹⁾ Poleg tega je ustanovil za Kranjsko in slovensko stran tri nove častne službe dednih maršalov, miznikov in točajeve. Prvo je podelil Janezu, Juriju in Viljemu, bratom Turjaškim, s pismom 5. januarja 1463. l., ker so se za osvobodjenje cesarjevo hrabro obnašali.²⁾ Vrh tega jim je dal 28. svečana istega leta pravico, da si smejo v Šumberku na Dolenjskem grad in trdnjavo zidati.³⁾ Službo dednih miznikov so prejeli Andrej Hohenwarter in njegovi nasledniki tudi v zahvalo, da se je Andrej pred Dunajem za vladarja tako vrlo vojskoval, da je bil „skoro ranjen“. Tudi ta podelitev je od 5. januarja.⁴⁾ Dedni točaji naposled so postali viteza Jurij in Gaspar, brata Črnomaljska, in potomci njuni v drugi polovici leta 1463.⁵⁾

Zlobni Albreht je dobil na 8 let dolenjo Avstrijsko proti temu, da plača na leto po 4000 gold. Pravega miru pred njim vendar ni bilo, dokler ni umrl 2. dec. 1463 leta. Za Friderika IV. so se tedaj razmere na boljše obrnile, se vé da ne za dolgo časa; v oni nestanovitni, zmedeni dobi kaj tacega skoro ni bilo mogoče.

Pri tej priliki ne bode napačno, ako se nekoliko ozremo na cesarjevega tajnika Eneja Silvija, tri leta tudi škofa tržaškega, ki je postal papež z imenom Pij II. Ta neutrudljivi cerkveni poglavar se je na vso moč prizadeval, da bi sklical krščanske vladarje v posvetovanje o turškem vprašanji. Z veliko, veliko težavo je v Mantovo

¹⁾ Valv. X. st. 297.

²⁾ Valv. X. str. 298.

³⁾ Muchar: Gesch. des Herzog. Steim. VIII. st. 33.

⁴⁾ Arch. f. K. öst. Gesch. XI. st. 161. Dedni mizniki kranjski so tedaj še le od leta 1463. začenshi. Plemeniti Kraj so bili koroški mizniki. Primeri sestavek: „Cesar Leopold I. v Ljubljani“ v (Koledarju Matice Slov. za 1869. l. str. 43.)

⁵⁾ Arch. f. K. öst. Gesch. X. st. 405.

privabil laške vladarje, iz vnanjih dežel pa le poslance. Friderik IV. je domá ostal vkljub pozivom papeževim, češ, da ima v svojih deželah dovolj opraviti. Zborniki so se jako složno in polagoma shajali in donašali nič ko tožbe. Papež posreduje in prigovarja na vso moč, da ne bi težko pričeto delo splavalo po vodi. Naposled obljubijo nazoči Lahi desetino od duhovstva, dvajsetino od judov in tridesetino od svetnih prebivalcev. Nemci dovolijo 30.000 pešcev, 10.000 konjikov, vojvoda burgunški obeta 4000 peš in 2000 jež. Za poveljnika je Pij II. priporočal cesarja samega, a počasni Friderik ni bil mož za to.¹⁾

V sladki nadi, da je vendar nekaj dosegel, govoril je papež k sklepu navdušeno tako-le: „Benečanje ne bodo potem hoteli zaostati za prededovi, ki imajo tolikanj zaslužnja za krščanstvo. Isto upamo od Francozov, Španjolcev in Portugalcev. Poljaki, zaradi Moldave mejaši turški, se gotovo ne bodo obotavljali, svojo reč braniti. Čehe dobimo za denar — kdo smé pač še dvomiti, da take sile ne premagajo Turčina, zlasti če ga Skanderbeg v Albaniji in Armenci in Karamanci v Aziji nadlegujejo? Pojdite tedaj in povejte domá, kaj smo tù v Mantovi sklenili in opominjajte gospode svoje, da o pravem času storé, kar se je tukaj obljubilo!“²⁾ Po iskrenih teh besedah sodil bi človek, da naslednje leto nobenega Turka ni bilo več v Evropi, toda grozno bi se motil, zakaj besede so ostale le besede, krščanski vladarji jih niso spremenili v djanje. Vendar je pogumni papež pod križevim praporom zbral okoli sebe krščansko množico ter vzdignil se ž njo in beneškim dožem proti zapriseženemu neprijatelju, a nemila smrt ga je v Jakinu 6. rožnika 1464. l. prerano dohitela.

V avstrijskih deželah se je med tem vnel zopet hud boj. Izvoljeni kralj ogerski Matija Korvin je namreč hotel biti kronan, toda Friderika ni bila volja iz lepa oddati krono, ki je bila še vedno v njegovi oblasti. Kralj Matjaž, kakor ga narodne pesmi imenujejo, z vojsko cesarja prisili, da jo je prepustil proti obljubi, da po smrti Korvinovi brez otrok Friderik IV. in njegov 22. marca l. 1459. rojeni sin Maks njega nasledujeta. Prijazniši je bil cesar proti českemu kralju ter ga potrdil in skrivaj zvezal se ž njim zoper Matjaža. Toda to ni trajalo dolgo. Ko namreč Pijev naslednik ostri Peter Barbo kot papež Pavl II. 1. januarja 1467. l. Poděbrada za krivoverca izkliče, izobči in križarsko vojsko zoper njega oznani, popusti Friderik Poděbrada, s katerim se je le hinavsko sprijaznil, in postane mu tako hud nasprotnik, da so njegovi poslanci v zboru Norimberškem neki izustili, raji udariti na krivoverca českega nego na starega sovraga turškega. Kakor se je devet let prej z Jurijem združil zoper Matjaža, tako se je 3. nov. l. 1468. oklenil tega zoper českega kralja obljubivši mu celó krono

¹⁾ K. Haselbach v knjigi zgodovinskemu društvu Kranjskemu posvečeni: „Die Türkennoth im XV. Jahrhunderte“ Wien 1864. st. 39.

²⁾ Schmid: Geschichte der Deutschen VI. st. 271.

česko, ki je še sam ni imel in ki bi je tudi ne bil dal, ako bi jo bil imel, ker pozneje se je kesal, da je sploh to obljubo storil. Ogerski kralj se dá slednjič papežu preslepiti, da se res vzdigne zoper svojega svaka in dobrotnika Poděbrada. „Bodi-si zoper Čehe, bodi-si zoper Turke“ pisal je papežu „vselej je Matjaž in madjarski narod pripravljen tebi služiti.“ In krvava morija se je začela na Českem in trajala do l. 1471. Vse njene okolnosti opisovati nas bi predaleč odstranilo od pravega predmeta, tedaj naj bode samo toliko rečeno, da so se v tej vojski doprinasale grozovitosti, kakor bi se jih strašnejših ne bil izmislil zakleti krščanski sovražnik, divji Turek.

Kristijanski vladarji so se ali vojskovali med seboj ali druge sebične naklepe drug zoper drugega kovali, Mohamed II. pa je ta čas pridno razširjal svojo moč. Ukrotil je onemoglo Srbijo, podjarmil razun nekterih beneških luk skoro ves Peloponez, odpodivši ali umorivši kneze klasičnih pokrajin Lakonije, Ahaje in Atike, vzel mesto Sinope na izhodnjem bregu Črnega morja, razdjal cesarstvo Trapezunt s cesarsko rodbino vred, zapodil vlaškega trinoga Drakula, nadvladal otok Lesbos. Bosna je postala turška drajna, njenemu kralju je meč vzel življenje in deželo in Hercegovina je bila prišteta turškim provincijam. Edini kralj Albanije in Epira, slavni Skanderbeg, bil je kos mogočnemu sultanu do smrti ter je 30 let junško odvrčal od dežele svoje turške navale.¹⁾

Stirideset let so vživale slovenske pokrajine mir pred Turčinom. Kaj se je pa v tem dolgem času storilo, da se v okom pride protečim napadom oholega Azijata? Ne moremo tajiti, da se je njih vladar Friderik IV. prizadeval na vso moč izboljšati jim žalostno stanje, vzlasti v bran postaviti jih zoper nove vpade, ki so bili skoro gotovi, a izostali za toliko časa, da se je Turek drugod dobro zastavil, da bi se potem toliko uspešneje mogel lotiti roparskega svojega posla. Toda Friderik IV. zapleten v tolikošna prizadevanja in skrbni zaradi lastnega prestola, poleg tega počasen v izvrševanju čvrstih djanj, v dosego vsacega namena tolikanj potrebnih, in vrh vsega tega tudi ne malo skop v okolnostih, kjer se s srebrom urno mnogo dovršuje, pač ni imel lastnosti za to potrebnih. Valil je bremena le na posamesne dežele. Te so morale turški davek plačevati, vojščake izdržavati, mesta in trge utrjevati. Kedar pa je prihrul sovražnik, morale so se same braniti in škodo, ki ni bila majhna, povse same trpeti. Da so nadloge in britkosti prikipele do vrha, razsajale so po deželah sedaj Celske sovražne čete, sedaj iz vseh krajev svetá stepene druhalo ogerske. Naposled so se vzdignili celó nezadovoljni podložniki zoper gospoda svojega, kar je splošno revščino in zmešnjavo še bolj zmedlo.

Cesar Friderik IV., miroljubni imenovan, nameraval je namene svoje doseči na dolgem potu zborniških obravnjav. Ta pot je v nevarnih, burnih časih, ko je treba krepkega in hitrega delovanja, malo vreden, včasih celó škodljiv, kar se je pokazalo pre-

¹⁾ Hammer II. st. 95.

očitno v dobi, o kateri govorimo. Toraj vidimo, kako se za časa Friderika IV. shod vrsti za shodom, zbor za zborom. Ti so bili ali za vsako deželo posebej, ali so se poslanci vseh notranje-avstrijskih dežel shajali v glavni ali skupni zbor (Generallandtag). Kmalu se je to mnogo večkrat zgodilo, kakor je bilo sumljivemu vladarju prijetno. Predaleč bi zašli, ko bi hoteli naštetii vse shode in zbore do leta 1470. V misel hočemo vzeti samo one, v katerih so se posvetovali o turških zadevah.

Leta 1461. je bil štajerski zbor v Mariboru. S privoljenjem poslancev naložil je cesar občen davek duhovstvu in svetnim. Od slehernega dvora je bilo n. pr. plačati po 3 denarje, od zemljišča po 60 in koče po 15 denarjev. Obljubil je ob enem, da v prihodnje ne bode več naložil takega davka.¹⁾ Vkljub tej obljubi je kmalu potem tirjal velik pa nepravilčen davek od cerkva itd. Prelati štajerski, koroški in kranjski so 24. marca in 11. aprila l. 1463. ugovarjali in ustavljali se tej neslišani samovoljnosti, toda zastonj.²⁾ Drugo leto po mariborskem zboru so se Štajerci, Korošci in Kranjci brez volje in dovoljenja cesarjevega sešli v Lipnici na Štirim. Ker je Friderik prepovedal obiskati ta shod, prišlo je štajerskih poslancev komaj tretji del, Koroških in Kranjskih polovico, tedaj niso mogli vsega dognati, kakor so želeli. Vendar so Štajerci sklenili med drugimi: 1) deželni vojski naj se na čelo postavi poveljnik; 2) vsaka dežela naj se razdeli v štiri pokrajine; 3) v vsaki teh pokrajin naj pobirata po dva pooblaščenca potrebne davkarske doneske, ako ne izhajata, naj pomagajo drugi zborniki, vojni kapitan ali ves zbor; 4) štirje deželni poslanci naj hranijo nabrani denar; 5) kedar pridere sovražnik v deželo, naj vojskovod skliče vojsko in zbor 12 pooblaščenцев določi novce za vojne potrebe in vse stroške v račun postavi; 6) vojaški poveljnik sme v sili sam v vojake jemati, da je črna vojska vedno dosti močna. Štajerci so si koj izbrali vojskovodjo, 8 nabiralcev in štiri varhe denarni blagajnici. Erazem vitez Stubenberg je postal kapitan deželne vojske, vsi so mu obljubili zvestobo. Koroškim in Kranjskim stanovom pa so naznanili sklepe z opominom, naj oni enako storé.³⁾

Tudi leta 1468. in 1469. so se poslanci — odborniki treh notranje-avstrijskih dežel mnogokrat skupaj posvetovali o turških zadevah, pritoževaje se ob enem, da cesarska mesta, trgi itd. tedenski vinar zanikrno odrajujejo, da morajo ubogi kmetje celo leto prehudo tlako delati pri mestih, da zaradi zvijač in goljufij judov dežele božajo in konečno naj cesar dolgove povrne Baum-

¹⁾ Dr. F. Krones: „Zur Quellenkunde und Geschichte des mittelalterlichen Landtagswesens der Steiermark.“ Separat-Abdruck aus den „Beiträgen für Kunde steierm. Geschichtsquellen. 2. Jahrg. 1865“ str. 59.

²⁾ Archiv des Geschichtsvereines f. Kärnten 1862. str. 109.

³⁾ Dr. Krones v navedenem sestavku st. 61—63.

kircherju in drugim, da zavoljo tega ne bode dežela trpela, ki jo mislijo že napasti.¹⁾

Za obrambo posamesnih krajev je dal cesar sam mnogo povelj. V torek pred križevim dnevom l. 1448. je ukazal vsem ljubljanskim okoličanom, naj brž pritekó z motikami, sekirami in drugim orodjem Ljubljančanom pomagat in popravljat mestno obzidje, ograjo, rove in okope, ki so bili bržkone poškodovani v celjskih vojskah, da bodo imeli v potrebi zavetje.²⁾ Isto jim je zabičal iz Neustadta v petek po sv. Ulriku l. 1463³⁾, morabit ker se prvo povelje ni natanko in vsestransko izvršilo. Leta 1467. ukaže Celjsko mesto v bran postaviti; 9. dec. 1464. l. odpusti Metličanom na štiri leta polovico vseh davkov in dohodkov, ki mu gredó, da si lože napravijo trdno obzidje okoli mesta.⁴⁾ Okoli Dravburga na Koroškem so morali podložni pota graditi, z orožjem se preskrbeti in na meje ogleduhe postavljati. Tudi moliti in romati je cesar l. 1468. zapovedal, da Bog odvrne nesrečo.⁵⁾ Na njegovo prošnjo je papež Pavel II. 2. majnika odpustke razpisal za vse, ki se na slovenski marki ali strani bojujejo zoper Turčina v brambo grofije Metliške.⁶⁾ Papežev poročnik je dovolil l. 1464. prvemu škofu ljubljanskemu, Sigmundu Lambergu, pravico, turško štibro pobirati in sploh vse vrediti, kar je treba za vojno zoper Turke⁷⁾ in Friderik IV. je oklical dne 20. avg. l. 1467. v Neustadtu v isti namen 5 letni mir po deželah.⁸⁾

1) Dr. Krones v nav. sest. str. 64—66.

2) Dr. Klun: Diplomats Carniol. 1855 str. 30, šte. 39.

3) V arhivu ljubljanskega mesta.

4) Arch. f. K. öst. Gesch. X. st. 418.

5) V zapiscih Št. Pavlskih v Arch. des Gesch. f. Kärnt. III. st. 25.

6) „Cum Turchi fere usque ad comitatum Medlicen Marchiae Sclavonicae suos conatus extenderint, et hostiles per dictum Comitatum incursus facere et comitatum subigere continuo machinentur.“ Muchar Gesch. der Steiermark VIII. st. 60 iz c. kr. tajnega arhiva. Iz teh besedi bi skoro sodili, da metliški okraj tudi v preteklih 40 letih ni imel pokoja pred sovražnikom.

7) V arhivu kapitelna ljubljanskega fasc. 84. šte. 7.

8) Chmel: Regesten Fridrichs IV. Wien 1838—40. st. 521.

Tretje poglavje.

Neverniki razgrajajo l. 1469. po Kranjskem. — Valvazorove pravljice o tem napadu. — Turki v Furlaniji, na Krasu, v Slavoniji in na Štirnškem. — Baumkircher in pajdaši njegovi. — Razne nadloge. — Skupščina v Velikovecu l. 1470. — Hudi davki. — Sklepi državnega zbora v Ratisboni l. 1471. gledé brambe pred neverniki. — Poslednji grozno gospodarijo po Sloveniji l. 1471 in 1472. — Nevspešna državna zbora v Avgšburgu. — Osmani prvokrat na Koroškem.

V poprejšnjem poglavju omenjene priprave niso bile nepotrebne, samo to napako so imele, da so bile preslabe, neizdatne, kar se je l. 1469. le preočitno pokazalo. To leto je namreč mohamedanec enekrat udaril nad uboge Slovence in gospodaril med njimi prav neslišano. Meseca rožnika navedenega leta priderejo turški konjiki — po Valvazoru jih je bilo 10.000 — iz Bosne, skozi Slavonijo, čez Kulpo in se vštore pri Metliki. Celi teden divjajo po okolici, Metliško mesto čisto razdenejo. Iz Bosne prišli frančiškani, ki so se bili vselili v poprejšnji samostan nemškega reda, „pri treh farah“, morajo zopet pobegniti. V Novem mestu najdejo zavetje in sezidajo si l. 1472. še danes cvetoči samostan.¹⁾ Metličanje brez strehe se potem pomaknejo bliže k trdnemu gradu, kjer je zapovedoval Andrej Hohenwart. Ta je imel dokaj opraviti, da je begoče cesarske podložnike sprejemal in preživil.²⁾

Najpredrznješa druhal se spusti na zahodno stran, požge Kočevski trg³⁾ in druge vasi, obrne se potem proti severu in dirja na ižansko polje, v Mateno, v Šmarje⁴⁾ in celó v Ljubljano, kjer zapali pred 7 leti v stolico povzdignjeno Šenklaško cerkev.⁵⁾

Druge trume so razgrajale okoli Žumberka do blizu Kostanjevice ter se vštorele na šentjernejskem polji. Kranjski stanovi

¹⁾ Program des k. k. Obergymn. zu Rudolfswert letnik 1868. st. 6. po letopisu samostana novomeškega.

²⁾ Glej pobotnico ces. Frid. IV. za vino in pšenico, ki jih je dal Andrej Hohenwart ces. podložnikom. — V Chmel „Regesten Frid. III. II.“ st. 585.

³⁾ Kočevarji so hitro trg sezidali in za silo utrdili, cesar ga je pa s pismom iz Gradca v petek po Velikonoči l. 1471 povzdignil v mesto in prebivalcem njegovim podaril pravice meščanske. — Ustanovno pismo v arhivu mesta Kočevskega.

⁴⁾ Chronicon Celejanum (v Caesaris Annales III. st. 154.) ima: 1469. Haben die Türken von Mötling biss auf Herrlandt (Šmarje) und Igg auch biss auf das Höflein alles verwüstet. Prav tako Valv. XV. st. 369.

⁵⁾ Catalogus Cleri Labacensis iz kterega vira, ne vemo.

so jeli naglo vojakov nabirati, iz vsake hiše po enega moža, toda veliko prepozno se dvignejo, Turčini so jo deloma memo Samobora, kjer so 8 vasi vpepelili, na dan sv. Urha 4. julija popihnili z bogatim plenom v Bosno.¹⁾ Divje čete so hotele čez Kulpo, ker je pa zaradi obilnega dežja zelo narasla, niso mogle tako naglo vjetih prepeljati čez reko, kakor so želele, toraj jih čez tisoč posekajo na mestu.²⁾ Da se njim ni posebno mudilo, priča pismo do nekega kardinala, v katerem je rečeno, da so Turci osem dni stali na obali narasle reke in da bi bili kristijani kaj lahko ne samo rešili vjete iz rok krutega sovražnika, ampak tudi maščevali se nad njim zavoljo grozovitosti njegove, ko bi se jih ne bil polastil tako hud strah pred njim.³⁾

Valvazor nam o tem napadu pripoveduje marsikaj. Tako piše XV. st. 369., da se je neki 80 letni Weih-beg v bolezní zaklel, Kranjsko napasti, ako bode zopet zdrav. To obljubo je izpolnil l. 1469. Hammer II. st. 561. pristavlja, da je težko vganiti, kdo je bil ta Weih-beg. Brž ko ne je to pravljica, katerih se ne manjka pri Valvazoru. Nadalje piše naš zgodovinar, menda da ne bi opustil lepe priložnosti, prikloniti se nekterim rodovinom, da so brata Friderik in Vuk Gallenberg, Jurij Runski, vicedom Kranjski, Viljem Turjaški, stotnik Metliški (?) in deželni glavar kranjski Andrej Hohenwart⁴⁾ koj sporočili cesarju, ki je — se ve da zopet brez vojne za slovenske tlačene dežele, — brž napovedal črno vojsko. V devetih dneh⁵⁾ so nabrali 20.000 možakov. Ker dežele niso bile nič kaj pripravljene za neljube goste, kar naš poročevalec sam spoznava, moramo pač strmeti, da se je v tako kratkem času nabralo za tadanje razmere res ogromno število brambovcev, še bolje pa, da ta močna vojna — ako je bila res na nogah — nič ni storila proti sovražniku, ki se je kakor v posmeh še osem dni mudil to stran Kupe! Cesarju poročati in po njegovem povelji ljudi nabirati, potrebovalo je tistih dob pač več ko 14 dni, toraj ni čuda, da je prišla bramba prepozno, saj je bilo Turčinu le ropanje in požiganje na mari, za to pa je bilo 14 dni dovolj. Ali je stari paša 500 zalih dečkov in toliko deklic enako oblečenih sultanu res v dar poklonil, kar naposled omenja

¹⁾ Mitth. d. h. V. f. K. 1862. st. 96.

²⁾ Unrest st. 562.

³⁾ „Id spatium, si tantus terror Christianorum animos non occupasset occasionem praestare populis circumstantibus poterat non redimendae tantum captivae multitudinis, sed vindicandae quoque crudelitatis exercitae.“ Zinkeisen II. st. 363.

⁴⁾ Andrej Hohenwart l. 1469. ni bil dež. glavar, sploh nikoli ni imel te službe, ker Sigmund pl. Sebriah-a nahajamo leta 1466. in 17. aprila l. 1469.—1482. kot glavarja. Andrej Hohenwart je bil in ostal do smrti kapitan Metliški in potem poveljnik Celjske grajščine.

⁵⁾ Hammer II. st. 133, ki brez temeljitega razloga ta napad stavi v leto 1470, trdi celo v petih.

Valvazor, o tem se ne bomo prepričali ž njim, ker nimamo razlogov ne za ne zoper to stvar.

S prihodom turškim o Duhovem britkosti in stiske slovenskih pokrajin še niso bile pri kraji, zakaj nekaj dni pozneje — 18. julija — prihrule so druge roparske druhal v prijazno Furlanijo in odgnale 1500 oseb in 28. sept. so ponavljale pod Skander pašo žalostni svoj posel z ognjem in mečem po Krasu in Furlanskem do reke Piave, učinile mnogo zla in seboj tirale 11.000 duš.¹⁾

Konec leta, ko je jelo že zmrzovati, razlije se še le prava ploha nad slovanski svet. Velikanska turška vojska namreč pridere na Ogersko v Slavonijo in Štirsko do Celja in ker se niso v bran postavili niti Hrvatje, niti ogrski kralj Matija, niti cesar Friderik IV. sam, čegar dežele so vendar največ trpele, divjala je brez skrbi: do 20.000 kristijanov je bilo ugonobljenih ali v sužnost odpeljanih.²⁾ O tej priliki so menda prilomastili v okolico Krško.³⁾

Koliko škodo so napravili Turčini to leto, težko je natanko določiti; kakor jo nam opisujejo sovremenski viri, bila je neizmerna. Dolenska stran, Kočevsko, izansko polje do Ljubljane, Kras do Gorice pomandran, trgi, vasi, cerkve, hiše požgani in razrušeni, tisoč in tisoč umorjenih in pobitih, 20—30.000 v sužnost odpeljanih, dolge vrste naropanih goved, dražega blaga, ki so jih tirali z ljudmi vred čez mejo — to je strašno in prejasno spričuje, kako zmedeno, kako nedovršeno je bilo ta čas v naših krajih.⁴⁾

¹⁾ R. P. Rubeis Appendix st. 59. omenja tudi prihod turški v Metliko in Ljubljano, število vjetih 11.000 je bojé splošno za vse tudi iz drugih dežel iztirane.

²⁾ „Sub anni hujus extremum tempus, cum hyems validior nivibus concreta, paludes, stagna rigore magno glaciasset, Turcorum ingens exercitus, terras Hungarorum et Slavorum invadens, usque ad Cilicie regionem, Croatis transitum eorum non impredientibus, nec Hungariae Rege Mathia, depopulatus est. Sed nec Imperator Romanorum Fridericus, cujus regiones magna ex parte vastabat, aliquam opponebat resistantiam. Ex quo factum est, ut prope viginti millia animarum de Christianis barbaries aut trucidavit aut in miserabilem servitutem secum traduxit et incursiones postea aliquot in easdem terras innovavit: nullo mortalium resistantiam opponente.“ Dlugoss Hist. Pol. st. 454.

³⁾ „In der Zeyt kumen die Turkhen gein Churveldt und tetten aber ein grossen Schaden mit Prannt und mit Volekh verfuieren.“ Unrest st. 564.

⁴⁾ O napadu leta 1469. pišejo: Drechsler Chronicon de saracenis: „Eodem tempore (1469) multi Christianorum in Stiria et in aliqua parte Germaniae a Turcis capti et abducti sunt“; Bonfinij st. 559: „Eodem quoque anno Turci populabundi Alemaniam Stiriam invaserunt et ex omni aetate multum hominum abduxerunt“; letopis Melkiški k letu 1469: „Turci abducunt ex Slavonia 30.000 hominum“; letopis Marini Sanutov: „1469 Allemania scorgata dai Turchi fin a Goricia.“

Opravičen je bil tedaj splošni strah in trepet po slovenskih deželah. Ta je prikipel do vrha, ko se je pridružila neštevilnim nadlogam nova: Andrej Baumkircher iz Vipave in pajdaši njegovi se očitno spuntajo zoper cesarja, ker jim dolžnih denarjev ni plačal. Razgrajali so uporniki po dolenjem Štajerskem in škodo mnogo napravili dolžnim in še več nedolžnim. Friderik IV. prišedši iz Rima ni skoro za ubogo ljudstvo nič drugega storil, ko — davke nakladal. Vsem homatijam, vsej nesreči pa je bila kriva njegova skopost.¹⁾ Slovenija je bila tačas nesrečna drajna: Baumkircher je roval po njej po svoje, Turčini po svoje. V takih neslišanih stiskah prosijo dežele Friderika cesarja, naj vendar skliče skupni zbor, da se kaj stori za obrambo od dveh strani napadanega naroda. Bil je tedaj zbor sklican v Št. Vid na Koroškem. Iz Kranjskega so prihiteli ljubljanski škof Sigmund Lamberg, Jurij pl. Krajg, Andrej Hohenwarter, poveljnik v Metliki, in njegov brat, Ludevik Apfalterer in en Gallenberger. Le-ti so milo prosili, naj se jim pomaga zoper neprijatelja. Poslanci družih dežel so jim obljubili storiti, kar mogoče.²⁾ Cesar pa je po navadi naložil občen davek vsej duhovščini, cerkvam, bratovščinam, bôlnicam, samostanom, zemljiščem, mestom in trgom vseh treh dežel, tudi židom ni prizanesel.

Ker pa vendar niso vsega do dobrega dognali v Št. Vidu, pokliče cesar na 19. marca 1470 odbornike štajerske, koroške in kranjske v Breže na Koroškem. Ta skupščina se je sešla še le meseca majnika v Velikovcu, kjer je zborovala z malim preneh-ljem do srede julija meseca. Veliko gospôde je bilo zbrane. Cesar sam je predsedoval. Bili so škofje juvavski, sekavski, lavantinski, tržaški, ljubljanski, tudi mogunški; razun teh grof Lenart Goriški in neki grof nasavski. V spremstvu cesarjevem so bili grófje Rudolf Sulški, Hugon Werdenberg, Janez Eberstein, neki grof Barbo in drugi, potem mnogo boljarjev ali plemenitašev iz Štajerja, Koroške in Kranjske in precéj prelatov in proštov in 10 vitezov Kranjskih. Štajerci so se potezali za to, da se cesar pogodi z Baumkircherjem. Ker se to ni moglo koj zgoditi, prenehal je zbor za nekaj časa in 30. rožnika je bila sklenjena pogodba. Toda dežele so morale za cesarja dolgove in najemščine plačati, ako niso hotele poginiti. Naložil se je namreč slov. deželam nov davek za različne stanove, tako zvani stanovsk ali telesni davek. Razdeljen pa je bil tako-le: Vsak škof je moral plačati po 40 gold., vsak opat, infulirani prošt in vsaka opatinja po 32 gl., slehern drugi prošt in kartuzijansk prednik po 16 gold., véliki mojster po 36 gold., komptur nemškega ali sv. Janeza reda po 12 gold., gvardijan po 4 gold. za-se in brate svoje, ženski samostan pa po 2 gold.; nadduhovnik po 6 gold., župnik po 1, 2 in več

¹⁾ „Das gemain Geschray war, es tat der Kayser aus Karchait wegen“. Unrest st. 564.

²⁾ Unrest st. 564.

gold. po dohodkih svojih, ravno tako vsak svetni cerkveni ključar; vsak beneficijant po 1 gold. in vikarij tretji del gold., duhovni pomočnik po 60 vinarjev, kaplan po 32 vin., vsak učenec, ki ni pri starših in je star več ko 14 let, po 7, mlajši pa 4 vin., berač in beračica po 2 vin., vsak grof za svojo osebo po 32 gold., baron po 28 gold., gospod po 24 gold., vitez po 10 gold., vsak plemenitaš, ki od posestva svojega štibro plačuje, po 5 gold. za-se, po 3 gold. za soprugo in slehernega otroka po 4 vin., udove po stanu; mestjan, ki ima posestvo, po 2 gld., vsi drugi brez posestva 1 gld.; rokodelce po 32 vin., udoma njegova polovico, kmet na svojem posestvu po 1 gold., ki pa sedi na celi pristavi po 32 vin., na pol pristavi po 24 vin., itd., žene polovico tega, kar so plačevali možje; fantje, dekleta, celo dete, ki je še na prsih, po 4 vin., posli, hlapci in dekle, da si ne služijo, delalci, delalke po 7 vin., rokodelske družbe po 60 vin., bratovščine po 1 gold., židje in židovke v treh deželah vkup 4000 gold.¹⁾ Resnično splošen davek, kakoršnega poprej še ni bilo, zakaj prizaneslo se ni niti beraču niti detetu v naročji maternem! In ta krvavi davek se je najmanje porabil proti Turčinu, obrnili so ga le v to, da je cesar potolažil Baumkircherja. Kranjci so menda voljno plačali, ne tako Štajerci in Korošci, zato so stanovi teh dveh dežel na pósodo vzeli potrebni denar.²⁾ Na 8. januarja l. 1471. je bil tedaj nov zbor sklican v Gradec, in ker je bilo še vedno premalo novcev, nakladal je cesar nove davke. Vsak prelat, slehern samostan, plemstvo, cerkve, duhovščina, sploh vsi posestniki so morali brez izjeme platiti polovico štibre, ki so jo navadno vsako leto dajali deželnemu davkarju.³⁾ Ti davki so bili res neslišani. Poprej so vladarjem za razne potrebe zadostovali dohodki iz vladarskih posestev, vajdnina, sodnina, posredni davki, pridobnina, mostnina, davščina za fevd, pravica denar kovati in rudo kopati in prostovoljni darovi, ki so jih prejemale pri poklanjanji, ženitovanji vladarske rodovine in o drugih posebnih prilikah.⁴⁾ Turški napadi so prisilili vladarja in stanove, da so nalagali tako nenavaden sklad bogatinu in siromaku. Ako pa vprašaš, kam so prišli leto za letom nabrani novci, ne vemo odgovora, to pa znamo, da za obrambo slovenskih dežel krvavo malo, kajti ljuti osmanlin se je prav samopašno košatil na tužni slovenski zemlji. Hlastno so sicer prištevali naše pokrajine vélikemu rimsko-nemškemu cesarstvu, če pa vprašaš, kaj so nam neštevilni državni zbori koristili, kakošna pomoč je došla iz Nemčije stiskanim Slovincem, odgovarjajo tačasni zgodovinarji s stalno opombo pri popisovanji slehernega napada: nihče ni pomagal — nemine impediēte — nullo opem ferente! —

Grozovitno razdjanje dednih dežel leta 1469. izdrami Fri-

1) Unrest apud Hahn st. 565—568.

2) Hermann I. st. 182.

3) Unrest st. 569 in Ilwof IV. st. 10. opazka „halbe Gült“.

4) Hermann: Handbuch itd. I. st. 287.

derika IV. iznova, da jame resno premišljevat, kaj je storiti? Ker je bilo denarja še vedno premalo, obrne se v Nemčijo, pričakovaje odtod izdatne pomoči. Kakor po navadi zdel se mu je za to državni zbor potreben. Razpiše ga toraj 22. decemb. 1470. l. na sv. Jurija dan naslednjega leta v Ratisbono in ker je bil namen tega zbora določevati o stvari, ki zadeva ves krščanski svet, povabil je k njemu razun nemških državnih stanov tudi vnanje vladarje: papeža, kralja ogerskega, Benečane, vojvoda burgunškega in druge. Vsi so poslali namestnike, papež — na primer — kardinala Franca Pikolomini, Benečani izvrstnega Pavla Morosini. Da-si je bila sila velika, shajali so se poslanci jako složno, in zbor se je pričel še le meseca rožnika in tudi tadaj ni se lotil nemudoma predmeta svojega, ampak poslanci so se prepirali za sedeže nektore ure. Ko so slednjič srečno posedli svoje sedeže in v dolgih govorih srečo si voščili, da so vendar enkrat skupaj, razložil je Pavl Morosini z gorečo besedo turško vprašanje, povdarjal prizadevanje Beneške republike, da bi ustavila nevernega sovražnika in konečno Nemce vnmal k pogumnosti, ki je potrebna slehernemu, ki hoče ohraniti sebi življenje in svojcem prostost. Kako so se zbrani zavzeli, ko cesar ni več tirjal ko 10.000 mož, katerih je potem še 6.000 mož odjenjal! Papežev legat Pikolomini je ugovarjal, da s tako vojsko nič ne opravijo, da je sramota za veliko nemško državo tako pičlo število postaviti neštevilnemu sovražniku nasproti, taka pomoč bode dežele na turški meji bolje vznemirila nego ojačila. Toda vse zastoj! Cesar je ostal trmast.¹⁾ Po dolgem besedovanji so se vendar zedinili o naslednjih točkah: 7500 mož peš in 2500 jež naj se zbere v Gradcu in družih krajih, da jih porabijo v potrebi; poveljnika izvoli cesar sam, šest svetovalcev, ki morajo biti zmirom pri poveljniku, pa on in državni stanovi; meseca aprila l. 1472. naj začno shajati se; kdor pobegne potem, zgubi pol posestva; ako bode treba, pridruži se tej vojni druga, poslala se bode nova armada za tri leta, da reši vse pokrajine, ki so v oblasti nevernika, turškega jarma; vse druge vojske, vsi prepiri naj nehajo, štiri-letni mir naj bode v državi; ako gre cesar sam na vojsko, povabljeni so vsi ostali kralji in knezi, posnemati ga; papež bode razpisal popolne odpustke za vse, ki primejo za orožje ali križansko vojsko z denarjem podpirajo, zato naj se postavijo po cerkvah pušice za mile darove, na zboru pričujoči kardinal naj pridiga vojsko zoper nevernike in papež se pogodi z laškimi vladarji in z njimi vred brodovje oboroži; cesar hoče papeža pregovoriti, da gre tudi on na vojsko; prvi in legat bosta druge vlade povabila, da se vdeležé, njuni poslanci bodo spravili francoskega kralja z vojvodo burgunškim in vnmali za vojsko; tudi ogerski kralj naj pomaga in o določenem času naj se snideta cesar in legat na Dunaji, ogerski kralj pa v Požunu, da se dogovoré, kaj in kako. Dobro bi bilo ob enem, da poslednji cesarski vojski

¹⁾ Zinkeisen: Geschichte des osm. Reiches II. st. 364—368.

prepusti nekatere trdnjave. Poljska in Česka naj se pomirite, da tudi pripomorete po svoji moči in dolžnosti; nemški red in vsi plemenitaši naj pridejo, duhovščina pa naj vsaki teden obhaja očitne obhode, naj se posti in moli z vernimi vred; kdor pa ne moli, ne posti se in s procesijo ne hodi, naj daje vsak teden po 3 vinarje v pušico ali pa naslednji teden zamujeno delo dvakrat stori, ako noče biti izobčen. Potrebni denar naj se zloži tako-le: sleherni plačuje od prihodkov svojih po 10 odstotkov tako, da more od vsacih 1000 gold. enega konjika ali dva pešca oborožiti in leto in dan izdržavati proti Turčinu; kdor nima naloženega denarja in ne prejema davščine, naj plača od vsacih 25 gold. dohodkov po 1 goldinar, vsak rokodelec najmanje četrti del ranjčka zá-se, za pomagače pa po 32 vin., dninar na leto po 18 vin., hlapci in dekle od goldinarja letne plače po 2 vin. Vsi duhovniki naj z novci podpirajo triletno vojno, samostanci nižega reda naj izdržujejo na svoje stroške vojake in tudi židje tri leta po vrsti plačujejo svoje doneske.¹⁾

To tedaj se je sklenilo v sijajnem zboru Ratisbonskem, izvršilo se pa menda nikdar ni. Unrest piše, da zbrani so bili voljni dati pomoč zoper Turka, ako cesar sam z mišico in blagom stopi v vojsko. A Friderik IV. je odrinil v Norimberg, potem domú.²⁾ Kakor v Mantovi govorilo se je mnogo in lepo, storilo nič. In zakaj? Razmere niso bile ugodne. Kralja ogerski in poljski sta si bila navskriž, kralj francoski in vojvoda burgunški nasprotna, Švicarji so se uprli avstrijskemu vladarju, Čehi, Moravci in Šlezanji so si bili v laséh, cesar Friderik sam je bil počasen in tudi njemu ni bilo toliko mar za slov. dežele, — saj so bile že njegove, — kakor za kraljestvo česko, ktereга nikakor ni hotel prepustiti Matjažu, kakor mu je obetal. Vesel je tedaj sprejel poslanstvo nadškofa ostrogonskega in drugih s kraljem Matjažem nezadovoljnih velikašev, mrzel in nevoljen pa vrlega Kolovrata, ki ga je prišel opominjat, naj sedaj po smrti českega kralja Jurija Poděbrada † 22. marca 1471. l. izpolni obljubo svojo in Matjaža potrdi kot kralja českega. In ko bi se res bilo vse natanko izvršilo, kar so sklenili v Ratisboni zbrani mogočni knezi, škofje, vojvodi, mejni grofje in poslanci državnih mest in vnanjih vlad, kaj posebnega bi se bilo pač zgodilo! Kaj bi bila opravila peščica 10.000 nevkretno oboroženih vojakov proti neštevilnim lahkim konjikom in izurjenim, brzim turškim janičarom, ki so gospodovali že po vsem Peloponezu in podonavskih kneževinah! Pokazalo se je zopet prejasno, da niso marali za nas, Slovence!

V Ratisboni so, kakor smo omenili, mogočni gospodje naklepe snovali zoper zakletega sovražnika Turčina, ta pa je ta čas na desni Savini obali nekaj milj nad Belimgradom mirno zidal trdnjavo Sabač, in sicer tako pridno, da kardelo naglo nabranih

¹⁾ Dr. Ilwof. Die Einfälle der Osmanen itd. II. 13—16.

²⁾ Unrest st. 574.

vojakov, ki ga je kralj Matija poslal delo razrušit ali vsaj zavirat, prav nič ni opravilo. Lega in kraj te trdnjave je bil posebno pripraven za vpade na Ogersko, Hrovaško in Slovensko,¹⁾ ki tudi dolgo niso izostali.

Že l. 1470. so ropale turške druhalci sicer ne po naših deželah — vsaj nam znani viri nič ne pripovedujejo — pa blizu slovenskih mej. Krakovski korar Dluhoš piše, da so oktobra meseca prigrmele v Erdelijo in razgrajale do Zagreba ter odpeljale nad 10.000 ljudi.²⁾ Isto poroča Drechsler.³⁾ Valvazone pa trdi, da je 4. sept. 1470. l. 8000 konjikov prihrulo v Furlanijo. Toliko huje je bilo naslednje leto vkljub zborom v Št. Vidu, Velikovcu, Ratisboni in kmalu potem v Norimbergu. To leto so Turci celó trikrat privreli v našo domovino, ako smemo Dluhošu vrjeti. Valvazor meni, da so bile temu krive razprtije med grofi Krupskimi in Frankopani, a drugi viri nam o tem nič ne poročajo. Barbarska ošabnost in nikoli nasitena želja po plenu in nesloga in sebičnost krščanskih vladarjev so bile menda kakor doslé tudi sedaj edini studenec vseh rev in nadlog, ki so prišle nad uboge slovenske pokrajine.

S 15.000 urnimi konjiki se je vzdignil bosniški poveljnik Izak-paša in skozi Hrvaško nenadoma prilomastil na Kranjsko. Vse je z mečem in ognjem pokončal, tri mesece je divjal po deželi brez nikakoršne ovire in slednjič kakor neumno živino odgnal 20.000 kristijanov v sužnost. Cesar Friderik IV. ni kar nobene priprave naredil za obrambo. Ko Turčini naglo vjete pospravijo v trdnjave svoje, vrne se po istem potu kakih 10.000 roparjev zopet na Kranjsko, pleni in ropa po deželi do Ljubljane in odpelje drugih 20.000 Slovencev v turški jarem.⁴⁾ A to še ni bilo

¹⁾ Hammer II. st. 132.

²⁾ „Undecima die mensis octobris Turcorum exercitus in satis debili et parvo numero congregatus, per Alpes et nemora furtivis itineribus Hungariae Regnum et partem eam, quae Transylvaniensis appellatur, omnibus prae nimio terrore et subito ingressu diffugientibus nec ullam resistentiam opponentibus, ingressus usque ad Zagrabiam et Carvatiā libere grassatus, patratīs multis spoliis et caedibus decem millia captivorum utriusque sexus in miserabilem captivitatem deduxit. Quo malo inescatus, vice iterum geminata, circa festum Nativitatis Christi, Pannonicam oram, nullo opem miseris ferente — — vastavit.“ Dluhoš st. 461.

³⁾ „Eodem anno (1470) Turcicus exercitus in Ungaria usque ad Zagrabiam praedando grassatus circiter decem hominum millia captiva abduxit — Eodem anno Turcae in Dalmatiam Forum Julium, Stiriam excursions fecerunt, multa ex hominibus et pecoribus praeda abacta.“ Drechsler st. 85. Poslednji odstavek meni pač le vpád leta 1471.

⁴⁾ „Turcorum Caesaris Machumeti Satrapa Isabek alias Isaac Bossnae Regnum tunc detinens, cum quindecim millibus equitum ex Bossna

zadosti. O duhovem se Izak-paša v tretje prikaže pri Vinici na Kolpi s 15.000, drugi pravijo s 16.000 jezdec, vedeč Friderika IV. v Ratisboni pri zboru. Kakor hudournik so dirjali krvoločni divjaki vso noč, v ponedeljek zjutraj se vštorijo na Rašici in mavharje in roparje spusté okoli Turjaka do Ljubljane.¹⁾ Dim gorečih vasi je Ljubljancanom naznanil prihod sovražnikov, sicer bi bili mesto nenadoma naskočili in nepripravljeno vzeli. Tu razdeli paša trume svoje na tri kampe. Ena druhal dirja prek Save proti Kranju in Kokri, ter mimo vasi razruši tudi samostan Velesovski,²⁾ druga se spusti proti planinam, ki ločijo Kranjsko od Štajerske, plane nad Mekine,³⁾ zgrabi nune in hiti po savinski dolini proti Celju, ropa, požiga in mori, da je groza — 30.000 ljudi je izgubilo življenje in svobodo. — Eno miljo pod Celjem pri Laškem trgu se ustavi. Tretja četa pa je menda razgrajala po Dolenjskem okoli Zatičine, Mehovega, Metlike in zgubila se na sv. Rešnjega telesa dan na Ogersko in Sedmograško.⁴⁾ Pri tej priložnosti ali

per Croatiam sive Liburniam in Carniolam transgressus, inopinatum excursionem ingerens, et omnia ferro et igne vastans, tribus mensibus illic absque omni reprehensione libere immoratus, viginti millia hominum, pecorum ritu in perpetuum servitutem detrudenda abegit, Frederico Romanorum Imperatore et Austriae duce nullam super his provisionem adhibente. Nulla denique mora facta, captivis Catholicorum in arces et Civitates ditionis suae conductis, per eandem viam, qua venerat in Carniolam, cum decem millibus Turcorum regressus, et usque in Laybacum, caput Carniolae grassatus alia rursus viginti millia animarum catholicarum in servitutem impune abduxit.“ Dlugoss. st. 476.

- 1) Mittheil. des hist. V. f. K. 1862 st. 96. Rokopis v graškem Joaneju 8629 štev. 42 poroča o tem: „1471 feria tertia pentecostes (4. rožnika) Turcus Carnioliam circa Leubacum et sequenti die vallem Saunia (Savinska dolina) improuisto pro more depredatus est.“ Dr. Krones v Beiträge zur K. steierm. Geschichts. Graz 1870 st. 35.
- 2) Velesovo — nemški Michelstetten — je sila star kraj v lepi dolini ne daleč od Kranja. Leta 1238 so ondi nekteri dobrotniki ustanovili samostan za dominikanke. Več stoletij je slovel, leta 1782 je bil zatrt. V sedaj župni cerkvi najdeš izvrstne podobe in sploh marsikaj lepega. V samostanu so katakombam podobne rake pod zemljo, sicer pa razum velikih prostorov ni mnogo zanemivega — vandalska doba samostanov tudi tukaj ni brez sledú.
- 3) Ta samostan reda sv. Klare je mlajši od poprejšnjega, ustanovil ga je namreč grof Sigfrid Gallenberg nekaj pred letom 1300. Stoji v prijetnem kraju prav blizu Kamnika in je sedaj stanovanje župnijsko.
- 4) „Cum vero sensisset (Izak-paša) Fredericum romanorum imperatorem apud Ratisbonam cum electoribus et principibus Alemaniae agere Conventum, prioribus incursionibus inescatus, absentia etiam Frederici Imperatoris, tunc in remotis agentis, sibi subministrante vires

pri prvih dveh popadih so skoraj do tal požgali zatiški samostan.¹⁾ Tačasni opat Ulrik menda ni veliko storil za obrambo, toraj je pobegnil z nekterimi brati. Domá ostale, ki so videli svojo lepo hišo v plamenih, privezali so trinogi svojim konjem na repe in tirali seboj.²⁾ Ko izvedó na Koroškem strašno novico, zberó se jadrno ondašnji prebivalci gosedom Kranjcem na pomoč. Krištof Ungnad Soneški in Viljem Senk Ostrviški hitita z naglo nabrano množico mestjanov in kmetov čez Ljubelj in skozi Kokro na Kranjsko. Toda Turek jih ni čakal, temveč popihnil v Bosno.³⁾

Ni nam treba popisovati na dolgo in široko strašno razdjanje in gorjé, ki so ga barbari napravili mili naši domovini, dovolj je, ako omenimo, kar so v ponedeljek po sv. Vidu nesrečnega leta 1471. sporočili stotniki Celjski državnemu zboru v Ratisbono: lepa Zatičina je v prahu, Pletrije so v pepelu; Gajre, v savinski dolini dva samostana (Gornjigrad in Nazaret), v predmestjih Ljubljanskih tudi dva razdjani, Velesovo, Mekine izropane, nune odpeljane; na Kranjskem so ljuti sovražniki razrušili ali poškodovali blizo 40, na Štirnškem 24 cerkvá, iz prve dežele so odgnali 10.000, iz druge 5000 duš; 5 dobrih trgov in do 200 vasi zapalili in oropali, sploh, kamor so prišli, vse so požgali in pokončali. Konečno

et ausus, cum quindecim millibus equitum, mirabili celeritate per Croatiam, in crastino Pentecostes, circa occasum Solis, usque ad portas et maenia Lyaibaci venit. Cepissetque tunc Laibacum nisi incensione villarum, quarum fumus ex muris conspectus est, se prodidisset. Postridie vero copias partitus, partem unam per Alpes, qui Carniolam a Stiria dividunt, in vallem illam praeclaram Savae, usque ad Ciliam transmisit et triginta millia animarum capta abduxit: alteram per Savum in Illyricum, tertiam per Transylvaniam ultra Danubium, cladibus omnia complens, egit.“ Dlugoss. st. 476—477. Unrest st. 574 piše o tem napadu: „Als man zallt 1471 Jar kumen die Turekhen mit Gewalt gein Krain an Montag in den Pfingstfeyertagen und kumen gein Laybach und Krainburg, und nahent zu der Kanker und zugen an das Saandt Tall und gar gein Cyly und tetten an allen Enndten Schaden mit Pranndt, Mordt und Verführung des Volckhes, als man daselbs schatz, das woll XXX tausent Mennsch totten und verfürten.“

Celjski letopis (cronicon Celejanum) v Caesaris Annales III. st. 154 omenja k letu 1571: Haben die Turcken Igg verbrennt bis auf Presser. Item in diesem Jahr haben die Turcken das ganze Landt uberzogen und viel Volk hinweggefúrt. Ilwof II. st. 18.

Valvazor XV. st. 373. poroča le, da so Turci to leto prišli na Kranjsko do Iga in Preserja in da so Zatičino požgali.

- 1) Zatiški samostan cistercijansk na Dolenjskem — ustanovljen l. 1135., zatrt leta 1784. — bil je svoje dni zelo imeniten in bogat.
- 2) Radič: Die Gegenábte Albert und Peter von Sittich (Wien 1866) po rokopisu Pavla Puzel-a: Idiographia itd. st. 87.
- 3) Unrest apud Hahn st. 574.

vedó poročevalci še povedati, da Turci v treh taborih prežé na rop in mor, sultan sam z 80.000 vojaki stoji pri Belemgradu, dan hodá gori na vodi (na Savi ali Donavi?) je 60.000, v Preloki na Kolpi (?) nasproti 40.000, kar je v oziru na številke menda prenapeto.¹⁾

Meseca avgusta so obiskali tudi Hrvaško do Zagreba in o sv. Martinu Istro in Kras, divjali do Vipave in Gorice in seboj tirali 500 ljudi in mnogo živine.²⁾

Tako se je končalo leto 1471. žalostnega spomina. Naslednje leto je bilo nadaljevanje britkosti in nesreče. Meseca marca so prihruli stari sovražniki na Kranjsko, razsajali po Notranjskem in o tej priliki vpepelili Cerkniško cerkev.³⁾ Dospevši do glavnega mesta Kranjskega najdejo mestna vrata zaprta in se vtaboré na treh krajih, za sv. Krištofom v tako zvani „Jami“, kjer imajo še dandanašnji na velikonočni ponedelk otroci veliko veselje, ker jim Ljubljancje y jamo mečejo pomeranče, smokve, rožiče, jabelka itd.,⁴⁾ potem v Šiški in na Poljanah. Trdne Ljubljane se niso lotili, ampak ropali in požigali po okolici in posrečilo se jim je, da zapalijo staro farno cerkev sv. Petra in izropajo, kakor veli napis na desni strani koj pri durih cerkvenih.⁵⁾ Slednjič so jih krogle z

¹⁾ Pismo v meniški (monaški) dvorni knjižnici (Codex bav. mon. 1585 fol. 115 z naslovom: Türcken anno Domini 1471).

²⁾ „In mense antem Augusto sequente Marchiam Slavoniae et in Calendis Novembris Istriam et Carsos, usque ad portas oppidi Goriciae funesta strage omnia faedando vastavit.“ Dlugoss st. 477. „Inn demselben Sumer sindt die Turekhen nahent peyn Agram gewesen und haben daselbs grossen Schaden gethan. Inn demselben Jar umb St. Martein Tag chumen die Türkchen an den Kast an vill Eendt und sunder was enhalb den Wippach war, haben sie vast verheret und wol V. C. Menschen verfuert, und an derselben Rays Vich mit In vertriben.“ Unrest st. 574. Valv. XV. 373 kratko omenja, da so bili Turki to leto tudi na Krasu.

³⁾ Na vnanjem zidu je gotiški napis, ki ga Hicinger (Mitth. d. h. V. f. K. 1854 st. 55) tako-le bere: Anno Domini 1472 die dominico ante annuntiationem combusta est titularis ecclesia beatae Mariae Virginis per manus indomitum Turcorum; slov.: Leta 1472 v nedeljo pred Oznanjenjem so kruti Turčini požgali cerkev Matere Božje.

⁴⁾ Valv. XV. 373 trdi, da so to jamo Turki leta 1572 izkopali, brž ko ne, da so se varovali krogelj iz grada. Elze Th. (Mitth. des hist. V. f. Kr. 1864 st. 90,) pa je dokazal, da jame za sv. Krištofom niso Turci izkopali, ker se imenuje že leta 1418 v listinah. Da se je sovražnik skrival v njej, to je pač mogoče.

⁵⁾ Anno 1472 den 3. Junius ist dieses Gotteshaus St. Petri, Pfarrkirche der Stadt Laibach, von dem Erbfeind christlichen Namens, den Türken abgebrannt und verheret worden, 1618. — Slov. Leta 1472. tretjega rožnika so to Božjo hišo sv. Petra, župno cerkev mesta

Ljubljanskega gradu odpodile. Ta napad je zelo podoben onemu leta 1471., a določno naznanjene letnice nikakor ne prepuščajo, oba stisniti v enega. Isto leto prideró iz Bosne v Ilirijo in strašno pokončajo vse Posavje posebno Slavonijo. Meseca septembra se pritepó v Furlanijo do sv. Daniela in po Valvazonu požgejo okoli Gorice in Tržiča (Monfalcone) mnogo vasi, 12.000 ljudi odpeljujejo in s tem še ne zadovoljni, prigrme meseca novembra vdrugo v Istro in Goriško.¹⁾ Noben kralj, noben vladar se ni ganil za uboge kristijane, saj so bili le Slovenci. —

Videli smo tedaj, kaj so pomagale lepe besede, ki smo jih slišali v Ratisboni. Prav tak uspeh so imeli poznejši zbori v Frankobrodu, Norimbergu in Wiener-Neustadtu, prenašali in odlagali so določen sklep o tej važni stvari od zbora do zbora. Neapolitanski poslanci in kardinal France Pikolomini so resno tirjali, naj se saj že enkrat kaj stori. Cesar razpiše toraj na 21. marca l. 1473. državni zbor v Avgsburg. V tem zboru, ki pa se je pričel po navadi še le nekaj mesecev pozneje, namreč rožnika, opisovali so revščino in stisko napadanih dežel prav živo. Omenili so, koliko dežel je Turek odtrgal od prave vere, koliko sto tisoč kristijanov pod sé spravil. Vrh tega preti sedaj nova nevarnost. „Ko si je Turek ne samo grško kraljestvo prisvojil, ampak tudi vso izhodno cerkev, poleg te Bosno, Srbijo, Hrvaško in mnogo drugih k ogerški kroni spadajočih pokrajin s silo vzel, in ko je potem, česar bi si ne bil pred nekaj dnevi nihče mislil, brez težave pridrl v rimsko-cesarske dežele, na Furlansko, Kranjsko, Štirsko in Koroško, ter ondi pokazal nečloveško samopašnost in razuzdanost svojo in ko je te dežele, kakor znano, potem še večkrat prehodil z ognjem, ropanjem in drugo škodo in nad 60.000 duš v sužnost in večno ječo odpeljal, pomoril, potolkel in neusmiljeno trpinčil,

Ljubljanskega, zapriseženi sovražniki krščanskega imena Turčini požgali in izropali. —

- ¹⁾ Aestate anni praesentis (1472) Turcorum exercitus ex Bossna adunatus et egressus, per Illyriam, omnia circa Savum fluvium et Marchiam Slavonitanam vastavit. In mense vero Septembre in terras Patriarchatus Aquilegiensis a Venetis occupatas, descendens et usque ad Castellum sancti Danielis, excursiones in foro Julii faciens citra duodecim millia hominum, non secus quam pecora in perpetuam servitutem abegit. In mense deinde Novembre, apud Goriciam et per totam Istriam mirabili clade in sexum utrumque saeviendo, ferro et igne singula complebant: nullo Rege, nullo Principe resistentiam pro Catholicis opponente.“ Dlugoss st. 487. Valv. XV. st. 373 omenja samo, da so bili pri Ljubljani in napravili si tri šotore, Unrest pa celó nič.

Poprej omenjeni rokopis v graškem Joaneju dostavlja k letu 1472., da so bili Turci o sv. Petru in Pavlu na Dravskem polji blizu Maribora in Ptuja (in campo Drauensi in limitibus Marchpurgae et Pettau).

počil je glas, da se sedaj pridno in močno oborožuje, z mogočnim Asem-begom brati in pajdaši, da potem z vso močjo in silo plane nad sveto rimsko cesarstvo in druge krščanske dežele in pod svojo oblast spravi.¹⁾ Omenjeni Asem-beg ali Usanhasan, siloviti sultan Turkomanov „belega ovna“, bil je res najnevarniši turškemu cesarstvu. Njega se je oklenil l. 1458. poslednji cesar trapezunški David. Pri zahodnih vladarjih, zlasti Benečanih, papežu, iskala sta pomoči. Toda trohljivo carstvo je moralo l. 1461. pasti, kakor smo omenili, zaveznik sam ga je popustil. Po več manjših bitvah zadela je leta 1473. tudi Usanhasana težka roka Mohamedova: potolkel mu je namreč do malega vso mogočno vojsko njegovo.²⁾ Prisiljen je bil toraj vsaj na videz ž njim potegniti, skrivaj pa je vedno tiščal v krščanske vlade, naj mu pomagajo, a vladarji niso bili sposobni za junaško in složno djanje. Pač je papež Sikst IV. poslal leta 1477. antiohijskega očaka Ludovika k Usanhasanu, da ga pregovori, naj prime Turčina v izhodu, da se ne more obrniti proti zahodu. Przijski sultan je sicer obljubil, da se noče sprijazniti z Mohamedom in da bode mu dal toliko opraviiti v izhodu, da bodo zahodni kristijani lahko v miru živeli,³⁾ kar bi se bilo morebiti zgodilo, toda Usanhasan je umrl naslednje leto v občno žalost, ker nesloga in razpertije med sinovi njegovimi so le še pospešile namere Mohamedove.⁴⁾

Vrnimo se k zboru in poslušajmo, kaj se je tam sklepalo ali bolje, kaj se je govorilo. Cesar je zagotavljal, da se je s papežem združil k složnemu delovanju v tej važni stvari, namreč o obrambi dednih dežel in krotenji turške sile. In res je Friderik IV. pisal svetemu očetu Sikstu IV., naj ga podpira, kolikor mogoče. Najbolje bi bilo — piše do papeža — da napravijo laške vlade skupaj mogočno brodovje, da po pismih in poslanicah opominja nemške vladarje in kneze, da izvršijo obljube zbora ratisbonskega. Nadalje naj pošlje poročnike do francoskega, ogerskega, poljskega, angleškega, danskega in škotskega kralja, do vojvode burgunškega, do imenitniših plemenitašev českkih, mogočnih velikašev ogerskih in šleskih mest, da se spravijo med seboj in pomagajo k vojski zoper Turka. Izvrsten kardinal naj pred vsemi Švicarje pomiri in sprijazni z avstrijsko vladarsko rodovino, da tudi oni pomoč pošljejo zoper občnega sovražnika.⁵⁾

Iz ravno kar navedenega posnamemo, da se je cesar prizadeval in trudil še precej, vendar kaj vspešnega storiti za dežele svoje. Videli pa bomo, da je bil njegov trud brez vspeha. Po načrtu, narejenem pred dvema letoma v Ratisboni, ravnali so se tudi v Avgzburgu. Slednjič so ga sprejeli. Ker je pa cesar tirjal

1) Chmel J: Monumenta Habsburgica I. 1. XVIII.

2) Hammer: Gesch. des osm. R. II. st. 120 in Zinkeisen II. st. 347—358.

3) Mon. Habs. I. 1. XIX. in I. 3. st. 636.

4) Hammer II. st. 152.

5) Mon. Habs. I. 3. str. 433.

od nemških mest še posebej 1000 konj, razdrle so se obravnave. Poslanci iz mest so se namreč ustavili tej tirjatvi, češ, da je nepravilna, ker nizke bolj tlači nego gospôdo. V treh shodih v Frankobrodu, Eslingen-u in Speyer-u so se posvetovali o tej zadevi. Naposled pošljejo 24. avg. 1473. l. v Strassburg cesarju vest, naj ne zameri, da ljudi domá pridržé, saj je to potrebno, „zarad velikih in naglih uporov, kakor njih veličanstvo samo vé“. Odgovorilo se jim je, da se cesar kaj tacega ni nadjal. Ker se pa ravnokar razpošiljajo vabila k novemu zborovanju v Avgsburg, naj se poslanci iz mest tam snidejo, toda s potrebnim pooblaščenjem.¹⁾

Po čudnem odlašnji vedno počasnega cesarja Friderika IV. prišel se je ta zbor še le 5. aprila l. 1474. Lepo število imenitne gospôde je bilo vkup, cesar sam, danski kralj, papežev legat, oglejski očak kardinal Marka, mnogo nemških škofov, prelato, knezov, mejnih grofov, tudi svetovalci kralja českega, volilnega kneza saksonskega, vojvodov burgunškega, Sigmunda avstrijskega, bavarskega, badenskega, potem veliko grofov, med njimi Lenart Goriški, in poslanci iz nemških mest. Vkljub nasprotovanju nemških mest je zbor v Ratisboni za štiri leta sklenjeni deželni mir podaljšal še za 6 let in to oklical 21. oktobra. V imenu cesarjem je govoril grof Hugon Werdenberg blizo tako-le: Pred štirimi leti so v Ratisboni premišljevali o raznih potih in pomočkih govorili o osnovi, po kateri bi najmanjši in najmogočnši, od pastirja do kralja vsi primerno plačevali za državne potrebe. To osnovo je cesar pismeno sporočil mestom, da se po njej vedejo. Cesar je bil vselej in je še sedaj pripravljen, poštenim mestom skazovati milost in dobrote, toda mesta so dala na Dunaji cesarju nesramen odgovor in ko bi cesar iz prirojene dobrotljivosti ne bil tako milostljiv, hude ostrosti bi se jim bilo treba bati na tak odgovor. Ko je cesar prišel l. 1473. v Avgsburg, tirjal je od mest nekaj malega, namreč 1000 konj, malenkost, ki bi se ne mogla odreči kateremu koli drugemu vladarju. A tudi temu so se ustavljala mesta in v Strassburgu njemu drugič tako odgovorila, da bi imel cesar zopet priliko; ostro postopati proti njim. Toda turško trinoštvo je očitno, zakaj od zbora ratisbonskega sem so se godile kristijanom na Štajerskem, Koroškem in Kranjskem grozne silovitosti: do 6000 ljudi je bilo odpeljanih, otroci so bili razsekani, da so potem očetje in matere njih kose in kosce pobirali po cestah, in mnogo družega grozovitega so učinili, kar bi se gotovo ne bilo zgodilo, da se je bilo koj storilo po načrtu in ne odlašalo tako dolgo. Vse to cesarja naklanja, da hoče temu resno in brž v okom priti. Zato naj se v Ratisboni načrtana osnova nemudoma in brez ugovora sprejme in izvrši. Poslanci vseh mest prejmejo popis načrta brambovskega in mesta naj pokažejo, da so pokorna in da se nočejo cesarju zameriti. Mesta naj sama

¹⁾ Mon. Habs. I. 1. str. XXIV.

nabirajo pešcev in konjikov, kedar pa doide povelje, naj jih pošljejo cesarskemu stotniku.¹⁾

Da so poslanci nekoliko premišljevali načrt, dalo se jim je nekaj časa odloga. 14. rožnika se je obravnavalo v očitni seji. Papežev legat je hvalil pravično razdelitev davkov za turško vojsko, tako imenovani „Anschlag“ ali sklad, obrisal grozovitnosti turške in v imenu papeževem slovesno zapovedal, naj zbor sprejme brambovski načrt. Proti mestnim poslanca obrnjen pa je rekel: Cesar je dal v Ratisboni 6 tednov premislila, a v treh letih dosedaj se še niso premislila. Stanovi in mesta sprejmejo slednjič sklad za obrambo naših dežel proti sili turški in to je bilo vse.²⁾ Zopet je bil zbran mogočen zbor. Veliko je obetal, lepo govoril, storil le — nič. Komaj da je potrebne komisarje za izvršitev sklepov izvolil!

Težko je krivdati samo cesarja. Močno se je trudil, vendar ne moremo tajiti, da je bil pri tem prepočasen, da ni krepko na noge stopil. Jasno je, da njegov vpliv na nemške kneze je bil preslab. Gotovo je pa tudi, da so bili ti silno zamotani v domače homatije. Kaj so se brigali za daljne slovenske pokrajine, saj Turčin še ni prišel „v osrčje Nemčije“! Kaj hočemo pa ziniti o nemških mestih? V boji zoper gospodstvo privilegiranih stanov skrbela so le za-se in svojo veljavo in svobodo, kateri so si priborjevala korak za korakom. Toliko da se niso očitno uprla brambini osnovi. Vendar česar se niso pridržnila izgovoriti na ravnost, storila so potem v djanji: roke so položila navskriž in mislila: sam si pomagaj, Slovenec, in pomagano ti bode! Največ se je prizadeval poglavar krščansko katoliške cerkve. On je glavno povelje — generale — razposlal vsem državnim stanovom nemškega cesarstva in njihovim podložnim svetnim in duhovskim, v katerem žuga cerkveno kaznovati in izobčiti slehernega, ki ne bi hotel storiti po načrtu; vsem pa, ki bodo ubogali, podeli odpustek na tri leta.

Ki je bil pa najbolje sposoben za strahovalca turškega nasilstva — ogerskega kralja Matija Korvina so vabili k zboru zastonj. Razun avgsburškega zbora poskušali so tudi na druge načine pridobiti si zaveznikov zoper nevernika. Tako se je meseca oktobra l. 1473. cesar Friderik IV. v Trierji sešel z mogočnim in sila bogatim burgunškim vojvodo Karolom nekaj zaradi ženitve sina svojega Maksa z vojvodinjo Marijo, največ pa zavoljo turškega vprašanja. Mnogo se je govorilo pri tem imenitnem, od strani vojvodove sijajnem shodu, naposled je bil odgovor: vojvodi sicer hude stiske kristijanov globoko segajo v srce, vendar ne meni, da je njegova pomoč tolike važnosti in vrednosti; ako mu pa okolnosti pripusté, rad bode pomagal krotiti silnega dušmana.³⁾ In pri tem je ostalo. Vojvoda Karol je namreč nameraval odtegniti se fran-

¹⁾ Mon. Habs. I. 1. str. CVIII. — CX.

²⁾ Mon. Habs. I. 1. str. CXIII.

³⁾ Mon. Habs. I. 1. str. LXIX.

cozki nadvladi in postati rimski cesar ali vsaj burgunški kralj, ni imel toraj časa niti veselja premišljevati reve in nadloge avstrijskih dežel, ki so mu bile ob enem preveč oddaljene.

Cesar je koledoval po Nemškem, prosil in trkal pri mestih in velikaških, naj pomagajo, in slednjič prepričal se, da ne marajo za dedne dežele, da v Nemčiji ni leka ni pomoči za tlačene slovenske prebivalce. Ko je izvedel, da tudi l. 1473. ne izostanejo Turci, opominjal je aprila meseca Koroške stanovce, naj se zberó okoli Viljema Šenka Ostrviškega, združeni s Kranjci in Štajerci naj mejo obstavijo in zlasti vhode v deželo skrbno obzidajo in utrdijo, ker Turek se bliža.¹⁾ Ali prepozno! Predno se je kaj izdatnega storilo, bil je Turek že na slovenski zemlji. V četrtek po sv. Matevžu 23. sept. je prilomastil skozi Žumberk na Kranjsko.²⁾ Blizo Novegamesta so neverniki vjeli po Unrestu Korošca Miha Cvitarja, moral jim je pot kazati. Kakor hudourniki se uderó potem skozi Mirnopeč, Trebno naravnost proti Ljubljani. Mesta se ne lotijo — saj jim je šlo le za rop; ne pa za obladanje trdnih mest — ampak dalje drvé proti Kranju. Iz istega razloga se ognejo tudi njega. Mimo Šenčurja dirjajo na urnih konjcih skozi nezavarovano sotesko kokriško in stojé že v soboto prvičkrat na Koroški zemlji pred prestrašeno Kaplo. Tukaj bi bili lahko ustavili sovražnika, ker soteska proti Rebru je že naravno močno utrjena, ko bi bili imeli poleg tega druge zidane trdnjave, okope, rove itd., ktere so pozneje še le napravili. Kaplenčanje pobegnejo na visoke pečine poleg Bele in se branijo, kakor jim krajne razmere in lastni razum velevalo: velikanske skale namreč valé z visočine v dolino na sovražne čete. 17 Turkov in 200 konj je bilo ubitih na ta način. Pač majhina peščica proti velikemu številu napadovalcev, da-si od 27.000 še nekatere tisoče zbrisemo! Da taka bramba ni preplašila, a še ustavila ni Turčina, umé se. Kmalu je bil pri Rebru. Tu se razlijejo roparske trume na desno in levo. Ene so požigale, morile, ropale, — da z eno besedo povemo — divjale po junjski dolini, okoli Doberlevesi, Pliberka in se slednjič vštorile na desnem bregu Dravinem blizo Brezja. Celó na somenj v Velikovec bi bili prišli nekteri širokohlačmani, toda nek kranjski Kamničan in nek domač kmet jih srečno še o pravem času zapazita in kos mostu podereta. Druge so prebrodile Dravo pri Mogličah in drville ob njeni obali do Ličje vasi. V nedeljo za rano se vzdigne največi oddelek, koraka tiho memo Celovca in se ustavi pri Dhovšah. Naslednji dan se razkropé Turčini na razne strani. Nekteri obišejo Blatograd, Trg, potem čez

¹⁾ Herrmann: Handb. I. str. 184.

²⁾ Janez Turs, kaplan v Korošk. Strassburgu in vrstnik te dogodbe, pri Megiseru, potem Valvazoru XV. str. 373. piše, da je bilo 9000 pešcev in 18.000 konjikov. Dvomimo, da je bilo prvih vmes, kako bi bili pač ti pridirjali v treh dneh iz Žumberka na Koroško! Tudi konjikov blizo ni bilo toliko. Unrest, tudi vrstnik, ne pové števila.

hribe Glinsko dolino in memo Šent-Vida, samostan Sv. Jurija, ¹⁾ kjer ugrabijo nekaj nun — Unrest imenuje le lepo Paskalo, — dalje Ostrvico, Weissenburg, Neidenstein, Voubre in blizo Velikovca se prepeljejo čez Dravo v Junsko dolino. Med tem so drugi konjiki južno stran teptali, da je bila groza. Vetrinje, Podvelb, Žitpolje, Podkernos so čutili krutega osmalina, čegar sled je bilo razdjanje, požiganje in mor. Kamorkoli se je oziralo oko, gledalo je plamteče vasi, oskrunjene hrame Božje, brez števila ubitih kristijanov, zlasti otrok. In ko so oholi dušmani dolge vrste vjetih ljudi — trdijo, da 2000, — vsakoršne domače živine in raznega naropanega blaga kakor v posmeh tirali mimo Celovca, ojačilo se je nekaj sto večidel kmetov, v obupnosti svoji rešiti vsaj nekaj iz rok neusmiljenega neprijatelja. Planejo toraj iz mesta nad-nj, ta beži. Ko pa vidi, da so daleč dosti od zavetja mestnega, obrne se in otepe na glanskem polji okorne kmete tako, da jih kacih 90 na mestu ostane. Pripovedujejo, da so neverniki vse te glave na kup strkljali. ²⁾ Dravo prekoračijo pri Mogličah, tamošnega oskrbnika s sinom vred seboj potegnejo, Mogliče same pa zapalijo. V sredo so bili vsi skupaj na desnem bregu Dravinem ter prenočili pri Pliberku. Ko združeni vso Junsko dolino do Laboda čisto izropajo, odrinejo dne 29. septembra proti Guštajnu, prenoče ondi blizo farovža in zapusté naslednji dan nesrečno deželo. Pred Slovenjimgradcem, kamor so drvili, ustavi se jim Egidij Schultheizinger, oskrbnik tega mesta, s 100 možmi, a drago je plačal to predrznost: ljudje so mu bili deloma razkropljeni, deloma pobiti.

Pri Slovenjimgradcu napravijo šotor, v katerem ostanejo tisto noč, na jutro pa se razcepijo na dva kampa. Eden je šel skozi Vitajino v Konjice, kjer so se v farovžu v gostje povabili, drugi pa so prehodili Velenje, Šoštajn in lepo Savinsko dolino. V soboto so se trume vjetih kristijanov, katerih se je nabralo do 8000, in živine brez števila od 8 ure zjutraj do 4. popoldne počasno pomikale mimo Celja, Slovenci so sicer neprenehoma nadlegovali in napadovali Turčine, opravili pa niso nič. Tisti dan so se ustavili pri Sv. Juriji, na vzhodni strani od Celja, ter po okolici grozno škodo učinili. Pri Brežicah so stopili na Hrvaško. ³⁾

¹⁾ V tem samostanu so bivale plemenite benediktinke. O turških napadih so bežale na eno uro oddaljeno Ostrvico, kjer še sedaj kažejo na severo-zapadni strani sobe, kjer so se skrivale o takih priložnostih. Včasih jih je sovražnik pa vendar le prehitel. Herm. Handb. str. 409.

²⁾ Tako trdi Megiser itd. po Janezu Tursu, druga poročila nič ne vedó o tem.

³⁾ O napadu leta 1473. poročajo: Unrest str. 578; Valvaz. XV. str. 373—374 po Megiseru, ta po vrstniku J. Tursu; za temi poročilo Koroških stanov cesarju Frideriku IV. od četrtega po sv. Francišku S. l. 1473., ki se hranuje v dvorni knjižnici Monaški (gl. Sitzungsab.

Komaj štirinajst dni so se mudili Turki na Slovenskem in kdo more naštetiti in opisati zla in škode, ki so jih napravili mili naši domovini? Največ je takrat trpela Koroška, ki je videla krutega divjaka prvokrat. Po hribih in dolih, kjer koli so razgrajali, iztrebili so skoro vse krščansko ljudstvo, deloma njih krv preliva, deloma pelja je jih kakor živino v grozno sužnost. Najsvetejši sakrament so teptali z nogami, zasramovali in oskrunjevali podobe Izveličarja, njegove Matere, svetnikov in svetnic, izropali in razdajali šestdeset cerkev. Tako so pisali stanovi Koroški vladarju svojemu.

Četrto poglavje.

Pismo kranskih stanov do papeža Siksta IV. o žalostnem stanju Kranjske dežele. — Brambovska osnova sklenjena v mariborski skupščini l. 1475. — Papež vnema k vojski zoper nevernike. — Nesrečna bitka na Sotli. — Turci se razlijejo po Kranjskem. — Kralj Matjaž vzame Šabac. — Strašen polom na Slovenskem leta 1476. — Neverniki na Furlanskem in Beneškem. — Razni ukazi zarad obrambe proti Turku.

Nepopisljive so bile reve in stiske, ki jih je napravil zakleti neprijatelj naši domovini. Resno so tedaj tirjali stanovi Ko-

der k. k. Akademie der Wissenschaft in Wien. I. 1850. str. 632); neka opombica v Mitth. des hist. V. f. K. 1862 str. 96. Dugoš str. 499 omenja ta naval tako-le: „Alius autem exercitus Turcorum, qui Bosnam occupaverat, Carinthiam et Styriam hostiliter ingressus, fere totam depopulatus est: infinitam hominum utriusque sexus et puerorum multitudinem in captivitatem, nullo repugnante, abigens“. Letopis Juvavski brezimnega pisatelja (Pez SS. rerum aust. II. st. 436) pravi k letu 1473: „Eodem anno apparuit cometa, habens caudam longissimam ad instar lanceae. Non multo post Turci Carinthiam devastaverunt per rapinas et incendia, homines interficiendo et captivos abducendo.“ Bonfinij str. 570: „Bellum — neque Turcicum unquam defuit, quando quotidianis incursionibus nunc Dalmatas et Carnos nunc Pannonos et Dacos infestabant“. Da so bili Turki isto leto tudi na Hrvaškem, priča frater Šimen Klimentović, ki je živel blizu Zadra do leta 1513. Piše namreč v letopisu: „1473 tada prideše turci u hrvate na božić. I staše v hrvatih 15. d'n i učiniše velju zla“. Kukulj Ark. IV. str. 34. — Kar piše Hammer v Gesch. des osm. Reiches II. str. 134. o napadu l. 1473., jako zmedeno je. Prihod turški pred Ljubljano postavlja na Duhovo, v Šenčurji pri Kranji pa 25. sept. — tedaj bi bili Turčini najmanj tri mesece razgrajali po slovenskih deželah! Brez dvombe je Dugoševo poročilo napako bral in napad l. 1473. deloma zamenjal z napadom l. 1471.

roški, naj jim cesar bolje pomaga, kakor dosehmal, ker počil je glas, da sovražnik jeseni zopet pride, vsaki dan ga pričakujejo. Ako cesar ne pošlje vspešniše pomoči, ko doslé, izginila bode sv. vera iz teh krajev. Od kmetov pa naj se ne tirja črna vojska, ker zavoljo turških in družih težav so zelo nejevoljni in mislijo sploh, da je cesar kriv vseh nadlog.

Kmetje koroški so res kmalu potem v Wolfsbergu zbranim stanovom kranjskim in koroškim sicer dostojno toda določno sporočili: ako jim bodo še dalje nakladali davke zaradi Turkov, in jih vendar ne odpodili, odškodovali se bodo sami s tem, da ne bodo več dajali urbarskega davka. Znani nam Kristof Ungnad, nazoč pri tem zboru, vabi 8. sveč. 1474. l. grofa Lenarta Goriškega in Štajerce na 20. dan marca v posvetovanje v Judenburg, h kateremu so bili pozvani razun treh notranje-avstrijskih stanov tudi poslanci iz Gorice, Avstrije, Juvavske in Bamberške škofije. Ta shod se bode vršil na povelje cesarjevo, in posvetovalo se bode zlasti, kako naj se te tri dežele združijo k skupni vojski zoper Turčina.¹⁾ Ali se je ta skupščina sešla, ne vemo.

Še bolje so tarnali stanovi kranjski. Z živo besedo opisujejo v pismu do papeža Siksta IV. žalostni stan kranjske dežele. „Ker ni bilo krščanske pomoči od nikoder — pisali so — spravil je pod sé grozoviti Turek krščansko cesarstvo (izhodno-rimsko ali grško), Bosno, Srbijo, Armenijo in druge dežele. Potem smo tudi mi povzdignili glas na vso moč, a žalibog malo se kaže, da se je slišal naš klic. In ta pomoč, ki nam je došla, dospela je prepozno, zato je pa turški sovražnik osemkrat prihrul z veliko množico v deželo, požigal po njej in upostošil jo, da se smé smiliti Bogu, Vaši svetosti in vsakemu krstu. Kaj nam je storiti, ako nam kristjanje še sedaj ne pridejo na pomoč? Nič družega, kakor da se bodemo morali mi in prebivalci Slovenske strani, Metlike, Istrije, Krasa in še mnogo družih sosednih pokrajin, ki z nami vred enako silo trpé ali jo v kratkem doživé, vzdigniti in popustiti deželo, mesta, gradove in domovino. Ako se toraj zgodi, česar se bojimo, kje bodo pač ti revni in žalostni ljudje prihodnjič dobili podstreho in hrano? In kako bi bilo, ko bi Turek naše dežele posedel in iz njih predrzno še dalje stegal roko po krščanstvu? Vse bi potem ugonobil in razdjal. Kdor ni sam skusil ali videl britkosti, ne da se mu dopovedati niti s pismi niti z zgovornimi besedami. Kdor je pa gledal in slišal tisočerno potrebo, bitko vpitje, žalostni jok ubogih vjetih kristijanov tù v deželi, kakor so videli stotniki in hlapci mejnega grofa Alberta Brandenburškega in vojvode Sigmunda Avstrijskega, ki sta jih poslala našemu cesarju in naši deželi na pomoč, ta je pač brez dvombe občutil žalost in vsmiljenje.“ — „Štiri dolga leta že traja grozna vojska in ne bode jej konec, ako nam ne prihiti Bog sam z mogočno roko na pomoč. Malo čutimo, da se izmenijo za reve

¹⁾ Dr. Bidermann v Mitth. d. h. V. f. K. leto 1865. str. 15—16.

naše dežele in kar še pride, ker v toliko in toliko letih se še nič ni storilo določnega za nas, sami smo se branili. In kakošne skrbi, da ne pridemo krutemu Turčinu v pest! Zakaj baha se, da se mu mora uklanjati vsa zemlja, tedaj ne kaže druga, kakor da ga ali spodimo iz dežele ali da jo popustimo sami, ali da se mu ne udamo. Prvo je težavno ker naša moč je proti njegovi sili jako majhena. — Drugo je še težavniše, kaka grozna revščina bi nas pač čakala! Najteže pa je tretje, da bi bili namreč mi, ki se imenujemo po Kristusu, podložni zaničevalcu in sovražniku tega sv. imena.“

„Da tedaj ostanemo združeni z rimsko cerkvijo in ne bomo prisiljeni podvreči se dušmanu in da tudi sosedne dežele, nad ktere bi za nami planil Turčin, ne pridejo zavoljo nas v enake stiske, treba je, da glasno kličemo na pomoč, da bode vsaj kdo zaslišal tužni naš klic in pomagal s svetom ali djanjem, da ne bomo tako zapuščeni, ko doslej, in da nas reši iz rok sovražnikovih. Naše okoliščnosti so take, da nas propada nihče ne ubrani, ako se nam brž nemudoma ne pomaga. Če sovražniki obdajo našo deželo — česar nas obvaruj dobrotljivi Bog! — odprta jim je pot in ovirati jim ne morejo potem ne vodé ne goré, da se ne vderó v laške in nemške dežele, bati se je celó za Rim, saj so v nekaj letih privreli iz Carigrada do sem in še dalje. Vedno smo mislili, da jih bodo ustavile vsaj visoke goré, ki nimajo niti cest niti stez, in mogočne reke, katerih ni mogoče prejahati, ampak le preplavati, toda vse to jih ne ovira in nam nič ne pomaga. Da nam krščanstvo ne more očitati, da smo mu zamolčali in prikrili, kaka nesreča proti nam in drugim deželam, razložili smo vestno žalostne razmere svoje.“

„In koga bi pač pred vsemi na pomoč klicali, kakor prav sv. vere najvišega poglavarja, ki je postavljen, da pase ovčice svoje in čoln sv. Petra varno krmi, da se ne potopí, zlasti pa, da mohamedanca ne vtrdimo v veri, da se mu ni bati krščanskega meča, da ga nihče ne more ukrotiti in oteti krščansko krv!“

„Naj se pomisli grozna nečast, ki se dela Bogu. Sv. sakramente teptajo, hiše Božje razdevajo in koliko Božjih služabnikov in koliko tisoč ljudi je kruti nevernik pomoril v poslednjih letih! Kako neusmiljeno je ločil žene, može, otroke in sorodnike ter jih je — Bogu bodi potoženo! — nage, bose, lačne in žejne z zvezanimi rokami na hrbtu odgnal v večno sužnost! Kako nečloveško oskrunjajo uboge žene in device, da prežalostno vpijejo na pomaganje! Kako brezsrčno delajo s starimi ljudmi in nedolžnimi otročiči, ki jih v kosce sekajo, če jih ne morejo seboj tirati! Oj, kako grozno se preliva krščanska krv! Oj, kaj trpé ubogi ljudje, katerim je vse pobral in požgal, kar so premogli, in ki brez strehe in zavetja ne vedó, kje bi se skrili pred grozovitim sovražnikom! Oj, kako žalostno, da morajo usmiljenja vredne matere z majhnimi otroci bežati v črni noči, v dežji in nevihti; in kar je še hujše, da dece nimajo pokriti s čem! Oj, to je mraz

in trpljenje, strah in revščina! To so britkosti, bolečine in jok! Človeško srce jih ne more umeti, nihče ne popisati, nihče ne do- povedati! — Ako se nam sedaj ne pride na pomoč z velikansko vojsko, pozneje se ne nadjamo, da nas more kdo še oteti, zakaj požrešni in besni neprijatelj ne daje nobenega odloga, ampak raz- širja zmirom dalje svojo moč, če se mu krepko v bran ne po- stavimo!“¹⁾

Tako so pisali Kranjski stanovi ali bolje Kranjskih prebi- valcev besedniki papežu Sikstu IV. Res žalostno je bilo stanje naše domovine, da je prisililo njene poslance k takemu poročilu! Kterega pravega rodoljuba ne pretrese živa in goreča beseda za- stopnikov Kranjskih, za svoje rojake in domovje svoje tako vnetih!

Tudi Štajerci niso molčali. V Mariboru l. 1474. zbrani so izvolili 9. grudna Janeza Savrava za poročnika svojih sklepov in prošnjâ. Naj cesarju sporoči, da so kmetje zaradi vednih napadov obupali, da so celó pripravljene, pokorščino odreči zemljiščinim gospodarjem, Turkom pridružiti se ali pa izseliti se na Laško, Ogersko ali kamorkoli. Stanovi bodo vojsko na noge spravili pri- hodnje leto v nedeljo pred vnebohodom — (30. aprila l. 1475), — tudi cesar naj postavi vojno. Cesar naj izvé, da so stanovi opa- zovalne straže na turški meji napravili, ter jih izdr- žujejo na svoje stroške. Kdor se vdeležuje turške vojske, va- ren je povsod in nihče mu ne smé storiti nič žalega. Tudi du- hovščina naj kaj pripomore. Sv. Očeta, očaka oglejskega in nad- škofa juvavskega bodo naprosili, da bodo odpustike razpisali za brambovce in vse, ki darujejo za turško vojno. V vsem pa jih naj podpirajo stanovi Kranjski in Koroški.²⁾

Toda kaj je Turčin maral za solze bornega kmetiča in sklepe preplašene gospóde! Tudi to leto je šel po navadnem opravku svojem. Unrest piše namreč, da je blizo 16.000 široko- hlačmanov privrelo jeseni l. 1474. na Hrovaško, Ogersko in zgor- nje Savske doline in do Metlike. Okoli in okoli so vse požgali in pokončali in 3000 vjetih tirali seboj v Bosno,³⁾ med njimi tudi dva Kozijakarja iz Kravjeka.⁴⁾

Cesar je v tem potoval po Nemškem. Silovite dogodbe v dednih deželah so ga naklonile, da je razpisal skupni zbor po- slancev iz Štajerske, Koroške in Kranjske na drugo nedeljo po

¹⁾ Exemplar epistole de sua persecutione turecorum misse domino pape Sixto quarto ab incolis seu terrigenis Carniole provincie se- quitur admodum lamentabilis. — Nemška tiskovina iz tistega časa hranjena v monaški dvorni knjižnici Codex Teg. 967 (1474) na- tisnjena v Hormayer Arch. f. Geschichte itd. 1828. st. 324—326.

²⁾ Dr. Krones v naved. sestavku str. 73—74.

³⁾ Unrest str. 582.

⁴⁾ Valv. (XV. str. 374), ki kar na kratko omenja, da sta bila dva ple- miča Kozijakarja vjeta. Dodá ob enem tudi, da so isto leto kobi- lice mnogo škode napravile žitu.

veliki noči l. 1475. v Maribor. Pozval je k temu zboru vse prelate, plemenitaše, zastopnike mest in trgov teh treh dežel, česar jim vladar poprej še nikoli ni privoščil, kakor misli Unrest, da se bodo posvetovali, kako vzajemno ustaviti se turškemu napadu, ker sporočilo se mu je, da pride Turek že prihodnje poletje v njegovo dežele. Sklenilo se je v mariborski skupščini to-le: po vseh treh deželah naj se pobira občna štibra, da se more plačevati najetim vojakom, ki naj se po mejah tako razpostavljajo, da v prihodnje Turek teh treh dežel ne bode mogel tako nenadoma napadati kakor se je doslé že večkrat pripetilo. V ta namen mora vsak prebivalec, sveten ali duhoven, po svoji vesti dajati vsaki teden vsaj po en vinar, tudi hlapec, dekla, ki služi na leto po 2 ž, naj odrajta tedenski vinar; oproščene so le ženske, ki nič ne služijo. Ta davek so dovolili za eno leto. Posebne može so odbrali, da so pobirali tedenske vinarje vsake kvatre in hranili v deželnih blagajnicah. Taki pobiravci so bili na Koroškem opat Vetrinjski, gospod Krištof Ungnad Soneški in Baltazar Višprijanski; ¹⁾ na Štirskem Janez opat admonški, Ulrik pl. Graben in Vuk Neuenhauser in kot prisledniki Jurij iz Reichenburga, Viljem Graesel in Andrej Nerringer; na Kranjskem Kasper Črnomaljski in Jurij Turjaški, v Istri in na Krasu Jakop pl. Raunach; za Metliko in slovensko stran pa Oton Semenič. Postavili so tudi za vsako deželo posebnega vojskovodjo: za Koroško Jurija Šenka Ostrviškega, za Štajersko Reinprehta iz Reichenburga in za Kranjsko Ljudevita Kozijakarja, oskrbnika Mehovskega gradú. Deželni vojni poveljniki so imeli po 4 pribočnike in za-se po 24, pribočniki pa po 10 konjikov. Kupili in izdržavali so vse iz tedenskega davka in cesar je potrdil vse. ²⁾ S tem so do malega odstranili črno vojsko in napravili vojsko samih plačanih najemnikov, le čete 24 konjikov poveljnikovih in 40 pribočnikovih je bila domačih vitezov, kolikor jih je hotelo na vojsko. Sicer pa je plemenitaš mesto sebe poslal in plačal najemnike. ³⁾ Kako so se ti bojevali za tuje svetinje, lahko si mislimo, narodne navdušenosti zastonj iščeš, bojevanje je bilo nekako rokodelstvo.

Iz zborovih obravnav in sklepov v Mariboru posnamemo še drugo prikazen, ki nam pa ni več nova: obramba Štajerske, Koroške in Kranjske prepustila se je samo in edino le novcem in pogumnosti njih prebivalcev, kakor da so bile te dežele samostojne brez vsakoršne zveze z drugimi. In vendar so na vso sapo zatrjevali, da so te dežele del sveto-rimskega cesarstva nemškega naroda, da morajo toraj vdeleževati se pri skupnih zadevah; a kedar je šlo za to, da se njim pomaga v nesreči in sili, bil je stalni izgovor: predaleč ste. In prav je imela Nemčija in brez

¹⁾ Balt. Višprijanski je dal sezidati gotiški kor v farni cerkvi sv. Jakopa v Belaku, kjer je umrl l. 1484.

²⁾ Unrest st. 589—590; dr. Ilwof. II. st. 32 in dr. Krones st. 74—75.

³⁾ Hermann: Handb. itd. I. st. 188.

skrbi je lahko položila roke v naročje, saj je bil Turek oddaljen in Slovenec ga bode že odpodil. Se vé, da pri tem Nemci niso pomislili, kako škodo trpé dežele, kako za stoletja zaostajajo v omiki njih prebivalci. Ko so oni krasne cerkve zidali, vednosti gojili, književnost in omiko, ko so cvetela njih mesta, napredovala kupčija in obrtnost; stal je med tem ubogi Slovenec z orožjem v roki na straži, varovaje svoje malo imetje, varovaje svojo domovino, pa tudi druge dežele vedno protečega sovražnika, ali se je skrival v dupljinah, podzemeljskih jamah ali visoko z gradov in taborov bistro oziral se na vse strani, da bi zasledil nevernike, ki so se tú pa tam plazili kakor volkovi vedno lačni krščanskih ovčič. — Toda kam smo zašli! Le povedati smo hoteli, da so morali Slovenci treh notranje-avstrijskih dežel — in prav njih so največkrat zadevali turški napadi — sebe in ognjišče svoje sami varovati in braniti, sami plačevati najemnike in druge vojne potrebe. —

Kar je ta čas cesar storil za nas, pičlo je. Iz Andernacha je ukazal l. 1475. kranjski duhovščini, plemstvu, oskrbnikom in uedom, naj zavoljo vedne nevarnosti pošiljajo svoje in njegove podložnike v mesta, da tlako delajo in pomagajo zataboriti jih, kedar bode zapovedal Sigmund Sebriach kranjski glavar.¹⁾ Ljubljano so zopet ogradili in okope napravili okoli nje, delati so morali pri tej priložnosti nekteri vjeti.²⁾ Da je glavno mesto jako trpelo v vojskinem hrupu, zlasti da je imelo malo prebivalcev, spričuje cesarjevo povelje od peteka pred Duhovim leta 1476. do mestnega odbora ljubljanskega, da nikomur ne smejo braniti, če se hoče naseliti v mestu³⁾ in ukaz leta 1478., naj odbor prejema tudi kmete in podložnike v mesto, da bode to bolje utrjeno in da bode vsaj več braniteljev.⁴⁾

Tudi cerkveni poglavar je storil, kar je mogel. Na vso moč se je trudil, spraviti vladarje. Prigovarjal je francoskemu kralju, prekanjenemu Ludoviku XI., naj pomiri cesarja Friderika z vojvodom Karolom, ktera je isti francoski kralj sam razprl. Pisal in svaril je oba, pošiljal poslanca na vse strani, a vse zastonj. 28. rožnika l. 1475. je papež Sikst IV. razglasil bulo, v kateri zopet opominja, naj se izvrši, kar se je sklenilo v Avgzburgu. Ker pa človeška moč nič ne velja brez mogočne roke Božje, zapové, naj duhovniki v prvih nedeljah ktereга si bodi meseca, po vseh cerkvah sv. maše beró, litanije molijo in obhode napravijo skozi mesta in vasi. Vsa duhovščina mora biti pričujoča, pridigar pa naj ljudi opominja in spodbada k obrambi krščanske vere. Molijo naj, da se Bog usmili vseh, ki gredó na turško vojsko ali jo podpirajo z novci. Samostanci naj opravijo obhod v samostanu. Kdor

¹⁾ V mestnem arhivu Ljublj. natisnjeno v Klun Diplom. st. 42 šte. 56.

²⁾ Hoff's Gemälde vom Herzogth. Krain I. str. 85.

³⁾ V mest. arhiv. Ljublj., natis. v K. Dipl. str. 43. šte. 59.

⁴⁾ V mest. arhiv. v knjigi privilegij, nat. v K. Dipl. str. 44. šte. 62.

moli za vojake in njih podpornike, prejme tolikokrat po 200 dni odpustkov, kolikorkrat je pri sv. maši, litanijah in procesijah, kdor gre pa sam na vojsko leto in dan, ali ki še prostovoljno pošlje po enega ali dva moža nad Turka, dobi odpustek svetega leta. Vsem, ki podpirajo vojno z denarjem, ali ki se bojujejo v dednih deželah cesarskih zoper sovražnika nevernega ali na kak drug način pripomorejo k poginu njegovemu, smé spovednik podeliti popolni odpustek enkrat v življenji in enkrat v smrti uri. Po cerkvah naj postavijo pušice, da se nabirajo milodari v ta namen. Ako se pa vojska ne spravi na noge, porabi naj se nabrani denar za druge potrebne in pobožne naprave. Vse to naj duhovniki beró tri nedelje zaporedoma z lece in tudi sicer, kedar je treba.¹⁾ To bulo so razglasili tudi v Ljubljani. V stolni cerkvi so morali opraviti litanije in slovesne obhode za srečno vojsko zoper Turke. Škof Sigmund je ukazal napraviti prepis te bule z dostavkom, da se jej je zadostilo v stolni cerkvi 24. sept. l. 1475.²⁾

Papežev klic je bil glas vpijočega v vojskinem vrišu. Vidi se, da vladarji in visoka gospôda ni dosti marala za cerkvene milosti in dobrote. Dežele slovenske so morale tedaj same gledati, kako si odprode neprijatelja iz dežele, ki je že prežal na meji.

In res komaj se je v naglici nabrala četa po mariborskem sklepu, da bi ukrotila prekucuha Ulrika Pesničarja, ki si je bil pri Fürstenfeldu sezidal dva tabora in odondot ropal po deželi, stal je (14 avg. l. 1475.) Turčin že na slovenski zemlji. Neki 12.000 mož močan je divjal in razsajal po Dravskem polju od Ptuja in Novaštifta do Lembaha. Ko se približata štajerski in koroški stotnik, umaknejo se nepovabljeni gostje proti Šavi do blizo Brežic. Sedaj pa dospejo Kranjci s stotnikom Ljudevitom Kozijakarjem. Na sv. Jerneja dan — 24. avg. — združijo se kardela in izvolijo za prvega poveljnika Sigmunda pl. Polheima, zapovednika radgonskega. Bilo je vkup samo 450 mož slov. junakov. Pri Bizelji blizo Sotle se zgrabijo. Morija je bila jako huda, Slovenci so se bili ko levi, naposled so omagali, nasprotnikov je bilo primerno preveč. Unrest piše, da so nesreče krivi nekteri nezvesti, ki so pobegnili iz boja.³⁾ Toda čudež bi bil, ako bi bilo 450 kristijanov premagalo 12.000 nevernikov. Mogoče tudi, da se imenovana peščica ni bojevala zoper vso ogromno silo Turško. Sploh so si zgodovinarji oziroma številki posamesnih dogodéb zelo navskriž. Valvazor po Megiseru poroča Unrestu nasproti, da je koroški vojskovodja Jurij Senk Ostrviški prvi zagrabil turško četo pri Brežicah in kakih 200 Turčinov pobil, potem pa je Ahmet paša razkačen zaradi te praske pridrl z 12.000 možmi in 5krat manjše kardelo kristijansko z zgubo 2000 svojih ljudi otepel.⁴⁾ Hammer

¹⁾ Mon. Habs. I. str. 349—354.

²⁾ Staatsarchiv. Wien. Indexb. str. 301. šte. 47.

³⁾ Unrest st. 591.

⁴⁾ Valv. XV. st. 375.

dodaja, da je 6000 kristijanov smrt storilo za vero in domovino in 124 plemenitih bilo odpeljanih v sužnost,¹⁾ Valvazor pa trdi, da je padlo 400 kristijanov, kar se že bolje vjema z Unrestovim naznanilom. Nekoliko bolj edini so viri o imenih plemenitašev, ki so v tej bitvi ali smrt storili, ali ki so bili odpeljani v sužnost ali se hrabro rešili une in te. Med mrtvimi so bili: Janez Gradeneker iz štajerske plemenske rodovine, ki je bila l. 1558. povzdignjena v baronski stan; Viljem Gall²⁾ iz rodovine, ki je imela posestva na Kranjskem in Štorskem; Viljem Grazel iz dolnjega Štirskega; Andrej vitez Naringer tudi štajerske rodovine; poslednji Ekensteiner, menda Boštjan³⁾; Janko Keučaher, neki Lichtenberger⁴⁾, dva Mordaksa, eden iz Loža, en Tattenbach in drugi iz manj znamenitih rodovin.⁵⁾ Med vjetimi so bili: Sigmund Polheim, prvi poveljnik sam, deželna stotnika koroški in kranjski Jurij Senk in Ljudevit Kozjek; Jurij Sokovar (Himmelberger) iz Koroškega, Andrej Guttensteiner iz Štirskega, Oton Semenič iz Kranjskega, Mavricij Ditrichstein,⁶⁾ tudi Andrej Hohenwart⁷⁾ je bil menda med njimi in drugi. Srečno so predrli sovražne trume med drugimi ti-le junaci: Deželni oskrbnik štajerski Viljem Sauer, Žiga Mordaks in njegov sin, Andrej Weispriach ali Višpriajski, Janez Gutensteiner, Kristof Radmansdorfer,⁸⁾ Kozma vitez Graben iz rodbine naseljene blizu Gradca, ki pa je že 1536. l. odmrla; Kaspar in Kristof Lamberger,⁹⁾ Osterman Turjaški — živel še leta 1500 — Jurij Rav-

1) Hammer II. st. 146. (Rokopis v graškem Joaneju, ki pa stavlja ta vpad v leto 1474.) trdi, da je bilo 120 ubitih, 200 vjetih. Tudi bavorski letopisec Schamdocher omenja velike nesreče štirskih gospodov in njih hlapcev pri Sotli. Krones v Beit. itd. st. 36.

2) Valv. XV. st. 375 imá Ulrika med ubitimi, Viljema pa med vjetimi, 1000 gld. so turki neki tirjali za-nj. Galli so stare rodovine, živel je že v XIII. stoletju.

3) Dr. Ilwof: Die Einfälle itd. II. st. 33.

4) Po Valv. XV. v prilogi in Mon. Habs. I. 3. st. 717 se je Lichtenberg otel. Ta rod najdemo leta 1248.

5) Valv. XV. v prilogi šteje med mrtve tudi Jurja Hohenwarta, graškega grofa ali poveljnika Celjskega. Menda je to Andrej, ki pa je bil le vjet.

6) Valv. imenuje Martina Ditrichstein iz starodavne imenitne rodovine.

7) Tega beremo pri Valv. XV. st. 376 in v Mon. Habs. med vjetimi. Prvi dodaja, da so Turci za-nj tirjali 600 gold., kar so brž ko ne tudi prejeli, ker Andrej Hohenw. je kot poveljnik celjski živel še po 19. nov. leta 1503. Pokopan je v celjski župni cerkvi, kakor kaže grobni spominek. Orožen: Celjska kronika st. 119.

8) Morebiti je ta, pozneje z grofovsko častjo poslavljena rodovina iz Radolice na Kranjskem? Ako je iz Radolice, preselila se je že zgodaj na Štirnško, kjer jo nahajamo od XIII—XVII stoletja.

9) Lambergerji so stare korenine. Viljem tega imena je posedal l. 1397 Wallenburg, slov. Lipnico pri Radolici. V Begunjah na Go-

ber¹⁾ Megiser in za njimi drugi pišejo, koliko odkupnine so zmagovalci tirjali za vjete plemenite kristijane. Za Jurija Šenka je bila največa, namreč 4000, za Kozjeka 2000 gold., za tisti čas res veliko denarja. Imenovana in vsi drugi vjeti so pisali v saboto po sv. Egidiju do svojih, naj jih odkupijo. Storilo se je, kar se je moglo, zlasti si je trudil Senkov sin, da bi nabral visoko odkupnino, prosil je neki pri kralji Matiji, goriškem grofu Lenartu, toda denar je došel prepozno, Jurij Senk Ostrviški je po tolikih težavah in terpljenji žalostno končal v Carigradu.²⁾ Tudi cesar je davek razpisal za odkupnino vjetih kristijanov, koliko jih je pa odkupil, ne vemo. Da se za slovenskega kmeta, ki je prišel v žalostno sužnost, nihče ni mnogo brigal, pač ni treba dostavljati, saj o onih časih zunaj plemstva ostali niso veljali veliko.

Nasledek nesreče pri Sotli je bil, da je postal Turčin predrzniši. Kmalu po sv. Mihelju je bil zopet na Slovenskem. To pot jih je bilo samo 4500 nevernikov. Glasoviti Korošec Miha Zvitar jim je bil v drugič kažipot. Mimo Krškega, Kostanjevice udarja naravnost proti Kranju in Radolici in prihrulijo do visokega mosta in v kraje, kjer poprej še niso bili nikdar. Radi bi bili skozi soteske šli na Koroško, toda njeni prebivalci so dobro obstavili in zavarovali vhode pri Slovenjemgradu proti Plibergu, pri Jezeru, na Ljubelu in Kórenu. Ker tedaj ni bilo v moči pridreti v Korotan, razgrajali so toliko daljše po Kranjskem. Dober mesec so se drvili od kraja do kraja, nihče se jim ni v bran postavil. Slehern si lahko misli, koliko škodo so učinili s požiganjem, ropanjem, koliko mirnih Slovencev so pobili ali seboj odpeljali v sužnost!³⁾

Ali s tem britkosti tega leta še niso pri kraji. Ko je namreč Ahmet bosniški paša, izvedel, da je na sv. Miklavža dan somenj v Muljavi, kakih 1000 korakov od Zatiškega samostana, in da bi se dalo o tej priložnosti kaj vjeti, privihral je omenjeni dan nenadoma na žegnanje. Kdor se je ustavil, posekali so ga divjaki, 4200 oseb obojega spola so nalovili in v sužnost tirali.⁴⁾

renskem so imeli tudi grajščino, drugo koleno pa Ortenek pri Ribnici na Dolenskem itd. Mnogi iz te rodovine so sloveli ali kot državniki ali kot hrabri vojaki. Komu ni znan Lambergar, ki se je skušal s Pegam-om?

¹⁾ Unrest apud Hahn. st. 591—593 in imenik ugonobljenih, vjetih itd. v Mon. Habsb. I. 3. st. 717.

²⁾ Valv. XV. st. 375.

³⁾ „... an die hohen prueckh und an Enndt, da sy vormalen noch nie gewesen warden und versuechten an manigen Enndten an dem Gepirg, und waren gern gein Kernnden getzogen.“ Unrest st. 593, kjer nam popisuje ta vpad. Do ktereга mostu da so prišli sovražniki, ni prav jasno.

⁴⁾ Radič: Gegenäbte itd. st. 86. po Puzel-novi Idiografiji. Valv. XV. st. 376 dodaja, da so Turci komaj sezidani samostan požgali in mnogo

Sploh je bilo leto 1475. žalostno in nesrečno. Tako so Turki že 6. svečana pokončali celi Varadin in okolico njegovo. ¹⁾ Pridružila se je tej nesreči druga, kobilice so namreč prišle na Ogersko ter požrle razun trte vse listje in perje. ²⁾

Kdo bi bil pač mislil v početku l. 1475., da se bode tako britko končalo, ki zná, kake silne naprave za vojsko so delali pomladi! Cesar Friderik IV. je meseca majnika oklical črno vojsko zoper Turčina. Kralj Matjaž je nabiral vojakov. Bojni načrt je bil že gotov. Iz Bude se bode napotilo po suhem in mokrem 70.000 mož, poljski kralj pridruži 4000 vojakov, vojvoda Štepan Moldavski premore do 80.000 mož, Drakul stoji med Moldavo in Erdelijo s 4000, Ladislav je obstavil glavno mesto na Bolgarskem z 200.000 (?) možmi. Benečani so poslali kralju ogerskemu za vojne potrebe 200 tisoč gold. in obljubili, da se bodo tudi oni lotili nevernika. Poleg tega je imel kralj Matjaž sila veliko vsakoršnih topov, možnarjev, pušek pušic, sulic, krampov, 340 centov smodnika, obilo živeža in drugega za vojsko potrebnega orodja. ³⁾ Tudi papež ni zaostal. Razun omenjene bule 28. rožnika razposlal je to leto 12. sept. do vseh krščanskih vladarjev vabilo, naj pošljejo poslanca v Rim v posvetovanje, kako bi se vendar enkrat Turku krepko ustavili. Po pravici toži v tem razglasu: naša zanikrnost je kriva, da krščanska reč peša od dne do dne; vse to smo sicer že pred prevideli ter opominjali po poročnikih in pismih k složnosti; da se tej grozovitni kugi v okom pride, vabili smo po očetovsko ne enkrat, temuč mnogokrat, sami smo dajali izgled, nič nismo opuščali in tudi sedaj nič ne opuščamo, kar bi hasnilo naši cerkvi: vendar se v taki nevarnosti, v taki očitni občni zadregi nihče ni vzdignil za vero, vsem je tako rekoč Božja sodba pamet zatemnila, da ne spoznajo viharja, ki razgraja jim v lastnem osrčju. ⁴⁾ Kaj se je sklenilo v rimskem zboru, ako se je res sešel, ne vemo.

Ogerski kralj je imel s početka leta 1475., kakor smo slišali, silno veliko ljudi in vojnega blaga. V jeseni je bilo vsega tega le malo. Da ni počival, vzdignil se je z 10.000 vojaki proti novi trdnjavi Šabac na desni obali Savini. Za časa ratisbonskega državnega zbora je bila sezidana in pospešila vedne napade turške, ob enem pa tudi branila čez Savo na Turško. Posadka je štela 5000 mož, kralj jo je oblegal 30 dni. Še le trideseti dan po noči

patrov odgnali v sužnost. Dluogoš st. 540 omenja k letu 1475. da je poslal Matjaž poslanca do cesarja, „čegar dežele Koroško in Štirsko Turci iz Bosne pokončujejo.“

¹⁾ Civitatem etiam Varadiensem sexta die mensis Februarii et universam Varadiensem regionem caede et igne vastavit. Arx Varadiensis aegre defensa.“ Dlugoss st. 540.

²⁾ „Cladem super cladem coacervante in eum annum (1475) in Pannonicam gentem divina ultione“ kliče (ravno tam) nekaj pristranski Dluogoš.

³⁾ Mon. Habs. I. 2. st. 78.

⁴⁾ Mon. Habs. I. 3. st. 438.

jo je z vojno zvijačo dobil v pest. Neizrečeno veliko streliva so našli v trdnjavi. Kralj je koj okoli nje napravil velik jarek, da je stala kakor na otoku. Veselje zaradi tega djanja je bilo splošno po krščanskem svetu. Signoria in papež sta zmagovalcu srečo voščila in prva mu je poslala novcev, kakor smo omenili nekaj prej. Kralj Matjaž se je potem poskusil tudi nad Semendrijo. Ker je pa ni bilo mogoče vzeti zaradi poznega letnega časa, nekaj pa tudi zavoljo pomanjkanja izdatne moči, vrnil se je domú pripravljat se za na slednje leto.¹⁾

A predno je bil pripravljen, prigrmelo je kakih 4000 turških konjikov čez Donavo na Ogerskem ropaje do Temešvara. Nazaj dirjaje dospejo jih Madjari kakih 30.000 korakov pod Semendrijo ter jih ugonobijo do poslednjega, vjete oprosté in konje in dragocenosti, ki jih menda ni bilo malo kot dober plen domú odnesó.²⁾

Ker je toraj staremu grešniku na Ogerskem izpodletelo, primahal je v manj zavarovane slov. pokrajine. V večernicah sv. Marjete — brž ko ne mučenice, tedaj 11. dan meseca julija — pridere namreč 4500 turških konjikov iz Hrvaškega na Krko proti Brežicam. Ker pa niso mogli čez Savo, kjer so čakali en dan in eno noč, umaknejo se proti Pletrijskemu samostanu. Tu so ostali do četrtega dne in nasakovali pristavo, toda brez uspeha. Obrnejo se tedaj proti Novemu mestu, potem čez Bloke, Cerknico proti Postojni in naprej čez Kras v Ipavsko dolino proti Gorici. Tu jo krenejo čez Črniverh, Žire v loško okolico, odtod deró v Polhovgradec, Vrhniko in Logatec. Nekteri prilomastijo pred Ljubljano in zapalijo cerkev sv. Petra.³⁾ Ker tukaj menda niso veliko opravili, spustili so se čez revni Kras nad Lož, požgali trg, prebivalce pa odpeljali. Ko ta druhal skoraj vso dolensko in notranjsko stran premete in dovolj nabere, odrine skozi Kočevsko in poleg Kolpe iz dežele na Hrvaško. Nekteri pa vendar še niso bili zadovoljni s tem, kar so učinili, zdelo se jim menda premalo. Prepeljejo se toraj — bilo jih je kakih 2000 mavharjev — pri Krškem mestu čez Savo in plánejo na dan sv. Jakopa v lepo dolenje Štajersko. Kakor huda ura yihrajo skozi Podsredo, Planino, Reichenek pri sv. Juriji, skozi Šmarje, Lemberg, Rogatec do blizo Borla. Potem se razlijejo na Hrvaško in razgrajajo okoli Krapine do Zagreba. In zopet se vrnejo na Štirsko. Skozi Pilštajn se uderó v Kozje, Brežice, Reichenberg, Sevnico, prepeljejo se čez Savo, združijo z drugimi četami in zapustivši roparje med Sotlo in Savo odrinejo v Bosno.⁴⁾ Ko Turki naropano blago in vjete kristijane pospravijo v zavetje, prihrulijo v drugo. Sedaj je veljalo Koroški, deloma

¹⁾ Zinkeisen II. st. 370—372.

²⁾ Zinkeisen II. st. 374; Hammer II. 144—145.

³⁾ Unrest se tu blizo moti. Št. Peterska cerkev je pogorela l. 1472. kakor omenjeni napis v tej cerkvi spričuje. Morebiti je sovražnik tudi 1476. l. cerkev zapalil, da so jo pa oteli.

⁴⁾ Unrest st. 604—605.

tudi Kranjski. Bilo jih je sedaj več ko prvokrat, 8.000—10.000 krvo- in ropoželnih urnih konjikov iz Bosne, poveljnik jim je bil Walumbeg Markučević, brž ko ne poturčen Slovan, ki je tako neizmerno zlo učinil svojim bratom Slovencem. V četrtek pred sv. Kozmom in Damijanom 1476. l. je bil dan žalostnega spomina, ko so prilomastili na slovensko zemljo. Poleg Save so dirjali tje v visoko Gorenjsko proti Kranjski gori, odtod skozi Belopeč in Trbiž. Ker soteska ni bila obstavljena, udarijo naravnost skozi Vrata nad Podkloster. Trg zapalijo, da plamen više stoječi benediktinski samostan¹⁾ doseže in vname, 200 ljudi, ki so pribežali iz okolice v tihe, mirne prostore samostanske, zadušilo se je v dimu. Dušmani se hočejo polastiti samostana, a menihi z izvrstnim opatom se branijo junaško. Dvakrat so naskočili močno zidovje, toda zastonj. Razun zakristije in kleti je pogorelo vse. Huda rana se samostanu nikoli ni prav zacelila. To se je zgodilo v četrtek po sv. Dioniziji, ki se obhaja 9. oktobra, ali 11. okt.²⁾ V petek divjajo osmalini naprej, preplavajo pri Vetrovu (Federaun) derečo Zilo in pri Peravi pod Belakom Dravo. Pri Wernbergu ne daleč od Belaka se razdelé na dva kampa. Prvi je razsajal v Diholci, župnji vrlega našega poročnika Unresta, okoli Osojanskega samostana in v Trgu, kterege je do tal požgal, le župnijska hiša, cerkev in uradnja so ostale. Naprej so drvili sovražniki kakor strela po krški dolini mimo St. Vida in Ostrvice ne prizanašaje daljni Sirnici in Glodnici, ne še daljnišema Reichenavu in Strasburgu. Pri Celovcu se ustavijo.

Druga četa med tem rok ni križem držala. Izbrala si je Velikovec, Grebenj, Rudo, Labod, St. Pavel. Več ko pol trga so požgali Turčini, St. Andraž naskočili, na dve milji okrog vse pokončali in poteptali, 2000 ljudi odgnali in grozno razgrajali po labodski dolini do Svineške planine. V soboto je bila prva druhal blizo Truksna, druga v Aboličah, v nedeljo 14. okt. ste se sešli pri Krivi vrbi, naslednji dan pa združeni korakali memo Celovca, ter mu kakor v posmeh zasmodili Velikovsko in Vetransko predmestje. Pod Velikovcem prebredejo Dravo in planejo v Junsko dolino, da tudi ondi pograbiijo, kar se da. Pliberg, Dravberg in okolico strašno razdenejo, kakor pred tremi leti. Vso pot se nihče ni v bran postavil nepovabljenim gostom. Samo Miklavž Wildensteiner, posestnik Truttendorfa, z nekterimi oboroženimi ljudmi ni jih pustil v grad. Zastonj so naskakovali trdno grajščino, s pobitimi glavami in 40 mrtvimi morali so sramotno odjenjati. Zato so se

1) Ta samostan je ustanovil bamberski škof Oton leta 1107. Trg se zaradi te nesreče nikoli ni opomogel, obožal je in postal vas.

2) To potrjuje tudi omenjeni bavarski letopisec dogodeb za Friderika IV. pisaje: „LXXVI jar Michahelis überzwungen dy Turkhen das ganz Lauental, Judenburg, sant Veit, Friesach vnd triben vil volks aus dem land.“ Kronës v navedenem sestavku st. 36.

pa maščevali nad ubogimi kmeti: od vrbskega jezera do Velikovca ostalo je malo celih hiš.¹⁾

Z naropanimi ljudmi in blagom so roparji mirno korakali skozi nezavarovane soteske²⁾ v Slovenji gradec, Celje, potem poleg Save do Krškega. Tu so se všotorili in ostali osem dni, razpošiljaje roparje na vse kraje, da to in uno stran Save skoraj nič ni več ostalo. Nadloge s tem pa še niso končale. Med tem, ko potrebni oddelek naropano blago in vjete kristijane napoti v Bosno, vrne se drugi skozi Kočevje, Ribnico, Bloke, Cerknico, povsod razgrajaje po več dni. Med Ložem in Postojno odpotijo se Turčini na Kras in Istro. Na dan sv. Lenarta 6. nov. se izgubé čez Grobniško polje na Hrvaško in Bosno, tiraje seboj nad 2000 glav vsakoršne domače živine.³⁾

Tako je minulo leto 1476.! Kakošen polom, kako razdjanje po Štajerskem, Koroškem in Kranjskem! Ni bilo menda družine, ki ni bilo žalovala po sorodniku, ki je ali ubit ležal ali kar je bilo še hujše v železnih verigah ječal pod oblastjo krutega neverca; ni je bilo družine, ki ni bolestno gledala na razvaline svojega

¹⁾ Unrest st. 605—608.

²⁾ Dlugoš st. 548 naznanja temu razlog, namreč, soteske so bile brez posadke, ker se jej ni plačevala dnina — *praesidiis in propria, quoniam illis conventa merces non solvebatur, dilapsis.* —

³⁾ Tako poroča bamberski vicedom predniku svojemu. Naslov zanimivemu poročilu je: *Der Türcken Inzug anno 1476.* Ker je spisano koj po omenjenih dogodbah, imá zgodovinsko vrednost. Ono nam imenuje poveljnika, tudi število njegovih konjikov, namreč 10.000 kakor so mu iz Kranjskega pisali Kozijaker in drugi, ki so videli sovražne čete. Unrest na kratko pravi, da so Turki izpred Krškega mesta še enkrat obiskali Kras, bamberski oskrbnik to bolje na drobno popisuje ter dodane še dan, kedaj so zapustili slov. zemljo, in kako so ležali več dni okoli Ljubljane ter vse žito, kolikor so ga mogli dobiti, sami izmlatili in smleli, kar se je utegnulo zgoditi pri prvem napadu, meseca julija. Izvirnik je v arhivu koroškega zgodovinskega društva in še nikjer natisnjen.

Leta 1476. sta bila toraj dva vpada na Slovensko. To potrjuje tudi Valv. XV. st. 376, pisaje, da je našel v ljubljanskem rokopisu dva napada zaznamovana. Več o njima mu pa ni znano, sicer bi ju bil gotovo po navadi svoji obširno popisal.

Napad v jeseni Dlugoš tako omenja: — — „*copiosus Turci exercitus ex Bosnae regno, insperate in subito, sexta decima mensis Octobris adveniens (16. okt. so že odhajali iz Koroške) omnem Carnaeolam, Carinthiam et partem Stiriae, gravi clade populus est, Salszburgensemque et Bambergensem Episcopatum (ki sta imela posestva na Koroškem) gravi afflictione vexavit et usque ad montes Italiae grassatus est. Multosque animarum Catholicarum catervas in perpetuam servitutem tunc abduxit, nemine resistente.*“ Dlugoss st. 548.

imetja! Štiri mesece se je Turčin tako rekoč sprehajal po slov. pokrajinah, gospodaril po njih, kakor mu je srce pozelelo. Koliko kristijanov je pomoril, koliko v večno sužnost odpeljal, koliko devic in žená oskrunil, da so kar mrtve obležale, koliko cerkvá, vasi in krajev je razdjal, kdo jih je štel? In razun Wildensteinerja se ni nihče ganil, nihče ustavil! Deželani, ubogi kmetje so bili zapuščeni, brez orožja. Marsikteri gospod bi bil morebiti rad pomagal in zgrabil meč zoper nesramnega roparja, toda brez dostojne podpore ne bi bil opravil nič, toraj se je zaprl v trdnem posestvu svojem. Ni čuda toraj, da so zlasti koroški kmetje godrnjali zoper gospôdo in stanove, češ, da se poskrivajo v močnih gradovih, prepuščaje kmeta žalostni osodi in tako potuho dajaje ljutemu tujcu. Po pravici kliče diholski župnik Unrest, priča teh dogodeb: „Glejte ali ni res čudno, da so Turci toliko časa na dolgo in široko razsajali v tako majhenem številu in tako škodo storili, da se pa njim nobena duša ni uprla; ali ne dela Bog čudežev s kristijani!“ „Naj vendar pomisli živi človek, kako je ta mala peščica Turčinov, katerih je bilo k večjemu 8000, v treh deželah na Koroškem, slovenski strani in Kranjskem s Krasom vred hodila brez ovire in zaprek, toliko škodo storila in vendar se jej nikdo ni uprl, kakor le, kdor si je hotel oteti življenje. Le na Krasu so Turčinu po noči vzeli nekoliko vjetih kristijanov. O Bog, čas je, da krščanski meč izkrha ostro turško sabljo!“²⁾

In zopet so jeli premišljevati, kako ubraniti se prihodnjih navalov turških. Koroški deželni zbor je poslal sicer može do cesarja, da ga prosijo pomoči in podpore v teh neslišanih zadregah, toda Friderik IV. skora ni mogel pomagati, saj z denarjem ne, ker blagajnica njegova je bila neki prazna in sam je moral novcev na posodo vzeti, ko je sina Maksa ženil z Marijo, hčerjo vojvode burgunškega Karola, po smrti poslednjega v bitvi pri Nancy. Nemški državni zbor pa ni hotel pomagati, kajti Turki svojih konj še niso napajali v Lehu. — Slovenske dežele so morale tedaj same ugibati, kako si pomagajo. Davek je bil za to najpripravniši pripomoček. Koroški zbor toraj razglasi, da mora vsak posestnik bodi-si duhovnega, bodi-si svetnega, plemenitega ali neplemenitega stanú, plačevati deseti vinar od prihodkov, vsak mestjan, kmet, rokodelec, hlapec in dekla pa po en vinar na teden. Pol leta so pobirali ta davek. Z denarjem so sezidali trdnjave pri Guštajnu, blizu Korena, v Zapotnici pri sv. Magdalení na malem Ljubelu in zagradih druga pota in vhode iz Kranjske, kjer še ni bilo dosehal takih trdnjav. Kranjska je ostala odprta sovražniku, ker njene naravne meje zlasti v izhodu in jugu ne dopuščajo kaj enacega. Ostale novce so izročili nekterim stanovom, da so najeli vojakov za obrambo omenjenih trdnjav. Ker je pa denar le prehitro pošel, mrmrali so kmetje in sploh mislili,

¹⁾ Unrest st. 605.

²⁾ Unrest st. 609.

da se gospodje bogaté ž njihovimi žuli, in Žilčanje so se očitno ustavili temu davku. ¹⁾ Ta nevolja je rodila dve leti pozneje kmečki punt na Koroškem. ²⁾

Kranjci so v službo vzeli slavnega Krištofa Lambergerja in Jurija Scheyrera ko poveljnika narodni brambi. A stanovi so menda slabo plačevali, ker kmalu sta se pritožila pri cesarji, da se jima ne plačuje niti najemnina, niti škoda povrne, ki sta jo trpela po Turcih. ³⁾

Leta 1477. so osmani oblegali Lepanto, najmočnejše branišče beneško na Grškem, in Krojo v Albaniji, Antonio Loredano pa je prvo tako branil, da so morali z veliko zgubo oblego odložiti na ugodniši čas. Ravno tako jim je izpodletelo pri Kroji. ⁴⁾ Razkačen zavoljo te sramote pošlje sultan Mohamed mavharje in roparje Benečanom na dom, ki se ve dá tudi Kranjski niso prizanesli. V poletji namreč so že pridrli na Kranjsko in v slov. stran ter napravili šotor. Iz tega so mesec dni okolico napadali in ropali, kar se je dalo. Pri Krškem mestu pa jih je neki 500 utonilo v Savi, ko so brž ko ne hoteli čez njo. ⁵⁾

A to je bila le predigra poznejših dogodkov. Oktobra meseca prilomasti Omar-beg z mogočno vojsko — pravijo, da je bilo 30.000 Turčinov — na Furlansko. Za obrambo so Benečani ravno kar dovršili vrsto okopov od izliva reke Soče blizo starega Ogleja do Gorice in dva tabora pri Gradiški in Foljani vključ vkljub nasprotovanju goriškega grofa Lenarta kot pravega lastnika teh krajev. Tudi most pri Gorici je bil utrjen. 3000 vojakov, mislili so, da bode dovolj. A Turci se polasté mostú, predno v Gradiški še dobro vedó, da je Turčin v deželi. Omar-beg prepelje tukaj 1000 jezdecev, ostalim pa ukaže, naj drugod preplavajo Sočo in se poskrijejo. Turški poveljnik ponudi beneškemu kapitanu Geronymo Novello bitvo. Le-ta jo sprejme. Potuhnjeno se Turci v beg spusté, sin Novellov ne zmenivši se za opominovanje očetovo, dere za njimi, skritim v zasedi ravno naproti. Zjutraj dné 31. oktobra po Valvazorji se sprimejo čete blizo Majnice, na mostu in pri Lučniku ob enem. Benečani so bili hudo tepeni, oba Novello sta bila ubita, beg je bil splošen. Sedaj se pa roparji razlijejo po ravninah med Sočo in Talmentom. Skedni, hiše, gradovi, krasne vile, gozdi so bili kar v enem plamenu. Tisti večer je Sabellico gledal z grajščine blizo Vidma grozni prizor med Sočo in Talmentom, vse je bilo kakor plamteče morje. ⁶⁾ 3000 korakov pred trepetajočim

¹⁾ Unrest. 609—610.

²⁾ Moj sestavek o kmečkih puntih v „Letopisu Matice Slov. za l. 1869.“ str. 98.

³⁾ Mon. Habs. I. 2. str. 894.

⁴⁾ Hammer II. str. 150—151.

⁵⁾ Unrest. st. 628.

⁶⁾ „Tardius atrocinsque sub primas tenebras ac per reliquum noctis cernere aciem unam flammaram a Sontio amne ad Ta-

Vidmom se Turci ustavijo. Potem jo udarijo čez Talment, ki je bil ta čas brez vsakršne brambe. Do Pordenone, do Treviso so strašno razgrajali in med Talmentom in Piave je bil isti grozni prizor, kakor unkraj prve reke. Nikoli se morebiti ni tresla ponosna Benecija tako, kakor ko so gledali z zvonika sv. Marka silni požar po planjavah, kakor daleč je segalo oko. Kolikor je bilo vojakov, vzdigne se zoper Turčina, a ta jih ni čakal, ampak urno peté odnesel čez Sočo, drugega ne pustivši v deželi ko razvaline in kugo. ¹⁾ Kdo more tajiti, da je nesreča, ravnokar le v obrisih načrtana, največ zadela prebivalce Goriške grofije do Vidma, ki so bili Slovenci! Koliko jih je bilo ubitih, koliko v sužnost odpeljanih, ne pové nam noben tačasni zgodovinar, saj bi jih tudi ne bil mogel šteti, ker bili so — neštevilni. Kar je požrešni ogenj učinil, to popisati moramo prepustiti drugemu spretnejšemu peresu! Le o kugi omenimo, da je ta po poročilih vseh zgodopiscev skoraj še več ljudi pomorila ko turški meč. Razsajala je tako strašno po deželi, mestih in slednjič v Benetkah, da se v poslednjem mestu véliki zbor ni mogel shajati; komaj 300, pozneje le 80 zbornikov je prihajalo k posvetovanju, ko jih je bilo treba 800, kedar so bile važne stvari, kakoršnih se prav o tem času ni manjkalo,

liamentum extensam, ut nihil medium esse videretur, quod non ignis occupasset. Quam speciem ardentiarum villarum densitas, quae circiter centum numero fuere, ausim ego affirmare nullo unquam tempore tam atrox incendium a mortalibus visum, nisi forte fabulis poëtarum credendum putamus, qui portentosa illa de Phaetonte mendacia confinxere“ piše Sabellico kot priča v knjigi: De pugna inter Venetos et Turcas ad Sontium amnem str. 111.

- ¹⁾ Hammer II. st. 151—152; Zinkeisen II. st. 375—377. Dlugoš str. 563. omenja ta napad tako: „Intestino bello, quod inter Fredericum Caesarem et Hungariae Regem Mathiam funesto Marte agebatur, Turcae cognito — nihil enim illos, quidquid ubique terrarum agebatur, Judaeis explorantibus et Turcorum Caesari mensibus singulis per literas significantibus, latere poterat — cum triginta millibus armatorum, Forum Julii hostiliter circa festum s. Michaëlis ingressi, omnem illius regionem, usque ad Cumanum alias Kingilianum (Conegliano) ad novem milliaria a Trevisio depulati sunt. Triaque millia stipendiariorum, quos Veneti circa angusta et clausuras Alpium, transitum Turcorum prohibitori, locaverant, facta impugnatione et conquisitione loci trucidarunt, omnemque sexum, juxta ac pecora, captivantes, impuberibus et senibus occisis puberes, nullo ferente auxilium, in perpetuam captivitatem abegerunt.“ Unrest. st. 629. kratko omenja, da so bili Turci v Furlaniji. Kar zadeva čas napada, moramo pač več verjeti pričam, ki pišejo, da je bil meseca oktobra, kakor koroškemu župniku Unrestu trdivšemu, da so prišli o vseh svetih. Zastran števila sovražnikov — 30.000 — segla sta Dlugoš in Diarium Parmense previsoko.

ko so Turki tako močno pritiskali Benečane doma in v njih kolonijah.¹⁾

Nadloge in britkosti leta 1477. so končno dovršile kobilice, ki so že nekaj let sem prihajale v neštevilnih trumah iz Ogerske ob Muri in Dravi na Štajersko, Koroško do Tirolskega in Benedek in vse požrle, kar so našle na polji.²⁾

Ko so Turčini tako ošabno gospodarili po lepi deželi naši in prijetni Furlaniji, nastale so med Friderikom cesarjem in ogerskim kraljem nove razprtije. Po smrti českega kralja Jurija je namreč cesar delal na vse kriplje, da ne bi Čehi izvolili mogočnega Korvina za kralja svojega, ampak poljskega Vladislava, s katerim se je že zvezal zoper Hunyáda ter mu slovesno izročil česke fevde. To in lepi sprejem Janeza Bekenfloera, ki je k cesarju pribežal z vsem bogastvom, ki si ga je nabral kot nadškof ostrogonski in jagerski, razsrdi Matjaža, da cesarju vojsko napové. Tista vladarja, ktera bi nas imela braniti proti izlamu, vidimo tedaj v srditem boji med seboj, ona sta odgovorna bila za vse zlo in nesrečo, ki je zadela dežele!³⁾ Turek je plenil in požigal po Beneškem in Goriškem, madjarske druhali pa so razsajale po Štirkem okoli Ljutomera in po Avstrijskem. Posredovanje papeža Siksta IV., republike beneške in ogerske kraljice Beatrice je začasno spravilo Matjaža s cesarjem. Prvega grudna leta 1477. sta podpisala pomirje, vsled katerega je moral Friderik IV. svojega „ljubega sina“ Matjaža spoznati za kralja českega — se vé da le po imenu, ker Čehi so si že 27. majnika l. 1471. izvolili poljskega kraljeviča Vladislava, zmožnega českega narečja, za svojega poglavarja — in poleg tega obljubiti 10.000 gold. v dveh letnih obrokih.

Kmalu potem je Korvin mir sklenil z Vladislavom proti temu, da gre obema naslov: kralj česki in da ostane Česka Vladislavu, Matija pa dobi Moravsko, Šlezijo in Lužice. Prav zavoljo te vojke med cesarjem in ogerskim kraljem je ustavila signoria poslednjemu letno podporo 100.000 cekinov, češ, da ne bi se s tem denarjem vojskoval zoper poglavarja nemško-rimskega cesarstva.⁴⁾

V tem času se je Friderik IV. mnogo prizadeval za obrambo slov. dežel in olajšanje nezgod, ki so jih zadele v turških napadih. Toda cesar ni hotel tega doseči z djansko, denarno podporo, ker znano je, da je bil Friderik IV. vedno v denarnih stiskah — saj je še v zadnjem napadu madjarskem na posodo jemal po 60, 80 cekinov, kjer jih je le dobil — temveč le z raznovrstnimi ukazi in z dajanjem mestnih in drugih predprav.

1) Daru.: Geschichte der Republ. Venedig. Deutsch von Th. Ruprecht Leipzig 1859. II. str. 171.

2) Unrest. str. 628.

3) „Parturientibus pro dolor! tam horrendas calamitates Catholicorum Regum et Principum discordiis, quae Turcis animos et prosperitatem subministrabant,“ kliče krakovski korarski starosta Długoš st. 563.

4) Zinkeisen II. str. 379.

Krško je postalo 5. marca leta 1477. mesto ¹⁾ in v soboto pred tretjo nedeljo v postu je trg Lož povzdignil v mesto. Da si ga zaradi mnogih turških napadov lahko vtrdijo in zataborijo — Lož so že enkrat čisto požgali neverniki — dal je cesar Ložanom pravico, da imajo somenj, ktereга so poprej imeli o sv. Mihelu na Blokah, kjer so Turci cerkev požgali; da smejo si sodnika voliti, ribe loviti v jezeru itd. ²⁾ Nekaj dni pozneje je iz Dunaja vse nove naselnike oprostil davkov na šest let. ³⁾ Naslednje leto 1. marca je ukazal kmetom okoli Slovenjega gradca, naj mesto pomagajo z okopi in nasipi ograditi, da imajo v sili zavetje. ⁴⁾ Četrtega marca je opominjal koroškega glavarja - namestnika, Bertolda Magera, da urno izvrši, kar so sklenili stanovi koroški o deželni obrambi. ⁵⁾ Aprila meseca zapové župnikom ali njihovim namestnikom pet ur okoli Gradca, naj oznanijo, da morajo ljudje tlako delati pri vtrditvi Graškega mesta, ki so pa nad tri ure daleč, da morajo pomagati z denarjem. ⁶⁾ 7. majnika pa ukaže Ipavski trg obzidati in v bran postaviti proti občenemu sovražniku. ⁷⁾ Ženskemu samostanu v Studencu na doljnem Štajerskem je ukazal, naj se nune preselijo v Bistrico, ker v samostanu niso varne pred Turčinom. ⁸⁾ Meseca rožnika je opominjal stanove in podložne Koroške, da proti neverniku napravljene trdnjave v dobrem stanu ohranijo in z vojniki posedejo, da se ljudem in deželi škoda ne zgodi. ⁹⁾ Višnji gori na Kranjskem je dal v četrtek po sv. Ulriku naslov: mesto in 9. julija poleg tega pravico cestnino pobirati po en vinar od tovara, obhajati tri somnje, ki so bili poprej v Sent-Vidu pri Zatični — vse to, da bodo Višnjani lože svoje mesto zataborili. ¹⁰⁾ Tudi mesta Ljubljanskega se je spomnil: 27. januarja l. 1478. je zapovedal iz Gradca prebivalcem štiri milje okoli Ljubljane, da pomagajo mestjanom zidovje ob Ljubljani zidati, gozdnarjem svojim in najemnikom svojih gozdov v okolici Ljubljanskega pa, naj ne branijo mestjanom les jemati iz cesarskih host. V Ljubljani bivajočim židom je došel oster opomin, da ne utegoma popravijo in utrdijo njim odmrjeni kos mestnega obzidja od vicedomove hiše na novem trgu do stolpa tik vode; ker drugod to delajo, ne smejo odlašati, da delo ne zaostane. ¹¹⁾ S pismom

¹⁾ V graškem Joaneju.

²⁾ Ustavno pismo hranjeno v arhivu Ložkem, natisnjen v Mitth. d. h. V. f. K. 1854. st. 44—45.

³⁾ Listina v arhivu Ložkega mesta. Mitth. d. h. V. f. K. 1854. st. 45.

⁴⁾ Mon. Habs. I. 2. str. 707.

⁵⁾ Mon. Habs. I. 2. str. 843.

⁶⁾ Mon. Habs. I. 2. st. 757.

⁷⁾ Mon. Habs. I. 2. str. 902.

⁸⁾ Mon. Habs. I. 2. st. 809.

⁹⁾ Mon. Habs. I. 2. str. 876.

¹⁰⁾ Mon. Habs. I. 2. str. 915.

¹¹⁾ Chmel. v Archiv f. K. öster. Gesch. III. st. 150—151.

istega dne je opustil Krškemu župniku Primažu vse davke za novi farovž, ker so starega Turki požgali.¹⁾

Ker ni bilo denarjev, tirjal in naganjal je cesar stranke. Zlasti desetega vinarja niso radi dajali. Zato je naložil meseca aprila vsem židom in židnam na Štajerskem, Koroškem in Kranjskem davek 3000 fl vinarjev za vojne potrebe zoper Turka. Ta znesek so morali izročiti židoma Langu Aramu in Muschel-u Merhleins-u.²⁾ Dne 23. januarja je zapovedal cesar iz Gradca prelatom, plemstvu in mestom Kranjskim, naj povrnejo Ljudevitu Kozijakarju denar, ki ga je potrošil za ljudi in za-se v vojski proti Turku in isti dan je pisal do stanov Koroških, naj plačejo imenovanemu vojskovodji 100 gold., katerih je l. 1475. založil v turški vojski, ki mu jih pa še niso vrnila.³⁾ Ko je 30. marca zapovedal plačati Lamberga in Scheyrera, kakor smo že omenili, ukazal je 16. dne majnika meseca Kranjskemu glavarju Sigmundu pl. Sebriachu, naj iztirja brž od vseh, ki nočejo plačati ali se obotavljajo, tedenski davek za ohranitev in plačo vojakov, ki so jih lansko leto na Kranjskem najeli zoper Turke; z iztirjanim denarjem naj nemudoma plača Ljudevita Kozijakarja⁴⁾ in druge brambovce Kranjske.⁵⁾

Tudi zborovalo se je o tej zadevi. Na 25. sept. l. 1478. je Friderik IV. sklical skupni zbor Štajercev, Korošcev in Kranjcev v Gradec. Runskega opata je vabil k tej skupščini blizu tako: Ker so Turci dosle mnogokrat naše dežele napadli in veliko škodo napravili in ker kaže, da temu ne bode konca ne kraja in da se je toraj bati, ako temu ne pridemo v okom, naše dežele bodo naposled čisto pokončane in upustošene: zatoraj smo oklenili s tvojo in drugih pomočjo, svetom in podporo v bran postaviti se in ti resno priporočamo, da prideš v torek po sv. Matevžu z drugimi prelati vred k posvetovanju, kako se ubranimo prihodnjega pokončevanja. Tudi bližnje kneze smo naprosili sveta in pomoči v tej zadevi.⁶⁾

Ta zbor se je res sešel meseca novembra s pretvezo, da bode sklepal o turških zadevah, a glavni namen cesarjev je bil nazočega nadškofa juvavskega Bernarda pregovoriti, da nadškofijo prepusti ljubljencu njegovemu, bivšemu nadškofu ostrogonskemu Janezu.⁷⁾ Silne zadrege slovenskih dežel so morale tedaj podpirati

1) Archiv. III. str. 151.

2) Mon. Habs. I. 2. str. 929.

3) Archiv. f. K. Gesch. III. str. 142.

4) Ljudevit Kozijek toraj ni umrl l. 1476. zavdan v turški sužnosti, kakor Valv. poroča in drugi za njim pišejo. Žiga Sebria je umrl l. 1482. Njegov in njegove soproge Uršule pl. Savrav-ove grobni kamen je Valv. IX. str. 22. videl v stolni cerkvi Ljubljanski.

5) Mon. Habs. I. 2. str. 904.

6) Muchar VIII. str. 101; Krones v nav. sest. I. str. 76.

7) Hermann: Handb. itd. I. str. 205.

sebične namene cesarjeve! To ni rodilo dobrega sadú, kakor se bodedo kmalu prepričali.

Peto poglavje.

Turčini ropajo na Koroškem l. 1478. — Nasledki tega napada. — Resen opomin do cesarja Friderika IV. — Ta prosi pomoči v nemški državi. — Benečani sklenejo mir z osmani. — Cesar Friderik IV. in kralj ogerski se zopet spreta. — Turška vojska ugonobljena v Erdelji. — Turški polom l. 1480. — Ne spričana bitva pri Brežicah. — Sultan Mohamed II. umrje, Bajesid II. njegov naslednik. — Nemci zborujejo. — Slovenci in Hrvatje otepó Turke pri Onavici.

Videli smo v četrtem poglavji, kako so se Slovenci pripravljali na prihod starega neprijatelja. In res, ni se dolgo mudil. Že meseca aprila l. 1478. je razgrajalo krdelo 15.000 Turčinov po Furlaniji okoli Tržiča, toda takrat ni prestopilo Soče, ampak kmalu obrnilo se nazaj. Hujše je bilo meseca julija. Ker so bili Mohamedu konjiki nepotrebni pri oblegi močne trdnjave beneške Skadra v Albaniji, odpravil jih je z Iskendrom, sandžakom bosniškim na čelu na Furlansko, da Benečane domá napadejo.¹⁾ Bilo je po žetvi. Prebivalci so do malega že pospravili poljske pridelke, v zataborjenem šotoru pri Gradiški so se bili z vsemi dobro založili. Turki so prebredli Sočo in radi bi bili Benečane izvabili v bitvo. Toda beneški poveljnik Karlo Montone se ni hotel sprijeti ž njimi, kakor leto poprej Novello, in ker ob enem ni bilo ničesa ropati, umaknejo se sovražniki proti Korminu, naslednji dan — 23. julija — pa se spusté proti severu v Koborid, potem poleg Soče v Bovec in Log. Tu v soteski so jim Slovenci most odtrgali in imenitnega Turčina, Hasan bega, ustrelili. Sedaj je veljala srčnost in pogumnost, ker strašne pečine, visoke strmine brez steze in pota so tukaj zapirale sovražniku uhod na Koroško. A Turci se vsega tega ne ustrašijo. Po ovinkih plezajo čez nevarne peči in stene na visočine, po katerih morebiti poprej še nobena noga ni hodila. Konje so po vrveh vlekli kviško, in njih in sebe ravno tako spuščali od skale do skale v globočino. Z vrhov so valili skale na kristjane v dolino, da so pobegnili. Tako so po ovinkih okoli Predela dospeli v Trbiž, — predrznost tako velike vojne res neslišana.

Ko je glas počil, da je Turek na Soči, planejo Korošci na noge, kakih 3000 jih gré pod poveljem nekega Matjaža sovražniku naproti. Pri Kokovi se ustavijo. Sedaj pa prisopihajo begunci s Predela s strašno novico, da je Turčinov ko listja in trave, da so že na Koroški zemlji. To preplaši zaveznike tako, da jih po noči

¹⁾ Viri število roparjev turških različno navajajo. Monaški rokopis ima 20.000, poročilo beloškega sodnika 24.000, beneški zgodovinar Sabellico celó 30.000 mož.

od sobote do nedelje 2600 odnese peté. Tako vsaj poročá župnik Unrest, drugi viri o tem nič ne omenjajo. Ostalim 400 se je pridružilo 70 knapov in 130 kmetov in ta truma, kakih 600 mož močna, je pričakovala sovražnika. Se vé da ni nič opravila proti tako ogromnemu številu. Unrest piše, da so jo zajeli nenadoma in končali, 400 so jih namreč ubili, druge vjeli in malo jih je uteklo. Poročilo v miniški knjižnici pa trdi, da se je na obéh straneh pogubilo do 400 mož in da bi bilo Turkov več poginilo, da ne bi bili kmetje pobegnili. Že v nedeljo zvečer so bili na Vratih, goreče vasi in pohištva so to naznanjale.

V pondeljek se dvignejo iz Bistrice, kjer so si napravili šotor, in gospodarijo po Ziljski dolini, da je bilo groza, ker ljudje zanašaje se na brambovce niso bili dokaj pripravljeni. Trg sv. Mohor so zapalili, cerkev sv. Daniela v gornji Zilski dolini razdjali.¹⁾ Do Kotoč so divjali, tam pa so se obrnili na desno čez Dravberg do blizu tirolskega mesta Lienca. Ondi so se prebivalci tako ustrašili, da je več žensk, ki so pričakovale poroda, kar naglo izdihnili duše samega strahu, neki kmet pa je tako tekel, da je mrtev obležal.²⁾

Tem četam so se pridružile druge, ki so pridrle iz Ziljske doline menda pri Čačah pod Dobračem v Plajberk in dravsko dolino. Pri Kelerbergu pod Paterjonom so preplavale reko, pri Molcu blizu Špitala pa šotor napravile. Od tod so se spustili roparji na vse kraje. Špital so požgali, da razun župnijske in uradniške hiše nič ni ostalo. Kakih 300 se predrzno razlije po Jezerski dolini v Sovodinj, v Malto in Kremco, drugi so razsajali okoli Milstadta, kjer so se za brambo zoper Turčina nalasč postavljene vitezi sv. Jurija kaj nevitežko poskrili, potem okoli Ožbalda, Kirhheima, Reiherenava celó gori do Blatniške in „krvave“ planine. Krški dolini tudi ni bilo prizaneseno. Sirnica, Grebenj, Glodnica, Staritrq so okusili brezbožnega azijata. V poslednje imenovanem kraju je vtorek ob sedmi uri zjutraj naskočil trdno cerkveno obzidje, kamor so se rešili prebivalci. Možakov sicer ni bilo mnogo, vendar so hrabro odbijali vse naskoke sovražnikov. Ljut zaradi tega začne ognjene puščice metati na cerkev in njene brambovce. A tudi to je bilo brez vspeha: osramoten je moral odlaziti v veliko veselje vrlih tržanov.³⁾ Ker tukaj nič niso opravili, hrulili so dalje, zapalili Weitensfeld, požigali in plenili okoli samostana Krškega, trdnega mesta Strasburga, Brež in po Grobniškem polji, drugi so se spustili čez puste, neobhodne gore v glinsko dolino. Na gospejsveskem polji so bili vsi skupaj ter se potem pomikali mimo Vrbe proti Zili. Med tem so bili uni, ki

¹⁾ Napis na cerkvi se glasi: „Anno Domini 1478. affuerunt Turci vastantes illam ecclesiam et multitudinem captivam duxerunt“. Hermann Handb. I. str. 201.

²⁾ Poročilo v miniški knjižnici. Clm. 14668.

³⁾ Napis na obzidji, ki to svedoči, glej Hermann Handb. I. str. 202.

so gospodarili na Podravji, prišli skozi Debrije, Molec in dravsko dolino do Sv. Martina pri Belaku. Od 9. ure v sredo do noči so korakali z naropanim blagom in vklenjenimi kristijani memo tega mesta proti Mariji na Zili, kjer je postavila glavna vojna med tem svoj šotor in kamor so dospeli tudi čete od unkraj Drave. Belaška okolica na široko in dolgo je grozno tepela: vsako vasico, vsako dupljino po hribih, kjer so bili kristijani skriti, so iztaknili, živino na planinah pograbili, ljudi ali pomorili ali zvezane seboj tirali. —

V petek je bilo, ko je Iskender iz šotoru poslal vjetega kmeta s krvavo pušico v Belak vprašat, ne li bi kdo hotel rešiti vjete kristijane? Mestni sodnik Janez Höchsteter je naslednji dan napotil dva moža v turški tabor, da bi se pogajala za kristijane, ki so jih Turčini vjeli na Kokovi in v Kanalu. Ker so pa preveliko odkupnino tirjali od njih in za to, da prizanesejo vasi in cerkvi Marije na Zili, niso se mogli zediniti. Pride toraj turški poslanec sam v mesto in sklenila se je sledeča pogodba: Belačanje dadó tovor vina,¹⁾ voz kruha in 20 cekinov, Turki pa prizanesó vasi in cerkvi Marije na Zili. Obravnava zaradi jetnikov se je odložila na drugi dan. Belaški sodnik je storil po pogodbi in turški poveljnik se je zaklel pri svoji duši in sabli, da hoče izvršiti obljubo svojo, ki jo je ob enem naznanil v šotoru. Posmehovaje se je reklo kristijanom: „Vi nimate pravega Boga, imate le lesene bogove in podobe in ne molite pravega Boga. Kaj dela vaš cesar? Vaših knezov je dosti, pa nas ne morejo zapoditi iz dežele.“²⁾

Ko zjutraj Belačanje pridejo, da se pogodé zavoljo vjetih, ni bilo nobenega Turka več: eno uro pred dnevom se je vojska vzdignila, cerkev in vas zapalila, moža pa, ki sta bila v šotoru zaradi pogajanja, umorila.³⁾ V Rožje se je obrnil sovražnik. Tam ni prizanesel nobenemu selu, nobeni planini na visočini, nobeni cerkvi in vasici na planem. V Šent-Jakopu se je zbralo 300 duš, med njimi samo 90 mož okoli cerkve. Pol dneva so se branili, a naposled se vpehani in vtrujeni udajo s pogodbo, da smejo brez ovire oditi, ako pusté vse premoženje. Toda Turci niso bili mož beseda: vsi, ki niso utekli, bili so ali posekani ali odpeljani v sužnost, cerkev in vas pa je požrešni plamen pokončal. V Podgorjah ni hotela cerkev goreti, barbari jezo razlijejo nad podobami ter jih razsekajo. Do Mohlič prišedši niso še bili zadovoljni, vrnili so se nekteri nazaj, pravijo, — da jih je bilo 5000 — v dravsko, zilsko dolino in v okolico Celovško in pograbili, kar jim poprej ni prišlo v pest. Tako je prišlo kakih 300 kmetov iz Belaka, kamor so bili bežali pred sovražnikom, na pogorišče gledat, je li še

¹⁾ Tedaj so Turci že ta čas vino pili? ali je bilo le za njih zaveznike?

²⁾ Omenjeni rokopis Clm. 14668.

³⁾ Poročilo sodnika Belaškega Höchstetera. Sitzungsberichte der k. k. Academie der Wissenschaft in Wien 1850. str. 647.

kaj ostalo njih imetja. Turčini pa so bili skriti po grmovji in v votlinah. Ko ugledajo prišle kmete, planejo nad-nje in jih blizo sto vjamejo, drugi so zlezli na cerkev — znamenje, da ni do tal pogorela — in ostali ondi en dan in eno noč, dokler jih niso rešili mestjani. Drugi so prišli dva dni pozneje, konje poskrili, sami pa so stopili na pode ter jeli pridno mlatiti. Ljudje misleč, da so se vrnili sosedje, popusté zavetja svoja in gredó na svoj dom. Toda hudo so se prevarili, prekanjeni sovražnik jih zopet lepo število možakov in žensk pograbi in odpelje.

Ko se kruti nevernik naveliča razgrajati po krasni slovenski zemlji, vrne se proti domu s svojim ropom in sila veliko vjetimi kristijani — viri nam pripovedujejo 10.000, da celó toliko, kolikor je bilo sovražnikov. — Pri Mohličah, kjer vse pokončajo, da je ostala le neka koča, hram in kopelj, prepeljejo se 15. avg. čez Dravo, popred pa posekajo starčke, otroke in kar ni moglo ž njimi. Drava ni mogla nesti tolike teže, utonilo je tedaj mnogo Turkov, a še več kristijanov v mrzlih valovih narasle reke. Skozi nesrečno junsko dolino jih je peljala žalostna pot mimo Slove-njega gradca in Celja na Hrvaško.

Ko so Turčini tako divjaško gospodarili po Korotanu, kranjskim Slovencem se ni dosti bolje godilo, tudi njim je turška kriva sablja učinila veliko zla in škode. Natančnega popisa o tem napadu vendar nimamo.¹⁾

Unrest nam še pripoveduje, kakošen konec je storila turška druhal. Ko se je namreč počasi pomikala proti Bosni, napadla stajo grof Peter Zrinjski²⁾ in poveljnik iz Jajce z malo četo. Turci v zadregi stepejo vjete kristijane do smrti, drugi se oprosté in zbežé, sami pa se umaknejo v bližnji gozd, kjer so bili naslednji dan tako tepeni, da jih je od 20.000 mož komaj 5000 peté odneslo na Turčijo.

Tako je končal najhujši in največi turški napad, ki ga je doživela Koroška dežela.³⁾ Nihče se ni vzdignil za nesrečne pre-

1) Unrest piše str. 641.: „Die weyl die Turekhn zw Kernndtn warn, warn auch Turekhn zw Krayn im Lanndt, da tetten sie auch grossen Schaden.“

2) M. Mesić v delu: Život Nikole Zrinjskoga v Zagrebu 1866. ne pozná nobenega Petra Zrinjskega. Morebiti je bil Nikola, a tudi o njem nič enacega ne pripoveduje. Sploh je ta dostavek Unrestov nekako nejasen ter potrebuje potrjenja od drugod.

3) O njem poročajo Unrest st. 637—641, Belaški sodnik Janez Höchster kot priča dogodeb okoli Belaka (glej Sitzungsberichte d. k. k. Akademie der Wissensch. in Wien 1850. st. 647.) in spis nekega brezimnega sovremenika v monaški dvorni knjižnici (Cod. lat. mon. 14668 Variae hist. XV. XVI. Fol. 56—58.) vzet iz St. Emerana v Ratisboni in tukaj prvič priobčen. Ob kratkem govori o njem Dluoš str. 572. tako-le: „Cladibus et bellis civilibus, quae in Italia gerebantur, Caesar Turcorum Mahumeth exhilaratus, tempus

bivalce njene. Turčini so hodili sem ter tje na dolgo in široko, nikjer ni bilo nobenega upora. Dluoš sicer piše, da so kristijani most čez Dravo podrli, menda pri Mohličah, a kaj je to motilo sovražnika, ki je naplenil blaga in ljudi, da jih skoro ni mogel seboj spraviti! Pa kar je najbolj čudno, je to, da se vitezi in grajščaki po deželi niso nič ganili, viri naši vsaj molče o hrabrih djanjih plemstva, česar bi gotovo ne storili, ko bi se bilo kaj do-prineslo, saj nam spričujejo o drugih prilikah, da niso skopi, ke-dar velja, plemenitašem slavo popevati. V vseh deželnihi zadevah so oni zvonec nosili, pri napadu l. 1478. o njih ni tiru ne sledu. Ali se je mar tudi njih polastil turški strah, ali morebiti niso ču-tili v sebi dovolj moči, ustaviti se silnim hudournikom, ali jim je bilo v trdnih gradovih celo po volji, da tujci uporne kmete kroté? Skoraj, da obvelja poslednji razlog. Razkačeni zarad odrtije od strani gospôske, vedno večih davkov, vedno manjše varnosti pred zapriseženim dušmanom so se bili namreč l. 1478. spuntali kmetje, kakor smo že omenili. To ni bilo prijetno niti duhovščini niti plemstvu. Ne vemo, kaj bi se bilo zgodilo, da ni prihrul Turčin v deželo. Po njegovem odhodu pa so plemenitaši, kterih

sibi opportunum sibi praebitum non negligendum ratus, ingentem exercitum circa festum sancti Laurentii ex Bossna in Carinthiam transmittit. Qui, nullo obstaculo offensus, omnem Carinthiam ab oppido Malburgetha usque ad Villacum et prope Hracz ce-leriter transcurrens, caediis, incendiis, rapinis et captivitate bar-barica, cuncta foedavit. Et prope Salszburgam grassatus, cum ad fluvium Drava pervenisset, mille trecentos homines, resistentiam illi pro ponte facientes, occidit. Et nisi pons disruptus et Drava undis inflatus, impedivisset, in ulteriora multo procesisset. Neque enim clausurae Alpium, neque concava Piciarum illis obstabant. Quo factum est, ut magna multitudo captivorum a Turcis in perpe-tuam servitutem tunc fuit nemine ferente opem et terrore ma-ximo animos singulorum occupante depulsa.“ Bonfinij st. 602 piše: „At ubi quindecim equitum millia, haud procul Scodra convenisse scivit, Dalmaticos Carnosque montes superare, ac Forum Julii in-cursare, agrumque late populari praecipit. Turci, Alibecho duce, Dalmatiam trajiciunt: nullum dum iter faciunt, provinciae detrimen-tum inferunt: equorum pernicitate longa itinera metiuntur: Dalma-tiam et Carnos demum emensi, Forojulianum agrum invadunt, flu-vios, praeter hominum opiniones, tranant, montes superant editis-simos: et nihil usque adeo arduum ac difficile reputatur, quod illo-rum audacia adoriatur. Cum in Venetorum provinciam descendissent, tot homines cum uxoribus et liberis abduxere, ut supra quam vi-ginti hominum millia in servitutem vindicasse dicerentur.“ Chron. Mellicense po Muharji VIII. st. 109. ima k letu 1478.: „Turci magno cum exercitu properantes circa fines Sclavoniae et Carinthiae ad triginta millia hominum vinetos in paganismum abduxerunt.“

o hudi nesreči ni bilo ne duha ne sluha, prihajali iz tamnih gradov na svitlo in stikali po puntarjih, in kateri so srečno utekli turški sablji, krvaveli so pod mečem svojih gospodov. Še pozno potem so kazali v Ortenburgu, Landskronu, Ostrvici, Leonsteinu in Vetrovu ječe, v katerih so zdihovali trpinčeni kmetje.¹⁾

K napadu l. 1478., v katerem so bili v Zilski dolini tudi mnogi duhovniki, ki so se brž ko ne, vsaj nekteri z majhnimi slabo oboroženimi četami okoli cerkva ali v utrjenih krajih ustavljali sovražniku, grozno umorjeni, pridružila se je druga nesreča, namreč kobilice, ki so se kakor poprejšnje leto v mogočnih trumah priteplje iz Ogerske na Štirsko in Koroško do Celovca in silno škodo napravile.²⁾ V taci stiskah ni čuda, da so se državljanji oglašali in tirjali, naj se vendar že enkrat kaj izdatnega stori za napadane dežele, ker doslé ni došla pomoč niti od cesarja niti od cesarstva, in deželni in državni zbori so si komaj pripravnih nasvetov dajali, toliko manje izvrševali jih. V poprejšnjem poglavji omenjeni skupni zbor v Gradcu je sicer sklenil sklad za brambo, toda poslancev iz Kranjskega in Korotana je bilo tako majheno število, da se nazoči niso hoteli zavezati za nepričujoče. Zatoraj jih je Friderik IV. decembra meseca istega leta 1478. pisмено opominjal, naj tudi oni sprejmejo turški davek, h kateremu hoče tudi on pripomoči po zmožnosti.³⁾ To se je brž ko ne zgodilo, ker 10. suša l. 1479. je cesar dal ukaz k nabiranju tedenskega vinarja za turško vojsko.⁴⁾

Kako so posamesni tiščali v vladarja ter ga vnemali k krepkemu delovanju, svedoči nam v petek pred sv. Martinom l. 1478. v Gradcu sestavljeno, sedaj v dvorni monaški knjižnici hranjeno pismo.⁵⁾ Med drugim pravi: „Tvoji podložni plemenitega in neplemenitega stanú v kneževini Kranjski in v Metliki, kateri si gospod, kličejo Te že več ko pol leta s srčnim tarnanjem na pomoč proti Turčinu, so-

¹⁾ Hermann Handb. I. str. 205.

²⁾ Unrest st. 642; Hammer II. str. 570.

³⁾ Mon. Habs. I. 2. str. 885.

⁴⁾ Hermann Handb. I. st. 205.

⁵⁾ K. Haselbach ga je v knjigi: „Die Türkennoth im XV. Jahrhundert Wien 1864“ priobčil iz Cod. germ. mon. 414 Fol. 169—179. Pripisuje ga Kranjskim stanovom, ko so bili v Gradcu pri skupnem zborovanji, Chmel. (Sitzungsb. der k. k. Akad. 1850 st. 387) nasproti neimenovanemu duhovniku. Poslednja misel zdí se nam verjetniša, ker k sklepu pisatelj piše, da bi bilo prav, ko bi ta spis kdo hotel prepisati in cesarju in svetovalcem njegovim izročiti, „kdo vé, kaj hoče Bog doprinesiti po revnem bratu!“ saj drugi, ki bi imeli govoriti, vsi molče. — Naj bodi temu kakorkoli, to nam vendar spomina vredno pismo jasno kaže, da je bila sloboda v pisanji v tačasni ustavni dobi jako obširna, zato smo posneli iz njega najkrepkejšé stavke. Ali je pa res tudi došlo na svojo adresu, ne upamo se razsoditi.

vražniku naše vere. Korošci tekajo ponižno k Tebi, da jih ne pustiš brez tolažbe. Štajerci se spoštljivo približujejo in Te pohlevno opominjajo, da se spraviš in složiš s svojimi nasprotniki, da se moreš tem krepkejši lotiti mogočnega sovražnika krščanskega imena. Zatoraj vstani iz spanja in ne dremliji dalje!“

Koliko je Štirsko trpelo, ko so rovali Baumkirher in pajaši njegovi! Nihče se ne spominja ubogih ljudi, kmetje si morajo sami pomagati, cesar naj prevdarja, kako prihodnjič v okom priti sovragu. „Domisli si“ nadaljuje pismo „kako si v cerkvi Matere Božje v Ahenu očitno Bogu prisegal pred duhovskimi in svetnimi volilnimi in drugimi knezi. Spomni se tudi častitljivega maziljenja k cesarski časti v Rimu in prisege, ki si jo storil najvišemu škofu kot varuh rimske cerkve. Glej in pomisli, da Ti niso dali knjige v roke, ampak da so Te prepasali z mečem, da ga rabiš, kakor Te je opominjal papež Nikolaj, v to, da vero širiš, nevernike krotiš in cerkev varuješ, kateri si prvi pokrovitelj!“

Dalje pismo opominja počasnega Friderika, naj se vnemarno ne obotavlja, ampak naj v djanji stori, kar je sklenil poslednji ratisbonski zbor, ker njegovo odlašanje je že rodilo veliko škodo, in pravi: „Odpravi muke nedolžnih krščanskih otrok, ki jih krvoločni kruti Turčini vpričo staršev na plotove natikajo in ki jih je odrešila Kristusova krv! Ne spoštuj svojega blaga bolje nego Jezusovo krv! Daj ga od sebe, da si ž njim kaj prisluziš, dokler ni prepozno! Žaluj, da se taka reva godi za časa Tvojega vladanja! Lajšaj očetom in materam bolečine in tuge, ki jih vživajo sleherni dan! Sprejemaj njih, ki pri Tebi iščejo zavetja in zapupajo v Tebe! Ne skrivaj se pred njimi, ki Te ljubijo, da Te ne popusté v potrebi!“

O lepih in koristnih stvaréh je lahko govoriti, o rečeh pa, ki so k tem potrebne, namreč o denarji in pokorščini, se nič ne črhne. Kar denar zadeva, naklada cesar duhovščini velike davke, jemlje cerkvam posestva, od mestjanov si izposojuje denarjev „na nikoli vračanje“ in ubogim ljudem molze krvavo zaslužene novce, češ, da jih potrebuje zoper Turka.

„Povej“ vpraša pismo dalje „kaj si opravil, ko si vojakov najel, ki so pa le Tvojim škodo delali in zveste prebivalce Tvoje obropali na telesu in blagu, da nikdar ne bodo več za rabo! — Misliš li, da ljudje ničesa ne umejo, ali da jim Bog ni dal pameti? Povedi, kje je denar, ki Ti 32 let in še več prihaja iz 4 kneževin, nekaj grofij in marsiktere grajščine? Kje so dragocenosti, ki si jih podedoval po vojvodi Frideriku?“

Cerkvenega blaga naj se nikar ne dotakne, Friderik Barbarossa naj mu bodi žalosten izgled. „Kako moreš ubogemu podložniku davke povišati, ko so mu že 20 let Tvojega vladanja zastavljene in zaprte vse ceste in pota? Kako si upaš delalcem, udovam in sirotam jemati s krvavimi žulji pridobljeno, ki si jih prav dolžan varovati nadlog in potreb! Toda Ti le grabiš in ne bojiš

se ničesa“. Dohodkov plemstva se je večidel polastil, drugi pa nimajo, kolikor tirja. Nepokorščino so napravili prav njegovi najemniki, ker so po deželi divjali po roparsko in zlasti duhovščino grozno odirali. Zakladov svojih prednikov naj se ne loti, „Bog vé, kako so vkup prišli“, saj svojega blaga ni gospod, ampak hlapec „kar imaš Ti danes, jutri drug posede“.

Friderik IV. je bil, kakor znano, stiskavec in ljubil je denar, zato ga pismo opominja, da je vse minljivo na svetu, da so bili kralj Ladislav, vojvoda Albreht, Celjski grof Ulrik tudi mogočni in bogati, a njih konec žalosten. Naj ne misli, da ljudstvo iz nepokornosti noče dati, ono le nima, toraj naj pa sam seže v žep in pomaga proti Turku, saj je to cesarjeva dolžnost. Cesar ni mogel pozabiti zadreg, v ktere so ga spravili njegovi upniki, ko so se spuntali zoper njega z drugimi nezadovoljnější vred. Zato zatrjuje pismo, da njegova nevolja ni vpravičena, zakaj če so podložni res v tej ali uni reči hudobni, zlasti ako so le nekteri taki, naj ne trpi zavoljo tega vsa dežela, ampak nepokorneži. Ali bati se je, da upor izvira od drugod. Dokler se bodo stare pravice tako malo spoštovala, dokler prihaja denar vedno slabši in so mitnice, izvoznina, vvoznina, dac za vino, sol in železo tako visoki; dokler se bode pravica tako kratila in sodniške obravnave siloma tako odlašale, pravega reda ne more biti. — Vladar naj se sprijazni in spravi s podložnimi vsemi, z njihovo pripomočjo bode premagal vraga. Če si ne pridobi ljubezni in udanosti svojega ljudstva, bolan je in brez moči. „Seboj bodeš vzel dobra dela, ki Te bodo priporočala za nebesa, za Teboj gredó pa tudi hudobna dela, ki Te bodo pogreznila v dno peklá. Ako pa drugače storiš in si tega ne zapomniš in samovoljno govoriš, da Te nihče ni svaril, zgodilo se Ti bode, česar sedaj ne pričakuješ!“

To so čvrste in odkritosrčne besede, pripravne slehernega zaspanca izdramiti. Tudi Friderik IV. se je prebudil iz svoje apatije, ali zbog navedenega pisma, ne vemo. 26. januarja l. 1479. je prosil papeža, naj konec stori vojski na Laškem ter se pomiri s kraljem francoskim, beneškim dožem in s Florentinci, ker „ljutost in moč raste Turčinu, ker vidi, da se krščanski vladarji in narodi mesarijo med seboj“. ¹⁾ Kakor leta 1473. Hugon Werdenberg imel je sedaj grof Schaffrid Leiningen nalogo, v imenu cesarjevem podpore prositi na Nemškem. Trkal je pri juvavskem nadškofu, vojvodu Sigismundu Tirolskem, pri vojvodih bavarskih Ludeviku in Albrehtu in goriškem grofu Lenartu. Tožil je in to po pravici, da cesar dolgo časa že prosi pomoči v Rimu in na Nemškem, toda še dandanes je ni prejel. Sosedni vladarji in njih dežele niso mnogo marale za to reč, zato turška sila narašča in zgoditi se utegne, da Turci dedne dežele prederó in prilomastijo v pokrajine, ktere se branijo, zoperstavljeni se Turku. Vzajemno bodo lahko

¹⁾ Mon. Habs. I., 3, st. 6.

odpodili dušmana, posamesnim to ne bode obveljalo.¹⁾ V Norimbergu zbranemu državnemu zboru pa je kmalu potem poročal za stran turške podpore med drugim to-le: Ker so se krščanski vladarji tako malo izmenili ustaviti se turški sili, nadlegovali so Turki s hudimi vojskami sosedne dežele tako, da so bile, brez vsakršne pomoči, prisiljene v svojo in vsega krščanstva škodo s Turki mir skleniti. Tem predrzniši prihajajo zaradi tega in sedaj se lahko obrnejo proti nemškim deželam, kakor se je že lansko leto zgodilo (1478. l.), ko so z 20.000 konjikov prigrumeli v cesarske dežele, na Štajersko, Koroško in Kranjsko, in v teku dospeli celó do Bavarskega. Bati se je, da to poletje priderejo še dalje v nemške dežele, ker so mir sklenili z Benečani, ki so jim dajali dosti opraviti. Ako se Turkom ne bodo krepkeje uprli, kakor dosehal, in ako ces. deželam ne doide pomoči in podpore, naj knezi vrjamejo, da bodo njeni prebivalci prisiljeni pogoditi se s sovražnikom ali pa deželo popustiti. Dolgo se tako ne morejo braniti, ker primanjkuje jim živeža in ljudi, ki jih je Turek ali pobil ali odpeljal. Dežele so tako obožale, pomandrane in upustošene, da skoro nihče ne more v njih prebivati in da je treba hrano vvažati iz drugih dežel. Turčini so napadli dežele že 23krat. To je pripomoglo, da je cesar zbor sklical. In prav sedaj so Turčini zopet privreli do Kupe, ki meji Hrvaško od dednih dežel, in še so ondi in brez dvoma bodo, kedar se sedaj narasla voda vleže, prilomastili z vso silo v dedne dežele. Za tega del ni mogel cesar sam priti v Norimberg. Saj to ne bode motilo zbora, da nakloni krepko pomoč dednim deželam. To leto ne tirja cesar več nego 6000—7000 mož za največo silo, tem bode dodal iz svojih dežel 2000 vojakov. S temi upa sovražnika tako dolgo ustavljati, dokler se ne spravi mogočna armada na noge.²⁾

Cesar sam ni pričakoval mnogo od tega zbora, zato ni prišel. Težko, da se je komu le sanjalo, da bodo Nemci pošiljali vojake v slovenske pokrajine, braniti jih pred krvoločnim nevernikom. In res, zbor je dné 14. okt. 1479 kratko odgovoril: ker je zbranih premalo knezov in mestnih poslancev, niso mogli nič dognati, cesar naj toraj skliče drug zbor.³⁾

V cesarskem poročilu omenjeni mir so Benečani dné 26. jan. l. 1479. res sklenili s sultanom. Mohamed jim je namreč vzel Krojo v Albaniji in potem oblegel Skadar. Ker tega mesta ni mogel s silo preobladati, hotel ga je izstradati. Zaveznika Benečanov, papež Sikst IV. in napuljski kralj Ferdinand, sta jih zapustila v tem tako važnem trenutju. Poslednji je šuntal Turka zoper signorijo in šepetalo se je celó, da se je kralj Matjaž zalvoljo Ferdinanda, čegar hčer Beatrico je imel za ženo, pomiril s

¹⁾ Mon. Habs. I., 2, str. 379.

²⁾ Mon. Habs. I., 3., str. 112.

³⁾ Mon. Habs. I., 3., st. 116.

sultanom Mohamedom. ¹⁾ Signorija brez pomoči, v glavnem mestu pa kugo, ki so jo zanesli Turci, se je tedaj udala s temi pogoji: V dveh mesecih bode izročila Mohamedu II. Skadar, Krojo, otok Lemnos, Negroponte, gorovje v Majni, Epiru in Peloponezu, vse drugo naj ostane tako, kakor je bilo pred vojsko; za slobodno vvažanje in izvažanje beneškega blaga v vse turške kraje in luke plačuje republika na leto po 10.000 cekinov in kakor poprej ostane v Carigradu beneški bajlo kot sodnik beneških podložnikov in posrednik v kupčijskih zadevah. ²⁾

Benečani so 15 let Turke zeló nadlegovali, junaško odbijali njih napade, naposled omagali, in da so si oteli kupčijo v izhodu, sklenili so sramoten mir s Turčinom ter pokazali, da smé kristijanska vlada tudi z nevernikom mir sklepati, ako gre za dobiček.

Med tem, ko so v Benetkah slovesno sprejemali silno napihnjenega turškega poslanca — mestu novo prikazen — tarnali so kristijani, da so Benečani mir sklenili sebi in vsemu krščanstvu v nečast, Italiji pa v nesrečo. ³⁾

Za cesarske dežele je bil ta dogodek posebno važen in osodepoln, ker odslé so mogli neverniki tem lože še z večó silo planiti zlasti nad uboge Slovence. Tudi Erdeliji in Ogerski je pretila velika nevarnost. Kralj Matija je bil zarad tega ves razkačen ter sporočil nemškim vladam: ko bi bil hotel posnemati izgled beneški, davnaj bi bil dosegel isto in sicer še lože in boljše, saj mu je ponujal Mohamed Bosno in druge reči, ako mu odpre pot skozi Ogersko, toda on je ravnal kot dober kristijan in odbijal take ponudbe. ⁴⁾ Vrh tega je prišla za slov. dežele nova nadloga. Omenili smo že, da je ostrogonski nadškof Janez pribežal k cesarju, da je zavoljo tega razljuteni Korvin napadel avstrijske dežele in Friderika IV. prisilil k obljubam, ki jih pozneje ni mogel izpolniti, in da je slednjič cesar pregovoril juvavskega ali solnogradškega nadškofa Bernarda, da se je odpovedal nadškofijstvu cesarjevemu ljubljencu Janezu v prid. Svetovalci so Bernardu to odsvetovali in ko je dospel v Solnograd, preklical je svoj odstop. Razkačeni cesar hoče vkljub opominovanju papeževemu izvršiti svojo nesrečno misel. Nič prida pričakovaje pokličeta nadškof s kapitelnom vred in sekovski vladika skrivaj najhujšega neprijatelja cesarjevega, ogerskega kralja na pomoč. Ta jima jo dovoli proti temu, da mu odpreta juvavske in sekovske trdnjave in mesta po Štirimskem in Koroškem s pretvezo, da hoče nadškofijo varovati pred never-

¹⁾ Zinkeisen II. str. 422.

²⁾ Zinkeisen II. 432—433.

³⁾ Dlužoš str. 582 piše, da so to storili „cum suo et totius Christianitatis dedecore et malo totius Italiae“. Kralj ogerski pa trdi: „Veneti a Turcis turpissimis conditionibus et cum Christianorum jactura pacem extorserant“. Zinkeisen II. str. 440.

⁴⁾ Zinkeis. II. str. 440.

nikom. Tako so zopet turški napadi pomagali sebičnim naklepom onih mož, ki sta bila poklicana braniti Turčinom vhod v slovenske dežele. —

Prekanjeni kralj vpraša cesarja, je li smé svoje trume peljati skozi Štajersko in Koroško proti Benečanom. Ker ta ni sumil nič hudega, ni imel nič zoper to. Madjarske čete pa niso udarile na Benečane, ampak pesedle odprte trdnjave in mesta. Ptuj, Breže, Radgona in mnogo gradov je prišlo kralju Matjažu v last. Ni naš namen na dolgo in široko opisovati boje, ki so divjali po lepih pokrajinah slovenskih, zarad osebne malenkosti, ki kar nič ni zadevala niti Štajerske niti Koroške, tudi nočemo na drobno razkladati, kako sirovo so se obnašale od vseh vetrov prišle madjarske druhal, dosti je ako povemo, da so „črni“ Haugvic in njegovi vojščaki gospodarili prav po turško.

Iz Nemčije nobena pomoč, mir Turkov z Benečani in vojska v deželi — v taci okoliščinah Slovencem res ni sijalo solnce lepe prihodnosti. Treba je bilo tedaj vse žile napenjati, da se rešijo popolnega propada. Se vé, da so morali gledati, kako si sami pomagajo. Na sv. treh kraljev dan l. 1480. se je sešel zbor Štirski v Gradcu, 2. marca v Velikovcu Koroški, in 8. marca Kranjski v Ljubljani. Kar se je v prvem sklenilo, potrdila sta poslednja dva. Cesar je poročil: Obrnil se je v Rim, do državnega zbora nemškega in na druge strani, da bi se mu bila naklonila podpora v vojski zoper nevernika, toda brez uspeha, ker drugod ne čutijo trpljenja in težav oropanih dežel. Tudi v teh kneževinah so mnogokrat zborovali, toda nič se ni dognalo. Neverniki vedno hujše razgrajajo po njih. Zato se je cesar sprijaznil z ogerskim kraljem na vse večne čase in izročil mu ogerske krono proti temu, da mu bode na svoje stroške zaveznik proti osmalinu. A kralj je pridrl v deželo in grdo gospodaril. Pri vsem tem ga je še izvolil volilnega kneza in da-si je ta s pismom in pečatom zarotil se, cesarja slušati, prelomil je vse obljube ter poslal mu veliko množico vojakov v deželo, katero sedaj od sv. Mihela z ognjem in ropanjem mandrajo, nič boljše ko Turek. Naj tedaj zbori pospešijo nabiranje tedenskega vinarja za turške potrebe, kakor so ga že poprej odobrili. Verh tega naj sleherni duhovskega ali svetnega stanú, ki ima v deželi dohodke in kmete, od vsacih 100 ű vin. prihodkov oboroži in izdržuje po enega konjika. Vsak plemič mora s svojimi ljudmi, pešči in jezdici, pripravljen biti za vojno in nemudoma priti, kedar ga stotnik pokliče. Po deželah mora vsacih devet mož postaviti desetega v vojsko in če je treba, vsakih pet mož šestega z orožjem in vsem, kar je treba. V vsaki deželi mora biti po en vojni poveljnik in po štirje stotniki, da po deželi ljudi sklicujejo, v redu ohranjujejo in rabijo, kjer bode sila.¹⁾ Ta načrt so sprejeli Štajerci, prav tako so storili bojé tudi Kranjci in Korošci.

¹⁾ Mon. Habs. I., 3, str. 378, 380, 383, 393.

Med tem Turek rok ni križem držal. Že pred sv. Pangracijem l. 1479. je počil glas, da je na Hrvaškem. Listi so švigali sem ter tje s to novico. Lovrenec Turjaški je pisal (od kod?) v Ljubljano Kranjskemu vicedomu, da je z veliko močjo pri „Stainnussnigk“ (morebiti Kostajnica na Uni?). Le-ta je sporočil v Tržič z opominom, naj se novica razširi po Gorenskem. Koroški namestnik jo je izvedel iz Celja ter jo koj naznanil Belačanom, belaski sodnik pa svojemu gospodu na Bavarsko. V dveh dneh je bila proteča nevarnost splošno znana.¹⁾ Ta naprava je bila korak k boljšemu, da so se mogli ljudje vsaj poskriti ali pripraviti na neprijetni pohod. Meseca avgusta se je čez Savo prepeljalo kakih 30.000 osmanov na Hrvaško in čez Dravo na Ogersko. Oddelek glavne vojske prilomasti okoli svetega Jerneja v Nedelico.²⁾ Bil je somenj ondi in tedaj mnogo ljudi. Neverniki jih pri tej priložnosti veliko posekajo, drugim pograbijo, kar so pripeljali na prodaj. Naskočijo tudi stolp, v katerem je bila muta, in umoré 50 oboroženih mitničarjev. Potem so razgrajali med Dravo in Muro okoli Ptuja in Lutomera. Poslednje mesto v prah in pepel spremené in sploh tako škodo napravijo, kakor še pri nobenem napadu ne.

Glavna vojska, kateri se je morebiti pridružila ta truma, šarila je na ogerski zemlji. Z neizmernim plenom, pravijo, da je bilo 30.000 vjetih kristijanov, obrnila se je proti domu. Kralj Matjaž udari za njo, pri Jajci jo doteče. Po noči jo napade in raskropi. Njegovi vojščaki si plen razdelé in skrivaje se tri dni gostujejo ž njim. V tem se zbere sovražnik, zgrabi nenadoma Ogre in popolnoma bi jih bil uničil, da ni prihitelo 300 Hrvatov.³⁾

Meseca oktobra pridrla je druga 43.000 mož močna turška armada v Erdelijo. Pri Scasc-Varoš-u 13. okt. jo primeta erdeljski vojvoda Štepan Bathor in grof Pavel Kinis iz Temešvara in tako otepeta, da je ostalo neki 30.000 Turčinov na mestu z vsemi poveljniki vred. A Madjari so drago kupili to zmago: 8000 mož in Štepan Bathor so ležali na krvavem bojišču. Veselje zaradi zmage

¹⁾ Sitzungsab. der k. k. Akademie 1850. st. 642.

²⁾ „An die Neledits“ piše Unrest str. 643, ki nam poroča v tem napadu. Ilwof: Die Einfälle der Osm. II. str. 43. meni, da je to neki hrib ne daleč med Ponikvo in Polčami, nam se zdí, da je to Nedelic nad Varaždinom ne dalječ od Ormuža, kar se tudi bolje strinja s popisom Unrestovim.

³⁾ Zinkeis. II. str. 443. Napad na Štirsko omenja tudi Abrah. Bakshay v Chronologia de Regibus Hungaris z besedami: „Turci absente rege Pannonias invadunt ad castrum usque Ferreum et in Stiriam discursant: in pagos, homines et pecora juxta desaeiunt: XXX. hominum millia cum ingenti praeda, incensis vastatisque provinciis, secum abducunt in Bossenam usque“.

in bogatega plena je bilo brez mere. Na mrličih so na večer tistega dne jedli, pili in skakali kakor besni.¹⁾

Važno je bilo to za Ogersko, ker odsle so jo dalje časa pustile turške čete v miru, tem več so trpele slovenske pokrajine.

Pokazalo se je to koj naslednje leto 1480. Pri štajerskih Brežicah so se 29. julija prepeljale čez Savo turške trume, močne 12—16.000, Valv. trdi celo 26.000 mož. En oddelek je razgrajal na potu skozi Kočevsko, Ribnico²⁾ zlasti na Notranjskem okoli Cerknice³⁾ in Logaca. Natančnejšega poročila o tem napadu na Kranjsko nimamo. Več vemo o drugem, ko je na dan sv. Ožbolda — 5. avg. — prihrul na Koroško, kjer so se, kakor smo slišali, cesarski najemniki pulili z madjarskimi vojaki za trdnjave in mesta. Natihoma prebrodi turška druhal pri Mogličah Dravo in prenoči pri Grafensteinu. Naslednji dan se vzdigne. Tiho kakor poprej koraka mimo Triksna, Ostrvice proti Staremu dvoru. Na grobniskem polji zasačijo neverniki dva moža in ženo in jih vprašajo, kje da so ogerski vojščaki. Ti odgovoré, da so se v nedeljo pred sv. Lorencem umaknili na Štajersko proti Neumarktu, dve milj od Brež. To slišavši brž derejo proti Brežam. Na koroški meji se razdelijo na dva kampa in po cesti in čez hribe jo udarijo proti Neumarktu. Ondi pa so bili že pripravljeni. Ko so se namreč Turci bližali Staremu dvoru, napotil se je neki mestjan in hitel ogerski četi oznanjat to novico. Haugvic s 1500 možmi v hudi zadregi pred Neumarktom prosi sedaj cesarsko posadko, naj jim odpre mestna vrata, da bodo združeni laže odbijali turške napade. Sklenejo tedaj pogodbo, vsled ktere hočejo cesarski in Ogerski med seboj mirovati, dokler je Turčin v deželi. A Haugvic je kmalo pozabil obljubo svojo ter mesto sebi pridržal.

Komaj so bili Ogrji v trdnjavi, bili so sovražniki že pred mesticem. Tu so pomorili nekaj kristijanov in vlovili nekatere okoličane. Ker so jim iz mesta preveč streljali, ostali so le eno noč in odpravili se drugo jutro, požigaje in ropaje po okolici. Pri Judenburgu so postavili šotor in okrepčali se za nove napade.⁴⁾ Pri Neumarktu jim je pobegnil mož, ki je moral 14 let ž njimi po svetu hoditi. Prosil je posadko, da ga v zavetje vzame, in pripovedoval, da se je napotilo to leto 52.000 mož iz Turčije, prvi del na Laško, drugi na Kranjsko in tretji na Koroško. Siromak je moral bojè neverniku pota kazati!

1) Zinkeis. II. str. 444—445. Kakor vé Unrest. str. 643 povedati, obiskali so Turčini isto leto v jeseni vdrugeč Štajersko in sicer okoli Breško, Jurij grof Zagorski iz Kranjskega (?) pa jih je dobro oklestil in jim precéj konj pobral in Bonifinij piše, da so to leto Turci pridrli na Štirske do Radgone.

2) Valv. XI. st. 467.

3) Valv. XV. str. 378.

4) Mon. Habs. I, 3., str. 724.

Pri Judenburgu se vsa vojska zopet razdeli. Dné 9. avg. se spusté eni čez Zeiring v Rottenman in čez hribe v Ljubno (Leoben), potem ob Muri mimo Bruka, Gradca do Radgone, drugi divjajo okoli Judenburga, Knittelfelda ter se snidejo s prvimi pri Ljubnem. Tretja truma se vrne na Koroško v labodsko dolino čez Voflsberg, Andraž, Rojansko cerkev zastonj naskakovaje v Šent Pavel. Kmetje pri Preimsu in Ladniku so se pri tej priliki hrabro obnesli ter odpodili sovražnika. Toda ne samo dolina je čutila divjost njegovo, tudi stranskim, samotnim dolinicam in vasém v gorovji ni bilo prizaneseno, n. pr. Grebenju, Haberbergu, Dekšam itd. Pri Velikovcu so se združili roparji, potem pa razprostrali proti Pliberku, čez gosposvetsko, grobniško polje proti Št. Vidu, dalje v krško dolino do Rajhenava, kjer so na planinah polovili mnogo konj. Tudi dravsko dolino do Podgorjan so grozno razdjali. Tri šotore so si tisti čas napravili na Korotanu, blizu Vetrinja, pri Timici (Timenici?) in med Truksnom in Ostrvico. Ko ni bilo skoro nič več pleniti in požigati, vrnejo se pri Mogličah čez Dravo, skozi Kranjsko in Hrovaško domu.¹⁾

Turška vojska na Koroškem je pa razposlala svoje čete tudi na druge kraje čez koroške meje. Nekatere so plenile okoli Slovenjega Gradca, druge do Marbega na Štirskem. Tudi na Furlansko so Turci pridrli²⁾ skozi kanalsko dolino in premagali 500 beneških najemnikov. Že v sredo po velikem Šmarnu so pisali iz Gorice nadvojvodi Sigmundu, da se Turci pomikajo proti Kanalu. Benečani pa, ki so pregledali svojo armado, vse skup ne premorejo več nego 400 mož.³⁾

Tudi sedaj se nihče ni krepko uprl sovražniku, ne beremo namreč nikjer, da so se vzdignili ali cesarski, ali ogerski, ali domači in planili nad Turčina. Hrabrost, če še tako junaška, le posamesnih vaščanov ali mestjanov, rešila je morebiti posamesne kraje, skupnega se vendar ni nič storilo. Tudi od vnanjih gospodov ni bilo pomoči, da-si je bil prihod turški naznanjen na vse kraje. Pisali so juvavskemu nadškofu iz Mosheima dné 10. avg., ljubljanskemu oskrbniku iz Ipave 13. avgusta, radstadtskemu poveljniku 15. avg., goriškemu grofu Lenartu 17. avg. iz Milstata, nadvojvodi Sigmundu iz Gorice 16. avg.; da so ti možje kaj storili za

¹⁾ Unrest. str. 654; Mon. Habs. I. 3., 722—725. Letopis večkrat omenjeni v graškem Joaneji poroča, da so neverniki prigmeli na dan sv. Ožvalda na Štirsko, od Celja so se spustili na Korotan: „trajiciens totam superiorem Styriam usque ad Rottenmann et inferiorem usque ad Raba fluvium et colles prope Marchburg in die S. Laurencii vallem Lauentinam ingressi duce Wachusch wascha.“ Krones Beit. 1870. str. 37.

²⁾ Brž ko ne iz Kranjskega, kjer so se klatili zlasti na Notranjskem. Da bi bili prišli od Trbiža, ni verjetno, tudi tega ne pové nobeden vir.

³⁾ Mon. Habs. I., 3., st. 208.

usmiljenja vredne teptane dežele, zgodovina molči. To pa piše Caesar v zgodovini štajerski in za njimi drugi, da je bamberski vicedom v Wolfsbergu Jurij Schaumberg pri Brežicah zbral kardelo konjikov. Ker se pa ni upal ž njimi prijeti močnejšega sovražnika, ukazal je kmetom za svojimi jezdici na konje sesti. Po noči napade turške trupe s strašnim vriščem, ki so ga naredili kmetje na konjih s pavkami, trobentami in piščalami. Turci nenadoma iz spanja predramljeni mislijo, Bog vé kaka moč jih napada in pobegnejo. Jako živo in plastično nam to opisuje Trdinova zgodovina slov. naroda,¹⁾ a kritika je trezna v časih bolj nego nam je ljubo. Tako tukaj. Najprvi pripoveduje o neki slavni zmagi glasoviti Megiser II. str. 1216., ki pravi, da se je vršila na Koroškem; Valvazor XV. str. 378 ne imenuje kraja, štajerski Caesar pa že piše, da je bila pri Brežicah. Mož je menda le po vrhu bral Megisera in Valvazora in spremenil kraj, kjer so Turci prebrodili Savo, z mestom, kjer je bila nedokazana bitva. Poveljnik Jurij Schaumberg sam je sumljiv, ker ga ne najdemo med vicedomi bamberskimi.²⁾ Dokler nam na pomoč ne pridejo drugi zanesljivi viri od imenovanega Megisera, bitva pri Brežicah zgodovinsko ni utrjena.³⁾ Vsakako so tedaj Turčini gospodarili po deželah brez posebnega upora.

Strašen je bil polom. Največ ste trpeli Koroška in zgornja Štajerska, nič manje dojenja. Mnogo sel in hiš je bilo razrušenih do tal. Na tisoče so peljali vjetih in vklenjenih v sužnost, med njimi 500 duhovskega stanú. Mnogo cerkvá so razdjali, oskrunili oltarje, sv. Rešnje telo in svetinje. „Monštrance, kelihe, mašna oblačila, bukve, oltarna pregrinjala in druge cerkvene lepотиje so ugrabili, Božje hiše spremenili v hleve, kjer so plesali in oskrinjali jih z nečistostjo in drugimi grdobjami. Duhovnike so žgali, vtapljali ali drugače morili in veliko jih gnali v britko sužnost. Po nekterih krajih so žene in može z družinami vred zvezali in seboj tirali. Novo rojeno deco so materam trgali, morili in metali čez plotove. Veliko množico zalih deklic so peljali v težko sužnost. Nedolžne otročiče so basali v ljuknjaste vreče, da so skozi luknje glave molili in ječali, da je bila groza. Kar je bilo močnih, odgnali so jih, slabotnim pa glave odsekali in utopili in velika žalost in revščina je bila v deželi. Ni pomagalo ne jokati se ne prositi, nihče si ni bil zvest ne na hribih ne v dolinah, niti na planinah, da ga Bog sam ni otel. Povsod je bilo na kupe ubite živali, umorjenih ljudi in ni ga bilo, da bi jih bil zagrebel. Psi in volkovi so se gostili. Po hribih so mrtva trupla ležala v vodnjakih in slabo zakopana in nastal je tak smrad, da ostalim ljudem

¹⁾ Trdina zgod. str. 73.

²⁾ Vonend Ph. v Herrschaften des Hochstifts Bamberg in K. navaja st. 76, vicedome, katerih imena je našel v listinah beláške grajske uradnice. V tem imeniku ni Jurija Schaumberga.

³⁾ Glej tudi Ilwof II. str. 50 op. 2.

ni bilo prestat. Pač je bilo treba klicati s prerokom Davidom: „O Bog, tuje ljudstvo je prišlo in oskrnilo Tvoj tempelj, Tvoje ime, Tvoj narod!“¹⁾

Leto 1480. je bilo kakor 1478. za Koroško deželo najnesrečnejša doba, zakaj Turci in Madjari so jo teptali in strahovali kakor nikoli ne poprej ne pozneje. Kar je nesrečnim prebivalcem ostalo, požrle so požrešne kobilice ali je segnjilo na polji zaradi neprenehoma vlažnega vremena, grozno skrčeno število živih ljudi pa je naposled še bolj zmanjšala neusmiljena kuga.²⁾

Tudi po Kranjski in Štajerski je smrt to leto veliko veliko ljudi pokosila, ker tudi po njih je razsajal legar. V poslednji so poleg tega mnogo škode napravile kobilice, ki so priletele dan pred velikim Šmarnom in 10 dni enomér žita in travo končavale.³⁾

Ne samo zapisali so nam potomcem žalostne dogodbe leta 1480., tudi naslikali so nam jih. Tako je bila še pred kakimi 20 leti na vnanji steni stolne cerkve v Gradcu videti malana podoba, ki je kazala več obrazov iz onega leta: cerkev pred katero Turčini grdo in neusmiljeno ravnaajo s kristijani; zvezane ženske peljejo v šotor imenitnega Turka; plamteče vasi in gradovi; Graško mesto s stolpi in zidovjem utrjeno; Turci z banderco na sulicah in z gorečimi bakljami pomikajoči se mestu; Turki naskokujejo zataboreno cerkev, katero branijo vojaki v železji s puščicami, sulicami in puškami. — Drug obraz je predstavljal na visokem hribu grad, kjer so odbijali naskoke turške; potem bitvo kristijanskih vitezov z neverniki, ki že beže; mnogo jetnikov dobi prostost; na desnem kraju je nekaj turških konjikov, dva trobita v dolge trobente, na-

¹⁾ Besede iz tačasnega rokopisa hranjenega v sekovskem farovžu, ponatisnjena v Hammer Gesch. II. str. 569—573. V zapisnikih bratovščine Marijne v Sekovu beremo: „Anno domini 1480. die S. Affre Imanissimus Turcus rebus in prouis agrum Seconciensem inuasisse constat. Per quos predia populata, domus Incense, Populus crudeli ferro necatus atque abductus est, fumabant templa sanctorum stupra in matronas commissa, virginesque incredibili dictu viciatas fuisse nemo diffitet.“ Krones v Beit. 1870. št. 37.

²⁾ „Das yetz genannt achzigist Jar was dem Lanndt Kernndtn gar eyn verderblich Jar, wann es khamen die Turckhen und khamen die Ungrischen inn das Lanndt, und khamen auch die Haberschreckh, und ward gross Pestilenntz, und was eyn unwetterlich Jar, das vill Traydt auff dem Veldt belyb und verdarb.“ Unrest str. 655.

³⁾ „In Stiria et Karinthia tempus utique lamentabile, quod rex Hungarie Mathias de Hunyád nomine Petouiam, Rakerspurgh, Leybenetz, Bischofsegg et sem. Georgium prope Wildon, Lansperkh, Windwerg, Frisacum, Altenmarkch et alia obsedit et in manus suas venerant.“ Tako piše župnik Erhard Polinger na Paki v letopisu svojem omeniši tudi turški napad, kobiličji prihod in kugo. Beiträge zur Kunde steierm. Geschichtsquellen 1 Jahrg. str. 27—28. Val. XV. str. 379 potrjuje to in bolezen na drobno opisuje.

posled je zastava s podobo Matere Božje. Nad vso podobo, ki je sedaj ni več, bil je primeren napis v vezani besedi.¹⁾

Ko so osmalini tako šarili po notranje-avstrijskih deželah in takrat sosebno nemškim krajem zapustili žalosten spomin barbarstva svojega, tudi drugod ni miroval ta ljuti zarod. Kakor je pripovedoval oni krščanski begunec pri Neumarktu, stopile so res krvoželjne turške čete na italijanske obali. Veljalo je Otrantu v Apuliji. Neprijateljske razmere med laškimi vladami so bile tega krive, Benečani so v Carigradu celó hujskali Mohameda, češ, da so Brindisi, Tarent in Otrant deli nekdanjega bizantinskega cesarstva, čegar vladar je sedaj sultan. Da Mohamed ni bil gluh za take in enake razloge, jasno je. Njegove trume so naglo obdale Otrant in doprinašale tam nečloveška dejanja, da jih pero ne more zapisati.²⁾ Dolgo si pa mesta vendar niso mogli ohraniti.

Predno so dosepele turške ladije v Apulijo, jadrane so druge proti otoku Rodu z namenom rodiškim vitezom vzeti ta kraj. Toda njih véliki mojster Peter Aubusson z vitezi vred je junaško odbijal sovražnikove naskoke od 23. majnika do 28. julija l. 1480., ko so Turčini poslednjič poskusili srečo. Že so postavljali zastave na prestreljene nakope, zmaga bila je skoro že njih. V tej zadregi se zakadí véliki mojster v najhujši vojni hrup, razpne véliki prapor maltskega reda s podobo Izveličarjevo, vitezi sedaj pogumniši udrihajo in mahajo ko oroslani in kakor čudež: Turčini se umaknejo in odlazijo.

Ta dogodka je Mohameda ogrenila poslednje ure njegovega življenja, ker ne dolgo potem, 3. maj. l. 1481., rešila je smrt krščanski svet te grozovitne šibe. Ne zastoj ga zovejo osmani „osvojevalca“, zakaj privojskoval je turškemu polomesecu v 30 letih svojega vladanja poprej nepoznano slavo. Stari Bizanc je padel, trapecunsko cesarstvo, Srbija, Bosna, Albanija, Moldava in Moreja so se mu uklanjale, Negroponte, Kefalonija, Lesbos, Lemnos, Tenedos, Imbros, Tasos in druge otoke si je prisvojil, zahodna Evropa je trepetala pred njim. Nič manje ne zasluži priimka „trinog“, zakaj on je prvi vseh vladarjev, ki so kedaj živeli na zemlji, kot državno postavlo oklical, da smé vsak, ki pride za njim na prestol, zaradi miru na svetu pomoriti svoje brate. Mohamed II. je bil začetnik turškega vpliva na evropejske države, ki je rodil silno veliko zla gledé blagostanja, vede in umetnosti sosednih dežel; za slovenske pokrajine je bil prava šiba Božja. Kristijane je črtil na smrt. Pišejo, da je v nekem razglasu l. 1470. do svojih nevercev med drugimi tako-le prisegal: „Obljubim in prisezam pri edinem Bogu, stvarniku vsega, da nočem prej zaspati, ne pokusiti okusnih jedil, niti poželeti nič sladnega, ne storiti nič dobrega, niti obrniti se na zahodno stran, dokler ne razderem in s kopiti konja svojega ne poteptam lesenih, železnih, srebrnih in nama-

¹⁾ Ilwof II. st. 51.

²⁾ Hammer II. str. 181.

lanih bogov, ki so si jih z rokami naredili častilci Kristusovi, dokler ne izbrišem iz sveta od izhoda do zahoda vseh njih pregreh.“¹⁾

Po smrti osvojevalca Mohameda se je vnel hud boj med sinovoma njegovima Bajesidom in Džem-om. Poslednji je omagal. Klatil se je s prva po Aziji, potem bežal k rodizerjem. Ti so ga vlačili po Francoskem, odtod je prišel v Rim in 24. sveč. l. 1495. zavdan umrl v Napoli, še le 36 let star.²⁾ Novi vladar Bajesid II. ni bil podoben soimeniku Bajesidu I., ljubil je mir, čislal učenost in premišljevalno življenje. Morebiti ne bi bil dal zavdati bratu, ko bi ta ne bil prijel za orožje. Z Benečani je mir sklenil in jim odpustil dober del na davku, z Rodom se je pogodil in dobrovški republiki potrdil stare pravice ter davek znižal.³⁾ Vojskoval se je le, kedar je bil prisiljen. Če so pa za njegovega vladanja vendar le Turčini prodirali v naše kraje, tega ni bil toliko sultan kriv, ampak mejni plenaželjni begi, sandžaki in paše, ki so vpadali bolj na svojo roko.

Takošne reči so se vršile na Turškem. V tem času so v sveto-rimskem cesarstvu nemškega naroda po stari navadi — zborovali. V ta namen je poslal cesar l. 1480. meseca oktobra do papeža Siksta IV. dva poslanca Andreja, nadškofa Krajinskega⁴⁾ in Ljudevita pl. Angnellis. Imela sta nalogo, zboru, ki se je sešel v Rimu meseca novembra, poročati, koliko je cesar storil in še dela za krščanski svet glede turške nadloge; da je bilo samo na Nemškem 26 državnih zborov o tej zadevi; da vmemarnost in nesloga vladarjev je kriva, ako narašča turška sila. Zaradi tega je tudi ravnokar nov zbor sklical v Norimberg, nadjaje se, da bodo državni knezi in papeževi poslanci vendar enkrat sklenili kaj uspešnega. Ob enem je tožil, da je ogerski kralj Matjaž iz Rima poslano denarno pomoč zoper nevernika porabil zoper cesarja in dežele tako opustošil, da se skoro ne morejo braniti proti Turkom.⁵⁾ Ogerski kralj je obljubil cesarju, da ne bode ključoval Benečanom, ampak da hoče pomagati, naj se le v Norimbergu krepka vojna zoper sovražnika na noge spravi, zakaj Turci napadajo njegove dežele in podpore potrebuje od krščanskih vlad na vsak način,

¹⁾ Zinkeis. II. str. 469.

²⁾ Hammer II. str. 277.

³⁾ Hammer II. str. 284.

⁴⁾ O tem nadškofu se je mnogo pisarilo. Imenuje se v pismih: Andreas archiepiscopus Crajanensis ali Crainensis. Da ni ljubljanski ali kranjski vladika, gotovo je. Dognano prav pa vendar še ni, kje da je bil nadškof ta mnogo imenovani cesarski poslanec Andrej. Najvrjetniše je, kar piše Hicinger (Mitth. d. h. V. f. K. 1858 str. 24.) da je bil nadškof mesta Bar v Krajini na zgornjem Albanskem in da je po smrti hrabrega Skanderbega bežal pred Turčinom na cesarski dvor.

⁵⁾ Mon. Habs. I. 3., st. 50.

sicer bi moral, rad ali nerad mir skleniti s Turčinom na kvar vsega krščanstva. ¹⁾

Važnih nasledkov ni imela ta rimska skupščina. Papež Sikst IV. je razpisal 18. jan. l. 1481. odpustek za vse, ki kaj darujejo za stolno cerkev Dunajsko in zoper Turke, in 22. jun. istega leta je opominjal oba vladarja, naj se sprijaznita in združena napadeta sovražnika. ²⁾ To je bilo bojé vse.

Novembra meseca je bil zbor v Norimbergu, cesar zopet ni bil pričujoč. V njegovem imenu je govoril grof Hugon Wendenberg in živo je obrisal žalostno stanje naših dežel. Omenil je, kako so bili Turčini v poslednjem priходу komaj dva dni hodá daleč od bavorske meje, pa tudi ni pozabil zbrane poslanca opominati surovega in nepoštenega vedenja kralja Matjaža v cesarskih deželah. Potrtega srca je zbor zaslišal te novice in z ozirom na ogerskega kralja izrekel, da „kdor Turka podpira ali ovira brambo zoper njega, ta je sam Turek.“ Ne tako enoglasen je bil zbor, ko je šlo zato, kolikošna in kakošna pomoč naj se dovoli zoper nevernika. Cesarski poslanec je namreč povdarjal, da ni treba silne vojske, ker se ta težko in počasno na noge spravlja, teže oskrbljuje s potrebno hrano, v majhinih kardelih naj se marveč vojskuje, kedar in kjer je ravno treba, najboljše bi bilo toraj, da napravijo tabor na meji Hrvaški in Ogerski. Zbor pa je želel močnejše vojske. Zato sklene dati 15.000 pešcev in konjikov na tri leta. Kako se bode vkup spravilo to število vojakov, poslanci še sami niso vedeli. Poleg tega so se vkljub nasprotovanju cesarskega pooblaščenca poprijeli zopet sredstva, ki ni bilo vredno piškavega oreha, ³⁾ namreč odlašati in poslance pošiljati križem svet. Na drugo nedeljo v postu so povabili cesarja, naj sam pride k posvetovanju v Norimberg in naj se spravi z ogerskim kraljem. Ob enem so opominjali poslednjega, da se sprijazni s cesarjem v prid krščanstvu, isto tako kralja francoskega in nadvojvodo Maksa. ⁴⁾

Mnogo se je potem še pogajalo, posredovalo med Friderikom in Matjažem, toda vse zastoj. Gluha sta bila oba za žalostno klicanje na pomoč. Ogerski kralj je celó ponudeno pomirje od sultana l. 1483. sprejel na 5 let proti temu, da medmejna kupčija nič ne trpi. Leta 1488 je bilo podaljšano še na 3 leta. Tako je mogel kralj obrniti vso silo proti Avstriji. Na Korotanu se je za-nj vojskoval že omenjeni „črni“ Haugvic, sam pa je po Avstrijskem razsajal in Dunaj oblegel, ki mu je 1. jun. l. 1485. brez hrane in

¹⁾ Mon. Habs. I. 3., str. 272.

²⁾ Chmel Regesten II. str. 703.

³⁾ Mon. Habs. I., 3., str. 139—150. V tem zboru so Goriškemu grofu Lenartu odmerili 45 konjikov in 60 pešcev za njegovo posestvo, kot cesarskemu knezu vrh tega še 34 konjikov in 32 pešcev. Cronini. Tent. str. 414.

⁴⁾ Mon. Habs. I., 3., str. 123—128.

pomoči odprl mestna vrata. Dve leti pozneje je kapituliral vselej zvesti Wiener-Neustadt.

Da se v tako zmedenih okoliščinah tudi slovenskim pokrajinam ni godilo jako dobro, pač sleherni hitro sprevidi. Stari sovražnik jih je prav izdatno za-se porabil. Kakor koroški letopisec Unrest poroča, prigrmeli so Turci l. 1482. na Kranjsko in odgnali mnogo nesrečnih ljudi v sužnost.¹⁾ Več nam ni znano o tem napadu, ker drugi viri ne govoré o njem. Obilniša so poročila o dogodbah naslednjega leta. Teden pred godom ss. Šimna in Jude leta 1483. so privihrali turški konjiki — kakih 7000—8000 jih je bilo — na Kranjsko v treh, ali kakor hočejo drugi v 5. oddelkih. Na sv. Gola dan se prikadi ena truma na Koroško v junsko dolino do Moglič. Ogenj in ropanje je bil kakor po navadi njih sled, zlasti mnogo moštva so polovili. Razen Moglič, Kamna in Dobrlevasi so bila razrušena vsa sela v okolici. Ker je bila Drava prevelika, niso mogli na uno stran, toliko bolje so toraj razgrajali po junski dolini.²⁾ Med tem so na Kranjskem ostali neverniki tovaršem na Koroškem vrlo nasledovali. Trinajst dni so divjali po deželi, požigali in podirali cerkve in pohištna, ropali in ostudne reči počenjali, da se ne dá popisati. Tudi Štajerci so čutili tisto leto težko roko in britko sabljo krutega mohamedanca, zlasti prebivalci okoli Ptuja. Ko se roparji iz vseh krajev zopet snidejo, odrinejo z 9000 vjetimi kristijani proti Turčiji. A takrat jim sreča ni bila mila. Hrvatje in Srbi s kranjskimi plemenitniki vred se ojačijo in zberó naglo 4000 konjikov in 8000 pešcev. Zapovedovali so tej močni armadi Ivan Žrinjski, Zmaj despot Vuk, sin ali pa vnuk Brankoviča Jurija, grof Bernardin Frankopan, ban Gara, tudi dva Turjaška, čegar krstni imeni pa žalibože niste zaznamovani. Pri potoku Onavici so kristijani pričakovali sovražnika. Ko jih turški poveljnik zasluti, pošlje jim 1300—2000 mož nasproti. Vsi so pocepali pod krščanskim mečem. Ker jih njih gospodar dolgo zastoj pričakuje, odpravi drugo krdelo na ogled. Ti izvedó od dveh vjetih Hrvatov, da so krščanski kapitani ugonobili njih tovarše. Oproščeni kristijani so potem pripovedovali, kako so Turci na drog obesili sabljo in vedeževali, ali jim obeta srečo ali nesrečo. Toda mesec je bil krvav, postal potem črn in tamen. Prikazale so se tudi tri zvezde, ki so ogenj švigale na vojake, da so si prestrašeni lase ruvali z glave in brade, na zemljo padali ali objemali drug drugega.

1) Unrest st. 660: „In dem zwei und achtzigsten jar kamen die Turken gen Krain und tetten einen grossen schaden mit volk verfuieren.“

2) Narod pripoveduje, da je bil pri tej priložnosti pri Rebru oholi paša Ahmet čudovito ubit. Drugi imenujejo poveljnika Iskendra, Valv. Haussi pašo, ime toraj ni dognano. Ahmetova glava kipi pred tabrom na skalni steni na potu od Rebra v Kaplo še dandanes. Lahko je tudi kakega drugega Turčina. Virk nam je zapel o tej dogodbi lepo balado. Glej „Drobtinice“ l. 1854. str. 262.

Turški kapitan je poslal krščanskim poveljnikom pet sedlanih konj v dar s ponudbo, da jim hoče izročiti vse naropane ljudi in živali, ako turški četi ne store nič žalega. A ti se ne zmenijo za to, ampak konje napotijo nazaj in sporoče, da nič ne marajo od njega, kakor kar si bodo pridobili z mečem. Turek še ni obupal. Poslal je drugič v krščanski tabor ljudi s ponudbo, da hoče vrh poprej obljubljenega plačati še od vsake sablje, kolikor jih šteje v šotoru, po 2—3 goldinarje ter obetal, da on in njegovi nikdar ne pridejo več na Kranjsko. Kristijane z vsem tem nezadovoljni pomaknejo se v sredo po sv. Šimnu in Judi po noči prav blizu k Turčinom. Bali so se, da vjetih ne pomore ali pobijejo, kakor jim je bilo v navadi, toraj odpravijo 6 mož, da se pogodé z njimi za vjete kristijane. Turški poveljnik jim pokaže blizu 3000 oseb, žensk, otrok sploh slabotnih ljudi, ktere je bil izbral iz množice, močne in krepke, je pa v taboru poskril, kjer so morali z listjem in odejami pokriti na tleh ležati in ne ganiti se, ako kdo ni hotel, da mu glava odskoči. Šesterim možem je bilo 3000 premalo, dodali so jim še tisoč. V tem so kristijani obhodili sovražnika in zajeli, drugi so priskočili ubogim jetnikom z veselim naznanilom, da se bliža rešitev, in z opominom, naj kličejo: „Jezus in Marija“. In zdajci se popadejo s strašnim krikom. Turci se spusté v beg, toda krščanske čete jih doidejo in posekajo. Paša ali poveljnik sam in z njim 200 odličnih Turkov so se potuhnili med vjetimi kristijani, a zastonj, Hrvatje in Slovenci so jih vjeli in poslali ogerskemu kralju, uboge jetnike pa rešili. Poleg zlate slobode so dali vsakemu še po 2—3 zajete domače živine. Krdelo kakih 300 osmanov je plavalo čez potok in bežalo kake tri milje dalječ. V neki soteski so jih naši došli in popolnoma ugonobili. Nič bolje se ni godilo drugim, 500 mož močni. Od 7000—8000 Turkov, ki so zapustili Bosno, vrnilo se je prav malo domu, ravno toliko morebiti, da so neprijetno novico razglasili po Turčiji. ¹⁾

¹⁾ Napad leta 1483. je zgodovinsko dobro utrjen. O njem pišejo Unrest str. 689—690, ki pa šteje samo 5500 sovražnikov pri Uni; poročilo iz Brež na Koroškem pisano po sv. Elizabeti istega leta natisnjeno v Sitzungsber. der k. k. Akad. der Wissensch. in Wien 1850. I. str. 649 in pismo Bertold Mayer-a, Kranjskega glavarstva oskrbnika, do bavarskega vojvode Jurija od nedelje po vseh Svetih I. 1483. pod naslovom: „Ein andere tat vnd cristen den Sig“, hranjeno v monaški knjižnici (Cod. lat. mon. 14.668 Variae historiae Fol. 79—82) tukaj prvič omenjeno in porabljeno. To poslednje poročilo je najboljše obširno, le škoda, da nam to kakor ono iz Brež mnogo več pripoveduje o dogodbah pri potoku Onavici nego o tem, kar se je godilo doma. Unrest, vsaj kar zadeva Koroško, je še največ zapisal. V zapiscih Šent-Pavelskih beremo: 7000 Turkov je pridrla na Hrovaško, Kranjsko, Koroško in odgnalo 10.000 duš, na Hrvaškem pa so bili potolčeni do poslednjega. (Archiv d. Geschichtsv. f. K. III. str. 29.). Letnice ni, a vse kaže,

Leta 1483. so toraj kristijani pokazali, da ne spijo, njih zmaga je bila sicer pohlevna proti ogromnemu razdjanju, ki ga je vsipal po slovenskih deželah ljuti sovražnik leto za letom skoro celó stoletje, vendar je bila prijazna zvezdica boljše bodočnosti ter dajala nov pogum opešanim jugoslovanom.

Več let potem niso bili Slovenci nadlegovani in ta je bil najvažniši nasledek krščanske zmage na Uni. Prezreti pa ne smemo, da je k temu ne malo pripomoglo tudi to, da je sultan Bajesid II. potreboval ljudi drugod, zlasti v Egiptu, in da je mir sklenil z ogerskim kraljem. Slovenci so se med tem nekoliko oddahnili, popravljali podrtije, utrjevali mesta, cerkve in tabore in tako se ob enem pripravljali na prihodnje nezgode. Tako je bila 1487. leta 15. maj. nunška cerkev Matere Božje v Studencu na Štirimskem zopet blagoslovljena, ker so jo Turci oskrunili z nesramnim dejanjem.¹⁾ Leta 1489. dne 1. marca je cesar Friderik IV. Celjskemu davkarju ukazal, 80 funtov vin. trgovine odpisati vsem, ki tržujejo domá, da morejo tem bolje mesto utrditi in 16. aprila Andreju Hohenwartu, naj zaradi silnega turškega ropanja ljudi nabira, za njih plačo pa razpiše v Celjskem glavarstvu štibro, katero naj nabira on in naddijakon savinske doline. Stanovom Koroškim je zapovedal, da naj o turških napadih nikar ne silijo Št. Pavelskih podložnikov na tlako, samostanu pa, da smé pomirje skleniti s Turkom, ki je že pri „Gams-u“.²⁾

Valvazor po Schönlebnu piše, da so Turčini primahali leta 1488. v Hrvate, kjer so posekali 7000 ljudi, potem da so se spustili na Kranjsko, kamor so se vrnili tudi naslednje leto.³⁾ Po zgoraj navedenem bili so roparji l. 1489. more biti tudi blizu Koroškega.

da ima letopisec v mislih l. 1483. Tudi Valv. XV. str. 379. po Tomasiču str. 22. omenja k tistemu letu dogodbe enake omenjenim in dodaja še lepo podobo bitve, toda številke njegove so pretirane, ker po njem je padlo 15.000 Turčinov, 25.000 kristijanov pa je bilo rešenih. Trdinova zgodovina slov. naroda str. 74. je naredila iz tega véliko bitvo pri Trbižu, kamor Turki l. 1483. gotovo niso prišli, še manje l. 1484., pa govori nekaj pozneje, da so jih zgrabili na meji kranjski in „hrvaški“ Slovenci, kateri poslednji vendar niso prihiteli celó do Trbiža? Drugi pisatelji n. p. Bonfinij str. 622—623., Baškaj str. 929. poročajo v prav enakem prigrอดku, ki se je pa vršil l. 1484. Ker se v dveh letih zaporedoma vendar eno in isto ni godilo, moramo pač bolje vrjeti pričam Unrestu, kranjskemu oskrbniku itd. nego daljnemu Bonfiniju.

¹⁾ V Joaneju Graškem.

²⁾ Po zapisnikih samostana Št. Pavelskega. Arch. f. K. III. str. 27.

³⁾ Valv. XV. str. 381.

Šesto poglavje.

Deželne razmere po smrti kralja Matjaža. — Turki tepeni pri Hrušici. — Bitva pri Belaku zgodovinsko ni dokazana. — Pogubljeni dan na krbavskem polju l. 1493. — Hrvatje prosijo pomoči. — Cesar Friderik IV. umrje. — Maks I. se prizadeva zlajšati stanje slov. pokrajin. — Vkljub sklenjenemu primirju šarijo Turci po Slovenskem. — Sultan Selim I. in mir pred nevernikom. — Razne nadloge. — Velikanski brambovski načrt papeža Leona X. splava po vodi. — Cesar Maks I. in Selim umrjeta. — Siloviti Sulejman I. zasede turški prestol. — Vsestranske priprave na turški pohod. — Osmalini na Ogerskem. — Nesreča na mohaškem polju.

Dné 6. aprila leta 1490. se je Matija Korvin „dobri kral ugarski“ preselil v večnost. Ne da se tajiti, da je bil mogočen vladar, kakoršnih tudi druga kraljestva ne štejejo na kope. Za kralja Matjaža je dospela ogerska država na vrhunec moči in slave, brez nje ali bolje rečeno, brez Matije se ni dalo računati. Zatoraj vidimo njegov vpliv v vseh imenitnih vprašanjih in prigodkih. Korvin je bil kos nemškemu cesarju, s katerim se ni mogel nikdar popolnoma sprijazniti, a tudi strah turškemu polomesecu, kateremu je njegova smrt pot odprla v madjarske dežele. Da-si je po njem prišlo ne malo zla tudi v slovenske pokrajine, vendar ga slovenski narod zato ni črtil, ampak brez ugovora smemo trditi, nijeden vladar ni bil Slovincu tako znan, tako popularen, v nobenem ni v zračnih visočinah ni na obalih dereče Drave in bistre Save toliko narodnih prepeval, kakor o njem: kralj Matijaž je slovenskemu narodu „vzor“ junaštva.

Ko mahnil je, je prostost dal,
Deset je padlo vselej glav.

Zakaj njegova britka sablja je bila strupena:

Od spodaj kača gor sedi,
Od zgoraj ogenj gré iz nje.

Ko nam narodne slavljajo Matjaževo hrabrost in prekanjenost, s katero je med drugim kot menih preoblečen svojo Alenčico rešil iz turških rok, ne smemo prezirati njegovih napak in pogrškov, da se nam ne bode očitala pristranost. Njegovo nehvaležnost do tasta svojega Jurija Poděbrada smo že omenili. Kedar je hotel, zlasti v vojski, je bil sila priljuden s podložnimi, sicer pa in posebno v poznejših letih je bil jako brezobziren, sebičen, zapravljiv. A kaj hočemo dalje slikati to podobo! Pri teh in družih slabostih ostane resnica, da je kralj Matijaž povzdignil Madjarsko na stopinjo, na kateri ni bila niti poprej niti poznej.

Kar posebej zadeva Kranjsko deželo, razodeva nam neko pismo v Inspruku pomenljivo vest, da je kralj Matjaž resno hrepenel po tej vojvodini, ki mu je bila vsakako zelo všeč ali zaradi strategične važnosti svoje proti morju ali po hrabrih vojakihi, ki so vreli iz nje pod zmagonosne zastave njegove. O neki priliki je namreč zahteval od cesarja Friderika IV., naj mu za dolžnih 200.000 gold. prepiše Kranjsko v zastavo. Se vé da cesar ni hotel nič slišati o taki kupčiji, češ, da je Kranjska del sveto-rimskega carstva nemškega naroda. To tirjatev je po smrti Matjaževi ponovil njegov sin Janez, za Kranjsko vojvodstvo kralju Maksimilijanu ponuja je ogersko krono, ki jo je imel v posesti, in vse gradove in drugo imetje svoje na Ogorskem. Maks je odbil to ponudbo, pa za krono obljubil mu na vse žive dni dohodke Celjske grofije in slovenske strani.¹⁾ Toda tudi tega ni bilo treba, ker stvar se je zasuknila drugače.

Po smrti ogerskega kralja se jih je mnogo oglasilo za krono sv. Štepana, slednjič je zmôgel česki kralj Vladislav tekmece za kraljevo čast. K temu mu je največ pomagal Štepan Zapoljski, pred 30 leti boren stotnik, sedaj eden najbogatejših magnatov ogerskih in njegov najtrdnější podpornik. Z Maksimilijanom je novi kralj ogerski sklenil pogodbo, vsled ktere pripade po njegovi smrti brez moškega potomca njemu krona ogerska. Brata svojega Alberta je z mečem užugal, rahločutni Janez Korvin, nezakonski sin vélikoga Matija Hunyada, vdal se je sam nemili osodi.

Ko so Vladislava kronali 21. sept. l. 1490. v Stolnobelgrad-u, pravijo, da je močno plakal, žalosten pomén, da je novi kralj prinesel malo djanja, a mnogo solz! In res, točila jih ni samo Ogerska, v potocih so tekale le prekmalu tudi v slovenskih pokrajinah! Že naslednje leto v jeseni je prihrul stari neprijatelj na Slovensko, a takrat so bili Slovenci deloma srečni. Kakor poroča Valvazor bilo je več tisoč Turčinov, ki so planili na ubogo Kranjsko deželo. Slovenski brambovci in vitezi slišavši to neprijetno novico zberó se jadorno in poskrijejo v gozdih tamne Hrušice na Notranjskem. Ko prideró Turčini z naropanim plenom, udarijo Slovenci nepričakovano iz zasede nad nje ter jih popolnoma potolčeje.²⁾ Škoda, da nam je ravno o tem vpadu, ki je za nas srečno izšel, tako malo znano. Prištevali bi ga drugim nespričanim pripovedkam lahkovernega Valvazora, ko ne bi slavni Žiga Herberstein sam opomnil k življenju svojega brata Janeza, da se je vojskoval zoper Turke, posebno ko so bili tepeni v jeseni l. 1490. v Hrušici,³⁾ kjer je

¹⁾ Dr. Bidermann v Mitth. d. h. V. f. K. 1866. st. 24.

²⁾ Valv. XV. st. 382, za njim Hammer II. st. 301., Braun-r v Illirisches Blatt 1831. st. 18, ki pa stavljata vpad po Valv. v l. 1490.

³⁾ V rodbinski knjigi piše sam, da se je Janez vojskoval zoper Turke „als die im Pierpamer wald erlegt im herbste des 1490“ „was auch zu ritter geslagen“ dostavlja neka roka. Zahn: Familienbuch Sig-

celó vitez postal. A Herberstein se moti v letnici, ker dva druga o tej zadevi bolj izvedena izvira kažeta, da se je to zgodilo leto pozneje, namreč l. 1491. Pismo tedajnega deželnega glavarja Kranjskega Viljema Turjaškega do nekega gospoda nam precéj na drobno opisuje napad l. 1491. tako-le: Na sv. Mihela večer so prilomastili Turčini v Metliški okraj. Naslednji dan so se spustili, hudournikom enaki, mimo Mehovskega grada proti Novemu mestu in Hmelniku. Blizo Bele cerkve se ustavijo in všotorijo. Namenjeni so bili na Štajersko in Gorensko, toda narasla Sava in Krka niste pripustili tega. Zato so pa njih ljuto togoto okusili Presek, Kostanjevica, sploh vse Šentjernejsko polje, katero so čisto izropali in požgali. Ker so ravno kar pospravljene poljske pridelke ali pobrali ali pokončali, revščina in lakota res ni bila majhina. Nič bolje se ni godilo Notranjcem. Do „Hirsberg-a“ (morebiti Hassberg) in Prema je razposlal mavharje in roparje, okoli Šmarja, Turjaka, Cobelsberga, Dobrépolja, Nadliška, Žužemberga, Ribnice, Kočevja, po Suhi Krajini je bilo razdjanje in požiganje, ki je naznanjalo krvavo pot krutih, nečloveških mohamedancev. Ž njimi sta prišla morebiti kakor vodnika dva kristijana, ki sta bila 17 let v turški sužnosti in jim sedaj srečno utekla. Pripovedovala sta, da se je 10.000 mož vzdignilo iz Turčije. Namen njih je udariti dalje v cesarske dežele, a visoka voda je kriva, da mora sedaj Kranjska dežela toliko trpeti, zakaj nepričakovano so pridri va-njo. Hrvatje, ki so sicer s streljanjem naznanjali prihod Turčinov, opustili so to, ker so mir sklenili ž njimi, ter jim dali vina in kruha, morebiti zato, da so jih lože prekanili, kakor bodo demo kmalu povedali.

Dné 4. oktobra je bila ena četa še pri Beli cerkvi všotorjena. Velik je bil toraj strah in trepet po deželi, da Turek naposled vendar izvrši svoj kleti namen. Ako se namreč voda pre naglo odteče, prekorači Krko, naskoči in preoblada Mokronog, Ostrovrh, Višnjogoro itd. da slednjič nič ne ostane ko Ljubljana, Kamnik, Kranj in Radolica. O kratkem, piše Viljem Turjaški, bode dežela velika puščava, ako jej vladar ne pomaga in potem pride vrsta na druge. „Meni se le usmili ubogo nedolžno ljudstvo, ki je slehernó leto težko dajalo krvave žulge, sedaj pa zapuščeno od vsega sveta toliko trpi.“¹⁾ Ta poročevalec, ki zasluži vse zupanje naše, nič ne omenja dogodbe v Hrušici, menda je še 4. oktob. ko je spisal pismo, ni vedel. Njegov vrstnik v Korotanu, marljivi letopisec Unrest, jo je pa vestno zabilježil in tako dopolnil njegovo poročilo. Ko v soglasji s Turjaškim pripoveduje

mund von Herb. v Arch. f. K. öster. Geschichtsquell. 1868. XXXIX st. 318 opomba 3.

¹⁾ V meniški dvorni knjižnici cod. lat. 14668 Variae hist. fol. 82—84. Natisnjeno je to pismo v P. pl. Radics: Herbard VIII. Freiherr zu Auersperg Wien 1862. st. 38—40 in V. Streffleur: Oester. Militärische Zeitschrift Wien 1864 V. Jahrg. st. 90—91.

turško razdjanje po Dolenskem, pristavlja, da so sovražniki privihrali celó blizo Ljubljane v kraj imenovan „Grusnitz“, kar je menda naša Hrušica. Ondi so bili kmetje zbrani, samo dva plemenitaša in šest konjikov je bilo pri njih. Spredaj in zadaj jih zgrabijo, kar jih ne zbeži v gozd, pobijejo, vjete kristijane pa oprosté. Valvazor trdi, da je bilo Turkov veliko tisoč. Mogoče. A nam se zdi, da jih ni bilo ogromno število, ker Unrest nadalje poroča, da so večje krdelo na potu proti Turčiji Hrvatje tako otepli, da je turškemu poveljniku manjkalo 2300 mož, ko je prisopihal v Bosno.¹⁾ Da je bil v Hrušici res boj med Slovenci in neverci, spominjajo holmci pri vasi Hrušici, ki se imenujejo še dan današnji „turški klanci“,²⁾ in to se je zgodilo ne leta 1490., ampak leta 1491.

K letu 1492. pripoveduje Valvazor grozne reči, ki so jih doprinašali osmani pod Ali pašo na Kranjskem, Štirnškem in Koroškem. Nič nas ne mika ponavljati za njim na drobno, kako so divjaki kristijane na raznovrstne načine morili, njih glave na sušice nabadali in okoli njih skakali, kako so otročiče z glavami butali ob plotove in zidovje, da so možgani razlivali se po tleh; dekleta in žene skrunjali, zale in imenitniše pa kakor pse vezali; kako so človeški udje ležali na cestah in potih; kako so telesa umorjenih parali, ž njihovimi čevami prepasovali se in celó pekli in žrli človeško meso kakor „Hotentotje v Afriki“. Te in enake ostudnosti so uganjali leta 1492. besni Turčini, ki jih je neki bilo tačas ko listja in trave v slovenskih pokrajinah. Toda pri Belaku so jo skupili. Koroški in štajerski vitezi so ondi pokazali, kaj premore „nemški“ meč. Boj je bil krvav in za Turke osodepoln, ker 10.000 mrtvih, med njimi Alipaša sam, in 7000 ranjenih je obležalo na bojišču. To zmago so morali kristijani drago plačati, zakaj tudi njih je padlo 7000. Mnogo so pripomogli vjeti kristijani, katerih je bilo 1500 ali kakor drugi hočejo 15.000. Med bojem so namreč raztrgali vezi in sovražnika zgrabili od zadej. Divje so bežali razkropljeni Turki ob Savi v Bosno.³⁾ Čete, ki so šarile po Štajerskem in Kranjskem, kjer so pridrlle celó do glavnega mesta in zapalile predmestja,⁴⁾ odpodil je Jurij Herberstein⁵⁾ z

¹⁾ Unrest. st. 751.

²⁾ Letopisec Tomašič navaja velikanske številke. Po njem je Skajna paša pripeljal 17.000 konjikov na Kranjsko, mudil se ondi mesec dni, blizo Udvina so Hrvati potolkli 9000 Turčinov in 18.000 vjetih oprostili. Arkiv. za pov. IX. st. 22. Hicinger po Appar. Schönleben st. 86. v Mitth. d. h. V. f. K. 1854. st. 84.

³⁾ Valv. XV. st. 382—384; Megiser st. 1231—1239; za njima Hammer II. st. 304—305 tega je prepisal Braun-r v Ill. Blatt. 1831. st. 18; Trdina Zgod. st. 76—77.

⁴⁾ Valv. XI. st. 712.

⁵⁾ Njegov brat, slavni Žiga Herberstein, v rodbinski knjigi govoré o Juriju, tega ne omenja.

avstrijskimi in tirolskimi brambovci, in pri Novemmestu so bili Turki neki dobro namahani.¹⁾

Da so po smrti Matjaževi mohamedanci leto za letom nadlegovali Slovence, ni dvomiti, da se je pa leta 1492. vse tako vršilo, kakor smo ravno kar počez omenili, to dokazati je težava. Zakaj oziraje se po zanesljivih izvirih ugledamo le Megisera in Valvazorja, ki pa brez podpore od druge strani ne zaslužita po vsem naše vere. Zlasti kar zadeva bitvo pri Belaku, ki je opisana tako živo in natanko, moramo spoznati, da je blizo plod razjarjene domišljije Megiserove, kajti niti o njegovem pogumnem poveljniku Rudolfu Kevenhülleru niti o družih pri tej priliki imenovanih junakih v tistem času ne najdemo ne sledu ne tiru.²⁾ Sicer navaja Hammer³⁾ dva osmanska zgodovinarja, ki govorita o tej pogubni bitki, temu nasproti pa diholški župnik Unrest, ki je še živel, in ki bi gotovo ne molčal o tako sijajni zmagi, kar nič ne črlni v letopisu svojem. Prav iz trte izvita menda ni bitva pri Belaku in sicer zarad tega, ker beremo tudi v zapiscih Št. Pavelskih, ki so se pa javalne sestavili že leta 1492., da je leta 1493. — tedaj negotovost v letnih številkah — 10.000 Turkov z Ali pašo vred bilo ugonobljenih na Koroškem,⁴⁾ da so pa bile vse posamesne okoliščine res takošne, kakor jih opisujejo Megiser in za njim drugi, ne moremo po zgodovinskih virih dokazati.

Bolje vtrjene so dogodbe naslednjega leta 1493. Jakub paša se je dvignil z 8000 konjki avgusta meseca. Mimo Jajce, kjer niso nič opravili, drvili so pri Ostrovici čez Uno in potem čez Kupo. Petnajst dni so razsajali po Hrvaškem, dolenjem Štirskem okoli Celja in Ptuja in po Kranjskem do Ljubljane. Mnogo kristijanov so zasačili — trdijo, da 10.000⁵⁾ — še več so pokončali.⁶⁾ Jakob Scekelj s 5000 jezdec in veliko nemškimi vojaki, s kterimi ali kmalu za njimi je došel tudi kralj Maksimilijan na Štirsko, potisnil je neprijatelja iz dežele. Na krhavskem polji se mu ustavi številna vojska Madjarov, Hrvatov, Ilircev in Kranjcev, ako smemo vrjeti Valvazoru. Dne 9. sept. vojna sreča kristijanom ni bila mila. Nad 5000 jih je obležalo na bojišču, najizvrstniši plemenitaši, kakor Drenčini, Frankopani in drugi, so bili ali ubiti ali vjeti. Ban Emerik Drenčin je prišel Turkom v oblast, pri obedu so mu po-

¹⁾ Valv. XI. st. 488.

²⁾ Hermann: Handb. itd. st. 233—234.

³⁾ Hammer II. st. 305. op.

⁴⁾ Arch. st. 27.

⁵⁾ Valv. XV. st. 390.

⁶⁾ Bonfinij v Dec. V. lib. III. st. 707 piše: Bassa — confestim cum octo millibus expeditissimorum equitum per Croatiam regnicolas Germanorum infestus incursat et ad Juliam et Petoviam usque praedas facit ac Cilianum agrum continenti prope populatione deformat.“ — Unrest st. 794 piše, da so Turki 3500 kristijanom glave odsekali. Hammer II. st. 305—307.

stavili glavi njegovega sina in brata na mizo. Ubitim so nosove odrezali in z banom vred poslali v Carigrad Bajesidu sultanu. Drenčin ni dolgo živel v sužnosti, v treh mesecih ni ga bilo več, trdijo, da je umrl za kugo, drugi mislijo, da mu je bilo zavdano. Kranjska in Hrvaška ste silno trpeli v teh napadih. Dokaz temu pismo kranjskih stotnikov Viljema Turjaškega in Gasperja Ravbarja do kralja Maksimilijana iz Ljubljane 26. avg. l. 1493., v katerem naravnost pišeta, da so Kranjska dežela in pritikline njene Metlika, Istria in Kras v tacih zadregah in plemstvo in ljudstvo tako obožalo, da stanov v deželnem zboru v petek po velikem Šmarnu nikakor niso mogli odobriti niti občnega davka niti sklada, kakor se je poprej večkrat storilo. Vendar je duhovščina in plemstvo pripravljena pomagati kralju s svojimi dohodki, katerim naj se naloži štibra.¹⁾

Hrvaški stanovi so tudi poslali prošnjo do kralja. V njej se pritožujejo o nečloveški sili, ki jo trpe od turškega divjaka. Nad 70 let se mu upirajo — pišejo — zastavlja življenje in blago. Kakor trdnjava branimo kar mogoče krščanske dežele s svojimi životi. Ko bi dopuščali, vsaki čas bi nadlegovali krščanstvo iz Hrvaške. Sleherni dan, vsako uro žrtvujemo življenje, čast in premoženje. Očetje, bratje in prijatli so nam neusmiljeno ubiti ali vjeti, žene, otroci, hčere odpeljani in omadeževani, kar je za nas največa nesreča na svetu. Dosehmal smo se branili, ker smo se nadjali, da bodo cesar, volilni knezi in drugi, kot rimskega cesarstva najvišji podpečitelji in udje, pred vsemi premislili naše težavno stanje in na pomoč nam prihiteli, da bi se s tem ne ena ali dve deželi, ampak celo krščanstvo otelo grozne nesreče, ako pride Hrvaška Turku v oblast, ker od ondot lahko napada vse kristijanske dežele. Ranjki cesar je napravil načrt za obrambo, a smrt mu je prestrigla izvršitev. Ako se nam koj ne pomaga, ne moremo se ubraniti Turkov, ker boji ž njimi so nas djali pod nič, gradovi in hiše so nam deloma prazni, podložniki in kmetje odpeljani, naše imetje je vzeto, razdjano in požgano. Vendar smo doslé odbijali vsakršne ponudbe, ki so nam jih stavljali Turki, misleči, da se bodo cesar in knezi kedaj uprli turški silovitosti, da ostanemo v zvezi s krščanskim svetom. Sedaj se pa ne moremo dalje braniti, ker do prihodnje pomladi ali poletja so nam Turki postavili obrok, do ktereга jim moramo odgovoriti in pokorščino obljubiti. Ker so v 70 letih vednega bojevanja popolnoma opešale naše moči, zatoraj prosimo za Boga in mile njegove Matere, naj nas cesar in knezi varujejo turške sužnosti, in ker je rimskega

¹⁾ Josef Chmel: Urkunden, Briefe und Actenstücke zur Geschichte Maximilians I. und seiner Zeit. Stuttgart 1845. st. 2—3. — Istega leta je bila menda tudi slaba letina zlasti v Ribniškem okraji, ker 29. okt. ukazal je Maks I. stotniku Gasperju Ravbarju, da ubogim Ribničanom posodi pšenice in rži do prihodnjega leta za seme. Ibidem XVII. st. 13.

cesarja sveta dolžnost braniti krščansko vero, naj ne dopusté, da nas iztrgajo iz kristijanskega občestva, sicer smo prisiljeni izneveriti se Božjim zapovedim. Tudi naše žene, otroci in prijatli morajo popustiti krščansko vero, naša posestva, gradove in vso deželo pa tréba prepustiti Turkom. Le vaše veličanstvo more Hrvaško, toliko bogoljubnih kristijanov, naše žene in otroke ohraniti Bogú in postavam njegovim ter rešiti jih mohamedanske vere. In ker se moramo do prihodnje pomladi odločiti, je li hočemo se podvreči grozovitnim, neveriskim Turčinom, in ker nam ne dovolé nobenega daljšega odloga, prosimo vaše veličanstvo, volilne in druge kneze, pridite nam do pomladi na pomoč, ali preskrbite nas vsaj s topovi in strelnim prahom, da branimo svoje gradove.¹⁾

Iz tega pisma je dosti jasno, kako je ljuti neprijatelj pritiskal uboge Hrvate, da jim je celó čas naznanil, doklé se morajo določiti ali za sužnost in izlam ali za svoj pogin. Da so se obrnili do nemške države, ni čuda, saj je po smrti Korvinovi ogerska moč vidno pešala. Vladislav II. je pripoznaval hrvaško hrabrost v turških bojih. V diplomu, s katero se je slavonskemu kraljestvu podelil grb, pravi: „Kraljestvo ovo medju dvimi riekami Savom in Dravom ležeče, drži i brani suproti Turkom, vjekovitim nepriateljom i dušmanom kraljestva, najbliza mjesta, vodeći vjekovite bojeve i braneći se tako, da nepriatelj želeći prekoračiti granice, vsaki put natrag sa štetom susbijen biva. Poradi čega mi ovo kraljestvo punim pravom jakim štitom ili dopače zidom ugarskoga kralještva imenovati možemo.“²⁾ Toda pomagali ni Hrvatom, niti ko so leta 1507. odpravili poslanca do njega, da mu razloži njihov pogubni položaj in prosi, naj jim priskoči v pomoč, sicer se morajo udati ali Turčinu ali kakemu drugemu vladarju, ki jim more dajati brambo in varstvo, niti ko so mu najveljavniši knezi poročili, da jim druga ne kaže, ko pogoditi se s Turki, ker jim kralj nikakoršne pomoči ne naklanja in ne izpolnjuje, kar obeta.³⁾

Leta 1493. dné 19. avg. je v Lincu umrl cesar Friderik IV. Štiri in petdeset let je držal vladno krmilo v rokah in veslal včasih srečno, še večkrat nesrečno. Veliko nasprotnikov ima, malo častilcev. Slovenske dežele je varoval bolje z besedo nego s krepkim djanjem. Počasen, sumljiv, odljuden in stiskav skliceval je zборе na zборе, da si sam v dnevniku svojem piše: kdor hoče čvrsto vladati v svoj prid in po svoji želji, boji naj se skupščin, stanov in plemstva. Nakladal je davke, podeljeval mestom in trgom tudi lepe pravice, a sam ni dal niti reparja za brambo napadanih dežel

1) Podpisali so to pismo brez letnice: od krščanstva doslé zapuščeni grofje, plemeniti in neplemeniti iz Hrvaške. Chmel: Urkunden itd. st. 459—463.

2) Dano v Budimu 1496. leta. Luka Ilić v Arkiv za povjestnicu jugoslavensku V. st. 104.

3) M. Mesić: Život Nikole Zrinjskoga. V Zagrebu 1866. st. 15.

in dvignil se ni, dokler ni šlo prav njemu za kožo. Pozabiti vendar ne smemo nasproti, da je Friderik IV. našel mnogo nedovršenega v dednih in državnih deželah, veliko upornosti, malo pokorščine, nasprotnikov v lastni rodovini, v domačih in vnajnih pokrajinah, mnogotere in hude turške in madjarske navale. Kranjska mesta in trgi so prejeli od njega res ne malo svoboščine in pravic, za deželo pa je ustanovil novo škofijstvo, za kar mu gre velika hvala, ker to je bil povod, da so se razni kosovi jeli združevati v eno celoto. V tem smislu menda Friderika IV. nekteri imenujejo „očeta Kranjske dežele“.

Za časa sina njegovega Maksimilijana I. so se naše razmere obrnile nekoliko na bolje. Toda homatije na Španskem, Nizozemskem, Francoskem in v Italiji nakopale so mu toliko skrbi in posla, da tudi ni mogel vsega tako vrediti, kakor bi bil morebiti rad. Prizadeval se je vsakako izboljšati stanje slov. dežel. Kako je pospeševal po očetu ustanovljeni red sv. Jurija zoper turške napade, bomo poročali pozneje; da ta skoro nič ni storil, ni cesar kriv. V isti zadevi se je o svečnici l. 1494. sešel državni zbor v Wormsu. Sklenili so ondi občen davek od slehernega, plemenitega in neplemenitega, duhovskega in svetnega stanú. Kdor je imel promoženja 1000 in več goldinarjev, dolžan je bil plačati 1 gold. in več, kdor je posedel nad 500 gold. vrednosti, po 4 kr. in vsaki, ki je bil star več nego 15 let, po 10 vinarjev. Nabiranje te turške štibre je bilo naloženo v posamesnim duhovnijah dotičnim župnikom in dvema poštenjakoma.¹⁾

Nemško-rimski knezi po stari navadi niso preveč hiteli z obetano pomočjo, Maks I. je moral toraj potrkat pri dednih ali bolje rečeno, pri slovenskih deželah. Sklical je namreč iz Štirskega, Koroškega in Kranjskega stanove in poslance iz mest in trgov v Maribor k posvetovanju o turškem vprašanji. Njegovi komisarji Žiga pl. Polheim, Šimen iz Hungerspaha, prvi blagajnik Jurij Elaher in štajerski vicedom Lenart Ernauer so v njegovem imenu predložili skupščini nasvete o brambi zoper občnega sovražnika ter naznanili, da bode kralj pomoči iskal v „Reichu“ in drugod. Od poslancev pa je zahteval, da prihodnje poletje izdržujejo nekaj tisoč konjikov in pešcev zoper Turčina in v ta namen dovolé od 100 ž vinarjev po 1 ž naklada. Kar vojska več stane, hoče sam trpeti. Tirjal je nadalje vžitnino in dac ter obljubil tekoj vslišati prošnjo Štajercem zarad iztiranja židov iz dežele.

Skupščina je odgovarjaje tem kraljevim tirjatvam povdarjala revno stanje dežel, razne nadloge zlasti nepoštenost in odrtijo židov. Pobiranju vžitnine niso mogli pritrditi posebno Kranjci in Korošci ne, ker pri njih nikoli še ni bil tak davek. Ker je pa vladar pripravljen židove „te sovražnike naše vere“ pahnuti iz dežele, hoče zbornica v prevdarek vzeti zahtevano oboroženje. Za odpravo judov je privolila 16.000 ž. vin., h katerim pa naj pomorejo tudi kraljeva mesta in trgi, toda poprej se morajo odstraniti vse nove

¹⁾ Unrest st. 793.

davščine, zlasti v Korotanu nepravilčno vpeljani davek in vse za ogersko vojsko dolžne štibre. Poleg tega je skupščina primaknila še 19.000 ž. vin. ali rajš., ki jih je pa obljubila plačevati v poljubnih obrokih in s pogodbo, da se tega sklada vdeležé kraljevi kmetje in duhovščina.¹⁾

Tako se je menda zgodilo. Nabiravci tako zvane „židovske“ štibre so marljivo nabirali in o kratkem je bila skupaj odkupnina, s katero so se Štajerska, Koroška in Kranjska iznebile židovskih pijavk. Dne 19. marca l. 1496. je Maks I. podpisal pismo, s katerim so bili izgnani iz dežel. Tudi vojska je bila kmalu na nogah, a s Turki ni imela mnogo posla, vladar jo je drugje potreboval.

Kako po polževo pa so prihajali doneski v Wormsu sklenjenega turškega davka, pričuje, da je Maks I. dne 15. aprila l. 1497. — tedaj 3 leta po zboru — moral še priporočati goriškemu grofu Lenartu, naj prigovarja podložnim svojim, da radovoljno odrajtajo blaginiku Šimnu iz Hungerspaha sklenjeni občni vinar.²⁾

Turški napadi v tem času niso zaostali. Po sv. Jerneji l. 1494. je privrelo kakih 5000 osmalinov v Hrvaško, ropalo okoli Zagreba, Samabora, Križevc in odgnalo veliko kristijanov. V Savi pa je utonilo mnogo Turčinov in vjetih. Lahko bi bili naši ugonobili jih, toda krščanski meč ni hotel rezati.³⁾ S tem še ne zadovoljni, prilomastijo v nedeljo po sv. Mihelu vdrugič skozi Hrvaško na Kranjsko. Plenijo in razgrajajo okoli Kostanjevice, Pletrij in Mokric, preplavajo Sayo in razsajajo po dolenjem Štajerskem okoli Planine, Pilštajna, Susma, Studenic, Slov. Bistrice in Zajč-kloštra. Ondi vjamejo kartuzijanskega prednika in dva druga samostanca. Potem krenejo proti Novištifti, ter veliko iz somnja gredočih ljudi polové in mimo Pilštajna popihnejo z bogatim plenom — nekteri štejejo 7000 kristijanov — domú. Prav blizo omenjenih krajev, kjer so se godile te prigodbe, stali so nemškega kralja vojaki in najemniki. Ta 3000 mož močna truma bi se bila lahko v bran postavila turškemu ropanju in morenju, a to blizo ni bila njena naloga. Tem več pa je nadlegovala, dražila in škodovala ubogim kmetom, ker so lenobo pasli. Sicer so se spustili za Turčini, toda vjeti so bili zasramovani zaradi dolgih drogov in čudne obleke, ki so jih imeli, drugi Turka celó še videli niso.⁴⁾

1) Dr. Biedermann v Mitth. d. h. V. f. K. 1865. st. 16. in Dr. Krones Landtagswesen itd. I. st. 79—80.

2) Chmel: Urk. itd. CLX st. 182.

3) Unrest. st. 793.

4) Unrest. st. 795. Tudi Bonfinij st. 719 omenja ta napad, za njim Ham-mer II. st. 307 in pristavlja po Caesar-u, da jih je cesar Maksimilijan zapodil, toda ta ni bil tisti čas na Štajerskem, ampak na Nizozemskem. Catalogus Cleri dioec. Labac. st. 138 a) pravi, da so neverniki l. 1494. sedajno frančiškansko cerkev razrušili. Ker nobeden vir ne poroča, da so ti omenjeno leto res dospeli do Ljubljane, zgodilo se je to menda l. 1493., ko so Turci zapalili predmestja Ljublj.

Tako piše odkritosrčni Unrest in potrjujejo naše pred izrečeno mnenje, da so se zoper Turke nabrani vojaki obračali za vse druge namene.

Leta 1495. je sklenil sultan Bajesid II. triletno pomirje z Vladislavom, v katero je bil sprejet tudi Maks I. z našimi pokrajinami. Odsle sicer niso zapriseženi neprijatelji s tako silo udrihali po slovenskih deželah, ko poprej, vendar mejne ropaželne druhalo niso mirovale, ampak neprestano so napadale sosedne kristijane in včasih spuščale se tudi v oddaljene dežele kakor v Dalmacijo, Poljsko. Pomirje, kar zadeva naše dežele, bilo je le na papirji. Tako so bili Turci l. 1496. in 1497. na Kranjskem.¹⁾ Več nam ni znano o teh napadih. Leta 1498. so prihrumeli v Dalmacijo, razgrajali okoli Sadra, do tal razrušili Makarsko mesto s stolno cerkvijo sv. Petra vred,²⁾ prodrli v Furlanijo in na Kranjsko do Vrhnike,³⁾ nekteri trdijo da celo do Ljubljane.⁴⁾ Ali so se jim v bran postavili vojaki, ali ne, ne vemo. To je pa znano, da je 1. julija, ko je počil glas, da so sovražniki na Hrvaškem in Kranjskem, štajerski poveljnik Reinprecht iz Reichenburga razglasil povelje, naj bodo bramborci pripravljeni.⁵⁾

To je naklonilo kralja Vladislava, da se je pritožil v Carigradu, češ, da je sultan pomirje prelomil, ker so njegovi ljudje ropali po Hrvaškem, Kranjskem in Koroškem. Tirjal je med drugim, da se mu izroče vsi poslednjikrat v Korotanu vjeti kristijani in da se natanko izpolnujejo pogoji v pomirju navedeni, zlasti ki zadevajo cesarja Maksa in poljskega kralja.⁶⁾ Padišah je podaljšal pomirje za dve leti, a ne toliko iz strahu pred ogerskim kraljem, nego zaradi tega, ker jo je pomeril na Benečane. Poslal je veliko brodovje v korintiški zaliv, da jim je vzelo stari Naupakt, trdni Lepant, potem pa brž sivega Iskender-pašo z 10.000 možmi na Beneško. Benečanom namenjeno jezo in grozo so čutili tudi Slovenci.

Kakor pred 22. leti so gospodarili sedaj po lepi Furlaniji. Požigali in morili so med Talmentom celó do blizu Vicence, potem ob Soči gori in doli. Pri Gorici prekoračijo imenovano reko in drvijo kakor besni skozi Istro mimo Novegagrada ter na potu še razdenejo klanski grad med Skalnico in Reko. Sicer je stal beneški poveljnik Andrea Zancani s 6000 vojaki za nasipi pri Gradiški, a ugledavši sovražnika upade mu srce in šariti ga pusti, kakor se

¹⁾ Valv. XV. st. 392.

²⁾ Kukuljević: Arkiv VII. st. 93.

³⁾ Zinkeis. II. st. 507.

⁴⁾ Sanutov letopis ima k letu 1498: „Turchi coron in Lubiana, menano via assaissima gente.“ Hammer II. st. 315 šteje 2000 Turkov. Valv. XV. st. 393 nič ne poroča, da so bili omenjeno leto res v Ljubljani.

⁵⁾ V graškem Joaneji.

⁶⁾ Dr. Ilwof: die Einfälle itd. III. st. 13.

mu je ljubilo. Še le ko so odšli Turci, poslal je za njimi nekaj stotin lahkih konjikov, ki se vé, da niso dosti več opravili, nego da so mu prinesli nekaj turških glav. Zancani je moral v pregnanstvo, toda kaj je pomagalo to, lep kos dežele je bila vendar puščava, ker 132 mest, trgov in vasi je bilo razrušenih, 6000 ljudi, med njimi jako veliko majhnih otročičev po 4 leta starih, odpeljanih v sužnost in janičarstvo. Reve in britkosti so bile splošne, največ pa so trpeli slovenski Furlani.¹⁾

Po različni vojni srečni mir sklenete signoria in Turčija, prva, ker ni imela novcev, druga, ker jej je pretilo iz Azije. Dné 20. avg. l. 1503. je bil mir podpisan na sedem let tudi z ogerskim kraljem. Va-nj so bile sklenjene vse krščanske države, ako bi se pa ktera ne bila skladala ž njim, prosto jej je bilo, oznaniti to sultanu. Med pogoji beremo, da letnih davkov moldavskega in erdelskega vojvode kakor tudi ljudovlade dobrovaške sultan ne sme povišati, nove trdnjave na mejah se ne smejo zidati, kupčija pa, da je slobodna.²⁾

Leta 1509. je strašen potres posebno Carigrad spremenil v prah in razvaline. Janičarski punt in srditi boj med sinovi Bajesidovimi za cesarski prestol je majal stebre osmanske države že za Bajesida ter končal s tem, da je kruti Selim — kakor trdijo — dal 26. majnika 1512. l. po židovskem zdravniku zavdati svojemu očetu, ker si je za naslednika svojega želel Ahmeda, da je potem ukazal pomoriti brata svojega Korkuda in Ahmeda in pet bratrancev. Isto tako je novi sultan zapovedal 40.000 krivovercev od 7 do 70 leta deloma usmrtiti deloma v večno ječo zapreti.³⁾ Ko je tako z mečem in krvoločnostjo mir napravil v turškem cesarstvu, obrnil je oči na vnanje dežele, najprvo na novoperzijsko državo, ki se je vzdignila na razvalinah Usanhasanovega cesarstva. Naglo

¹⁾ Zinkeisen II. st. 531—532; Hammer II. st. 321 po Marini Sanutovem letopisu. Poslednji piše, da so bili 1499 l. Turci tudi na Kranjskem in Koroškem; Valv. XV. str. 393. govoré o napadu v Furlanijo, tega ne omenja. Da so posamesni roparji udarili tù in sem tudi čez mejo Kranjsko, menda ni tako neverjetno. — Tudi Hrvatje so to leto videli Skander-pašo in njegove pajdaše in sicer že pomladi. Frater Šimen Klimentović namreč tako-le piše v letopisu svojem k l. 1499: „Tada pride skendjar baša s turci u hrvate na 20 i prvog ijuna i vzeše ljudi sedam tisući. I živine vele i male 1700.“ Kukulj. Archiv. IV. str. 34.

²⁾ Zinkeisen II. str. 517—519.

³⁾ Obširno v Hammer. II. str. 349—403. — O potresu je Janez Cuspinian v dnevnik zabilježil k letu 1509. sledeče: 14. Sept. Die exaltationis Crucis corruerunt et submersae sunt in Constantinopoli VI. millia domorum et tres turres circa palatium Cesaris corruerunt. (Dne zvišanja Križa se je razsulo in pogreznilo v Carigradu 6000 hiš in trije stolpi okrog palače cesarjeve podrli). Fontes rerum Aust. 1855. I. st. 402.

si jo je prisvojil. Za njo so prišle na vrsto Mezopotamija, Sirija in Egipet s Kairo vred, ki so se morale po krvavih bitvah udati sultanu Selimu.

Ti so ob kratkem razlogi, da so po dokončanem osodopolnem XV. stoletji slovenske pokrajine več let mir uživale pred zapriseženim dušmanom. To je bilo važno za krščanstvo, zakaj sedaj, ko je turška moč rasla in napredovala v izhodu, mogle so vlade resno premišljevati, kako vendar že enkrat mogočen jez postavijo vedno silnejšim navalom predrznega in ošabnega tujca. V prvi vrsti je bil papež Julij II. Na vso moč je vnel k boju zoper polomesec vladarje in državnike, razpisaval desetine in od-pustike, toda vnel ni nikogar, slehern je bil ali onemogel ali za-pleten v druge homatije. Vladislav je mir s Turci podaljšal, Benečani ga niso hoteli prelomiti in so sultanu radi plačevali, da jim ni kalil kupčije, brez ktere niso mogli izhajati, vrh tega so bili tačas v vednih bojih s Francozi, z drugimi laškimi vladami, z Nemci. Kaj rečemo še le o cesarji Maksu? Kamor se je obrnil, povsod skrivne zapletke, zmešnjave, upori in vojske! Švicarji so si po hudih bitkah privojskovali neodvisnost od Nemčije, francoska kralja Karol VIII. in Ludovik XII. sta tajno, kjer in kakor sta mogla, zvijače kovarila zoper cesarja ter nejevoljna in sumljivo gledala rastočo moč habsburške rodovine. Tudi dolga vojna z Beneško ljudovlado, zoper katero so se 10. dec. 1508. l. zvezali cesar, papež, Ludovik XII., Španja in Angleška, ni imela ogromnega vspeha za Maksimilijana. Več ko z mečem je pridobil svoji rodbini na mirnem potu po avstrijskem geslu: „Bella gerant alii, tu felix Austria nube“. Njegov sin Filip je v zakon vzel španskega kralja Ferdinanda Katoliškega drugo hčer Joano, njen brat Joan pa Margareto, hčer Maksimilijanovo. Tako so prišli Habsburgčani na špan-ski prestol. Po smrti poslednjega grofa Goriškega Lenarta l. 1500. pripadla je Goriška grofija njemu, kakor nekaj poprej Tirolska. Z Vladislavom se je tudi pogodil zaradi dedinstva, kakor smo že slišali.

Za Maksimilijana cesarja slovenske dežele niso sile trpele pred turškimi konjskimi repi, zaželenega in potrebnega miru vendar le niso uživale. Vojske na mejah proti ljudovladi beneški so neprenehoma klicale tudi Slovence na boj. Beneški stradioti so obladali l. 1508. Gorico, Trst, Pazen, Reko in kar je cesar po-sedel na Krasu, v Istri in Furlaniji. Lotili so se Postojne in pro-tili celó Ljubljani, kateri so na pomoč pritekli vojvoda Erik iz Braunschweiga z 2000 pešci in 500 konjiki, podložniki Celjske grofije in nekoliko Korošcev. Lenart Ravbar, škof ljubljanski, Kri-štof istega priimka, Jurij in Žiga Herberstein, Lambergar in drugi so se vrlo obnesli v tej vojni, za katero so slovenske pokrajine mnogo ljudi in blaga žrtvovali.

K tem nezgodbam so pritisnile druge ne manjše nesreče. Kakor v Turčiji čutili so menda tudi na Kranjskem l. 1509. hud po-tres. Strašno pa je gospodinjala ta šiba Božja meseca marca dve

leti pozneje. Križanska hiša in cerkev, stanovališče vicedoma kranjskega, 8 stolpov, del mestnega, na povelje cesarja Friderika IV. napravljenega ozidja, deželna hiša in druga trdno zidana poslopja v glavnem mestu so se vsula v prah ali pa bila zelo poškodovana. Razrušeni so bili celoma ali deloma mnogi gradovi n. pr. Karnek, Kamnik, Smlednik, Škofjaloka z mestom vred, Tržiška grajščina, Klanec pri Radolici, Blejski, Postonjski grad, Polhov gradec, Turjak. V razvalinah so bili gradovi in trdnjave v Gorici, Tolminu, v Trstu in okolici njegovi, zlasti pa v Gradiški. Lepo število močnih gradov, hiš, cerkvá, celó nekaj taborov, veliko ljudi je pokončal ne zaslišani potres l. 1511. in učinil samo na Kranjskem za 200.000 gold. škode, — za óni čas ogromen znesek. ¹⁾

Tej nadlogi ste se pridružili navadni tovaršici: lakota in dragina. A vsega tega še ni bilo zadosti. Zaradi visokih davkov, še bolje pa zavoljo marsikterih krivic in nečloveškega odiranja, ki so jih trpeli podložni od svoje gospôde, spuntali so se nezadovoljni kmetje in tù moramo gledati žalostni prizor, kako se koljejo in davijo med seboj podložni in gospodje grajščaki. Leta 1503., 1513. in posebno 1515. so z debelimi črkami zapisana v zgodovini. ²⁾ Cesar bi bil rad z lepo poravnal, njegovo odlašanje pa ni bilo povoljno plemstvu, ki je bilo v hudih zadregah. Toraj postavijo stanovi Štirski, Koroški in Kranjski sami Jurija Herbersteina ko vojskovodjo puntarjem nasproti. Ta jih otepe in razkropi. Pod Rajhenburgom se prepelje čez Savo, prehodi Kranjsko in oprosti plemiče in vélike posestnike. ³⁾ Kmetje so bili sicer ukrotenjeni in pomirjeni, toda iskra upornosti je še dalje tlela na tihem.

Da v tacih in enacih okolišnih ni bilo niti časa niti volje vspéšno posvetovati in dogovarjati se o brambi zoper občnega starega sovražnika Turčina, ni treba razkladati. Vendar so se ga včasih spominjali, kedar so zborovali sami za-se v deželnih hišah ali skupaj v skupščinah. Več se je govorilo in pisalo o tej zadevi, ko je izobraženi Leon X. iz medicejske rodovine stopil na stol sv. Petra l. 1513. Iz početka se je obrnil do najpogumnejših braniteljev evropejske omike proti pretečemu barbarstvu, do beneške ljudovlade in ogerskega kralja Vladislava. Signoria ni poslušala glasu krščanskega poglavarja, zamotana je bila namreč v srdito vojsko s cesarjem. Z Vladislavom so se pogajali sultanovi poslanci za primirje in ker je odlašal odločiti se konečno, nadja je se obetane pomoči od krščanskih vlad, dohitela ga je smert dne 13. marca 1516. Naslednik mu je bil njegov sin Ludovik I. Peter Berislavič je bil tisti čas ban hrvaški. Njemu je pisal Leon X.

¹⁾ P. v. Radise: Das grosse Erdbeben in Krain im Jahre 1511 in Valv. XV. st. 402. Cuspinianov dnevnik k l. 1511.: 26. Martii Ein Erdbyben 3, 4 tag.

²⁾ Bolje na drobno o kmečkih puntih „Letopis Matice slov. za l. 1869. str. 98—100.“

³⁾ Familienbuch Sigmund's v. Herb. v Arch. f. K. öst. S. 1868. st. 317.

kot varuh ogerskih dežel, naj skrbi za mir in red v deželah. Dne 26. marca l. 1516. mu je odgovoril, kako ga je drnula novica o smrti Vladislavovi, ker od njega je pričakoval, da reši Hrvaško, ki se še več nego tri leta komaj brani siromaštva in pogube. Sedaj mora to zopet sam, a ne bode mogel, ker po smrti Vladislava kralja ni mož za to sposobnih. Ničesa se ne nadija, Ljudevit je mlad, velikaši se ne brigajo za splošne potrebe in občno blagostanje in stanovi so med seboj nesložni. Zatoraj prosi papeža kot vsega krščanstva najboljšega in najmilostljivišega očeta, naj pomaga deželam zlasti sedaj, ki so brez vsakršne pomoči, da ne pridejo najlepša in najjačja branišča krščanstva gadnemu dušmanu v oblast in sicer bolje zaradi „naše vnemarnosti nego njegovega junaštva“. Papež je odpisal, da nikakor ne bode dopustil, da propade hrvaško kraljestvo, „ktero je doslé tako junaško sovražnikov meč odbijala od naših glav“. Pomagal bode, ker od vseh strani pričakuje tirjane pomoči. Naj toraj še nekoliko potrpi. Večkrat je že opominjal francoskega kralja Franca I., naj brž brž pošlje novcev, da jih s svojimi vred napoti k banu. „Gradovi“ piše dalje, „na ktere so pomerili Turci, so zaradi lege tako važni, da, ako pade le eden v roke, ali Jajce, ali Knin, Klis ali Skradin, ne more se več obraniti Ogerska in Turkom je pot odprt preko jadranskega morja do laških mej, česar vendar ne bodo pripustili krščanski knezi.“)

Leon X. se je tedaj še dokaj poganjal za Hrvaško, a razun lepih besed Hrvatje niso dobili nič niti od njega niti od ostalih vladarjev. Ta francoski kralj France, na ktereга se sklicuje papež, bil je prekanjena glavica. Na videz se je z vso mladostno gorečnostjo oklenil ideje križanske vojske, ki jo je oznanoval krščanski poglavar, toda l. 1517. se je v shodu v Cambray-u dogovarjal s cesarjem Maksimilijanom in španskem kraljem Ferdinandom, da si oni trije sami brez družih zahodnih vladarjev, zlasti pa brez papeža, lotijo Turčina ter premagajo in dežele njegove razdelé med seboj. Ti prevzetni, visoko leteči naklepi so le prenaplo splavali po vodi. Papeža nikakor ni bila volja tako imenitno stvar prepuščati drugim. Ko tedaj izvé, kaj se snuje brez njegove vednosti, skliče jadrno cerkven zbor v Lateran. V tem zboru je modruški vladika z živo besedo opisoval žalostno stanje slovenskih pokrajin. Zbrani cerkveni očetje in papeževa bula 16. marca l. 1517. so klicali krščanskim knezom, naj mir storé med seboj na 5 let in dvignejo se zoper nevernika. Da pisane črke tem gotoviše vžgejo vladarje, poslal je do njih najveljavniše kardinale, da pripomorejo k temu tudi z živo iskreno besedo. Ob enem je naročil o vojni in turških razmerah izvedenim možem, da spišejo spomenico. Te-le točke posnamemo iz nje: Vojska zoper Turka mora biti splošna. V ta namen naj se krščanski knezi pobratijo s papežem; vsi vladarji naj se je vdeležé pod vodstvom nemškega cesarja in „najbolje krščanskega

1) M. Mesic: Banovanje Petra Berislavića v „Rad jugosl. akademije“ knjige III. st. 7—9.

kralja „francoskega na suhem, kralja angleškega in portugalskega pa na morji; potrebne novce — 8 milijonov, po Zinkeisen-u le 800.000 cekinov — bodo donašali radodarni knezi in plemenitaši, turški davek in desetina od duhovščine po $\frac{1}{10}$ in več tako tudi od plemstva, od mestljanov po $\frac{1}{20}$ čistih prihodkov; armado 60.000 pešcev, 12.000 huzarjev in 4000 težkih konjиков, postavijo po primeri vse evropske vlade; zbira naj se na Laškem, iz Jakina in Brindisi prepelje v Drač v Albaniji, brodovje pa v Sicilijo in dalje v egejsko morje naravnost nad Carigrad. Ko bode premagan, bodo papež in kardinali plen razdelili po doneskih posamesnih deželah.

To spomenico je rasposlal papež Leon X. vladarjem. Prvi je odgovoril francoski kralj. Z nasveti papeževimi se je popolnoma strinjal, vendar je željo izrekel, da papež sam naj novcev pobira po Francoskem in koj za tri leta tirja desetino. Obljubil je 4000 sulic, 8000 lahkih konjиков in 50.000 pešcev in švicarjev. Rajši bi pa videl, da gre cesar posebej z Nemci, Madjari in Poljaki.

Ne tako brž se je oglasil cesar. Tudi on ni imel nič zoper križansko vojsko, toda o izvršitvi njeni ni bil po vsem enih misli s cerkvenim poglavarjem in francoskim kraljem. Po njegovem mnjenju bi bilo treba, da se vojna kar določi na tri leta. Najprej bi cesar sam z brodovjem pod vodstvom kralja španskega in portugalskega napadel sultanove dežele v Afriki, poljski kralj pa z Avstrijanci, Bavarci, Madjari, Čehi in Moravci postavil se na Donavi ter pridruževal si Škite, Tartare, Vlahe in Moldavce. Po osvojenji afrikanških posestev bi cesar udaril iz Afrike, Angleži, Danci in Prusi čez Algerijo, Aleksandrijo v Turčijo in združili se s perzijskem šahom, Francozje pa pridrli iz zgornje Italije v Ilirijo in Hrvaško, in s Poljaki vred vzeli Plovdivo (Philipopol) in Drinopol v Rumiliji ter se po južnih turških deželah razlili, da se v tretjem letu s cesarskimi na Grško prišlimi združijo in vsi skupaj Konstantinopel naskočijo in v oblast dobé. Sodniki, kterim je papež prvomestnik, naj potem razdelé posamesnim knezom deleže njihove. Da se pa za vse to potrebni pomočki najdejo, svetuje, naj se kristijani seštejejo po farah ali župnijah, da postavi vsacih 50 duš po enega vojaka, denar naj se nabira po družinah za desetino in odpustike.¹⁾

Načrt je, kakor vidimo, daleč segal, zahteval je nič manj nič več, ko da se dvigne vesoljni krščanski svet zoper nevernika. Pristopila sta mu razun cesarja, francoskega kralja, laških vlad, ogerskega kralja tudi angleški kralj Henrik VIII., španski kralj, poznejši nemški cesar Karol V. Žalibog, da vladarji niso bili zmožni za tako imenitno, vzvišeno nalogo! Politika, ki je stopila v tem veku na zvita, spolzka pota sebične diplomacije, odkazovala je posamesnim vse druge, za lastni napredek in obstanek slehernega

¹⁾ Dr. K. Lanz: Aktenstücke u. Briefe zur Geschichte K. Karl V. v Monumenta Habs. II. Abth. Wien. 1857. st. 201—205 in Zinkeis. II. str. 593—604.

ugodnije steze. Oglejmo se po raznih državah! Beneška signoria je skrivaj pogodbo s sultanom ponovila ter se odtegnila dogovorom, češ, da stopi tedaj v kolo, kedar se bode res kaj pričelo. Še misli svoje o tej zadevi ni hotela razodeti, ampak podvzivala se je vse sklepe o turški vojni poročati v Carigrad. Papež je v razglasu 13. marca leta 1518. naznanil 5 letni mir in splošno vojsko združenih kristijanskih knezov ter sebi in kardinalskemu zboru pridržal obravnanje preprirov in potrebnih prememb v vojskovanji in nabiranji novcev itd. To pa ni bilo po godu Henrik VIII. Nadvlada papeževa mu je bila zoperna. Ogerska je pogodbo za eno leto sklenjeno l. 1519. še za prihodnje ponovila, sultan jej je protil, pomoči pa ni bilo od nobene strani. Španski kralj Karol I. je poslal skrivaj poslanca v glavno mesto turško, španska duhovščina se je enoglasno branila sitne desetine. Na Nemškem je Luter svoje bogoslovne stiske stavke nabil na Wittenberško cerkev in storjen je bil začetek neskončnim zmešnjavam in prekucijam v cerkvi in državah v Evropi. Nemški zbor v Avgsburgu l. 1518. ni maral odpustikov, še manje je hotel dovoliti pomoči zoper Turka. Razdraženo ljudstvo je sploh godrnjalo proti turškemu davku, češ, da se mu na ta način le denar izmika, ki se pa potroša za druge namene. Najstanovitniši je bil francoski kralj Franc I. Slovesno je zaterjeval, da hoče nad Turčino, in je v ta namen pridno vojakov nabiral. Ko so pa volilni knezi Maksimilijanovega vnuka, španjolskega kralja Karola, izklicali za nemškega cesarja in je Francu I. s tem najtoplejša želja po cesarski kroni splavala po vodi, popustil je tudi on splošno križansko vojsko in Leonovi res velikanski naklepi so ostali brez sadú, brez vspeha.

Kaj in kako bi k temu pripomogle dedne dežele, določilo se je v Inspruku, kamor je cesar poklical odbornike iz svojih kneževin. Prišli so iz Štajerja: Žiga pl. Dittrichstein, deželni glavar, kapitan v Ptujju Lenart pl. Harrach, kapitan Runski Janez iz Reichenburga, vitez Jurij Herberstein, vojni poveljnik, vicedom Baltazar Gleinitzer, Vuk pl. Savrav, Vuk Schrott, mestjan v Gradcu in Benedikt Huber, mestjan v Bruku na Muri; iz Koroškega: labodski vladika Lenart, deželni oskrbnik Vid Weltzer, Filip Weichsensteiner, Franc Tanhauser, Vuk pl. Bibriach, Janez Gleismüllner iz Št. Vida in Maks Hiltprant mestjan in pisar Velikovški; iz Kranjskega: Arnold, opat Kostanjevski, Janez Turjaški, deželni glavar, vitez Bernard iz Ravnaha, Ulrik Verneker, poveljnik v Kostajnovici, in Peter Geisler, meščan Ljubljanski. Gorico, Furlansko in Kras sta zastopala Lenart pl. Orsan in Hieronim pl. Atems. ¹⁾ Posvetovanje je začelo 21. januarja l. 1518. in končalo 24. majnika. Sklepi te odborove skupščine so bili, kar zadeva deželno brambo, zoper katerega si bodi napadovalca domovine odločilne, ker po njih se je ravvalo veliko veliko let. Ker je deželni

¹⁾ Dr. Zeibig: Der Ausschusslandtag der ges. österr. Erblände zu Innsbruck 1518. v Arch. f. K. öst. G. l. 1854. str. 205.

brambi odmenjeno posebno poglavje, hočemo ondi nekoliko več spregovoriti o brambinem redu sklenjenem v Inspruku, samo to naj povemo, da so odborniki štajerski, koroški in kranjski obljubili 100.000 gld.

Te denarne podpore cesar Maksimilijan ni potreboval, dné 12. januarja l. 1519. napotil se je namreč v deželo, iz ktere nobenega ni več nazaj. Njegov vzor je bil po izgledu Karola Vélikega osnovati vesoljno monarhijo krščansko in potem z vso silo Turke izgnati iz Evrope in svete dežele. — Neustrašen v vojski, moder v vladanji, izveden v pesništvu in prijazen umetnosti bil je v resnici velik vladar in — poslednji vitez.

Leto pozneje je šel za njim sultan Selim I. Samo osem let je gospodaril, a izkazal se vladarja in vojskovodjo, da malo taci. Z Ludovikom, s poljskim kraljem Sigmundom je sklenil premirje, Vlaški deželi naložil davke, Dubrovniku povišal mitnino, z ruskim vélikim vojvodo Bazilijem je bil v prijaznosti in Sirijo, Egipet in druge pokrajine privojskoval turškemu polomescu. Toda tudi v grozovitnih hudobijah mu je težko kdo izmed jutrovih trinogov podoben. Krvolóčen in nagle jeze je ukazal podaviti svoje brate, sorodnike in na tisoče krivovere sumljivih podložnikov, celó smrt očetovo pripisujejo njemu, s kratka: pomor in pogin bilo je njegovo veselje.

Maksimilijana tedaj ni bilo več, ž njim je menda tudi mir pred Turčinom pobegnil. Njegova dediča sta bila španjolski kralj Karol in Ferdinand, oba sinova njegovega sina Filipa. Prvi je postal, kakor smo omenili, naslednik Maksov na cesarskem prestolu. Dežele avstrijske pa niso hotele sprejeti ju, da nista poprej obljubila varovati privilegije in druge pravice. Poslale so toraj može v Barcelono h kralju Karolu. Zaradi tega in nekterih drugih navskrižnih misli, ki jih je moral Karol poprej odpraviti, odlašalo se je tačas navadno poklanjanje kranjskih stanov do 4. julija leta 1520., ko so ga sprejeli v vladarjevem imenu za to odločeni gospodje: Janez Mandorfer, opravnik Ortenburški, deželni glavar Janez Turjaški, vicedom Erazem Braunwart, grof Jurij Montfort in Ulrik, opat v Sent-Pavlu.¹⁾ Ko sta pa brata 21. aprila 1521. l. razdelila dedino tako med seboj, da Ferdinandu pripadejo avstrijske dedne dežele, cesar pa sebi pridrži slovensko Krajino, Metliko, Kras, Trst, Reko in Istro, — tedaj dosedanje dele Kranjskega vojvodstva — uprli so se stanovi kranjski takemu razkosanju žugaje, da ne prisežejo Ferdinandu, ako se imenovani pokrajine odkrhnejo od Kranjske. Tako možkemu nasprotovanju se je udal cesar in vse dedne dežele prepustil Ferdinandu.

In prav je bilo, da so se naglo porazumeli, zakaj iz jutra je pretila nevarnost, kakoršna še nikdar ne. Turški prestol je namreč zasedel Sulejman I., najslavniši, najimenoitniši izmed vseh osmanskih vladarjev, Evropa pa je bila po tolikih naskokih k do-

¹⁾ Mitth. d. h. V. f. K. 1865. st. 16.

bremu skoraj da nepripravljena. Prva je Ogerska čutila težko roko novega sultana. Njen kralj Ludovik, sicer mlad v letih, a star in slab na duhu in telesu, ni bil kos brzdati ohole velikaše in sebične plemenitaše ter jih ogreti k složnemu delovanju zoper starega neprijatelja. V zadregi se obrne do papeža in Benečanov, toda zastonj! Zastonj je njegov poslanec Jeronim Balbus grmel v zboru Wormskem: „Krščanska, da! krščanska mlačnost in vne-marnost je kriva, da je sila turška tako zrastle, da ne le ne mo-remu upati, Carigrad še kedaj preobladati, ampak da se moramo celó bati za Rim, ako koj ne pomagata ti mogočni cesar in vi knezi vojaške Nemčije — toda saj se v vas že davno pogreša stara, prava nemška pogumnost! Kaj mar niste več oni nekdanji germani, ki so bili Rimljanom v davoriji enake slave in še večje?“¹⁾ Vse zastonj, nihče ni hotel, ni mogel na pomoč prihiteti. Sulejma-novi paši so osvojili Knin, Šabač, Semlin, on sam pa Beligrad in mnogo gradov v Sirmiji. Hrvaška in slovenska zemlja ste bili zo-pet dani dušmanu na milost in nemilost in vse to zaradi sebične, neodkrita politike krščanskih vladarjev, ki jih ni združila složno ustaviti se navalom turškim niti skrb za krščanstvo, ki je bilo v nevarnosti, in za katero se je mnogo delalo, delalo celó v Ameriki in drugod in v čegar imenu se je godilo to in uno. —

Še več bi bil storil mladi sultan, toda sedaj je obrnil oči na otok Rod. Ta otok je bil turškim vladarjem že od nekdanj trn v peti, ker Rodski vitezi so tam neverniku neprenehoma naga-jali in vse napade njegove neustrašeno odbijali, saj so prisegli in obljubili, da ga zatirajo, kjer in kakorkoli. A lahko ni bilo Rod v pest dobiti in užugati hrabre branitelje njegove. Še le po šest me-sečni trdovratni oblegi in dvajsetem naskoku dné 21. grudnia leta 1522. so kapitulirali junaški Rodarji, popustili otok in osem let potem posedli Malto ter se imenovali Maltezi.

V tem času tudi Slovincem ni bilo prizaneseno. Že za Maksa I. niso mogli vtrpeti neverni dušmani, da ne bi pohodili uboge slo-venske pokrajine. V jeseni leta 1511. so razgrajali po Metliškem okraji, Goriški grofiji, po Krasu in v Paznu. Več sto vojakov naših so pograbili in odgnali v sužnost.²⁾ Meseca maja leta 1522. kmalu po osvojitvi Belega grada, ko je Ferdinand potoval po Nem-škem, prilomastili so na Pivko. Cvetno nedeljo planejo v najsta-rejšo cerkev Slavinsko, potegnejo mašnika beročega terpljenje Kri-stusovo izpred oltarja in njega in veliko vernih pomoré. Potem so se spustili skozi Postojno, Čerknico, Ribnico, Kočevsko in Hr-vaško domú. Bili so o tej priliki neki celó blizo Korotana. Na-rodna bramba je bila naglo skupaj, mahnila za vragom na Hrva-ško, pa ga ni dohitela. Ta roparski napad je bil v treh dneh pri

¹⁾ Zinkeis. II. str. 618.

²⁾ Valv. XI. st. 376, 389; XV. str. 402, edini, ki nam poroča o tem napadu, ki je bil zgolj roparija sosednih mejnih Turčinov.

kraji, vkljub temu je prišlo več tisoč Slovencev v turško sužnost.¹⁾ Ti prigodki in vedno žalostnejše novice iz Ogerske so spodbudili nadvojvodo Ferdinanda, da je vse sile napel. Ogleduhom na turški meji je bilo odločeno na leto 1900 ž., isto tako je bilo treba ondi razpostavljati vojaška krdela. V ta namen je Ferdinand, kateremu je ogerski kralj v budemskem zboru l. 1522. prepustil branitev hrvaške granice in pravice, posadke postavljati v gradove, najprej avstrijski armadi izvolil grofa Nikolaja Salma za prvega vojskovodjo, Žigo pl. Zelkinga, Janeza pl. Lamberga in Jurija pl. Herbersteina kot komisarje k razpisanemu zboru Dunajskemu, kjer naj bi se stanovi dogovorili zastran daljnih priprav in potrebnih novcev za vojno zoper splošnega neprijatelja. Posrečilo se je, da so v naglici nabrali 5000 gold. za plačo vojakom pri Gradišah blizu Ipave in Marani na levem bregu Talmenta blizu Ogleja. Štajerskemu vicedomu Vuku Graswein-u je bilo zaukazano, 6400 gold. kot mesečno plačo grofu Salmu izročiti za njegove čete.²⁾ Leta 1522. so bili štajerski brambovci, ki so se morali po navadi po 4 krat na leto shajati, poklicani v Gradec iz gorenje, in Slovensko Bistrico iz dolenje Štirске.³⁾

Da Turek nekaj zlobnega namerava, ovadili so vohuni grofu Salmu. Dne 10. sept. l. 1522. je tedaj iz Jastravičke pisal do deželnega glavarja koroškega Vida Welzer-a in vicedoma namestnika koroškega Kristofa Welzera, da se sovražnik pripravlja, napasti Avstrijsko, da ga je hotel s 1300 možmi in lahkimi hrvaškimi konjiki, ki so bili pri banu, prehiteti in tako nesrečo odvrniti od avstrijskih dežel, da je pa v Jastravički prejel od bana vest, da paša zapoveduje 12.000 konjikom, ter misli z njimi planiti na Kras. Taki sili se ne more ustaviti, zatoraj so on in vojskovodi štajerski, koroški, kranjski in gorenje-avstrijski sklenili imenovane dežele klicati na vojsko „da-si bi jim radi prizanesli, vendar zbog posebnih razlogov in silne potrebe ne morejo drugače.“ Naj tedaj na Korotanu in sicer takraj Drave mesta, trgi, kmetje, duhovščina

¹⁾ Valv. XI. str. 54; XV. str. 421. Tudi vrstnik te dogodbe Jožef Lamberger — o katerem slišimo pozneje več — opisuje nam jo v svojem letopisu v vezani besedi pri Valv. IX. str. 52. Hammer III. str. 51. imenuje načelnika roparski druhal: Ferhabdaga iz rodovine Michaloghlijev, navadnih poveljnikov roparjem in požigalcem. Omenja ta napad slednjič tudi Pez: *Narratio de dissensione provincialium Austr.:* „Tum absente principe (Ferdinando) conventus provincialium in Nova Civitate cogitur, mense Majo anno 1522., ut Turcis, qui jam in Carinthiam irruptionem fecerant et homines quingentos et aliquot millia (?) abduxerant, resistatur et ordine fiat, quo pacto sint expellendi a regionibus nostris“. Ilwof: *Einfälle etc.* III. str. 21.

²⁾ Dr. Ilwof: *Die Einfälle itd.* III. st. 20.

³⁾ Dr. Krones *Landtagswesen itd.* Beiträge zur K. steierm. Gesch. IV. str. 9.

in plemstvo na noge postavijo kar največ mogoče vojakov peš in jež. Ti naj nemudoma noč in dan hité proti Metliki, kjer jih pričakuje Salm s svojimi in iz družih krajev poslanimi četami, kterim je tudi ban obljubil svoje pridružiti. Toda hitro naj pritekó, da še o pravem času odvrnejo deželam pretečo nevarnost.

Deželni glavar je razposlal pisanje na vse strani s poveljem, naj natanko izpolnujejo vredbe Salmove, in ob enem Kristofa Welzer-a postavil za svojega namestnika koroški vojni.¹⁾

Taka ali enaka pisma so došla boje tudi ostalim deželnim glavarjem. Poleg tega se je Ferdinand menda nadjal pomoči iz Nemčije. V Norimbergu so knezi sklenili na hrvaško mejo poslati vojakov, pa le toliko in tedaj, kolikor in kedar je dolžna nemška država podpirati svojega cesarja. Iz milanskega vojvodstva je pričakoval 2000 mož, isto število iz Avstrijskega in Tirolske in ako je k temu številil na Štírskem in Koroškem dovoljenih 6000 brambovcev, mislil je, da je dovolj močen odbiti turški naval.²⁾

Te priprave vendar še niso bile takošne, da bi se jih bil Turek vstrašil, ker tudi naslednje leto 1523. je prigromela roparska druhal na Kranjsko. Zlasti Metliška okolica je silno trpela v tem in poprejšnjem letu.³⁾ Deželni komptur nemškega reda spričuje to v pisnih svojih pisanih 1523. in 1524. l. Med drugim piše: „V Kranjski deželi, sosebno v Metliškem okraji, skoraj bi mislil človek, da bode zdajci Turek iz nje vse ljudstvo odpeljal v večno sužnost. Za polovico bi bil toraj že rad prodal posestva nemškega reda, toda težko je to in oskrbnik ne pušča denarja iz dežele.“⁴⁾

Vkljub vsem žrtvam in prizadevanju manjkalo je vedno za vojno najpotrebnejšega: vojakov in novcev. Nadvojvoda je tedaj 5. sveč. 1523. l. iznova ukazal, da se po vseh poglavarstvih, oskrbnistvih, mestih in trgih preštejejo za vojskovanje sposobni možaki ter koj pokličejo pod zastore; 15. marca pa je razpisal občno štibro, ktere so se branili Trst, Istra in Kras, ko so jo Kranjski stanovi sprejeli. Bil je ta davek res splošen in kakor oni leta 1470. ni prizanesel nikomur. Na Koroškem je bil razdeljen tako-le: Vsak duhovnega ali svetnega stanú je moral dati od premoženja 100 rajnzkov vrednega po pol gold., od 50 gold. po 2 šilinga itd.; opati in infulirani prošti za-se po 4 gold., drugi prelati po 3 gold.; opatinje po 2 gold., prednice po 1 gold. in 4 šil.; kanonik po 2 gold., vsak župnik ali namestnik od duhovnije, ki je bila vredna nad 1000 gold. po 1 gold., od manj vredne po 4 šil.; mestjanke, udove, kmetje od imetja vrednega čez 1000 gold. po 4 šil., sleherni drug duhovnik, posel od gold. po 1 kr., roko-delec in pomagač po 12 denarjev, samostanci, nune, delalke pa po 10 den., vse ostale tu ne vrstene osebe po 10 den., kedar

¹⁾ Notizenblatt des kais. Akad. Wien 1855. st. 201—202.

²⁾ Notizenblatt itd. Wien 1858. str. 108—109.

³⁾ Valv. XI. st. 593, XV. str. 421.

⁴⁾ Kozina: Mitth. d. h. V. f. K. 1863. st. 36.

gredó k sv. obhajilu. Grajščaki so imeli nalogo, nabirati novcev pri podložnih svojih in jih oddajati v glavno mesto. Poleg tega so bile puščice nastavljene po cerkvah in pridigarjem naročeno v cerkvenih nagovorih vernike spodbadati in vnemati k darežljivosti za turško vojsko.¹⁾

Stroški so pa daleč presegali dohodke. Grof Salm je zahteval 10.000 gold. za topničarstvo in ogleduhe in 4000 gold. za zidanje grada Maranskega. Kmečki in knapovski punt l. 1525. in 1526. na Koroškem, zgornjem Štírskem, Juvavskem je pogoltnil sila novcev — samo Štajerska je dala v prvem letu 87.000 gold. in v drugem 35.000 gold. sklada. — Vrh tega so potrebovali še 25.300 gold. vojakom za plačo in vsaki mesec 4200 gold. za varovanje turške meje. Vlada je morala na pósodo jemati.²⁾

Tudi deželni zbori niso rok križem držali, shajali so se v tej nevarni dobi večkrat nego v poprejšnjih časih, o skupnih zadevah so se posvetovali vkup. Meseca avgusta l. 1525. so bili v Wolfbergu. Zedinili so se v tem, da vsaka dežela pošlje po enega vojaškega svetnika grofu Salmu na pomoč. V posebni nevarnosti smé vojskovodja v soglasji z njimi tirjati iz vsake dežele od 100 gold. zlata po 1 gold. denarja in 2 pešca. Kacijanarju je bilo ukazano pridružiti se Salmu.³⁾

Turška nevarnost je bila tudi predmet dopisovanju Ferdinanda do brata svojega Karola V. V listu pisanem v Inspruku dné 14. marca l. 1525. piše nadvojvoda med drugim: „Slišal sem, da se je francoski kralj — Franjo, ki ga je bil cesar pri Paviji 24. sveč. 1525. l. vjel in se zaradi tega obrnil do sultana — z grofom Krištofom Frankopanom pogodil, da deloma s svojimi ljudmi, deloma s pomočjo Turčinov v Bosni napade moji deželi Koroško in Štajersko in me zaplete v vojsko. Vsled tega so res prigrmeli Turki v moji imenovani deželi in ondi napravili precéj veliko škode, ki bi bila pa večja, da se nisem poprej pripravil na to.“⁴⁾ Ker je bilo nad 15.000 Turčinov tudi leta 1524. na Kranjskem in Hrvaškem, ko jih je nadškot Pavel Tomori otepel, jetnike jim odvezel, isto tako premnogo zastav, konj, orožja⁵⁾ itd., ne znamo, ali je imel Ferdinand v mislih ta napad ali onega l. 1523.

Ko je počil glas, da pride siloviti Sulejman na Ogersko, zapové nadvojvoda vnovič nabirati vojakov. Janezu Kacijanarju in Kasparju Scheirer-u je bilo ukazano, 500 konjikov napotiti na Hrvaško in dež. glavarju štírskemu, Sigmundu pl. Ditrichsteinu, da

¹⁾ Arch. f. Kärnt. III. st. 28. po zapisnikih Št. Pavlskih.

²⁾ Dr. Ilwof: Die Einfälle itd. III. st. 23.

³⁾ Dr. Krones Landtags. itd. IV. st. 10.

⁴⁾ Dr. Lanz Korresp. des K. Karl V. I. str. 155.

⁵⁾ Zinkeisen II. str. 646; Valvazor ne vé nič o nobenem napadu leta 1524.

2000 Čehov, ki so jih najeli štajerski stanovi, nagloma pošlje na Dunaj in odtod na Ogersko.¹⁾

A vse to ni rešilo madjarskega kraljestva. Dne 23. aprila l. 1526. se je vzdignil sultan s 100.000 možmi in 300 topovi. Tri mesece potem je padel Petrovaradin. In dalje so vihrale turške trume. Pri Oseku so prekoračile Dravo in mesto zapalile. Na Mohačkem polji jih je pričakovala Ljudevitova vojska in 29. avg. se vname srdita pa kratka bitva v grozno nesrečo kristijanom. Nad 20.000 jih je obležalo, 2000 glav, med njimi 7 škofov in mnogo velikašev, so nakupičili pred šotorom sultanovim kot zmagovalno znamenje, kralj Ljudevit II. sam je žalostno poginil v bližnjem močvirju. Desetega septembra se je padišah sprehajal po glavnem mestu, v Budi. Sedaj si še ni hotel prisvojiti Ogerske, podpiral je toraj volitev njemu vdanega Janeza Zapoljskega, erdeljskega vojvode, v kralja ogerskega. V Carigrad vrnivši se divjali so zmagepijani roparji in požigalci po nesrečni deželi, da bi skoraj ne verjeli tačasnim pisateljem. V Pečuhu n. p. so na trg sklicane prebivalce kar posekali, v Moroth-u, poletnem gradu vladike ostrogonskega, so zavetja iskajočih kristijanov več ugonobili nego v Mohački bitvi, pri Petrovaradinu so se ljudje zaborili, sila krvi je poteklo, predno so besni Turci vtrjeni tabor preobladali. Skratka: od Donave in Blatnega jezera do Rabe, vse je bilo pokončano z mečem in ognjem.²⁾

Sedmo poglavje.

Hobordanec in Višnjagorski, prva avstrijska poslanca v Carigradu. — Njuno zaslisanje. — Slab vspeh poslanstva. — Turci plenijo po Kranjskem. — Ferdinand I. ukaže cerkveno premoženje ceniti. — Razni zbori. — Sulejman oblega Beč. — Slovenci pomagajo odbijati turške naskoke. — Sultan odlazi, njegove čete razgrajajo po deželah. — Kralj Ferdinand vzame četrti del cerkvenega premoženja za turške potrebe. — Lamberg in Jurešič dospeta v Stambul. — Njuno potovanje nevspešno. — Janez Kacijanar. — Janez Ungnad. — Ogromne priprave. — Jurešič ustavi v Kiseku Sulejmanovo velikansko vojsko. — Žiga Višnjagorski brani Mari-bor. — Turci grozno palijo in moré. — Slovenci se maščujejo.

Turški nevarnosti pridružila se je po nesreči na Mohačkem polji nova nadloga. Smrt Ljudevitova je izpraznila prestol ogerski in česki, ki je vsled dedne pogodbe, sklenjene med Maksom I. in Vladislavom, pripadel habsburški rodovini. Čehi izvolijo Ferdinanda za svojega kralja, na Ogerskem in Hrvaškem se pa je njegovi volitvi v Požunu ustavila močna stranka, ki je že 10. nov. l. 1526. izklicala erdeljskega vojvodo Janeza Zapoljskega za kralja oger-

¹⁾ Ilwof: Die Einfälle III. str. 23.

²⁾ Hammer III. str. 63.

skega. Ferdinand je razpošiljal razglase in opomine ogerskemu narodu, Slavonskim prebivalcem, naj popusté uzurpartorja Zapoljskega ter se oklenejo njega, pravega, postavnega naslednika Ljudovitovega, veljakom pa je ponujal gradov, beneficij, novcev in drugih priboljškov, ako potegnejo z njim. ¹⁾

Vse je bilo brez uspeha. Zapoljski je poslal Jeronima Lačkega naravnost v Carigrad. S pomočjo premedenega, priliznjene in čuda zvitega beneškega poročnika na otomanski porti, Ludovika Gritti-a, in z zlatom je naklonil sultana, da se je z erdeljskim bogatašem 29. sveč. l. 1528. zvezal zoper kralja Ferdinanda I. Kaj mu je bilo tedaj storiti, nego poprijeti se istega pripomočka, s katerim je Zapoljski toliko dosegel in kar v glavnem mestu turškem prestriči naklepe nasprotnikove!

Že 16. sveč. l. 1527. je naročil iz Prage ljubljanskemu škofu Krištofu Ravbarju, naj poišče pripravnega moža, da gre v Beligrad k Belibegu. Temu naj prigovarja, da ne bi podpiral Zapoljskega in v miru puščal Ferdinandove dedne dežele in posestva. Da to lože doseže, smé mu obljubiti do 6000 cekinov. Novce in pooblastivno pismo prejme v Ljubljani. ²⁾ Vladika je enajst dni potem poročil, da je dobil plemiča Blaža, bivajočega nekaj časa sem v Metliki, ki se hoče lotiti težavnega posla. Ob enem je omenil, da ban France Batjan želi vojščakov, vendar ne nemških, ampak českich ali slovenskih strelcev. Pošljejo naj mu jih do Brežič, da jih popelje v Bihač. ³⁾ Navedeni Slovan, ki je prevzel poslanstvo k Belibegu, bil je Blaž Radošič. Imel je ob enem nalogo, v deželah, ki so bile v turški oblasti, dobro opazovati, kaj se snuje na suhem in mokrem zoper avstrijske dežele in pozvedati, ali in kakošno zvezo je sklenil Zapoljski, dozdevni kralj ogerski, s Turci, da ti lože napadejo dežele Ferdinandove. Ker je v tem umrl Belibeg in nastopil njegovo mesto Mehmed-paša, prejel je poslanec pismo do novega paše, pri katerem pa ni nič opravil, kakor smo videli: Zapoljski je postal kralj ogerski, sultan njegov pokrovitelj.

Meseca julija je pisal kralj Ferdinand I. bosanskemu begu Chosrewu, naj skrbi za slobodno potovanje poslancu, kterega misli poslati do sultana prosit triletnega primirja. Enako je poročil vélikemu veziru Ibrahimu. Celó navod je načrtal, kako vesti se poslancu v Carigradu, vendar ni znano, da je ta res dospel v

¹⁾ Nekoliko tacihi listin deloma izvirnih, deloma prepisanih najdeš v knezoškofjskem arhivu Ljubljanskem fasc. 8.

²⁾ Ant. von Gévay: Urkunden und Aktenstücke zur Geschichte der Verhältnisse zwischen Oesterreich, Ungarn und der Pforte in XVI. und XVII. Jahrhunderte. Aus Archiven und Bibliotheken. I. Gesandtschaft K. Ferdinands I. an Sultan Suleiman I. 1527. Wien 1840. st. 39.

³⁾ Gévay: Gesandtschaft. st. 41—43.

glavno mesto turško, vsakako ni nič opravil.¹⁾ Zatoraj je kralj l. 1528. odpravil novo poslanstvo v stari Bizanc. Za to važno opravilo sta bila odbrana Janez Hobordanac — nekteri pišejo Hobordansky — iz Zalatonok-a in Žiga iz rodovine Višnjagorske.²⁾

Dne 9. aprila meseca sta stopila na turško zemljo. Več ko 300 lepo oboroženih Turkov jima je prišlo do Turškega broda naproti. Povsod sta bila slovesno sprejeta, krasni sprevedi in najokusneje pojedine so jima kratkočasili in lajšali dolgo potovanje. Dne 29. majnika l. 1528. sta srečno stopila v Stambul prva poslanca kralja Ferdinanda I., prva avstrijskih vladarjev. Pomenljiv je bil ta dan, ker natanko pred 75 leti je isti dan častitljivi Bizanc ugledal Turčina v sveti Sofiji.

Potrpežljivi bralei nam pač ne bodo zamerili, ako opišemo nekoliko natančneje sprejem in delovanje prvih poslancev na turškem dvoru, saj smemo ponosno reči, da sta bila Slovana, ki sta prišla prva pogajat se za habsburško hišo.

Ko sta došla v Carigrad, najpred se poklonita velikemu veziru Ibrahimu-paši, duši vsega obravnavanja. Da nista o tej priliki pozabila z darili mečiti njegovo srcé, ni treba dostavljati. Tretji dan pride po nju 40 vitezov, cesarskih dvornikov, in ju pelje k sultanu, dva konjika pa sta držala darila sultanu namenjena. Tri ali štiri ulice, ktere sta prehodila, bile so polne radovednega ljudstva. Prva cesarska vrata so varovali sultanovi vojaki na konjih, vsi oblečeni v volni in škrlatu, med njimi sta bila tudi dva s plah-tami pokrita slona. Pri drugih so stražili cesarski gardisti jež in peš, pri tretjih pa vratarji in več nego 1000 janičarjev, njih načelnik Aga med njimi, ter so se lesketali v zlatu, škrlatu in v turbanih z zlatom in svilo všitih. Tu poskočita poslanca raz konja in pozdravita Ago in ostale janičare in Solih-tare, plemiče izrejene na dvoru sultanovem. Zdajci stopijo pred nju trije paše, namreč veliki vezir Ibrahim, Ajas in Cassom beglerbeg ali opravitelj opravkov, za njimi pa Čaus-paša, prvi vojni učenik in Čapičiaga, učitelj vratarjev, držeča v rokah srebrni palici. Imenovani veljaki peljejo poslanca v dvorano, kateri so strop podpirali štirje marmelnasti stebri in ki je bila pregrnjena s tapetami in tepihi. Na-nj se-dejo prvi trije paše, njim nasproti poslanca. Velikemu veziru na levi je bil Sech, starašina turških duhovnikov, star mož z dolgo brado, poleg njega Lescherschadia, dvorni sodnik, Cassom-paši na

¹⁾ Gévay. Gesandtsch. 1527. st. 91.

²⁾ Ta rodbina, ki je po izročilu Valvazorjevem grofovski stan spremeni-la v viteški, cvetela je že leta 1164. Albert Višnjagorski je živel l. 1177. Njegova hči Sofija je po smrti svojega soproga Henrika, mejnega grofa Istrskega, 17. julija l. 1228. stopila v Admonški samostan. Bila je iskrena dobrotnica samostana Zatiškega, kakor so sploh ta ustav podpirali vsi Višnjagorski, njih poslednji je bil 1581. l. Karol, kakor trdi Valv. XI. st. 629. Imeli so razen družih posestev grad Višnjagorski.

desni pa Hussein Célebi, Theuterdar imenovan ali po naše kancelar, zraven njega dva tajnika s papirjem in črnolom, da sta zapisovala govore. V drugem pregrajenem oddelku dvoraninem je sedelo nad 20 svetovalcev. Vsakemu izmed njih sta dva služabnika podajala dve usnjati posodi, iz katerih so pili, menda — dostavlja Hobordanac v poročilu svojem — da ne bi pri zasliševanju poginili gnjusa ali žeje. Nad pašami je bilo omreženo okence, za katerim je sultan poslušal poročnika kraljeva, misleč, da ga nihče ne vidi.

Ko vsi potihnejo, spregovori prvi Ibrahim vprašaje poslanca, kedaj sta odrinila od svojega gospoda, kje sta ga zapustila, kako potovala in ali sta imela dovolj živeža? Odgovorita, da sta bila povsod prav dobro sprejeta, kakor se spodobi tako mogočnemu vladarju, da sta bila poldrugi mesec na potu. Ko pa izustita, da sta pri Ostrogonu stopila na turško zemljo, preseka jima Ibrahim besedo rekoč: „Ostrogon ni niti nemšk niti ogersk.“ Odkar je kralj Ludovik padel v boji zoper mogočnega cesarja turškega, ne poznajo nobenega kralja ogerskega. Poslanca srdito odvrneta: Vedite, da prideva od kralja Ogerske, Česke, Dalmacije, Hrvaške, Slavonije, Srbije, Galicije itd. Vsem tem kraljestvom je najin kralj od Boga postavljeni gospod. Posmehovaje ju je poslušal ošabni véliki vezir, ter ju še nadlegoval z dolgo vrsto vsakoršnih vprašanj, katerim je vrli Hobordanac dobro odgovarjal.

Naposled stopijo v sultanovo stanico. Omenjeni paše koračijo v poprejšnjem redu naprej, na pragu pa vratarji sprejemajo iz rok poslančevih služabnikov darila in jih nosijo sem ter tje, da jih sleherni lahko ogleduje. Na migljeje položijo darove na pogrnjeno klop, da tudi sultan vidi, kaj mu je namenjeno. Prvi trije prej imenovani paše pozdravijo padišaha, potem stopijo na stran, Capiči in Čaus-paša pa peljata poslanca v izbo in ostaneta pri durih. Sultan je sedel, desnica mu je bila na kolenu, leva pa visela poleg leve strani. Osorno je pogledoval poslanca. Spodobno se mu priklonita. Ibrahim in Cassom-paša primeta sedaj poslanca vsak za eno roko in peljeta najprej Hobordanca potem Višnjagorskega pred sultana, da mu roko poljubita, potem stopita na pripravljeni kraj, kjer je čakal tolmač. Hobordanac je jel sedaj pozdravljati sultana v imenu kraljevem. Ker je pa tolmač začel po svoje tolmačiti, uprl se je in tirjal, da od besede do besede to pové, kar on narekva. Véliki vezir mu pritegne in tolmač uboga. Konec ogovora vpraša Ibrahim prevzetno, kako se predrzne njun kralj imenovati se najmogočnejšega in sicer pred obličjem turškega cara, čegar varstvu se priporočajo vsi drugi krščanski vladarji? Ko je Hobordanac dokazal, navedeni kralj francoski in poljski, papež, Benečani in vojvoda erdeljski niso najmogočnejši vladarji in ko je povdarjal, da njegov kralj želi le prijateljstva s turškim cesarjem, in ako tega ne doseže, da si bode vedel drugače pomagati, reče končno Ibrahim, da ima sultan važniše opravke, ne more se tedaj dalj ž njima muditi. Naznanil jima bode uro, da razlo-

žita svoje želje. Zaslišanje je bilo pri kraji, 300 konjikov je dalo našema poslancema časten spreved v prenočišče.

Poznejši razgovori z vélikim vezirom so bili brez vspeha. Značajno za tačasno turško politiko je čitati v Hobordančevem poročilu, kako se je ošabni Ibrahim po lisiče posmehoval kralju Ferdinandu in poročnikoma njegovima. Ko sta mu namreč naštela trdnjave, ki jih tirja od sultana med drugimi: Beligrad, Sabač, Salankemen, Varadin, Severin, Orzovo, Novigrad, Banjaluko, Skardon, Udvin, Jajce, Ostrovico, vprašal je véliki vezir zbadljivo: „Čuda, da ne zahteva še Carigrada.“ O drugi priložnosti je pripovedoval, kako je vojvoda Zapoljski s 36.000 vojaki otepel 40.000 kraljevih. Temu sta naša rojaka dobro odgovorila, da ne dvomita, da kralj premore toliko vojsko, toda doslé je pošiljal zoper vojvodo le po 8000 mož, Janez Zapoljski pa da ne spravi na noge 36.000, če kliče vse ljudi, kolikor jih ima s kokoši in piščeti vred.

Benečani so sedaj zopet jako sijajno razodeli kupčijsko svojo dušo, ker prav oni so bili krivi, da sta bila Hobordanac in Višnjagorski dobrih pet mesecev zadržana v Carigradu. Sumničili so ju pri vélikem veziru, da nista poslanca ampak vohuna kralja Ferdinanda, sicer bi poslednji ne bil poslal vojske zoper Benečane in ne bi se pripravljaj na boj zoper turško veličanstvo. Svetovali so, naj ju pridržé, da kralj ne bode vedel, pri čem da je, v tem pa osmanske čete lahko poljubno gospodarijo po njegovih deželah. Kot pretvezo njunega udrževanja naj jima pové, da so drugi kraljevi poslanca na potu, ktere naj počakata, da odrinejo skupaj domu. Za to dobro delo so Benečani Ibrahimu obljubili 100.000 gold. in sultanu dragocén kamen, ki si ga je že davno želel. Tudi stroške za hrano in stanovanje poslancev in služabnikov njunih so prevzeli radodarni Benečani, uni pa niso zamudili z najdrajšimi jedmi kar mogoče povišati jih. Uboga poslanca mogočnega habsburščana Ferdinanda I. sta z raznimi pretvezami in izgovori tratila dragi čas v Bizancu, ko ju je težko pričakoval njun gospod, in slednjič zaslišala sultanov zasmehljivi odgovor: „Sporočita svojemu gospodu, da pridem osebno z veliko močjo in veličastvom ter mu hočem sam izročiti zaželene trdnjave. Opomnita ga, naj le vselepo uredi in pripravi, da nas spodobno sprejme.“¹⁾

Hobordanac in Višnjagorski sta 18. sveč. 1529. dospela v Innsbruk in prinesla sultanov odgovor, ktereга so z mnogim trdom še le sredi meseca julija iz turškega preložili v španski jezik. V tem pismu 8. nov. l. 1528. neznano prevzetno našteva padišah Sulejman kraljestva, dežele in bogastva svoja in pravi naposled: Kar imaš, bodi v miru in nikdo mojih Ti ne smé škodovati. Ako se moreš pogoditi z vojvodo, da nam ni v kvar, bog naju združi in sprijazni; ako pa nisi zadovoljen s tem odločilom, piši mi jasnejše

¹⁾ Iz poročila Hob. kraljevemu tajniku pisanega 19. svečana l. 1529. v Gévay: Gesandtschaft K. Ferd. an Suleiman I. 1528. st. 3—28.

in pošlji pismo dobro zapečateno in zavarovano, da drugi nič ne izvedó. Treba Ti je pisarja, ki vrlo piše in zvesto bere. ¹⁾

Tak je bil konec in izid prvega poslanstva avstrijskih vladarjev do oholega Turka. Hobordanski se je potem leta 1530. v obleženo mesto Budo vtihotapil z namenom Zapoljskega prebost, a predrzneža so spoznali po meču, ki mu je bil v rokalu zašit. Vjeli so ga, brez odloga v vrečo sešili in v Donavo vrgli. ²⁾ Žiga Višnjagorski je prejel 3000 gold. ranj. za pot. S tem denarjem in drugimi 352 gold. si je kupil grajščino Sibenek in trg Rateče na Dolenjskem. ³⁾ Izkazal se je pozneje kot hrabrega vojščaka in umnega zvestega služabnika svojega kralja.

Tisti čas je hitel na povelje Ferdinandovo drugi naš rojak, slayni Žiga Herberstein k poljskemu kralju, da ga prigovarja k zvezi z avstrijskim kraljem. Tedaj dva Kranjca, kterima so kakor Hobordancu znanje slovenskega jezika in druge izvrstne zmožnosti pripomogle k tako imenitnim državnim opravilom.

V tem, ko so se pogajali v Stambul-u za mir in prijaznost, rogovilil je Turčin po Sloveniji in drugod po svoje. Že leta 1527. maja meseca je plenil in požigal v Metliški okolici. ⁴⁾ Naslednje leto pa so sovragi obiskali Kranjsko večkrat. V petek pred drugo postno nedeljo se jih je prikradlo kakor tihotapci kakih 1000 na Kočevsko. Tri velike vasi so napadli, izropali, ljudi in živino odpeljali. Ti so bili le avantgarda, ker za njimi so tudi tako natihoma v sredo pred sv. Gregorijem prikorakali drugi, bilo jih je 2000, po Valvazorji le 1000 osmalinov. Kras je bil prva njih žrtva. Okoli Postojne so pokončali vse. Ravnokar imenovani zgodovinar trdi, da so tudi trg dobro in čisto izpraznili, topovi z grada so jih pa zapodili, kar mu prav radi verjamemo, saj turški mavharji niso toliko merili na trdne gradove, nego na blago in življenje ubogih podložnikov. Pod Šilertaborom v Zagorski duhovniji so, kakor piše Valvazor, naleteli na florentinske trgovce, breme so jim olajšali ter ugrabili 20 tovorov svile. Po navadi so potem šarili okoli Cerknice, Loža, Blok, Nadliška, Orteneka, Ribnice in po Kočevskem. Ves Kras je bil pomandran in opustošen in celó v belo Ljubljano bi se bili tatoma pritepli neumni sovragi, da ni postojnski oskrbnik jadrno sporočil tje, da je Turek v deželi. Brž je deželni glavar poklical brambovce, toda samo 50 konjikov in 200 kmetov se je v naglici zbralo okoli deželnega vojskovodje Bernarda Ričana. Ta peščica ni bila kos 2000 Turčinom, ki so toraj gospodarili, kakor se jim je ljubilo. Slednjič se ustavijo pol ure daleč od Kočevskega mesta. ⁵⁾ Ričan jim gre pa vendar naproti. V majhnih praskah jih nekaj pobije in naposled prisili, da se

¹⁾ Gévay itd. st. 51—52.

²⁾ Zinkeis. II. st. 703.

³⁾ Göth v Mitth. d. h. V. f. K. 1865. st. 19.

⁴⁾ Valv. XV. st. 423.

⁵⁾ Še dan danes imenujejo Kočevarji ta kraj: „Die Türkentroje“.

umaknejo proti Kulpi ne prizanašaje Poljancem in Kostelcem, katerim poberó, kar morejo odnesti. Narodni vojaki se razidejo, misleči, da se je neprijatelj vrnil domú. A temu ni bilo tako. Z več stotinami vjetih kristijanov obojega spola in z naropanim blagom jo res utrujeni in spehani pobrišejo čez mejo, 400 konjikov in toliko pešcev — Valvazor ima vseh vkup le 500 mož — se pa poskrije. Ko prilezejo naslednje jutro ubogi ljudje iz zavetja na pogorišča in priženó oteto živinico, planejo iz zakotja kruti dušmani nad nič hudega sluteče kristijane kakor požrešni volkovi med čedo in pograbijo in odženo še to, česar se poprej niso mogli polastiti. Samo oseb jim je prišlo v pest 400, kakor beremo pri Valvazorji.¹⁾

Prva polovica leta 1528. tedaj ni bila mila Slovencem, a tudi druga jim ni bila ugodniša. V početku julija meseca se je namreč zbrala pri Bihači na Uni druga roparska truma z namenom zopet planit na toliko teptano slovensko zemljo. 4000 — drugi hočejo celó 10.000 — osmanov je bilo, ki so pri Kostelji preplaval Kupó. In vreli in divjali so skozi Kočevsko naselbino, Ribnico proti Turjaškemu močnemu gradu. Tam nič ne opravijo. Kakor hudourniki se tedaj spusté na izansko polje in celó do Ljubljane, kjer mimo gredé dan sv. Marjete zapalijo nekaj hiš. Prekoračijo potem Savo in grozno razgrajajo po Mengiški okolici in Dragomnu. Ker zdajci slišijo, da se zbira črna vojska, ne utegnejo udariti na Štirsko, ampak ko blisk se vrnejo nazaj in vihrajo skozi Dolensko. V diru svojem so naskakovali Višnjagorski grad, utrjeni samostan Zatiški, toda brez vspeha. Čutila je divjake okolica Trebanska, Žužemberška, Mirnapeška, Novomeška. Škozi Kočevsko so se udrli na Hrvaško. Nikolaj Turn je med tem nabral precejšnjo vojsko iz Kranjske in sosedne Štirске in Koroške in kranjski deželni vojskovod Bernardin Ričan je urno ž njo udaril za sovražnikom. Združeni s hrvaškim banom J. Torkvatom Karlovićem zagrabijo Slovenci pri volanskem gradu begóče Turčine: 1250 jih je ostalo na mestu, 400 je bilo ranjenih, drugi so peté odnesli. Vjete ženske in otroke je ukazal pred bojem bosniški paša umoriti, nekteri usmiljeni Turki so jim prizanesli in poskrili jih, češ, da jih po bitvi seboj tirajo. Nesrečni izid njen tega ni dopustil in vjeti so bili rešeni. Pogumni zaradi te zmage se spusté Slovenci sedaj celó v sovražnikove dežele in se ondi zmaščujejo za nesreče, ki so jih doslé doživeli od Turka.²⁾ Da se Turkom poletni vpad

¹⁾ O tem napadu poróča njegov vrstnik loški oskrbnik Baltazar Sigestorffier v pismu do frižinskega vladike Filipa de dato četrtek pred 4. nedeljo v postu l. 1528. (glej Notizenblatt 1858. st. 355—356) Valv. (XV. st. 423) trdi, da je ves upad trajal le 3 dni. Ne moremo mu pritegniti, ker v treh dneh pač ne bil mogel Ričan svoje kardelice sklicati in marširati v oddaljeno Kočevsko deželico in oskrbnik loški naravnost piše, da bi bili lahko z izdatnišo silo trudne Turke užugali in da so zarad tega ljudje sploh nevoljni.

²⁾ Valv. XV. st. 323—424, tudi XI. st. 588, 628, 715.

na Kranjsko ni dobro obnesel, spričuje tudi jagrski vladika in ogerski kancelar Tomaž Szalahazy, ki je 29. julija 1528. l. pisal do kralja Ferdinandu, da je slišal, da Turci skoro nič niso odnesli iz Korotana — menda je hotel reči iz Kranjske — pri Ljubljani jih je bilo mnogo ugonobljenih, trepetajoči so namreč bežali, kar so mogli, ker bali so se črne vojske, Ivana Taha itd.¹⁾ Leto 1528. je razun omenjenih turških bojev tudi o drugem obziru spomina vredno. Velika dragina je bila namreč na Kranjskem, zlasti vino, žito, sol, meso se ni dalo preplačati, beračev, sosebnost italijanskih, je kar mrgolelo po mestih in vaséh.²⁾ Vrh vsega tega se je avstrijskih državljanih polastil neznan strah pred Sulejmanom, ki so ga tisti čas imenovali trepetaje enega najimenitnejših gospodov na svetu.³⁾ Nov in sicer hud boj je protil in Ferdinand je delal na pretege, da se dostojno pripravi na sprejem silnega sultana.

V ta namen si je izmislil dosehmaj nenavaden pripomoček. Že 8. dec. l. 1523. je izrekel, da so vse vstanove in samostani od nekdej prav cesarska lastnina, s katero avstrijski vladarji smejo razpolagati, kakor hočejo, in da jim zbog tega ni treba nobenega papeškega ali duhovskega privoljenja.⁴⁾ To mu menda ni obveljalo, ker še le po preteklih treh letih, v katerih se je poganjal za dovoljenje, razglasili so povelje, da morajo vsi ustavi, samostani, cerkve svoje dragocenosti, zlatnino, srebrnino, bisere in gotovino vpričo stanovskih komisarjev dati kovniškemu mojstru zapisati, tehtati in ceniti in to zarad tega, da bi bil izvedel, koliko da je cerkvenega premoženja. Zahteval je tudi od duhovščine tretjino dohodkov za turške potrebe. Prvemu davku so se sprva ustavili štajerski stanovi iz strahu, da se kmetje spuntajo. Tirjali so nadalje, da zapisovanju dragocenosti treba pritrditi stanovom in oddano blago se mora na graškem gradu hraniti s tremi ključi, iz dežele pa ne sme nič.⁵⁾

V tako kritičnih časih so bili deželni zbori na dnevnem redu, po večkrat v letu so bile seje. Nalog jim je bil, dovoljevati novcev in vojakov zoper Zapoljskega in zaveznika njegovega. Tako je štirski zbor meseca aprila l. 1527. dovolil 300 konjikov, 600 pešcev, 7000 fl. vin. in iz cerkvenega premoženja 31.725 gold.

1) „Turcas nullam fere praedam ex Carinthia (?) reportasse, multis ad Laybacum desideratis, trepidi enim sunt reversi citius quam poterunt, territi fama banorum, Joannis Tahy etc.“ Gevay Gesandtsch. 1528. st. 44. Trdina piše, da so Goričani, Trzinci in Mengšani pobili mnogo Turkov, največ pa da jih je poginilo pri Homški cerkvi, kjer so ondodni tabor napadli. Zgod. nar. st. 90.

2) Poročilo oskrbnika loškega Notizenb. 1858. st. 356.

3) V službenih pismih čitamo: „das der jezig Turann auf heutigen tag der mechtigsten herrnn ainer in der wellt geacht“. Notizenbl. 1858. st. 186.

4) Muchar VIII. st. 320.

5) Muchar VIII. st. 359—360.

zoper Zapoljskega. Vsakemu podložniku, njegovi ženi in otrokom je bilo naloženih po 5 kr., hlapcu, ki je služil nad 6 gold., od goldinarja po eden krajcar, rokodelcu in dninarju po 8 kr. Leta 1528. januarija meseca so Štajerci zoper nevernika odobrili sklad 22.000 gold., h katerim so dali mesta in trgi četrtinko. Deželna vojska se je zbirala v Bruku, Fürstenfeldu, Radgoni in Ptuj. Meseca decembra so obljubili 52.000 gold. s pristavkom, naj kralj skrbi za izvedene vojščake, premetene vohune in hrano, potrka pri vnanjih vladarjih n. p. pri perzijskem šahu, tartarih in moskovitarjih in dobro zastavi granico.¹⁾ Tudi v Ljubljani so zborovali o svetih treh kraljih. Kralj je zahteval 10.000 gold., ako stanovom to ni po volji, naj samo oborožé kakor v beneški vojni, in če jim tudi to ni všeč, naj odobré davek poprejšnjega leta, davek od vsake glave in tedenski vinar. Poslednji nasvet so sprejeli in obljubili plačati v dveh rokih, o sv. Juriju in sv. Jakobu.²⁾

Naslednje leto 1529. je kralj tirjal od Štajerskega zbora 26.000 gold. Dovolil mu je 22.000 gold. v dveh obrokih, in žalostinke prepeval o slabem stanju štirске dežele, zraven tega pa pokazal nemške roge vpiraje se proti kazenskim njegovim poveljem zoper „novo vero“, češ, da vničujejo deželske slobodščine, saj stanovi sami z vso ostroostjo postopajo proti luterski veri, zoper krivovero, puntarije, prekrščevalce itd. Da se verskim homatijam v okom pride, nasvetovali so štirski poslanci občen cerkven zbor ali vsaj skupščino „teutscher Nation“. — Na Nemškem sejana pšenica je šla v klasje tudi že v zboru štirskem, potem koroškem in kranjskem!³⁾

Na 8. nov. l. 1528. je pozval Ferdinand I. Avstrijance na Dunaj, da se posvetujejo, kako pripravljati se na prihod nadležnega nevernika, zakaj po ogledutih se je pozvedelo, da se silno oborožuje na suhem in mokrem in da v kratkem prilomasti v doljenjo Avstrijsko, kakor je po letu z ognjem in mečem pohodil Ogersko in Kranjsko in veliko škode učinil.⁴⁾ Tudi ta zbor je sklenil sklad, vsled kterega so morali dati duhovščina, plemstvo in meščanstvo v dveh obrokih polovico dohodkov svojih nekaj iz lastnega žepa, nekaj so smeli naložiti podložnim, mesta in trga pa četrti del; tudi inostrancem in trgovcem se ni prizaneslo. Vsi ostali po mestih in trgih moškega in ženskega spola, ki niso všteti poprejšnjim, vsi obrtniki, hlapci, kopači, dninarji in ki niso bili stari nad 12 let, so morali plačevati na teden po en vinar vse leto za krščanske potrebe.⁵⁾

Naslednje leto so se zopet zbrali na Dunaji. Kralj je hotel na noge spraviti 40.000 pešcev in 10.000 konjikov brez ogerske

¹⁾ Kronos II. st. 13—14.

²⁾ Notizenbl. 1858. st. 355.

³⁾ Kronos II. st. 14—15.

⁴⁾ Notizenbl. 1858. str. 189.

⁵⁾ Ibidem. st. 149.

vojske. Zatoraj je dolenje-avstrijskim poslancem na srce polagal, naj brž brž oborože vsacega 5. ali 10. moža in s hrano preskrbé, da so koj pripravljeni udariti nad sovražnika in rešiti domovino. Sicer bi bila skupščina vseh deželnih odborov obrambo boljše na drobno, vspešno in premišljeno pretresla in vredila, toda — pravi kralj — prepozno je sklicati jo sedaj, ko se Turek že bliža.¹⁾ Za vojsko so to leto privolile Češka 100.000 gld., Moravska 48.000, Avstrija 80.000, Štirsk in Koroška 56.000, Tirolska 65.000 (in Kranjska?); skupaj toraj 349.000 rajn. Od tega zneska je bilo namenjeno 2000 pešcem pod Kacijanarjem za 6 mesecev 48.000 gl.; 500 konjikom tudi pod njegovim poveljstvom, vsacemu za pol leta po 66 gold., vsem 33.000 gld.; 700 lahkim konjikom na hrvaški granici, vsacemu po 5 gld. na mesec, vsem za pol leta 21.000 gld.; 300 pešcem razpostavljenim po vaséh proti Turku za šest mesecev 7200 gl.; Kacijanarjevemu topničarstvu na mesec najmanjše 3000 gl., za pol leta tedaj 18.000 gld. Razun teh toček je bilo drugih potreb toliko, da je kralju primanjkovalo 296.400 gold.²⁾ Posebno je Ferdinand tiščal v to, da v dednih deželah ustavi, samostani, bratovščine, cerkve in beneficije prodajajo ali zastavijo četrti del svojega premoženja in vladi novce izročé za vojne potrebe. Kralj je sicer obetal v ugodniših časih cerkvam in samostanom vse vrniti ali jih odškodovati, v oporoki 1. junija l. 1543 je to ukazal storiti glede Koroške, ali se je pa res tudi zgodilo, ne vémo.³⁾ Vrh tega je zahteval od štajerskih in koroških prelatov, da sami brez niže duhovščine 3000 mož za 4 mesece pošljejo v vojsko. Niti prošnje štirskih prelatov, niti posredovanje tačasnega dvornega kancelarja Evzebija Freudenberga, ljubljenca kraljevega, niso mogle nagniti Ferdinanda, da bi bil preklical ta ukaz.⁴⁾

Po stari navadi je obrnil kralj oči tudi na nemške dežele. In res, v Wormsu l. 1521, v Norimbergu l. 1522. in 1524, v Eslingen-u l. 1526., v Ratisboni l. 1527., v Spiri meseca aprila l. 1529. se je govorilo mnogo o turški pomoči, toda storilo krvavo malo. Kdo bi bil pač pomagal? Francoski kralj Franc je z Janezom Zapoljskim skrivaj spletke kovaril zoper habsburško dinastijo. Njegov namen je bil po smrti ogerskega kralja Janošja brez moškega potomca na njegov prestol posaditi svojega družega sina Henrika. Iz tega razloga ni mogel biti zoper pokrovitelja Zapoljskega Sulejmana. Benečani so se sladkali Turčinu, kakor vselej mogočnejšem. Papežu na Nemškem nihče ni verjel, najhujši zoperniki katoličanstva Luter, Hutten, Melanhton, so grmeli zoper turške štibre,

1) Ibidem. st. 267.

2) Ibidem. str. 268.

3) Arch. des K. G. III. st. 28. Že leta 1530 je obljubil Koroški in Kranjski duhovščini odvzeti 4. del premoženja popolnoma ali vsaj deloma povrniti. V zgod. društ. v Celovcu.

4) Ilwof III. st. 25.

ki so jih razpisovali cerkveni poglavarji. Tem strastnim reformatorm je bil ljubši Turek nego papež.

Na videz so Nemci vendar napotili krdelo kralju na pomoč. Počasno se je pomikalo proti meji in število njegovo ni bilo v nobeni razmeri z veličastnim cesarstvom nemškega naroda. Kralju Ferdinandu ni bilo pomagano. V hudih stiskah poslužil se poslednjega pripomočka: pošlje namreč svetovalca svojega Nikolaja Jurešića naravnost v Carigrad, da premirje odkupi za vsako ceno. Pripravljen je bil sultanu dati 100.000 cekinov v dar ali kakor so se lepše izrazovali kot „pension“ in vrh tega zastavljenice poslati, in to, če Turčin odstopi vse trdnjave, ali le nekatere, ali vsaj eno, ki jih je posedal popred kralj Ludovik. Ako bi se sultan tudi v to ne udal, naročeno je bilo poslancu, da mu prigovarja, naj trdnjave pusti kakor so in iz njih nikar ne napada kraljevih podložnikov. Ibrahimu je bilo odločenih 40.000 cekinov, vsakemu drugemu paši, ki bi utegnil pripomoči k premirju, po 1000 do 2000 cekinov.¹⁾

Dné 15. julija l. 1529. je pisal sultanu, da Bog varuj, da bi prišla za orožje, ker nič ne želi tako goreče, nego v prijaznosti in dobri sosesčini živeti z njih veličanstvom. Isto tako ni opustil kralj vélikega vezira prositi njegove tehtne podpore in priprošnje.²⁾ In da se pisma gotovo ne pogubé, pisal jih je „in duplo“ ter ena oddal Hobordancu, da jih nese noč in dan, druga vitezu Jurešiću.

Toda prepozno! Sulejman je že 10. majnika odrinil z 250.000 vojaki in 300 topovi iz Stambula, a zavoljo povodinj se je pomikal počasno proti Ogerski. Čez Dravo so naredili Turki šest mostov in toliko dni so korakali čez nje. Ogerski begi so prišli poklanjat se gospodu svojemu, 18. avg. se jim je pri Mohaču žalostnega spomina pridružil „kral Janoš“, in naslednji dan slovesno sultanu poljubil roko in prejel v dar tri zlato-sedlane konje in 4 kaftane (turška vrhna obleka).³⁾

Jurešić, ki se ni upal skozi Ogersko, dospel je v tem v Metliko na Kolpi. Komaj da je sultanu in vélikemu veziru namenjeni pismi po Kamengraškem paše-namestniku odpravil v turški šotor, srečnega vspeha ni bilo nikakor pričakovati, zakaj sultan si je hotel sedaj osvojiti glavno mesto Dunajsko. Dné 26. sept. se je privalila velikanska armada turška in napravila 7 taborov okoli Beča. A vse naskoke njene so hrabro odbijali krščanski vojaki, ki jih je bilo le 16.000 pod vodstvom vojvode bavarskega Filipa in grofa Nikolaja Salma. Med branitelji ni bilo malo vitezov in junakov iz Štirске, Koroške in Kranjske, ki so se pogumno obnašali. Abel

¹⁾ Pooblastivno pismo iz Linca 27. julija 1529. v Gévay: Gesandtsch. an sultan S. 1529. str. 3—16.

²⁾ Ibidem. st. 23—25.

³⁾ Sulaiman des Gesetzgebers Tagebuch itd. übersetzt von Dr. Behr-nauer, Wien 1858. str. 9—17.

Holenek, ¹⁾ poveljnik štajerski vojski, Janez Jurij pl. Purgstall, ²⁾ stotnik; Nikolaj Turn, ³⁾ kraljevi svétnik in načelnik pešcev; slavní Janez Kacijanar, o katerem hočemo pozneje nekaj več povedati, vitez Trajan Turjaški, ko svetovalec dolenje-avstrijske vlade, Erazem Obričan, kranjski vojni svétnik; Janez Abfaltrer ⁴⁾, podvojskovod; Melhard Lamberg, Erazem Scheurer, Jurij Gallenberg, Viljem, Janez, Ludovik Gal in mnogi drugi so veliko pripomogli, da prevzetni Sulejman nič ni opravil pred Dunajem. ⁵⁾ Dné 14. oktobra so janičarji poslednjikrat naskočili okope, s krvavimi glavami so odskočili, sultan je zapovedal nehati in dva dni potem so Turci sramotno odlazili, „dunajska zaprtija,“ je bila pri kraju. Ni baharija dunajskih brambovcev, ki so peli, kakor veli narodna:

1) Rodovina, ki je imela posestev na Štajerskem. Najdemo jo konec XII. stoletja, neki Rupert te rodovine se je pod kraljem Rudolfom vojskoval zoper Otokarja, českega kralja; Sigmar je umrl na zboru Kostniškem kot vladika sekovski; Sigmund je bil nadškof juvavski l. 1494.; poslednji Holenekar Friderik je umrl kmalu po l. 1582. Zgoraj omenjeni Abel se je preselil v večnost 26. okt. l. 1545. (Schmutz Top. Lexicon II. st. 91.)

2) Ta silno stari viteški rod prišedši, kakor pripovedujejo, iz Bosne, imel je posestva na Kranjskem, Koroškem, Štirskem, Tirolskem in Avstrijskem. V raznih, zlasti turških borbah, bili so hrabri junaki Purgstalli. Eni izmed njih so bili orjaške postave in nenavadne moči. Tak je bil n. pr. Erazem, čegar podobo posneto iz grada Pobreškega tik Kulpe nam je Valv. XI. str. 146 ohranil, jaz je nisem več videl. Sigmund Friderik mu je bil podoben. Leta 1632. so postali baroni, potem grofje. Poslednji iz te imenitne in mnogozasluzne rodbine Wenzel Rafael je umrl 7. jan. l. 1817. (Schmutz. Lex. III. st. 231.)

3) Bogata in po več deželah razkropljena rodovina, ki je dala vladarju in domovini lepo število izvrstnih možakov. Leta 1363. nahajamo Ulrika Turna, l. 1388. Gebharda, „der Türnär,“ l. 1543. Franca kot dednega hišnika kranjskega, ki je prejel to čast od Ferdinanda III. iz Prage 12. avg. imenovanega leta. Grofovski naslov je Turnom dal cesar Karol V. v Milanu 24. avg. l. 1541. in Maksimilijan 8. okt. 1567. v Beču potrdil. Imenitni izmed njih so: Erazem, komendator nemškega reda na dolenskem Avstrijskem in kapitan Metliški leta 1535. potem prvi poveljnik na Hrovaškem, pokopan v križanski cerkvi Ljubljanski; Ambrož 1582—1592 kranjski dež. poglavar, Ahacij, iskreni podpornik luteranske vere, Matija, glasoviti podpihovalec tridesetletne vojske. (Mitth. d. h. V. K. 1861. str. 52 itd.)

4) Stara že l. 1165. imenovana hiša. Cesar Leopold I. je 2. januarija l. 1572. Abfalterne povzdignil v baronski stan.

5) Valv. XV. str. 427; Hammer. III. st. 87.

„Turk še le poznal nas bo;
 Pred posekal nam bo buče,
 Pred, ko da dobil bo ključ
 Našega mesta Dunaja,
 Kjer naš cesar dóm imá.“

Dunaj se je tedaj srečno iznebil ljutega sovražnika, tolikanj hujše so čutile njegovo divjo jezo njegova okolica in sosedne dežele. Roparske čete so prestikale na desni obali Donave vse kraje od Wiener-Neustadta, skozi gorenjo Avstrijo do Linca, celó do blizu Ratisbone so se priteple nekatere druhali. Pokončali in požgali so pa besni osmalini vse, kar so ugledale bistre, škodželjne njih oči. Mesta in trge so spreminjali v razvaline in podrtine, cerkve, Božje hrame, kapele ropali in onečastili, žetev na polji in mirne vasi vpepelili, otročice parali materam iz teles ter jih metali na kolovoze ali nabadali na sulice. Po cestah in ozarah so ležala trupla devic, ki so jih oskrunjali po sili tako dolgo, da so umrle. Na tisoče je bilo ubitih prebivalcev in v sužnost so jih odgnali ali pa kar pomorili več, nego si jih osvojili pri tritedenski oblegi.¹⁾

Tudi na Štajersko so pridrli turški trinogi maščevat se zaradi nepovoljnega izida pred glavnim mestom. Patent kralja Ferdinanda I. Dunajskemu magistratu 8. nov. l. 1529. pravi, da so roparske druhali, znamenit del kneževine Štirske pokončale s preli-vanjem grozno veliko krščanske krvi, z ropanjem, ognjem in od-peljanjem premnogo ljudi mladih in starih, moških in žensk.²⁾ Kteri kraji so o tej priliki največ trpeli, ni znano.

Kranjski se ni godilo bolje, zlasti na mejah v Metliškem okraji niso imeli pokoja. Sleherni dan je lomastilo 50 do 60 ko-njikov posebno tako zvanih martolosov ali nerednih vojakov čez mejo in požigalo in plenilo, kolikor se je dalo.³⁾ A tudi dalje v deželo so se spustili omenjeno leto, pridrli so namreč do Zatičine in kar se jim prejšnje leto ni posrečilo, dosegli so sedaj: samostan so razdžali, redovniki so bili berači.⁴⁾

Pogumnost krščanskih, iz raznih narodov zbranih vojakov, deloma pa tudi pomankanje živeža, deževno vreme in nezadovolj-nost janičarov so naklonile sultana, da je opustil oblego Dunaj-skega mesta ter vrnil se domú. Zavoljo mnogih zaprek pomikale so se silne čete le počasno skozi Ogersko proti meji. Ivan Zapolj-ski, ki so ga bili 14. sept. Segban-paša in janičarji izklicali za

¹⁾ Hammer III. str. 91, Ilwof III. st. 28.

²⁾ Notizenbl. 1858. st. 272.

³⁾ Jurešič je pisal 27. avg. 1529. iz Metlike do Bernarda Cles-a, škofa tridentinskega med drugim to-le: „Es beschehen täglich ein-fall von den turckhen, die zu 50 vnd 60 pharden vnd sonderlich die Martholossen in Crabathen vnd an den Crainerischen Confin pren-nen vnd rauben.“

⁴⁾ Radisc po Puzelnovi Idiografiji.

kralja ogerskega, prišel je 28. okt. iz Bude in poklonil se Sulejmanu rekoč: „Blagoslovljena bodi Tvoja vojska!“ Prejel je za to 10 kaftanov, tri sedla in vajete z zlatimi verižicami. Nebo ni uslišalo voščila Janoševega; vojska je silno trpela na potovanji. Marsikteri so zašli v močvirjih. Pri prehodih in mostovih je bila nepopisljiva gnječa in strašansko nered, jako veliko tovrne živali, konj in vozov se je pogreznilo, s kratka, nadloga je bila strašna. Dne 16. dec. je sultan došel „srečno“, kakor piše v dnevniku, v Carigradu. ¹⁾

Nevarnost je bila odstranjena, toda ne za vselej. Treba je bilo toraj iz nova napenjati vse sile, da sovražnik v prihodnje ne najde dežel nepriljubljenih. Najbolj je manjkalo novcev. Najizdatniši vir, da se temu v okom pride, bilo je cerkveno premoženje. Ferdinand je tirjal od duhovščine četrti del vsega premoženja, ki naj se ali prodá ali zastavi, zneski pa izroče vladi. Tej že omenjeni postavi so se deželni stanovi ustavljali s prva, a protestantska sofistika jim je zašepetala na uho ta-le izrek: Ogromno premoženje je bilo dano sosebno cerkvi in veri v prid, toraj naj se rabi za ohranitev cerkve in vere proti Turčinu. ²⁾ Vkljub uporu duhovščine so komisariji ostro izvrševali kraljevo zapoved, cerkveno blago zapisovali, cenili, in četrti del prodajali. Koroškim prelatom, ki so se menda najresneje ustavljali, dovolil je kralj, da mesto četrtega dela naj sami dotično število vojakov nekaj mesecev preživé. Ker tudi s tem niso bili zadovoljni, obveljala je postava brez usmiljenja. ³⁾ Pri cinitvi so pa včasih komisariji segali čez mejo postavljeno v zakonu in stranke so se pritožile v Avgsburgu pri Ferdinandu. S pismom iz Prage dne 9. maj. 1531. je tedaj kralj naznanil, naj se vsakdo oglasi, kateremu se je zgodila krivica. ⁴⁾

¹⁾ Behrnauer Tagebuch itd. st. 17 in dalje.

²⁾ Muchar VIII. str. 373—375.

³⁾ V zgod. društvu korošk. v Celovcu nahajamo o tej zadevi med drugimi te-le listine: V Lineu 10. nov. 1529. Ferdinand prodá 4. del premoženja prošta Vuka in kapitelná v Šent-Andrašu v labodski dolini, Lenartu, škofu labodskemu, za 1004 rajn. Osojanskemu samostanu je dal prodati posestva na gornjem in dolnjem Korotanu n. pr. za 1350 rajn. Jurju Senussen-u, za 140 ranj. Andreju Mor-daksu itd.

V Avgsburgu 17. avg. leta 1530. Ferdinand prejme od Janeza, prošta Doberleveškega in nadduhovnika junske doline več zemljišč kot 4. del, ki jih je prodal za 633 gold. koroškemu oskrbniku Mavriciju Weltzer-u.

V Avgsburgu 9. oktob. l. 1530. Ferd. potrjuje, da je prejel od opatinje Eme in vsega samostana v Šent-Vidu četrti del.

V Kolinu 26. dec. l. 1531. Isti potrjuje, prejem 1000 rajn. kot četrti del od opatinje Neže in samostana v Šent-Jurji.

⁴⁾ V zgod. društvu v Celovcu.

Tudi deželni zbori niso bili brez posla. V Lincu so zborovali odborniki dednih dežel in komisarji kraljevi so opominjali Koroške pooblaščenca, naj pripomorejo, da bodo mesta in trgi več dajali za vojskine potrebe.¹⁾ V Praškem zboru 14—18. marca l. 1530 so Štajerci dovolili 20. del tega, kar so posestva vredna, od duhovščine in plemstva polovico davka, ki ga je moral vsak plačevati kraljevemu davkarju (halbe gült), ob enem so sklenili trditi Radgono, Maribor, Ptuj, Ormuž, Celje, Rogatec in druge kraje in odmerili posamesnim tlako. Odbori iz dednih dežel so devet dni pozneje odobrili v Slovenjem-gradu kraljeve tirjatve.²⁾

Nemci so se sešli v Avgzburgu. Kranjski poslanci jim razložé žalostno stanje Kranjske dežele, isto tako so storili poslanci Štajerski in zbor je privolil kralju ne kakor doslé za eno leto, ampak vsegdar za vsako leto ne za šest, temveč za osem mesecev 40.000 pešcev in 8000 konjikov. Državni vojaški svet je sicer navsotoval 90.000, Ferdinand zahteval le 60.000 mož, zborniki nemški so pa imeli tehtne razloge, da niso pritegnili ne unim ne temu ampak dovolili samo 48.000 vojakov. Dve leti kasneje l. 1532. so to potrdili v Ratisboni.³⁾

Kralj Ferdinand I. bi se bil vendar raji mirno pogodil s padišahom, ki se je dokaj sramotno vrnil od Beča, nego z orožjem sprijel se z njim. Takošen strah je bil takrat pred mogočnim Turčinom! Poskusi toraj v tretje s poslanstvom. Jožef Lamberger in Nikolaj Jurešič sta bila odbrana v to. Prvi je bil rojen v gradu Orteneku blizu Ribnice na Kranjskem l. 1489. Ko je bil star 10 let, umrl mu je oče. Že v 13. letu starosti svoje začel je služiti štirskemu dež. glavarju Ruprehtu iz Reichenberga, l. 1503 je bil z njim v bavarski vojni. Po smrti Ruprehtovi je hotel iskreni mladeneč na Ogersko, kjer se je vnela vojska. Toda premlad moral je ostati doma. Sedemenajst let star je prišel na dvor Maksimilijanov. Na prošnjo svojo se je vojskoval zoper Benečane pet let. Leta 1513. se je oženil na Orteneku, a žena mu je umrla, ko je bil l. 1518. pri cesarji. Postal je vitez, kranjskega dež. glavarja namestnik in slednjič deželni glavar. Dvakrat je potoval na Turško, kakor bomo koj slišali. Ko se je naveličal potovanja, ostal je nekoliko časa na Dunaji, potem se je kot baron preselil na Kranjsko, kjer je trikrat oženjen umrl l. 1554. v Ljubljani. Njegova kronika v vezani besedi opisuje njegovo živahno življenje.⁴⁾

Jurešič, drugi poslanec in neustrašeni branitelj mesteca Günsa, bil je Slovan, „ki nemško ni znal niti pisati niti brati“ ter se vselej cirilsko podpisoval. Njuna instrukcija od 27. maj. l. 1530 je bila podobna oni leta 1529. Premirje naj skleneta s silnim Sulejmanom, ako ni drugače s podporo nov-

¹⁾ V zgodovinskem društvu v Celovcu.

²⁾ Kronos II. str. 20—21. Škoda, da obravnave niso posnete obširneje.

³⁾ Ilwof III. st. 32.

⁴⁾ Valv. IX. str. 46—64.

cev. Sultanu sta smela obljubiti po 100.000 cekinov na leto, Ibrahimu do 10.000 gold. vsako leto, drugim postrežljivim pašem po 2000 gold. enkrat za vselej. Meseca avgusta sta zapustila Avgsburg s spremstvom 24 oseb, med katerimi se je odlikoval doktor prava in pooblaščen odvetnik Benedikt Kuripešić iz Gornjega grada, ki je šel z njima kot latinsk tolmač in to potovanje opisal v posebni knjižici.

Skozi Ljubljano potovaje v Bosno zagledala sta 17. okt. Carigrad, kjer so ju jako slovesno sprejeli. Še le deveti dan ju je pustil veliki vezir pred se. Lamberg, ki je, kakor sam piše, znal slovenski,¹⁾ nagovoril je Ibrahima v nemškem jeziku — tako mu je bilo namreč zaukazano — Kuripešić je narekoval njegove besede v latinščini. Ker pa nikogar ni bilo zmožnega tega jezika, da bi bil prevedel v turščino, nastala je zmešnjava in vlekli bi se bile obravnave, da ne bi se bil Jurešić oglasil o hrvaškem jeziku, ki ga je umel eden turških tolmačev. Ibrahim je po navadi svoji poslanca vpraševal to in uno, vmes tudi podrobil marsiktero zabavljico, ošabno in zaničljivo opombo. Na tirjatev, da se Ferdinandu prepusti Ogerska, odvrnil je, da nima nobene pravice do nje, pravi njen gospodar je sultan, ki si jo je dvakrat z mečem privojškoval. Ferdinand se pač imenuje kralj ogerski, kje pa je to njegovo kraljestvo ogersko? ali ste mar dve tega imena? — Ko sta poslanca jela prošnje svoje podpirati z novci, odrezal se je veliki vizir, da njegov gospod ne potrebuje njunega denarja, odprl okno in kazaje na sedmero stolpov rekel, da so vsi polni zlata in srebra, ktereга se še niso dotaknili, sploh sultan ne prodaja dežel in ljudi in on mu k temu ne bode nikdar svetoval, tedaj naj molčita o novcih.

Dné 7. nov. sta z veliko svečanostjo stopila pred sultana, poljubit mu roko in pozdravit ga v imenu kralja Ferdinanda. Tudi sedaj so bile zmešnjave zaradi jezika, Lamberg je nemški govoril in rad bi bil slovenski, pa menil je, da ga ne bodo uméli. Iz zadrege je zopet pomagal Jurešić s hrvaščino ali morebiti s srbsčino. A niti pri tem zaslišANJI niti v poznejših razgovorih z Ibrahimom nista dognala in opravila nič: Turek ni hotel izpustiti Ogerske, a tudi ni maral za premirje. Po veliki pojedinini njima na čast in po slovesu od sultana 15. nov. zadrževali so ju še šest tednov v Bizancu. Še le v četrtek pred Božičem sta odrinila in 2. sveč. leta 1531. iz Krupe kralju poročila slabi izid poslanstva svojega. V Ljubljano sta priromala 9. sveč. Jurešić je tu bolan obležal, Lamberg pa hitel v Linc k Ferdinandu s sultanovim in vezirovim pismom.²⁾

¹⁾ Gévay. Gesandtsch. K. Ferdinand I. an S. Suleiman I. 1530. st. 71.

²⁾ Gévay Gesandt. 1530 str. 27—49. Naj postavimo tu sem naslov, ki si ga daje Sulejman v svojem pismu: „Jaz sultan sem največi, najizvrstniši in prevzvišeni cesar; v oblasti imam Grško krono, gospod sem deloma belega in črnega morja, potem Grške, Turške,

Tako je izpodletelo tudi tretje poslanstvo. Dušman je v tem šaril po stari navadi. Leta 1530. do velike noči je petkrat planil čez mejo na Kranjsko in odgnal 3000 mirnih prebivalcev.¹⁾ Vzlasti na Kočevskem je rogovilil, dalje se pa ni spuščal, menda ker se je bal slovenskih batov in krogel. Trebalo je tedaj vsestranskih priprav, ker nadjati se je bilo, da pride prej ali slej z večo močjo. Kralj Ferdinand je delal v ta namen po zmožnosti. Po smrti vrlega branitelja Dunajskega mesta, grofa Nikolaja Salma je postavil Lenarta pl. Vels-a za vojaškega maršala vseh nemških trum na Ogerskem, Janeza Kacijanarja prvega vojskovoda na Štírskem, Koroškem in Kranjskem, Ludovika de Avallos za poveljnika španjolskim in italijanskim četam na Ogerskem in barona Janeza Ungnada za deželnega glavarja Štírskega. Nas zanimivata drugi in četrtri imenovanih.

Janez Kacijanar je brž ko ne iz rodovine Kacensteiner-jeve, ki jo najdemo sred XIII. stoletja v okolici Gornjega grada, kjer so bili, kakor beremo v listini l. 1359., pokopani vsi pred tem letom umrli Kacensteineri.²⁾ Imenovali so se tako menda po gradu Kacensteinu blizu Sostanja na Štírskem, ki je bila njih last. Leta 1338. so živeli Diepold s Kacensteina in sina njegova Kecel in Friderik.³⁾ Od l. 1347. do 1367. najdemo Rudolfa tega priimka, njegov brat, brez dvoma poprej navedeni Diepold, bil je pa že l. 1358. med mrtvimi. Kakor se razvidi iz več listin, bila sta vazala grofov Ortenburških. Rudolf je avstrijskemu vojvodi Albrehtu pomagal z oboroženo četo na Furlanskem, bila je tedaj rodovina že takrat močna in premožna. Kot odškodovanje za ono pomoč je vojvoda l. 1372. njegovima štričnikoma Diepoldu in Rudolfu ponudil 200 gold. iz desetine na Raki.⁴⁾ Njuna sestra Ana, hči Diepoldova in vdova Janeza Turjaškega, odpovedala se je l. 1380. v prid svojima bratoma vsake pravice do dedšine, ako ne umrjeta brez otrok.⁵⁾ Janez Kacensteiner je živel pred letom 1423., ker v tem letu je vojvoda Ernest potrdil njegovi vdovi Magdalení,

Karamanije, Antiohije, Male Armenije, Sirije, Iverije, Przije, Damaska, Alepa, Egipta, Meke, groba Mohamedovega, Medine, rojstnega kraja njegovega, vse Arabije, Jemna proti rúdečemu morju in cele Tartarske.“ Kuripešič je pisal o tem potovanji jako zanimivo, sedaj redko knjižico z naslovom: „Itinerarium Wegraiss k. künig Mayestet Potschafft gen Constantinopel zu dem türkischen Kayser Soleyman anno XXX“ ki šteje 32 strani. Isti je tudi opisal šege, navade, vero turške dežele v knjižici: Ein Disputation oder Gesprach zweyer Stallbuben itd. Uradno poročilo je zložil Lamberg.

¹⁾ Valv. XV. str. 431.

²⁾ Urkundenregesten aus dem gräfl. Auersperg'schen Archiv. in Auersperg, opisal Th. Elze v Mitth. des h. V. f. K. 1861. st. 50—51.

³⁾ Mitth. d. h. V. f. K. 1865. str. 62.

⁴⁾ Mitth. f. K. 1861. str. 59.

⁵⁾ Ibidem. str. 65.

hčeri grofa Konrada Schernberga, od moža jej prepisana zemljišča in polovico grada Kacensteina.¹⁾ Neki drug Kacensteiner, Diepold po imenu, se je l. 1422 prepiral z juvavskim nadškofom ter plenil in požigal po njegovem posestvu. Še le l. 1433. se je njegov svak pobotal.²⁾ Krištof Kacensteiner je l. 1438. prejel od vojvode Kacenstein v fevd z oblubo, da mu bode s svojimi ljudmi zvesto služil.³⁾ Dne 22. marca l. 1476. je Jurij Kacijanar od kralja Friderika IV. v oskrbnitvo in na račun prevzel grad Wallenburg pri Radolici unkraj Save s sodnijo vred in urad gorenje- in dolenje-radolški.⁴⁾ Leta 1476. nahajamo Kacijanarje prvikrat v okolici radoliški, kje da so prebivali, vendar ne vemo. Valvazor⁵⁾ poroča, da se je okoli 1354. l. neki Jurij Kacijanar k begunski grajščini na Gorenskem priženil in grad prekrstil v Kacenstein. Iz poslednjega bi se dalo sklepati, da so Kacensteineri popustili svojo prvotno grajščino Kacenstein na Štirskem ter to ime prenesli na novo posestvo v Begunjah. Ker je pa l. 1480. Friderik Lamberg dobil Kacenstein in Šostajn, smeli bi soditi, da je begunski grad še le po letu 1480. prejel novo ime in da se toraj moti naš Valvazor pisaje, da je že leta 1354. Jurij Kacijanar priženil Begunje in Wallenburg in to tem bolj, ker iz navedenih dat je jasno, da je rodovine Kacensteinske imenje večidel bilo na Štirskem in da še le l. 1476. prvikrat najdemo ime Kacijanarjev v okolici radoliški. Kakor v marsikterih drugih zgodovinskih naznanilih poroča Valvazor tudi o pričujočem morebit napak, vsaj navesti ne moremo nijednega pisanega spominka, ki bi potrjeval njegovo vest. Ako so pa Kacensteineri različni od Kacijanarov, razpadejo vse kombinacije⁶⁾ o visoki starosti in imenitnosti prededov Janeza Kacijanara, in najprvi, nam znani ded njegov, bil bi Jurij l. 1476.

Roditelji našega junaka sta bila Lenart in Uršula, sestra slavnega Žige Herbersteina. Imel je tri brate in sestro Marjeto. Starejši, Andrej, padel je v bitvi pri Raveni, mlajši, France, je postal škof ljubljanski, o Juriji ni nič znano. Ker je mati njih Uršula stopila v drugi zakon,⁷⁾ posnamemo, da so otroci kmalu izgubili očeta. Kje pa je bil rojen Janez Kacijanar? Voigt v spisu o Janezu Kacijanaru kaj mično in poetično pripoveduje, kako sta se Janez in France radovala v rojstnem kraju v begunski grajščini tam na znožji mogočne Begunšice, kako so velikanska narava gorenska in njeni snežniki našemu Janezu prsa širili, kako ga je napajala bistra voda in ostra sapa navdihovala k pogumnosti in nadu-

¹⁾ Muchar VII. st. 167.

²⁾ Ibidem. str. 229.

³⁾ Chmel Materialien I. str. 30.

⁴⁾ Mitth. f. K. 1863. str. 89.

⁵⁾ Valv. XI. str. 298. in str. 463.

⁶⁾ Zlasti Voigtove v njegovem obširnem spisu: der Freiherr Hans Katzianer im Türkenkrieg v Raumers Hist. Taschenbuch 1844. st. 3—4.

⁷⁾ Herbersteins Familienbuch v Arch. f. K. öst. G. 1868. st. 330.

ženemu sklepu rešiti milo domovino krutega zatiralca in vpadovalca turškega.¹⁾ Vse to je lepo, a nima trdnega stala. Valvazor, katerega navaja, nikjer ne pové, da se je Janez rodil v Begunjah in tudi nam ni znana nobena listina, iz ktere bi se dalo trdno spricati, da so Janez, ali njegovi starši ali dedovi prebivali v begunskem Kacensteinu, beremo pa, da je njegov bližnji sorodnik Krištof Kacijanar, ki ga nam zgodovina imenuje l. 1530., v zakon vzel Ano, hčer poslednjega gospoda na Kamnu.²⁾ — sedaj razvaline — ki je stal kake četrte ure od Kacensteina. Iz te okoliščine smeli bi sklepati le to, da so Kacijanarji posedali Kacenstein, ali vsaj, da niso bili daleč od Kamna.

Janeza Kacijanarja prištevajo nekteri Nemcem. Dosledno: Kranjska je bila del Nemčije, toraj vsak Kranjec — Nemec. Drugi n. p. Jovij, Hass, Kirchmair imenujejo ga Hrvata. Iz tega sodimo nenapačno, da je govoril kako jugoslovansko narečje.

Prvikrat najdemo njegovo ime l. 1525., ko mu je zbor v Wolfsbergu, kakor smo omenili, ukazal Salmu na pomoč hiteti. Bil je že ta čas poveljnik vojaški. Dve leti kasneje je peljal kranjske Slovence na Ogersko. Tu je rastle njegovo kardelo, in v diru je Ferdinandu pridobil Požun, Trnovo, Starigrad, Rabo, Komarno, Ostrogon, Trenčin, Budo itd. Nikjer mu niso bili kos privrženci Zapoljskega. Predaleč bi zašli, hoteči Janeza Kacijanarja spremljevati po vseh njegovih potih, opisovati njegove mnoge bitve in boje s Turci in Zapoljenci, naštevati nezgode in težave njegove na Madjarskem, kjer mu je vedno primanjkovalo novcev in vojakov, dovolj, ako rečemo: Kacijanar je v kratkem postal čislán vojskovod, kakoršnih je Ferdinand potreboval. Vzlasti pri oblegi Dunajski se je hrabro obnašal. Kjer so oblegovalci prestrelili največ mestnega ozidja, stal je Kacijanar s svojimi in odbijal vse napade. In ko so Turci odlazili, udaril je s husari svojimi za njimi in jim pobral veliko vjetih kmečkih mož, žensk in otrok, tudi nekoliko konj, klavne živine in šest kamel je prišlo v njegovo oblast.³⁾ To obnašanje je še bolje povzdignilo slavo „drazega viteza“, kakor ga zove svak njegov Herberstein. Že l. 1528. je bil poveljnik v Komarni in Trenčinu, meseca marca naslednjega leta deželni glavar kranjski in leto kasneje prvi vojskovodja združene armade štirске, koroške in kranjske. Dne 4. marca istega leta mu je kralj podelil urade in gradišča v Šoštajnu, Kacensteinu in Bischofsdorfu blizu Celja v last⁴⁾ in 1531. l. so mu štirski stanovi v priznanje njegovih zaslug za domovino poklonili darilo 100 cekinov vredno.⁵⁾

Prestopimo sedaj k drugemu možu, ki se je odlikoval ne samo na vojnem, ampak še sijajniše na slovensko-književnem

¹⁾ Raumer's Tasch. st. 5. 6.

²⁾ Familienb. st. 356.

³⁾ Voigt v Raumer's Tasch. st. 63.

⁴⁾ Mitth. f. K. 1865. st. 19.

⁵⁾ Muchar VIII. st. 389.

polji, k Janezu Ungnadu. Tudi on je bil iz stare, častitljive korenine koroške. Oton Ungnad je dal Št. Pavlskemu četrtemu opatu Pilgrimu (1159–1192) dve zemljišči, da njega in ženo njegovo pokopljejo v samostanski cerkvi, njegovemu nasledniku Ulriku (1192–1222.) pa dve njivi v isti namen za svojo hčer. ¹⁾ Druzega Otona „dictus Ungnade“ nahajamo v pismih l. 1284. ²⁾ Konrad „der Ungnad“, njegove hčere, Rajnar, Šenk Ostrviški in „Offen“ iz Kostanjevice so l. 1316. prejeli od tasta svojega trdnjavo Vipavsko in Neunburg kot fevd. ³⁾ Waltenstein v gorenji labodski dolini je bilo njih posestvo. Leta 1442. je cesar Friderik IV. Janezu Ungnadu in potomcem njegovim dodal grad Soneški v junjski dolini. Odsle so se pisali Soneški in ta priimek jim je ostal nad 200 let. ⁴⁾ Krištof Ungnad je Kranjcem pritekel na pomoč, ko so jih l. 1471. napadli Turki, kar smo že slišali. Po odstopu Sigmunda Ditrichsteina od deželne glavarstva štirskega, stopil je na njegovo mesto naš Janez Ungnad, baron Soneški, ki je bil tačas že kraljev svetovalec, kapitan in vicedom Celjski z letnimi dohodki 1000 gold. in vžitkom grada Graškega. Od leta 1530. ni se vršilo nobeno imenitno opravilo brez Ungnada, „37 let sem služil veličanstvu in veliko tisoč gold. žrtoval za njega, in ko je ogerski kralj postal, dajal sem mu celó od svoje revščine, kar so mi namreč donašali gradovi, mesta in druga posestva in vse to brez povračila“, tako je potem tožil v pregnanstvu v pismu do vojvode Albrehta pruskega. Kako se je Janez Ungnad trudil na književnem polji slovenskem, to opisovati ne spada tu sem.

Ta dva moža sta bila tedaj nekaj časa duša vsega početja domá in zunaj na bojišču. Njima se je pridružil v delovanji za domovje in vladarja vrli vladika ljubljanski, do leta 1529. tudi dež. glavar kranjski, Krištof Ravbar. ⁵⁾ Njegove veljavne besede niso pogrešali v nobenem odboru, nobeni skupščini, bil je neutrudljiv. Leta 1530. jel se je resno dogovarjati s Kacijanarjem in Nikolo Zrinjskim, očetom Sigetskega junaka, kako vspesno Turke odvracati od slovenske meje. Za ta namen se mu je zdel naj-

¹⁾ Arch. f. Geschichte und Topographie von Kärnten 1866. st. 144.

²⁾ Arch. f. G. 1863 st. 88.

³⁾ Mitth. f. K. 1865. st. 61.

⁴⁾ Tangl v Mitth. f. Steierm. X. st. 160.

⁵⁾ Njegov oče je bil Nikolaj in bil oženjen z Rotijo, hčerjo Nikole iz Jame. Samo eno sestro Marjeto je imel. Oče mu je kmalu umrl, ker mati njegove se je potem vdružil z Janezom Turnom. Krištof je postal škof 1493., do 1529. je bil dež. glavar kranjski, potem kraljev namestnik v Beču in svetovalec. Bil je ob enem oskrbnik Sekovske cerkve in komendator samostana Admonškega. Dne 26. majn. l. 1533. je povzdignil Ferdinand njega in naslednike njegove na škofovski stolici v kneze. Umrl je ta zaslužni mož 26. okt. l. 1536. in pokopan v Gornjem gradu. Geslo mu je bilo: „Spartam quam nactus es orna“.

prípravníši pripomoček, sovražnikom vzeti Kamen grad in Ključ z okolico vred, ker prav iz teh krajev so najbolj pogostoma najlože vpadali v Hrvaško in Kranjsko. Ker je Kacijanar imel opraviti s Turci, sešli so se poslanci Ravbarjevi le z Zrinjskim, ki je bil koj pripravljen prevzeti oblego omenjenih gradov. Svetoval je vrh tega še, naj se postavijo na meje vojaške čete, da nagajajo Turkom, kakor so dosle oni delali Slovanom in tako vračajo enako z enakim. Le tako bi se dali začasno odbijati navali turški, dokler namreč ne doide večja armada, obljubljena v Avgzburgu. ¹⁾ Zakaj so bili ti dogovori brez vspeha, ne vémo. Manjkalo je brž ko ne novcev in potrebnih priprav, znameniti so pa za nas, ker nam kažejo, v kaki tesni zvezi so bili Slovenci s sosedi Hrvati.

Isto osodo imel je shod v Brežicah, kamor je na Hrvaškem stiskani Ludovik Pekri povabil tudi Kacijanarja. Bolje se je obnesel zbor odbornikov štajerskih, koroških in kranjskih v spodnjem Dravbergu 24. marca 1531. l. Pri tej skupščini je bilo nazočih 17 odbornikov, med njimi so bili vojskovođ Janez Kacijanar, škof Krištof Ravbar, Krištof Welzer iz Koroške, Janez Ungnad, Erazem pl. Turn, Vuk pl. Lamberg. Za vojsko so dovolili 2500 gold. Štajerska je prevzela 1333 gold. 60 vin., Koroška 666 gld. 6 vin. in Kranjska 500 gold. Porazumeli so se, da mora biti ob mejah stalna straža peš in jež, da morajo ogleduhi dobro zasledovati sovražnika, 8000 kranjskih kmetov je treba vedno pripravljениh imeti in orožja zmóžne sklicati iz vseh dežel. ²⁾

Da-si je stal popred imenovani Krištof Kacijanar s precejšnim krdelom konjikov na hrvaški meji, pridrli so vendar Turci v malih tropah na Kranjsko že l. 1530., kakor smo že slišali. Naslednje leto so ponovili napad in primahali na Pivko, toda Hrvatje s Frankopanom, na čelu pobrali so jim vjete kristijane in vse naplenjeno blago. ³⁾ Tudi Štirski niso prizanesli, ker beremo, da je v tem letu v Lutomeru veliko škodo učinil hud požar, ki so ga bojé vnetili kleti sovražniki, in da so 1. marca na kose razsekali prednika Zajckloštra Andreja. ⁴⁾ V obče, kakor vidimo, slovenska zemlja in prebivalci njeni v tem času niso tako zelo trpeli po Turcih ko poprej. Tolikanj večja nevarnost pa je pretila l. 1532. Sulejman je hotel popraviti hibo l. 1529. pred Bečem. V Bizancu so delali za to velikanske priprave. Kakošen strah je imela zapadna Evropa pred silnim Turkom, kaže v Rimu na svitlo izišla knjižica, ki našteva posamesna turška krđela, čete, trume, in slednjič pretirano in prenapeto pride do tega, da bode nad milijon osmalinov kakor potop poplavlilo krščanske dežele. ⁵⁾ Poslednje niso mirno pričakovale tega, kar bode prišlo, temuč pripravljale

¹⁾ Obširno Valv. V. st. 431—436.

²⁾ Krones II. st. 22.

³⁾ Valv. XV. st. 437 edini vir o tem napadu.

⁴⁾ Muchar VIII. st. 388.

⁵⁾ Naslov tej 8 strani močni knjižici je: Kriigs rustunge vnd heerzug

so se za brambo na vse pretege, zlasti one, ki so bile najbližje turškim mejam in tedaj v največi nevarnosti, namreč hrvaške in slovenske pokrajine. Deželni glavar štirski je v ta namen obhodil in pregledal hrvaško granico; Gradec, Radgono, Ptuj, Maribor, Brežice, Celje, Postojno, Neuhaus pri Tržiču, Senj, Otočec, Munjavo, Starigrad, Bihač, Lankovice so popravili, utrdili s pripomočjo kmetiške tlake in preskrbeli z vsemi za vojno potrebnimi rečmi. V Trstu se je nakupilo 40 centov streliva in razdelilo po Kranjskem. Novcev so pobirali povsod za vojsko, po cerkvah postavljali pušice.¹⁾ Kralj Ferdinand I. in brat njegov cesar Karol V. sta vendar enkrat prejela pomoč iz Nemške države, blizu 100.000 mož pod raznimi poveljniki.

A vkljub vsem tem in drugim ogromnim pripravam, pogodil bi se bil kralj najrajše na mirnem potu. Poslal je tedaj zopet do sultana poslanstvo z nalogo, da se pobota ž njim vzaj za primirje enega leta. Ako sultan kralju prepusti Ogersko, hotel je poslednji plačevati na leto 100.000 „penzije“, če se pa ne uda temu, naj deželo poseda Zapoljski, toda neoznjen naj ostane, da po smrti njegovi pripade avstrijskemu nadvojvodi. Dne 3. maj. l. 1532. sta za ta važen opravek odbrana grof Lenart Nogarola in naš rojak Jožef pl. Lamberg odrinila iz bele Ljubljane v Višnjo goro, kjer sta prenočila. Pri Metliki 5. maja sta se prepeljala čez Kupo na Hrvaško. A prepozno je bilo!

Sultan in ž njim 200.000 mož, med njimi 60.000 požigalcev, in 300 topov so bili že na nogah, da „kralju prihranijo dolgo pot“ kakor je izustil Ibrahim. V Nisi na Moravi sta od 28. maj. čakala bližajočega se padišaha. Došel je še le 12. rožnika in Sulejman in veliki vezir sta ju tu sprejela. Morala sta potem z armado v Beligrad, Ibrahim jima je rekel, da se bode sultan že sam prepričal je li res kralj želi miru ali ne. V obleki, ki jo je jima podaril turški cesar, stopila sta pred njega. Vsa vojna je stala v taboru, sred kterege je bil sultanov šotor. Sulejman je sedel na prestolu, stoječem na štirih stebrih, ki so se lesketali dragih kamenov in biserov, poleg njega se je svetila krona. Tako je razkazoval poslancema vso svojo mogočnost, imenitnost in bogastvo, istotako francoskemu poročniku in Janežu Martinucci-u od strani Zapoljskega.

Kakor v posmeh sta bila prisiljena za vojsko korakati do Oseka. Tu sta dobila pismo sultanovo do kralja Ferdinanda, ki ga oholi Ibrahim v pogovorih ni drugače imenoval ko „majhen gospodek“ „Klains herl“. V tem listu od 17. julija piše sultan: „Vedite, da sem po milosti božji in preroka našega Mohameda z vsemi svojimi prvaki, slugami in neštevilno vojsko dvignil se iz

des wuterichen Turckischen Keyzers mit aller Ordnung vnd Zal des volcks so er zu ross vnd zu füß die Christenheit zu überziehen mit ym bryngt warhafftig beschriben.“ Roma Anno MDXXXII. z dvema drevorezoma. 8°

¹⁾ Much. VIII. st. 390.

* Jurij Hieschovici - Martinuzzi

o. f. Ar.

stolnega mesta. Zdavnaj že sleparite uboge kristijane v deželah svojih, češ, da bodo udarili na Turško; leto za letom na ta način izmikate ljudem denarje, večkrat so v ta namen tudi zbori in shodi. Zatoraj sem sklenil dvigniti se zoper kralja španjolskega. Vedite tedaj, da nisem namenjen k Vam, ampak k unemu. — Ko se bližam meji nemški, nikakor ni spodobno, da popusti dežele in kraljestva in beži, zakaj dežele kraljev so kakor njih žene: ako jih zapusté možje, pridejo tujim v last, kar je čudno in sramotno. Saj španski kralj že dolgo baha, da gre nad Turke, jaz mu pa grem z vojsko že naproti. Ako je pogumen, pričakuje naj me na bojišču, ako ni, pošlje naj moji visokosti tribut.“¹⁾

Tako se je glasilo ošabno pismo zmagonosnega Turčina, a poslanca ga še nista smela nesti svojemu gospodu, ampak za armado sta morala stopinje pobirati do Bruka na Litavi, kjer so 5. sept. poslanca še le izpustili, kralju Ferdinandu poročat, kar je že vedel.²⁾

Cesarja v srcu Nemčije je hotel tedaj Sulejman pohoditi, toda ni priril do njega. Slovani, katerim se le premnogokrat očita, da niso nič ali prav malo storili za človečanstvo, za omiko v zapadu, zabranili in vničili so mu to prevzetno početje. Trdnjava Kisek (Güns), majhina sicer in neizdatna gledé obširnosti, močna in velika po junaških mišicah, ki so jo branile, ustavila je visoko leteče namene in naklepe mogočnega sultana. Nikolo Jurešič, spreten v govoru, pokazal je tu kot poveljnik 700 vojakov in 2000 moških prebivalcev, da je še spretneje sukal britko sabljo proti neverniku, ako ga je prav ko listja in trave. Tri tedne je naskakoval trdnjavo, kri je tekla v potocih, Senjan Jurešič in njegovi junaki se niso udali. Dné 28. avg. so odbili poslednji naval, potem je Jurešič častno kapituliral in prejel od velikega vezira častno oblačilo. Nemčija je bila rešena, iznosil se je pa divji Turčin sedaj nad našimi deželami. Cesar in kralj z močno armado v Beču nista porabila trenutka, toliko ko nič sta storila z onimi 100.000 Nemci, Čehi, Španjoli, Lahi. Toliko bolje so španjolski in italijanski najemniki moževali, vrnivši se domú, po Štirskem in drugod, kjer so razgrajali barbarsko, ter gradove, trge, vasi ropali in požigali.³⁾ Pač so palatinski grof Friderik, grof Lodron in mladi mejni grof Joakim Brandenburški, ki je pripeljal 2000 konjov in 4000 pešcev iz Kolonije, proti štajerski in ogerski meji potisnili Kasimbega, ki je pridrl z 16.000 možmi do Aniže in Linca in v naglici ukazal pomoriti neki 4000 vjetih kristijanov, zaradi ktere zmage so zlasti poslednjega v Berolinu tako slavili, ko bi bil res vse Turke vničil za vselej. To je pa blizo bilo vse, kar so storile nemške čete za nas, ker razun nekterih malih kardel, niso se spustile

¹⁾ Gévay: Gesandtsch. K. Ferd. an Sultan Suleiman 1531—1532 st. 87.

²⁾ Ibidem: Wegraiss Keyserlicher Majestät Legation in 32. jahr zu den Türcken geschickt etc.

³⁾ Muchar VIII. st. 303. Voigt. st. 104.

dalje na Štírsko. Domovino dostojno maščevati, odmenjeno je bilo po večem Slovincem in njihovemu slavnemu voditelju Kacijanarju.

Pogumnost Nikolaja Jurešiča in njegovih zvestih je Sulejmanu popolnoma odvzela veselje cesarja Karola iskati na Nemškem. Prve dni meseca septembra je odrinil izpod trdnjave, kjer je bila tako nepričakovano ponižana njegova oholost in prevzetnost, in na severno izhodni strani stopil čez Štírsko mejo. Zaradi neprestanega deževja in jako slabega pota valila se je vojska počasno proti Nemškemu Gradcu. Pred njo in za njo ni bilo drugega nego razdjanje in požiganje. Zataborene cerkve, kjer so se prebivalci moško branili, končal je požrešni ogenj, ki so ga zanetili besni sovražniki. Nijednega trdnega kraja niso sicer užugali, tolikanj strašnejše je trpela dežela, ki jim je bila odprta. Dne 11. sept. stal je sultan pred Gradcem.

Ko je Kacijanar pri Dunaji izvedel, da se turška sila pomika proti glavnemu mestu štírsckemu, dirjal je noč in dan z 2200 večidel domačimi konjiki na Štajersko, Žiga Herberstein ga je spremljeval. Hotel je sultana prehiteti in pomnožiti posadko mestno, kajti znano mu je bilo, da ima mesto sicer dovolj topov, a le malo izurjenih vojakov. Prišedši za nekaj milj do mesta, došla je novica, da je Turek že pred Gradcem, Kacijanar zdajci sklène tudi siloma predreti sovražne trume do obzidja mestnega, ker bal se je za lepó mesto, ki bi ga mozlemíni gotovo izropali, da jim pride v oblast. Toda Sulejman slišavši o bližajoči se krščanski vojski ni je čakal, ampak 12. sept. umaknil se proti jugu. Ko toraj Kacijanar dospé naslednje jutro ob 5 uri, sovražnika ni bilo nikjer, kajti ta je že Muro preplaval in pri tej priložnosti izgubil mnogo ljudi in popotnega blaga. Kacijanar je v mestu ostal tri dni, da so se spočili utrujeni vojščaki. Pripovedujejo, da je potem sovražnika dobro otepel pri Fernicu. Herberstein, spremljevalec Kacijanarjev, ne omenja nič o tem dogodku, piše pa, da je Pavel Bakič, ki je imel mnogo Kranjcev pri sebi, v slovenskih goricah pod Lipnico prijel zadnje straže in ugrabil veliko Turkov, konj in dragocenosti.¹⁾

Turki so krenili proti Svečini, kjer so zapalili grad, kakih 1000 se jih je pa 14. sept. spustilo čez Radl proti Koroški. Deželni glavar Vid Welzer je bil postavil v sotesko pri dolenjem Dravbergu mož močno posadko. Ko jo Turci ugledajo, pobegnejo čez Remšnik nazaj.²⁾ Dva dni kasneje je sultan dospél pred Maribor. Štiri dni so delali most čez Dravo. V tem je peščica hrabrih braniteljev pod vodstvom nam že znanega Žige Višnjagorskega odbila tri sovražne naskoke. Predno je bil most gotov, lotile so se nekatere nemške četice Turčinov in nagajaje jim škodovale na razne načine. Tudi Bakič in njegovi ljudje niso mirovali, da so si

¹⁾ Herberstein Selbstbiogr. v Fontes rer. aust. 1855. st. 301.

²⁾ Arch. III. st. 29. po Št. Pavelskih zapisih.

jezo ohladili nad neverniki. ¹⁾ Ti so za seboj most sežgali in všotorili se na Ptujskem polji. Po glinastih, jako slabih, potih so se pomikali s težkim topovjem silno počasno. Še le 22. sept. je sultan pri Vinici stopil na Hrvaško, kjer so Turci neznano razgrajali in divjali ter 30.000 duš pritirali na Turško.

Kacijanar je med tem izvedel, da se Kasim-begove razkropljene čete klatijo na meji Štirski. Da jih uniči, hiti na Avstrijansko. S kakimi 4000 štirskih strelcev in husarov zgrabi 19. sept. neutegoma sovražnika pri Neustadtu in samo 600 mož neki je odneslo peté. Od vse 16.000 močne vojske, ki jo je pripeljal Kasim-beg na Avstrijansko, bilo je v tej in poprejšnjih bitvah potolčena in ugonobljena dobra polovica s poveljnikom vred, ako ne več, le Ferif z manjšo polovico je menda srečno utekel. ²⁾ Opisati grozovitosti, ki so jih učinili krvoželjni neverniki ubogim kmetom v samotnih dolinah in nenadoma napadenim hribovcem z ognjem in mečem, kakor tudi neusmiljeno, kruto maščevanje krščanskih zmagovalcev, naj mi čitatelji blagovoljno opusté, saj jim je znano iz najnovejše dobe, da vojskini hrup zbuja najhujše strasti tudi omikanejšim narodom, nego so bili Turci, iz vseh vetrov nabrana soldateska in srditi za domovje svoje boreči se Slovenci s početkom XVI. stoletja. —

Leta 1532. je tedaj sultanu doneslo malo slave, da-si je Ibrahim paša kralju širokoustno pisal, da njegov gospod nikjer ni našel cesarja in da so dežele njegove kakor njegove žene: ni ga videti niti v unih niti pri teh. A tudi vspeh krščanskega orožja ni bil takošen, kakoršnega bi pričakovali po velikanskih, vsestranskih pripravih in ogromni vojski, ki sta jo nabrala cesar in kralj. Ko so Turki zapustili Štajersko, odrinil je prvi z večim delom armade iz Beča, ker nič ni hotel vedeti o nasvetu, naj bi pritiskali za sovražnikom. Vojaki, kolikor jih je prepustil bratu Ferdinandu, uprli so se naklepu udariti na Ogersko in vsa lepa armada razšla se je na vse kraje. „Zgrešili smo lepo priložnost, Bogu služiti in krščanstvo rešiti trinogov“ tožil je kralj sestri Mariji, in drug poročevalec piše: „Ves svet žaluje in milovanja je vredno, da se je sešla tolika izvrstna vojska in ni kar nič opravila.“ ³⁾ Zakaj se je to zgodilo? Avstrijanska je bila rešena, nevarnost za Nemčijo odstranjena, in slovenske pokrajine, da-si štete k nemškemu cesarstvu, naj si pomagajo, kakor vedó in znajo! Morebiti se je tako mislilo? Skoraj smemo tako soditi, okoliščine to le prečitno potrjujejo. Kolikokrat so Slovenci na bojiščih kri prelivali za vse druge nego za svoje namene, a domovino jim branit, priskočil ni nikdo, vedno so stali — sami.

¹⁾ Voigt. st. 102.

²⁾ V teh praskah so poročila tako zmedena in navskrižna, da je težavno pravo zadeti. Najverjetniše se mi zdi, kar piše Herberstein na navedenem mestu.

³⁾ Voigt. st. 103.

Osmo poglavje.

Slovenci planejo v Bosno. — Sultan sklene mir s Ferdinandom I. — Vojne priprave. — Kacijanarjeva vojska nesrečno vojuje. — Beg pri Oseku. — Kacijanar zaprt in umorjen. — Ogerska postane turška. — Ferdinand ukaže opoldan zvoniti. — Žiga Herberstein hiti v turški tabor pred Budo. — Sulejman ga ne vsliši. — Kraljeva vojska nič ne opravi na Ogerskem. — Zbora v Celju in Beču. — Slovenci se oborožujejo. — Janez Lenkovič, slavní vojskovod. — Herbart Turjaški stopi na vojaški oder. — Turci na Slovenskem. — Rop krščanskih otrok. — Janičarji. — Krvavi davek. — Njegovi nasledki.

Sulejman sicer nič ni dosegel leta 1532., vendar so kralju Ferdinandu moči tako opešale, da sam ni mogel nadaljevati vojske, in dežele njegove so tako onemogle, da so potrebovale miru in počitka. Kralj je toraj še istega leta meseca grudna odpravil na Carigraški dvor viteza Jeronima iz Sadra, brata branitelja Kiseške trdnjave, da sultana nakloni k miru ali vsaj k primirju. In Sulejman je bil sedaj mečega srca ko sicer ter koj naznanil, da se hoče pomiriti s kraljem, ako mu pošlje ključe mesta Ostrogonkega. Turšk čavš je bil odposlan s pogoji v Beč, sin Jeronimov Vespazijan ga je spremljal. Kjer sta potovala, sprejemali so ju po ostrem povelji kolikor mogoče slovesno, do Kacijanarja pa je Jeronim iz Carigrada 21. jan. 1533. pisal, da je sultan srdit, ker je čul, da so Kranjci udarili čez mejo do Udvinu in da pretijo dalje, naj se tedaj ogiblje vsacega sovražnega napada.¹⁾

To se je zdelo Jeronimu potrebno, ker Slovenci res niso rok križem držali, ampak nagajali so Turčinu, kjer in kolikor so mogli. Še ko je bil sultan na Ogerskem, zbere Janez Pihlar, vedoč, da je bosniški paša pri veliki armadi, viteze in kmete kranjske in na svojo srečo udarijo v Bosno. Mnogo gradov in sel vzamejo siloma, ne malo nevernikov potolčejo in odnesó precej ropa. Turčini se hočejo maščevati in 3000 jih prigrmi na Kras. A Slovenci jim zastavijo za hrbtom vse soteske in ceste in vitez Jakop Ravnah, kapitan Kraški in Istrski, z naglo sklicanimi kmeti jih zgrabi in neki 2000 osmalinov je obležalo, 500 vjetih in ves plen odvzet. Naših ni bilo nad 800.²⁾ Ko se je Jeronim v Bizancu pogajal

¹⁾ Gévay II. Gesandtsch. 1532—1533 st. 65.

²⁾ Tako poroča Valv. XV. str. 448 po deželnih zapisnikih; Tomašič stavlja dogodjaj v leto 1531. in piše, da so Turci privreli „in piucam“ na Pivko, veliko pokončali in mnogo ljudi odgnali, Pihlar, Vuk Frankopan, Jurij Slunjski in drugi so obstavili Planino in s Knežjgorice streljaje nevernike deloma v beg zapodili, deloma pobili. Archiv IX. str. 29.

za zlati mir, tudi takrat niso mirovali Slovenci, hrepeneči maščevati se nad krutim Turčinom. Kacijanar, vojskovod z dušo in telesom, kateremu primirje ni bilo menda prav nič po volji, in vrli Žiga Višnjagorski, pridružita si drugih enakomislečih vitezov in ropa željnih Slovencev in napadeta Bosno. Do Udvina so vasi čutile srdite Slovence, zakaj sploh so bile izropane in zapaljene. Živine v velikih čedah so maščevalci seboj tirali, Turkov dokaj posekali ali vjeli. Še nikdar jim ni Kacijanar napravil tolike škode kakor takrat, zato je bilo že ime njegovo strah Turčinom.¹⁾ Ta čin bi bil pa skoraj podrl vse prizadevanje Jeronimovo v Carigradu. Vdrugič je toraj 11. svečana opomnil Kacijanarja, naj miruje in nikar ne nadleguje turških dežel, isto naj brez odloga ukaže tudi plemenitašem hrvaškim in poveljnikoma v Senju in na Reki. V tistem smislu je pisal v glagoliticí slavonskemu glavarju Ljudevitu Pekriju in Francu Batjanu, banu hrvaškemu.²⁾

V Beču so slovesno sprejeli prvega poslanca turškega in se vé, da udali se mirovnim pogojem, ki jih je bil prinesel. Kmalu sta se poslovila on in spremljevalec Vespazijan in vrnila v Carigrad. Ž njima je odrinil Kornelij Duplicij Schepper s ključi ostrogonskega mesta, s pismom kraljevim in darovi, da ž njimi in z letnimi 100.000 cekini „penzije“ odkupi primirje. Dné 20. maj. so dospeli vsi trije v Stambul. Jeronim je poklonil vélikemu veziru ključe in darila. Smehlja je ta z glavo odkimal, naj ključee le ohrani, prijazno pa je vzel krasna darila, vredna 7000 cekinov. Po obširnih razgovorih, v katerih se čudimo goropadni oholosti turškega vsemogočnega državnika Ibrahima, pa tudi dosehmal neslišani pohlevnosti kraljevih poslancev, porazumeli so se slednjič v glavnih točkah. Žaljivo, poniževalno za habsburške vladarje je bilo, kar se je govorilo o zaslišnji pri sultanu 23. junija. Po navodu prevzetnega Ibrahima je Kornelij Sulejmana ogovoril takole: „Kralj Ferdinand, Tvoj sin, spoznava vse, kar imaš in premoreš, za svoje in vse svoje za Tvoje, ker Ti si njegov oče. Ni vedel, da hočeš Ogersko sebi pridržati, sicer bi se nikdar ne bil vojskoval. Ker pa ga hočeš imeti Ti, njegov oče, želi Ti sreče in zdravja in ne dvomi, da mu kot oče pripomoreš do tega kraljestva in do družih.“

Poslanca sta se potem silno izgovarjala, češ, da so darila preborna, in prosila sultana dovoljenja, da bode v prihodnje Ibrahim, brat Ferdinanda kralja — za tacega se je bil namreč ponudil Turčin — in poslanca sta ga radostno sprejela — zastopnik in opravnik Ferdinandov pri turški porti in naj nazaj dá doto kraljice Marije. Jeronim je še posebno naglaševal, kako sin vélikega cesarja (Sulejmana), kralj Ferdinand, hrepeni po dolgem miru z očetom svojim in po dopisovanji ž njim in kako sin ne poseda ničesa, kar ni ob enem očetovega, ne oče, kar ni sinovega. Sultan je odgovoril in

¹⁾ Valv. XV. str. 449.

²⁾ Gévay. Gesandtsch. 1532—1533 st. 74.

Junisbeg tolmačil: „Padišah dovoli Vama mir, ki ga ni pridobilo šest posancev pred Vama. Ne privoli ga Vama za 7, ali 25 ali 100 let, ampak za 200, 300 let ali za večne čase, ako ga sami ne prelomite. Padišah se bode obnašal proti kralju Ferdinandu kakor oče proti sinu; sultanove dežele in ljudje so sina njegovega Ferdinanda in Ferdinandove očeta njegovega. Kraljica Marija dobi doto in kar je posedla na Ogerskem.“ K temu je pristavil Ibrahim med drugimi: „Véliki car bode prijatelj prijateljem, sovražnik sovražnikom svojega sina kralja Ferdinanda. Ako hoče cesar Karol mir, pošlje naj poslanca do visoke porte“.

Tak mir je sklenil vladar z ošabnim nevernikom! V zahvalo za to milost je Kornelij v imenu kraljice Marije sultanu poljubil roko in Jeronim obleko Ferdinandov tajnik pa je pisal: „Ne vém, kaj bi rekel ohlapnosti cesarja in kralja, ki sta poprej tako bahala, sedaj pa ponižno prosé priberačila mir“. ¹⁾ Enako poniževalnega ne pozna zgodovina habsburške rodovine.

Skoraj tri tedne so mudili poslanca v turškem glavnem mestu in še le potem odpravili s pismi do kralja in cesarja. ²⁾ Meseca septembra leta 1533. sta poročnika prinesla zaželeni mir. Kralj je urno razglasil na vse strani veselo novico. Kranjskim duhovskim in svetnim oblastnijam je iz Beča 1. oktobra leta 1533. posebno ostro zaukazal, „mir povsod ohranujete, mirno v sosesčini živite, nikomur ne delajte škode ali nadlege, niti v večih niti v manjših trumah ne napadajte turških dežel in krajev in ne kalite miru ne tako ne tako“. Kdor bi temu nasproti ravnal, hudo bode kaznovan na telesu in premoženji „da bode tudi turški car spoznal, da mir sprejemši, hočemo ga popolnoma ohraniti in ostro kaznovati, kdor mu nasprotuje“. ³⁾ Blizo tako so mir oznanili tudi na hrvaški in slovenski granici.

Zaželeni mir je bil tedaj sklenjen. Sultan in véliki vezir sta priljudno dopisovala sinu, oziroma bratu, kralju Ferdinandu, in do neba povzdigovala turško junaštvo v Perziji, kamor se je bil Sulejman obrnil po nesrečnem izidu vojne l. 1532. Hujskanje ob mejah pa s tem nikakor ni jenjalo. Kralj sam ni dosti upal svojemu vsiljenemu očetu, dokaz temu neprestano pripravljanje za nove vojske. Dné 13. januarja istega leta je zapovedal vtrditi Fürstenfeld, mesto Kočevsko — denar zato posoditi je obljubil Janez Ungnad, — 20. jan. pa Žužemborg na Dolenjskem, da imajo ubogi prebivalci v okolici ondi varno zavetje v turških napadih. Meseca aprila dné 6. je iz Inšpruka Mariborčanom odpustil 305 gold. davka „ker so se v poslednjem turškem napadu dobro branili zoper sovražnika, vrlo obnašali se, mesto oteli in ohranili, ob enem tudi, da se jim nekoliko odškodova“. Slovenski

¹⁾ Voigt v Raumer's Tasch. str. 117.

²⁾ Obširno Hammer III. str. 127—140 in Gévay Ges. 1532—1533.

³⁾ Natisnjen v Gévay II. str. 153—154; prepis tega ukaza v novo-meškem kapitelskem arhivu.

Bistrici je potrdil svobodščine in pravice, Celju prosti somenj. Od štirskih stanov je tirjal denarno podporo, ker stanje je jako nevarno: Turki že prežé v Obravcu, Senj in Bihač, dve imenitni trdnjavi varujeta Erazem Scheyer in Erazem Turn, kar prizadeva veliko stroškov. ¹⁾ Prvemu je dal kralj 16. sept. l. 1533. za dolžno stotnikovo plačo, za izplačevanje, hrano in obleko vojakov v Senju, Otošacu, Starem gradu, Brinjah in Jablonici, in kar je potrošil za sele, ogleduhe in za potovanja na dvor vkup 10.000 gold. in zastavil mu za ta iznesek urad v vrhniških Rovtah in 5 dni kasneje za hrabro in zvesto službo v vojski — vzel je bil namreč Obrabice in Salin — 200 gold. letne penzije iz mestnega davka Novo-meškega. ²⁾

Leta 1535. dné 30. jan. je ukazal kralj iz slovenskega Štajerja napraviti vojno pošto in sicer čez Ptuj, Gradec na Dunaj in 17. okt. istega leta zapovedal Maksu Leisserju, oskrbniku vojaskih potrebščin, topov poslati v Krško. ³⁾ Dné 28. okt. l. 1536 so stanovi štirski dovolili za 6 let po 12.000 ranjžkov proti Turku, ako bi deželi ne protila nobena nevarnost. Temu so pa dostavili, kazaje na nerodno življenje po samostanih, ki so bili v tej dobi po večem luteranskim stanovom bolje pri srcu nego Turci, „naj se v službo vzamejo dobro učeni in v sv. pismu izvedeni predikanti“. Sploh so se po deželah marljivo pripravljali na prihod Turčinov. Na zahtevanje Kacijanarjevo je kraljevi zidarski mojster Janez Čerte pridno utrjeval kranjsko glavno mesto Ljubljano. Pisali so po stavbarske mojstre v Meran, Benedke, Napoli, ki so že takrat sloveli kot najboljši zidarji. Smodnika in streliva so tovorili v Ljubljano in Gradec, isto tako v bran postavili Zobelsberg, Ribnico, Senožeče, Polhovgradec na Kranjskem. ⁴⁾

Tudi zborovali so na vse kriplje. Meseca nov. l. 1536 so se sešli odborniki peterih dolenje-avstrijskih dežel in iz grofije Goriške v Beču. Trajal je ta zbor do marca l. 1537. Iz Kranjske prišli Erazem pl. Turn, dež. oskrbnik Andrej pl. Lamberg, vitez Erazem Scheyer Soteški, znani kapitan Senjski, vitez Erazem Obričan, Jurij pl. Lamberg, gospod Črnelski, Janez Jožef pl. Ek, Viljem Braunsperger, župan ljubljanski, so po svedočbi Valvazorovi pri tej priložnosti svetovali, naj se Ogerska inkorporira nemško-rimskemu cesarstvu, češ, da se bode poslednje krepkejše potegnili za nesrečno, po raznih strankah strašno pomandrano deželo, ktere Ferdinand sam ne more oteti propada. ⁵⁾ Navdušenost za veliko Nemčijo že takrat ni bila majhina! Vendar nasvet še ni obveljal.

¹⁾ Muchar VIII. str. 397 398.

²⁾ Mitth. d. h. V. f. K. 1865. str. 19 - 20.

³⁾ Muchar VIII. str. 407.

⁴⁾ Ibidem str. 415—416.

⁵⁾ Valv. X. str. 336; Krones II. str. 33. Prvi stavlja ta zbor v leto 1538., kar je zmota.

Hrvatje, raztrgani in nesložni med seboj, zbrali so se v Križevcih 1537. leta in sklenili porazumeti se, da složni udarijo na občnega neprijatelja. Ljudevit Pekri je bil izbran za poveljnika hrvaške vojske s pogodbo, da dela vse v soglasji z vojskovodom Kacijanarjem.

Koj po zboru Dunajskem sešli so se poslanci v Pragi, kjer so avstrijski naglašali hudo nevarnost naših dežel, ako ostanejo brez pomoči. Na srce so polagali českim, moravskim, sleškim in lužiskim tovaršem, kako je Turek v preteklem poletji pod-se spravil do 30 trdnjav, krajev in brodov čez Savo in odtiral kakih 60.000 kristijanov,¹⁾ kako ima že skoro v svoji oblasti vse prehode, ceste, soteske in broдове, da roparji brez težave lahko prideró v dveh dneh na Kranjsko, v treh pa na Avstrijansko. Da je potem nevarnost velika tudi za česke pokrajine, ni treba še le razkladati. Dolenje-avstrijske dežele so sicer — nadaljevali so poslanci — tudi sedaj z vladarjem vred vse storile, da se ustavijo protečemu navalu, po dveh velikanskih vojnah so neizrečeno trpele, — zlasti Kranjska zdihuje že 20 let v večih in manjših napadih, v ropanji in požiganji ter je izgubila v bitvah tako izvrstne plemenitnike in druge pogumne može — da se oslabiljene, brez druge pomoči ne morejo več zoperstavljati mogočnim vpadam, še manj pa vsej sovražni sili, zatoraj prosijo izdatne podpore, ki so jo tudi res obljubili.²⁾

Kakor vidimo, nevernik vkljub sklenjenemu miru ni miroval. Nagajal in napadal je na mejah, kedar in kjer je mogel. V tem sta se posebno skušala Kozrevbeg, bosniški poglavar, in Mohamed-paša Jahjaogli, poglavar semendrijski. Preobladale so njune čete, kakor smo slišali, do 30 trdnih mest, med njimi važni skalnati Klis, ki ga je vrli Peter Krušič dolgo časa srečno branil. Zaradi tega vračali so kristijani enako z enakim. Razun mnogih več ali manje znamenitih prasek osnovali so l. 1537. veliko vojsko, ker glas je počil ob enem, da se je francoski kralj Franc dogovoril s Sulejmanom, da hočeta oba planiti v Ferdinandove in Karlove dežele, sultan s 40.000 konjiki na Štirsko in Avstrijo, kralj pa v Flandrijo in Holandijo in dražiti tudi v Milanu, da bode Ferdinand moral armado svojo deliti na dva kampa. Od rimskega carstva ni bilo pričakovati pomoči zavoljo luteranskih homatij.³⁾

Tako so nakanili sovražniki habsburške rodovine. Toda Ferdinandu se je posrečilo, da je nabral, se vé da iz raznih dežel in narodov kakih 24.000 mož, 16.000 pešcev in 8000 husarjev, poslednji pod vodstvom Ljudevita Pekrija in P. Bakiča. Čete je pri-

¹⁾ To omenja tudi Janez Hass v letopisu mesta Zgorelca v Lužici, ki je živel ondi od 1473—1544. M. J. Hass: Görlitzer-Rathsannalen herausg. von der Oberlausitzischen Gesellschaft der Wissenschaften. Görlitz 1870 str. 311.

²⁾ Voigt. v Raumer's Tasch. str. 136 140.

³⁾ Kirchmayer's Denkwürdigkeiten Font. rer. aust. 1855. st. 494.

peljal grof Albert Šlik, Avstrijance Julij grof Hardek, tirolske in italijanske strelce grof Ludovik Lodron, Korošce Erazem Mager, Štirce Janez Ungnad in Kranjce Janez Kacijanar, kateremu je kralj 10. junija l. 1537. iz Prage izročil nadpoveljstvo skupni vojski. Vojna sreča je bila temu možu do sedaj jako mila in kralju svojemu je služil z življenjem in premoženjem. Kakor mu je poprej posojeval novcev, vzel je za to vojno 10.000 gld. od Turjaških na posodo.¹⁾ Vojska je bila dosti močna, tudi novcev ni manjkalo. Vprašanje bilo je le, kako bode Kacijanar izhajal z različnimi trumami, ker njihovi poveljniki se niso radi uklanjali zapovedim Kacijanarjevim, ki je bil nekterim Nemec, nekterim Hrovat. Prepiri med njimi, neredno dovažanje hrane za veliko vojsko in druge neprilичnosti že izpočetka niso obetale nič prida. Poglavitni namen vojnemu početju l. 1537. je bil Osek osloboditi iz turške oblasti. Počasno so se pomikali na desnem bregu Drave. Zdajci nastane nevihta, dež lije več dni, konji stojé do trebuha v vodi in blatu, ljudje cepajo na potu glada in prehudega trpljenja. Ko so dospeli v Valpovo in pred Osek, pošel jim je skoro ves živež. Mesta se ne lotijo, ker živali in ljudje so bili izstradani in utrujeni. Kacijanar je svetoval, ali naskočiti mestno obzidje in tako prisiliti k boju Turčina, ki se je tega ogibal na razne načine, ali pa umakniti se tje, kjer bodo dobivali potrebne hrane. Poveljniki so pritegnili poslednjemu in lačna vojska se je jela klatiti po neznanih krajih sem ter tje, jemala kmetom, kar so premogli, naskakovala tudi nekatere gradove, misleča, da najde jedi in pijače. V tem so jo posamesne konjiške čete turške vedno napadale od vseh strani in naposled je tako opešala armada in zmešnjava je dospela do vrhunca: brez strahu in reda so začeli poveljniki in krdela njih begati, kjer so si nadjali zavetja in polnih hramov. Vojskovod je bil v strašnih stiskah. Kakor beremo v njegovem zagovoru, sklenilo se je nekega dne — bilo je menda 9. oktobra — naslednje jutro za rano odriniti v svo vojsko proti Valpovemu in sicer na znamenje piščalke. Ko se je pa jelo daniti, bili so v šotoru le Kacijanar, Obričan in Gašpar Ričan, kapitana husarjev; Pekri, Ungnad, Lodron in drugi so bili že pobegnili s četami svojimi. Vojskovodja je bil toraj prisiljen udariti za njimi.²⁾

Druga poročila dogodbe drugače pripovedujejo. Najprej je s svojimi ljudmi potegnil Ladislav More v bližnji svoj grad, za njim Ungnad, Nikolaj Turn, vladika zagrebški Šimen Erdöd in Pekri, pred solnčnim vzhodom se je v beg spustil Kacijanar sam. Tirolci, Čehi brez Šlika, ki je popustil krdelo svoje, Avstrijanci in Korošci so ostali v šotorih, morebiti čakaje dogovorjenega znamenja s piščalko, ki ga pa niso dali, da ne bi Turci slišali glasú.

¹⁾ Radisc. Herbard VIII. str. 53. Za ta znesek je kralj l. 1541 Engelbertu zastavil Smlednik.

²⁾ Valv. IX. str. 30 — 41, prepis zagovora v tajnem arhivu v Königsbergu. Voigt str. 177.

Ti so hitro izvohali stan ostalih kristijanov ter si ga hoteli obrniti v svoj prid. Kmalu krščanski vojaki čujejo ropot bližajočih se neverskih trum, naglo izkličejo Lodrona v poveljnika in v istem hipu zgrabijo turški konjiki krščanske pešce in jih popolnoma vničijo. Koroški kapitan Mager je padel, Lodron za smrt ranjen je bil vjet in kmalu potem umrl, ako ga ni dal Mohamed paša, kakor se misli, umoriti. Malo kdo je utekel in kdor je ubežal vrnil se je v strašno revnem stanju domu brez konja, okleke itd. Ves šotor, kanone, med njimi kasneje večkrat imenovana „Kacijanarica“ bile so v turških rokah. Magerovo, Lodronovo, in Bakičevo glavo so poslali kot zmagovalno znamenje na srebrnih plošah sultanu, in vjeti kristijani so morali vpreženi kakor konji peljati Kacijanarico in une topove pregrnjene z zlatimi plahtami in ozaljšane z zastavami in banderici v Carigrad. Letopisec Hass temu dostavlja, da so 300 vjetim nosove porezali.¹⁾ Jasno je iz teh in drugih listov, katerih pa niso spisale priče, ampak taki, ki so o tej dogodbi le slišali od drugih, da je Kacijanar popustil vojsko, pri kateri bi bil moral kot prvi poveljnik ostati do poslednjega trenutka.²⁾ Je li se to zgodilo iz malodušnega strahu pred sovražnikom ali samo po pomoti zaradi znamenja k odhodu, ne drzemo se razsoditi: poročila o tej zadevi so preveč zmedena. Toliko je gotovo, da prav njegova nenazočnost je bila kriva pogube ostale vojske. Čem več so si prej kristijani obetali od lepe armade, tem večja je bila sedaj njih jeza in žalost. V vezani in nevezani besedi so jo vrstniki naznanjali.³⁾ Kirchmayr zdihuje v dnevniku: „Nikoli se še ni čulo o tako sramotnem begu nemške vojske in Bog daj, da se nikdar ne zgodi!“⁴⁾ Drug kronist Kacijanarja v srdu imenuje izdajico, ker je pred bojem popustil vojsko. Ob enem nam pové, da je bil nesrečnež srednje postave, črn in trinošk do služabnikov svojih, katerih je neki mnogo sam prebodel. O Ungnadu pa piše, da je bil mlad, velik in močen mož, da se ni

1) Valv. XV. st. 450 – 452; Voigt v Raumer's Tasch. st. 177—179; Hass: Görlitzer Rathsannalen itd. str. 356.

2) Voigt v Raum. (str. 179—186) priobčuje pismo Jeronima Laskega do prijateljev svojih, poročilo brezimnega do volilnega kneza saskonskega in neka druga izvestja od nov. 1537 tudi brez podpisa. Naposled imamo poročilo loškega oskrbnika Antona Turna do frižinskega škofa Filipa iz Loke 28. okt. l. 1537 (v Notizenblatt 1858 str. 357—359). Vsi ti dopisniki dogodbe niso videli, ampak o njej slišali od drugih, ki morebiti sami niso bili priče tega, kar so poročali.

3) Na cerkvenih vratih in po gostilnicah nemških je bilo brati, kakor svedoči Hass Rathsan. str. 357.:

Catzianer, der her von der Ungnade und her Albrecht Slig
Weren werdt das sie alle drey hingen an einem striegk.

4) Kirchmayr Denkwürdigk. Font. rer. aust. 1855. str. 496.

slabo obnašal do domovine, vendar se ne bode čisto opral madeža, da je bežal ¹⁾

Ferdinand je ukazal stvar na tanko preiskovati in ostro kaznovati Kacijanarja in njegove druge, ako so res krivi žalostnega dogodka. Slik in Turn sta morala v zapor. Pekri-a so peljali v Gradec in Inspruk, Ungnad je bil zaslišan v Graškem zboru in kralj ga je spoznal nekrivega, Kacijanarju pa je poslal sprevidno pismo, kakor ga je zahteval. Vsled tega je došel sred meseca grudna v Krems, kjer v zboru njegov zagovor ni našel prijaznega odmeva, marveč kralj je spoznal v njegovi pregrehi razžalitev veličanstva ter ga rekel na Dunajski dvor pripeljati in zapreti, da se v treh mesecih opraviči, sicer bode tožen skrunbe veličanstva. K temu povelju je veliko pripomogla sestra njegova Marija, zakaj cesar se je potezal za jetnika. Morebiti so jej nevoščljivi ogerski zapovedniki kaj zašepetali v uho?

Nihče se ni izmenil za Kacijanarja v ječi, toraj je pisal kralju, naj mu razodene, zakaj je v zaporu? Dalje omenivši zaslug svojih za kralja je prosil, naj mu predlože poročila in odgovore posamesnih kapitanov in poveljnikov, da se more zagovarjati in opravičiti, ako se mu kaj očita; kralj naj mu naznani, česar ni rekel in dokazal v zagovoru svojem. Zahteval je sodnikov izvedencev v vojskinih rečeh, saj še navadnega prostaka sodijo le vojaški sodniki, slednjič je ponudil poroštvo, ako ga spusté. ²⁾ Zastonj je čakal odgovora kraljevega, obrnil se je toraj do prijateljev. Osoda njegova jih je silno osupnila. Hieronim Laski je hitel s pismi Žige Herbersteina na poljski dvor, da bi se kralj Sigismund potegnil za nesrečnega vojskovoda. Vsa kraljeva rodovina je sklenila prositi milosti. A predno je odšel njih poslanec Nikolaj pl. Nibišič v Beč, zasuknile so se razmere gledé Kacijanarja. S početkom l. 1538. je ta v drugič pisal kralju list, v katerem pravi, dokler je sam napeljeval vojsko, nikdar se ni zgodila sramota in škoda, čislali so ga krščanski knezi in spoštovali celó neverniki, a pred Osekom bili so trije poveljniki, Slik českim, Pekri ogerskim in hrvaškim, on pa notranje-avstrijskim četam. Čez vso armado je imel le v nekterih rečeh pravico, sicer pa je imel v vojnem svetu le en glas, kakor vsi drugi vodje, ako se je tedaj kaj zakrivilo, zakaj bi edini on trpel za to, kar se je sklenilo skupno! Kralj naj ne sluša obrekovalcev, ki mu podtikajo, da je bil v zvezi z oskrbovalcem živeža, da vojske ni zakladal s potrebno hrano in da sta si na ta način pridobljeni dobiček delila. Tudi se nikdar ni izdajsko razgovarjal s Turčinom. Ponovil je prošnjo, naj mu kralj naznani točke v zagovoru njegovem, ki se mu zdé pomankljive, in naj ga postavi pred nepristransko komisijo. ³⁾

¹⁾ Hass Rathsannalen str. 357—358.

²⁾ Voigt v Raum. str. 204—208.

³⁾ Voigt v Raumer's Taschenb. str. 210—215,

To pismo kakor prošnje kranjskih in slavonskih stanov za Kacijanarja in Pekri-a bile so brez uspeha. Prvi se tedaj poprime drugega sredstva. Po noči od 30. na 31. januarja se spusti po vrveh, ki mu jih je neka imenitna gospá v srebrnih posodah poslala v ječo, v graški jarek in pobegne na čilem konji, dolgo se ni vedelo, kam?

Ferdinand je bil v Pragi, kjer je bil Šlik oproščen, ko pri-nese sel novico: Kacijanar je všel. To je kralja skoro boljše drnulo nego nesreča pri Oseku. Bati se je bilo namreč, da hrabri vojskovod, ki je poprej toliko storil in žrtvoval za kralja, sedaj srdit, ne obrne meča zoper njega, ker počel je glas, da je Turek zopet pomeril na Ogersko. V tem je došel poljski poslanec in svetoval omahovajočemu kralju, naj pomilosti Kacijanarja in sprejme njegovo ponudbo, vsled ktere hoče na svoje stroške tri mesece izdržavati 4000 husarjev, zlasti, ker se je nadjati, da bode s svojim vplivom pripomogel, da Kranjska in Štajerska povrne zgubo topovja in drugo škodo. Toda kralj se je premislil in ostal pri tem, da mora obveljati sodnijska pravica. Marsikteri niso odobrili te ostrosti.

Razposlan je bil tedaj kraljev ukaz do uradov in poveljnikov po Ogerskem, Slavoniji in Hrvaškem, prijeti „zavrženega človeka in velikega izdajico“. Prejme pa 8000—10.000 gold., kdor ga izroči živega, polovico tega, kdor ga pošlje mrtvega.

Kacijanar je bil na Hrvaškem. S Ferdinandom nezadovoljna in zbog poslednjih žalostnih dogodkov razdražena stranka se je koj oklenila slavnega vojščaka. Skoro vsi plemenitaši so se mu pridružili. Ivan in Nikolaj brata Zrinjska sta mu celó trdni grad Kostanjiški izročila v prebivališče. Novo življenje se je začelo. Iz Kacijanarjevih in Zrinjskijevih posestev so zapodili kraljeve davkarje in zbirali pridno vojne željnih ljudi, ker Kacijanar je imel neki sila novcev. Za Ferdinanda toraj na Hrvaškem ni bilo posebno ugodno. Od njega postavljena bana Toma Nadažd in Peter Keglevič nista bila kos mogočnim velemožem, prosila sta tedaj novcev in ljudi iz Štirске, Koroške in Kranjske, katerih jima pa kralj ni mogel dati. In še nevarniše bi bilo postalo stanje, da ni kralj mirú sklenil z Zapoljskim, vsled kterega je pripadla prvemu vsa Hrvaška, Slavonija in kar je posedal na Ogerskem in po smrti drugega vsa Ogerska dežela. Ferdinandu so bili znani naklepi Kacijanarja in tovaršev njegovih, ki jih sedaj niso mogli izvršiti. Razkačen zaradi tega, dal je grofa Salamanko in njegove ljudi — same španjolce —, katerim je bil Kacijanar izročen, soditi in sodniki in sodnija jih je obsodila na smrt. Te krvave sodbe se je bilo nadejati tudi slavnemu vojskovodji. Grdi jeziki so imeli dovolj prilike podtikati mu, da se pogaja z Mohamedom pašo „da postane renegat in turšk general“. Da mu je res dopisoval, spozna Kacijanar sam. Kako bi se temu čudili, saj mu ni kazalo drugače! Ferdinand ga ni hotel pomilostiti, Zapoljski, od nekđaj sovražnik njegov, sedaj ni mogel pomagati, ko bi bil hotel. Šlo mu je za

življenje! Da je pa nameraval s svojimi dopisi več nego rešiti golo življenje, ne more spričati nikdo. Istuanfi poroča, da je veliki vezir Kacijanarjeva pisma do paše poslal Ferdinandu kralju. Dokler nam pa niso znane njih besede, ne moremo reči naravnost, da je hotel izdati kralja in domovino. —

To neprijetno, negotovo stanje Kacijanarjevo ni trajalo dolgo. Nikolo Zrinjski, njegov kučigazda, dal ga je nekega dne po obedu umoriti, ali ga je celó, kakor drugi hočejo, sam umoril ter glavo poslal v Beč. To djanje kasneje toliko slavljenega junaka Sigetškega ni bilo junaško. Brata Zrinjska, ki popred nista bila po vsem prijatelja kralju Ferdinandu — sicer se ne bi bila združila s Kacijanarjem, še manje bi bila odstopila Kostanjico temu „zavržnemu človeku in velikemu izdajalcu“ — hotela sta se s tem krvavim činom, kakor sodimo mi, le prikupiti kralju, dobro vedoča, da nič ne kaže z Zapoljskim in da jima tudi zveza s Turkom ne hasne. Ako se tedaj prizadevajo nekteri zgodovinarji, oprati Zrinjska tega madeža, trudijo se zastonj. Značiti ta zavratni umor kot nekako potrebno politiško djanje ali kot krščanstvu koristno in važno delo, kakor sta storila kneza v pismu do kralja, je hinavstvo, za katerim se skriva grda sebičnost. Sovremeniki so ga splošno obsodili. Herberstein je pisal vojvodu pruskemu Albertu: Na Hrvaškem sta grofa Zrinjska Janeza Kacijanarja ubila, ko je bil mlajši zaupljivo pri njem v Kostanjici. Milostljivi knez veste za tako djanje pravo ime, toraj ga opustim“. ¹⁾ Valvazor je videl na njegovi raki v cerkvi Gornjegraški kamen, na katerem je bila upodobljena basen o lesici, ki je tiča povabila v gostijo, in ga sama pozabala. ²⁾

Kralj Ferdinand ni kar nič zameril Zrinjskima, ko sta mu naznanila krvavo svoje delo. Odpustil jima je to in vse druge pregreške s pogojem, da se nikdar ne bodeta dogovarjala ali pogajala z nevernikom in da ostaneta zvesta podložnika njegova. To je čudno. Sumničili bi skoro, da se stvari niso godile brez vednosti Ferdinandove, kakor kasneje leta 1551. ne, ko je Castaldov tajnik umoril meniha Jurija Utješiniča, škofa veliko-varadinskega, privrženca mladega Zapoljskega. Istuanfi nas v tem sumu nekako potrjuje. ³⁾ Kje je resnica, ne moremo povedati zaradi pomankljivih nam znanih virov. Vsakako bi ne bilo nevhvalno delo, globokeje pogledati v razmere in okoliščine onih nejasnih dogodeb, razgnati temo, ki pokriva Kacijanarjev tragični konec, razvozlati po zmožnosti spletko in odkriti nagibe, ki so vzročili silno smrt slavnega vojskovodje. ⁴⁾

¹⁾ Voigt str. 241. V rodbinski knjigi piše o J. Kacijanerju: „Von Hansn und Niklasn graffn von Serin umb seines guetswillen vber sein vertrauen in seinem haus ermordt wordn.“ Arch. 1868. st. 331. op. 1.

²⁾ Valv. IX. str. 41.

³⁾ Istuanfi Hist. de rebus Ung. st. 218.

⁴⁾ Voigt v Raumer's Tasch. st. 236—241; Mešić: Život Nikole Zrinj-

Kacijanar je zapustil soprogo Elizabeto, hčer Andreja Strmelskega in vdovo Tomana z Gradneka. Po Valvazorji ¹⁾ je imel tri sinove, Baltazarja, Lupa in Janeza, a ti so menda zgodaj pomrli, ker imenuje se nam le njegova hči Skolastika, ki se je omožila z Ulrikom baronom Eytzingom ter 28. maj. l. 1539. ženitovanje obhajala pri stricu svojem Francu, ljubljanskem škofu v Gornjemgradu. ²⁾ Tudi rodovina je čutila jezo kraljevo, ker sprva jej je Ferdinand odrekel sleherno pravico do imenja očetovega, nasposled se je vendar omečil in na Skolastiko prepisal grajščine na Štorskem in nekaj desetini na Kranjskem. ³⁾

Kacijanarjev naslednik v glavarstvu Kranjskem in poveljnistvu avstrijskih in slov. čet je bil Nikola Jurešič. ⁴⁾ Niti ta niti Janez Ungnad nista mogla in nista smela pomagati Zrinjskima, ko so jima Turci požigali gradove, ker sta bila izključena iz primirja.

V tem so se naše dežele marljivo oboroževale in pripravljale na sprejem neljubih gostov. Iz zakladnic v Gradcu in Neustadtu so vozili topov, raznih pušek, sulic, sekiric, smodnika in krogel v Ptuj in od ondod v Ljubljano in važnejša mesta na Hrvaškem, v Dalmaciji in slov. pokrajinah. V Brežice so zazidali 3000 gld. Bramba Hrvaške in Dalmatinske je bila izročena Erazmu baronu Turnu, kompturu nemškega reda na Avstrijskem, ki je pa že konec l. 1539. zaradi bolezni odstopil in l. 1541. umrl, potem Žigi Visnjagorskemu in Kegleviču. V Senj je prišel kot kapitan Janez Lenkovič. Posebna četa martolosov je bila sestavljena, da je hodila po hostah. Za prevažanje živeža, streliva in drugih vojnih potrebščin čez Muro, Dravo in Savo je bilo vicedomom Štajerske, Kranjske in Koroške zaukazano, napraviti ladij, plavov in v ta namen poklicati tesarske mojstre, ki so se pa morali skrivati v Ljubljani in drugod. Naročil je kralj tudi narisati zemljovid Kranjske, Hrvaške in Krajine in odločil risarju razun navadne plače 20 ranj. po vrhu. ⁵⁾

Leta 1540. je planila roparska druhal v Kočevsko in pokončala mesto in okolico njegovo. ⁶⁾ V istem letu so se zbrali odborniki peterih avstrijskih dežel in grofije Goriške v Beču in za

---

skoga st. 63—69. se trudita vsak s svojega stališča razjasniti to stvar, a pomanjkanje zanesljivih spričevalnih virov pogrešamo tudi pri njunem delu.

¹⁾ Valv. XV. str. 456.

²⁾ Herberstein v Familienbuch str. 331 in 363.

³⁾ Mitth. d. hist. V. f. K. 1865. str. 21; Voigt v navedeni razpravi str. 243.

⁴⁾ S pismom iz Beča 19. okt. l. 1537. Iz Prage mu je Ferdinand 24. aprila l. 1538. še posebno naložil, da po svoji pameti in moči brani hrvaške kraje proti Turčinu. Muchar VIII. str. 425.

⁵⁾ Povelja so iz leta 1538, meseca januarija, aprila, maja in novemb. Muchar VIII. str. 435—436.

⁶⁾ Valv. XI. str. 199. in XV. str. 457.

turške potrebe kralju dovolili polovico davka, ki ga vsak posestnik na leto plačuje deželnemu davkarju.¹⁾

To leto je rodilo nove homatije na Ogerskem, ker „kralj Janoš“ je umrl, in njegova zemlja bi bila morala vsled pogodbe s Ferdinandom pripasti poslednjemu. A temu so se ustavili varhi njegovega komaj rojenega sina in sultan. Vnel se je tedaj med kraljem Ferdinandom in neverniki boj, ki je bil nesrečen za prvega in za slovenske pokrajine. Z močno vojsko pridere Sulejman v Hungarijo, da jo siloma posede ne za mladega Zapoljskega, ampak za-se. Po vrsti so se mesta uklanjala turškemu jarmu, 29. avg. l. 1541. Buda, l. 1543. Šikloš, Pečuh, Ostrogon, Stolni Beligrad, l. 1544. Višegrad in drugi gradovi in kraji, — Ogerska med Donavo in Tiso in kar je ni bilo unkraj Donave v Ferdinandovi oblasti, postala je turška.

Ko se je na častitljivem gradu budimskem zasvetil turški polomeseč, pretresel se je krščanski svet. In kaj se ne bi bil! Pogled na zemljovid in videl bodeš, kako daleč v srce krščanstva je že priril oholi nevernik, spoznal pa bodeš tudi, komu je pretila sedaj najhujša nevarnost! Kakošen strah se je polastil Nemcev, spričuje zgodovina. Dežele so dovoljevale novcev in vojakov zoper Turke, pesniki so v pesmih in igrokazih navduševali rojake zoper dušmana, celo Luter jih je vnmel k molitvi in ki niso mogli sami nad krvoločnega azijata, vojskovali so se doma — z lesenimi Turki.²⁾

Najžalostnejši prizor v prihodnost so imele avstrijske dežele, sosedinje mogočnega Turka. Vse sile je bilo treba tedaj napenjati, da se trden jez postavi daljnemu napredovanju turških druhali, ako že ni mogoče popolnem potisniti jih čez stare meje. Zato se vé trebalo je novcev in vojakov. Kralj Ferdinand je toraj pridno nakladal vsakoršne davke podložnim svojim. Ni bilo ga premakljivega, niti nepremakljivega blaga, niti osebe začenši od škofa in kneza do rokodelca in zadnjega posla, da ne bi moral plačevati „turško štibro.“ Izvzeti niso bili ne otroci, ne igralci, piskači, pevci, glumači, ne skakači. Iz Dunaja 5. majnika l. 1542. je zapovedal kralj, naj za to postavljeni možje na Štirnškem cenijo blago, imenje, dohodke, mostnino, cestnino, gozde, prihodke iz ribštva, rudarstva, polja, vinogradov, gradov, zaslužke dninarjev, rokodelcev, delalcev. Od vsakih 60 gold. vrednosti je bilo treba plačati po 1 gold. za turško štibro. Veliki posestniki, grajščaki so morali po zneskih, ki so jim bili zapisani v zemljiščnih bukvah za vsako pesestvo, dajati novcev ali sami izdržavati vojakе.³⁾

Ker je bilo še premalo denarja, poprijel se je kralj izposojevanja. Iz Beča 12. maj. l. 1541. je naročil vicedomu koroškemu, potem Vuku pl. Hodiškemu (Keučah) in Sigmundu pl. Kevenhülleru,

¹⁾ Notizenbl. 1855. str. 324.

²⁾ Ilwof IV. str. 9.

³⁾ Ilwof IV. str. 9—10.; Muchar VIII. str. 470.

naj vzamejo od koroške duhovščine novcev na pósodo za turško vojsko z obljubo, da se bode plačevalo 5 gold. od sto. In res je prejel od vetrinjskega samostana in opata njegovega Boštjana in družih prelatov 2000, od gurniške proštije 50 ranj. dobrega denarja, od grebenjskega prošta Jurija pa 150 gold., ki jih je zarad nesreče pod Osekom, kjer so njegovi vojaki močno trpeli, še le pridobil s tem, da je dve zemljišči prodal bamberskemu škofu Weigandu za 190 gold. V zastavo je kralj prvima dvema izročil dac v Trbižu tako, da se jima iz dohodkov njegovih polagoma plačajo izneski z obrestmi vred. ¹⁾

Na večkratni opomin kranjskih poslancev, da človeške naredbe ne zadostujejo, ako jih Bog ne podpira, razposlal je Ferdinand iz Linca dné 20. okt. l. 1541. razglas, v katerem pravi, da zavoljo hudih pregreh in nesloge v veri Bog kristijane tepe s kugo, dragino, lakoto, vojsko in posebno s turško šibo. Da se odvrne ta Božja jeza, zapoveduje „naj po vseh mestih, trgih, vaseh in krajih v farnih in drugih cerkvah vsaj enkrat na teden v določenem času obhajajo očitne obhode s sv. mašo in vsaki dan ob dvanajsti uri se mora zvoniti;“ da podložni na kolenih prosijo vsemogočnega Boga, da se jih usmili in potolaži svojo jezo. Poleg tega je bilo ukazano pridigarjem in župnikom, da v ogovorih svojih poslušalce opominjajo k pokori in poboljšanju življenja, gosposkam pa, naj čujejo, da se izvršuje ta zapoved. To zvonjenje zoper turško silo je prišlo v navado po vsem nemškem cesarstvu, in da-si sedaj ni več tega strahu pred Turčinom, ohranilo se je opoldansko zvonjenje še dan danes. ²⁾ V nekterih krajih zvoné že ob enajstih, po drugih kakor v Kočevji zvečer o mraku, kar pa ima poleg tega še kako posebno zgodovinsko podlago.

Predno je kralj poskusil nestanovitno vojno srečo, poslal je Žigo Herbersteina in mlajšega grofa Salma v turški tabor pred Budo, nadja je se, da morebiti vendar kaj dosežeta z dobrimi besedami in obljubami ter izprosita mir ali vsaj primirje. Dné 2. sept. l. 1541 odrineta s 46 spremljevalci iz Beča na Donavi proti Požunu, Komarni, Ostrogonu in Višegradu. Stopivša na suho pozdravi nemšk dragoman, rojen Dunajčan. Čavspaša in drugi imenitni Turki jih sprevedijo v šotor blizo Rustem-paševnega. Naslednji dan se poklonita temu paši in dvema drugima. Na malo gospojnico so bili pripeljani v drug šotor, ne daleč od sultanovega. Tu je bila gostija. Paše so sedeli na nizkih stolcih, kancelar pa kar na tléh, se vé na krasnem tepihu. Na istotaka stolička sta sedla poslanca. Sleherni je dobil prtíč za čez naroče in obrisavko, sicer ne belo, vendar snažno. Osem do devet raznih jedi so prinesli v zelenih lončenih skledah in postavili na nizko, z belim prtom pregrnjeno mizico. Vsak je kar s prstom segal po tem, kar mu je

¹⁾ Izviri de dato 1. avg. in 24. dec. v arhivu zgod. društva koroškega v Celoven.

²⁾ Mitth. d. h. V. f. K. 1864. str. 90; Ilwof IV. str. 11.

dišalo, nož in vilic ni bilo treba. Nazadnje so postavili pred vsacega na kositerinih ploščekih lončeno skledico sladke vode. Spremostvo so med tem gostili sandžak begi.

Po obedu je bilo slovesno zaslišanje pri sultanu. Sedel je na zlatem stolu, poleg njega so stali vezira Rustem in Mohamed in dva dvornika z dolgima, posrebrenima palicama. Poslednja sta najprej Salma, potem Herbersteina pod pazduho prijela in peljala pred sultana, da sta mu poljubila desno roko, ki je počivala na kolenu. Na vprašanje Sulejmanovo: „Kaj pravita, kaj hočeta?“ pozdravil je Herberstein sultana in prosil, naj milostljivo ogleda darila, ki mu jih poklanja kralj Ferdinand. In zdajci prinese dvanajst slug bogato pozlačeno čašo in silno umetno uro, ki ni kazala samo ur in dni, ampak tudi premikanje nebesnih teles. Dasi so mu bila darila vseč, govoril ni mnogo, in kmalu vprašal: „Ali nimata nič več?“ Na odgovor Herbersteinov: „Sedaj nič več“ odpravil ju je rekši Rustemu. „Reci jima, naj gresta!“

Pogajala sta se potem z Rustem-pašo za mir, toda ta ga je hotel dovoliti, le, ako kralj vrne vse, kar je privojskoval, za to pa, kar ima, plačuje leten davek. Dne 10. sept. je sultan vsakemu v dar poslal po dva kaftana, pet kosov navadne svile in 5000 asper, to je 100 cekinov. V podarjenih oblačilih sta slovo vzela od sultana. Ko se je Herberstein hotel pripogniti, da poljubi sultanu roko, bolečine v ledjah tega niso pripustile. Zaklical je Rustem-paši v tej zadregi slovenski: „Za Božjo voljo pomagaj, ne morem!“ Paša ga je umel, a ne pomagal. Sulejman tudi umevši ga, pa je vzdignil roko eno ped više, da jo je 55 let stari mož mogel doseči z ustnicami. Rustem-paša je ukazal potem poslanca peljati poleg Donave pod mesto, da sta videla brodovje na reki, pripeljane in osvojene topove, neizmerno oblegovalno orodje, rove in kamele okoli šotorov. Pri slovesu je vprašal Rustem Herbersteina v slovenskem jeziku: „Kaj si videl?“ Odgovoril je: „Mogočnega gospoda veličastvo.“ In močno se je prikupil paši. Enajstega sept. so jima izročili dve pismi v zlatih vrečicah, da ju poneseta kralju. V njih je bilo pisano: Ogerska je turška, sultan si jo je osvojil z mečem. S sodčekom vina, nekaj kostrunevine in govedine in s sladkorjem obdarovani in spremljani po čavsu in tolmaču, vrnili so se vsi v Beč — poslanstvo ni opravilo nič.¹⁾

Cesar Ferdinand ni dognal s posredovanjem, mislil je doseči z mečem. Skupščina avstrijskih odborov v Lincu mu je privolila vojakov in 50.000 gold. za nakupovanje živeža. Državni zbor v Ratisboni istega leta 1541., h kateremu so avstrijske dežele odposlale 19 poslancev, med njimi iz Kranjske Erazma Scheirera,²⁾ pečal se je s prva z verskimi stvarmi, naposled je vendar obljubil

¹⁾ Herberstein Selbsb. st. 331—336; Hammer III. st. 236—238.

²⁾ Valv. X. str. 336 in XV. str. 457. Erazem Scheirer, ces. stolnik v Senju, bil je zet Jožefa Lamberga in umrl 18. sveč. l. 1547. Nagrobni kamen njegov je vzdian v stolni cerkvi Ljubljanski.

krepro podpora 40.000 pešcev in 8000 konjikov. Tem je kralj pridružil 10.000 pešcev in toliko konjikov, Papež Pavel III. in druge laške vlade so tudi poslale svoja krdela. Dne 7. julija l. 1542. se dvigne velikanska armada ter se jame pomikati proti Ogorski, 60 dni je trebalo, da je prikorakala do Pešte. Prvi vojvoda jej je bil volilni knez Joakim Brandenburški, okoli njega osem nemških vojnih svetovalcev. Vojaki so bili različne narodnosti, Nemci, Italijani, Slovani, Madjari itd. vse vprek, kar je rodilo zmešnjav in nerednosti. In res, nevednost mnogih poveljnikov in nepokorščina vojakov, katerim bajè niso redno plačevali dnine, ¹⁾ bila je kriva, da so brezvspešno oblegovali Pešto. Oktobra meseca je bila vsa mogočna vojska tako brez vsakoršnega reda, da je pobegnila in v Beč prisopihala v 7 dneh, ko je poprej potrebovala za tisto pot dveh mesecev. Na tej gonbi se jih je več pogubilo nego pred Turčinom v boji. Vtakniti so jih hoteli kasneje v posadna mesta na stroške nemške države, a Nemci se še niso popboljšali: kakor drugi sklepi splaval je po vodi tudi ta.

Nade, ki so jih stavljali kristijani v to vojno, kakor 1537. leta v Kacijanarjevo, bile so toraj popolnoma vničene. Na vsak način je bilo treba skleniti mir ali vsaj primirje. Poslanstvo za poslanstvom je hitelo v Carigrad in po ne majhnih žrtvah od strani Ferdinandove ponižal se je vendar l. 1547. sultan Sulejman, da je kralju dovolil primirje na 5 let proti temu, da plačuje letnih 30.000 cekinov. ²⁾

V tej dobi so se jeli Slovenci sosebno živahno gibati. Po važnejših trdnjavah na meji so imeli naši rojaki častna mesta. Kraljica Ana je 1540. l. Bihač sred Une združila s Kranjsko deželo in ta je prevzela brambo te trdnjave, Gall je bil ondi poveljnik, za njim Viljem Šnicenbaum in Jurij Saurau. ³⁾ Gaspar Ričan je zapovedoval na Reci, Kristof Mazgon v Paznu, Janez Lenkovič v Senji itd. Pri plačevanju davkov v krvi in blagu ne pogrešamo Slovencev in vrh vsega tega morali so si domá braniti svoje ognjišče, ker nevernik opazivši dobro priložnost za plen in požiganje, prigrmel je večkrat v njih pokrajine, sicer ne v ogromnem številu, vendar so le prehudo čutili, kamor so pridivjala turška kopita.

Leta 1543. meseca sept. so Turci plenili po Hrvaškem okoli Krupe, Sinca, Ribnika, Bosiljeva, Novigrada in zašli do Metlike. V tem se vzdigne plemstvo z narodom svojim, namreč Peter Ke-

¹⁾ Notizenbl. l. 1855. str. 388. Da je državna pomoč došla po stari navadi prepozno in da vojaki niso dobivali redne plače, pórtruje J. Ungnad, ki je takrat zapovedoval 10.000 Ilircem, v pismu do Albrehta Pruskega: „Bog razsvetli srca vélikih gospodov in vladarjev, da se drugače poprimje tega toliko imenitnega početja zoper Turka!“ Johannes Voigt: Briefwechsel etc. v Archiv XX. st. 222.

²⁾ Hammer III. str. 277.

³⁾ Valv. XII. str. 12.

glevič, Juri; Clunjski, knezi Blagaji in Trsatski. Ti udarijo na Turka in ga pobijejo pri gradu Otočicu sv. Jerneja dan.¹⁾ Dve leti potem so bili Turci zopet na Kranjskem in pokončali vasi in sela okoli Kostanjevice do Krškega mesta. Na Hrvaškem so jim pri Vagatovičevem brodu precej olajšali naropano breme.²⁾ Leta 1546. so se spustili dalje namreč skozi Kočevsko, Ribnico, požigaje zlasti okoli Orteneka, Nadliška in Blok do 4 milj pred Ljubljano. Nazaj dirjaje zajeli so jih Slovenci pri Vinici, kakih 120 mož, dobro oklestili in 20 vjeli.³⁾ Znosili so se za to prasko leta 1547. Tu so hudo razsajali na Metliški zemlji, v okolici Semiški in Novo-meški in odgnali veliko vjetih v Turčijo.⁴⁾ Da se niso upali dalje, gotovo niso krivi oni, ampak oboroženim Slovincem gre čast za to.

Že med pogajanjem za mir, še marljiviše pa po sklepu primirja se je kralj Ferdinand pripravljal na prihodnost. Neprestano so zborovali deželni in državni poslanci. Velike zneske so slovenske dežele žrtovale leto za letom za trdnjave in brambo granice, ker kralj je vsako leto potrošal 442.000 gld. za vojake, njih oboroženje in mnogovrstne vojne potrebe. Da je bilo pri razdelitvi sklada posamesnim mestom, trgom, družbam itd. mnogo pritožeb zaradi nepravičnega, presilnega naklada, ni treba dostavljati.

Leta 1547. je bil zbor v Avgsburgu. Pričujoči so bili poslanci peterih dolenje-avstrijskih dežel, da so Nemcem razložili, kako se godi našim deželam. Zbor je dovolil kralju 50.000 gold. za varovanje Krajine, razdelil pa je ta znesek tako, da je prišla skoraj polovica na mesta. Zastopniki mestni so se temu uprli rekši, da se od njih zahteva toliko vojakov, kolikor je mestjanov, in ne manje novcev, nego so vsi njih prihodki. Odgovoril jim je kralj, da prav zbog njihovega rokodelstva je treba skrbno varovati državne meje in sklep je obveljal.⁵⁾ Dne 16. junija l. 1555. so se sešli poslanci štirski, koroški in kranjski v Celji. Iz Kranjske so bili nazoči: Jakop pl. Lamberg s Kamna, kraljev svetovalec, namestnik deželnega glavarja kranjskega in oskrbnik deželni, Anton baron Turn Kriški, Janez Jožef pl. Ek, oba kraljeva svetnika in poslanca kranjska, Jošt pl. Gallenberg, dež. davkarski pobiralec in Lenart pl. Sigerstorf. Vladni pooblaščenici so bili štajerski glavar Ungnad, tržaški poveljnik Janez Hojos in vičedom štirski Krištof Reš. Iz sejnega zapisnika razvidimo, da so Štirci dovolili za leto 1555. 108.372, Korošci 40.000, prvi vrh tega od 100 gold. drugi od 200 gold. po enega konjika, Kranjci naposled 22.000 gold. o sv. Jerneji in sv. Martinu, vsi skupaj 36.135 manje kakor je tirjal kralj. Na pritožbo njegovo, da ste zlasti Koroška in Kranjska

1) Mešič: Zrinjski st. 93; Tomašič str. 30 piše: Turci so došli v-
stantes „Metlicam“ itd.

2) Valv. XI. str. 241, str. 333; XV. str. 460; Mešič st. 105.

3) Valv. XI. st. 390; 432, 467; XV. st. 460.

4) Valv. XI. str. 389; 488, 529; XV. str. 460.

5) Ilwof VI. str. 12.

premalo storile za občni prid, opomnili so odborniki, da so dežele zaradi vedno hujših davkov, neprestanega oboroženja in vojske silno obožale in opešale. Brez druge pomoči nikakor niso kos mogočemu Turčinu, in ako se pripeti kaka nesreča, naj se ne naklada njim. Vojne sile na Štajerskem in Kranjskem se morajo vsakako pomnožiti, ker vsak šterih mejnih paš premore več ljudi nego štejejo vojakov na mejah. Za te poslednje hočejo žrtovati kakor poprej tudi sedaj, a hrvaške trdnjave vzdržavati ni njih dolžnost, vendar so pripravljeni zaradi hude nevarnosti tudi za nje storiti, kar je v njih močeh. Ako se yname vojska, bode v sili dežela deželi pritekla na pomaganje; Štirci bodo priredili 2000, Korošci in Kranjci po 1000 mož. Črni vojski naj kralj postavi domačina kot poveljnika. Za hrvaške meje imenovana vojskovoda Jan. Lenkovič in Jurij pl. Wildenstein sta bila potrjena in njima pridruženih sedem podpoveljnikov.¹⁾ Jasnó je iz tega, da so večidel Slovenci vzdržavali jako drago stražo na svojih mejah in tako varovali nemške pokrajine, da so se pa branili skrbeti za hrvaške in slavonske trdnjave, ker so morali svoje sami braniti in varovati.

Naslednje leto so se sešli pooblašчени možje vseh avstrijskih dežel na Dunaji. Kralj jih je tje pozval, ker po dovršeni perzijski vojski je Sulejman njegovemu poslancu privolil primirje samo za šest mesecev. V tem zboru najdemo iz Štirske Ungnada, Jurija pl. Herbersteina, namestnika njegovega v glavarstvu, Mavricija Raknica, dva župana, mestjana Mariborskega, šest drugih in nobenega duhovnika, iz Koroške opata vetrinjskega Bernarda, Erazma pl. Windischgraca, Sigmunda pl. Kevenhüllera, Avgušтина Paradeisera, Lenarta Hodiškega, župana Šent-Vidškega, Andreja Magerla, Janeza Senusa iz Belaka in štiri manje znane osebe; iz Kranjske, slovenske strani, Metlike, Istre in Krasa poleg v Celjski skupščini imenovanih Miha Frankoviča, župana ljubljanskega mesta in V. Primoža Strusnika, mestnega pisarja; iz Goriškega Jurija Edlinger-a, Maksimilijana Dornberškega in Jurija Alinger-a. Nalog temu shodu po mislih kralja Ferdinanda je bil hitro skleniti izdatno pomoč zoper nevernike, toda luteranstvu udnim poslancem šumele in rojile so po glavah vse druge težnje. Pri srcu jim je bil „čisti evangelijski nauk, izveličanje samo iz vere in sakrament v obeh podobah“, razgovarjati se o deželni brambi zoper Turčina se jim tedaj ni mudilo. Ko so tri dni zaporedoma na kolenih opravljali neko po njih skovano dolgo molitev, jeli so kralju razlagati na dolgo in široko svoje verske želje, žugaje, ako jim jih ne izpolni, da popusté dežele in kralj, njegovi potomci in dežele naj potem gledajo, kako se obranijo Turka. Ker je to pretenje ostalo brez uspeha, ohladili so si jezico s kljubovanjem kraljevim tirjatvam za vojaške potrebe. Dovolili so namreč le 496.612 gold. in sicer Štirska 170.000, Korotan 60.000, Kranjsko 50.000, Goriška duhovščina in plemstvo za-se 3500 gold., tedaj

¹⁾ Dr. Krones v Mitth. d. h. V. f. K. 1867. str. 31—33.

300.000 manje od zahtevanih 800.000 gold. in še to le s pogojem, da bodo sami nabirali vojakov, in plačevali jih za brambo doljenje-avstrijskih pokrajin. Za vojskovoda so priporočali Jan. Lenkoviča in Jan. Ungnada, za vojaške svetovalce samo domačine n. pr. Baltazara Kacijanarja, Jurija Sigerstorfa, Martina pl. Gallensteinskega, Krištofa Mordaksa, Martina Magera. Te in druge sklepe pa je bilo treba potrditi v deželnih zborih, ker možje so se izgovarjali, da nimajo pooblastila za vse točke ali z drugo besedo: Dunajski shod 16. januarija l. 1556. je z obširnimi razpravami in obravnavami potratil skoraj dva meseca, a dognal ni ničesa.¹⁾ Isto tako je bilo jalovo posvetovanje v Ptuji meseca febr. l. 1558. Trditi smemo, da nič ni oviralo složnega in krepkega delovanja raznih zborov tako močno, ko silni verski prepiri, brez katerih si v XVI. stoletji ne moremo misliti nobene skupščine, nobenega zborovanja; ker s sleherno še tako malo privolitvijo hoteli so si odkupiti kako versko slobodo.²⁾

Predaleč bi zašli hoteči na drobno opisati zmedene zborove obravnave. Prestopimo tedaj k vprašanju, kaj se je storilo za vtrditev mest in krajev, da se turškim četam pot v Avstrijske dežele zapré ali vsaj vohod opovira. V ta namen so vtrdilj Donavo, Dravo, Muro, popravili Gradec, Ptuj, Radgono, Brežice, Šent-Jurij, Maribor, Koprivnico, Varaždin, Zagreb in druge trdnjave na Hrvaškem. Vetrinjskemu opatu Boštjanu na Koroškem je bilo 20. sept. l. 1542. ukazano, naj zopet postavi nekdanje pomoli z vzdigljivim mostom in strelnimi linami na Holenburški cesti, ker bi Turci lože prodrli, ako jih ne bi bilo.³⁾ Pozorno je Ferdinand čul, da je ljubljansko mesto dobro vtrjeno. Prošnjo Ungnadovo, da smejo popraviti mestno obzidje, uslišal je koj in dal dotična povelja. Ker se menda l. 1553. ni mnogo storilo, obrnili so se Ljubljancanje zopet do velikega poveljnika Ungnada, naj bi se potegnil za-nje. Dné 20. aprila naslednjega leta je ukazal vladar Ungnadu in Jakopu Lambergarju, dež. oskrbniku, Ljubljano postaviti v dober stan in bran. V ta namen je prosil ferarskega vojvoda Herkula in mantovskega Viljema, naj mu pošljeta izvedene laške zidarske mojstre. Cesar sam je za vtrjenje podaril 2000 gld., kakor piše 11. majn. l. 1554. neki Vincencij Struzinger Ungnadu. Povelja so se javalne dobro izvršila, zato se 18. dec. l. 1555. mestjani zopet oglasijo „ker trinog še vedno preti.“⁴⁾ Dné 10. aprila l. 1557. iz Beča je Ferdinand opominjal novomeški kapitel, bolje skrbeti za vojake na

¹⁾ J. Stülz: Ausschusstag der fünf niederöst. Lande in Wien 1556. v Arch. f. K. öst. Geschichtsquellen VIII. st. 157—173. imena Kranjskih pooblaščenecv ima tudi Valv. X. st. 338.

²⁾ Glej Mitth. des h. V. f. K. 1867. str. 43 in dalje; Kronos Landtagswesen in Beiträge zur K. steierm. Gesch. letnik IV. str. 9 itd.

³⁾ V zgod. društvu Koroškem v Celovcu.

⁴⁾ Listine o knjižnici zgod. društva Kranjskega v Ljubljani.

mejah, zlasti gledé potrebnega živeža.¹⁾ Tudi s posojilom si je pomagal. Vetrinjski samostan mu je posodil 1000 gold., ker ni imel toliko gotovine, zastavil je nekaj zemljišč. Kralj je to potrdil na Dunaji 17. okt. l. 1543. Od istega samostana je prejel l. 1548. 1400 gold. Barbara pl. Sebach je posodila 3000 ranj. na 8 let po 8 gold. od sto. Ferdinand jej 24. marca l. 1556 odkaže dacarski urad na Vranskem, ki jej naj polagoma izplača posojilo in obresti. Dné 28. febr. l. 1546 je zahteval od koroške duhovščine, da mu v 6 tednih pošlje prepise zemljiških knjig in popis premoženja vseh ustavov, samostanov, duhovnij itd. in leto potem je tirjal od koroških prelatov več tisočev naprej. Temu zahtevanju so se uprli. V Lambrehtu se snidejo koroški in štajerski prelati in odberejo enega, da gre k avstrijskim posvetovat se, kaj storiti v tej zadevi. Izvedevši to pokliče Ferdinand opata Lamberskega v Gradec, da mu natanko pové, kaj so dogovorili. Naposled so se morali udati. Dné 31. okt. 1552. leta je razglasil, da brez vladnega privoljenja cerkvenega blaga ne smejo niti prodajati niti zastavljati niti drugače oddajati.²⁾ Kar je zadelo koroško in štirsko duhovščino, bajè ni bilo prizaneseno kranjski.

Na te in druge načine nabrane novce so nemudoma obrnili za brambo ogerske in slov. meje. Tako na priliko šlo je v Ljubljano 200 centov bakra in 10 centov kositarja, da so vlili nove topove (Beč 1. jan. 1557). Iz ljubljanske in graške orožnice so pošiljali v Zagreb in Varaždin smodnika, svinca in mnogovrstnega orožja. (Beč 19. in 29. avg. leta 1557.) In česar niso mogle dogotoviti domače tovarne, naročili so iz Norimberga.³⁾

Neprestano so se oboroževale naše dežele, nepreréhoma je tudi nagajal kruti Turčin. Vendar sedaj niso tolikanj trpele slovanske pokrajine po ljutih napadih, ker bojišče je bilo tisti čas na Ogerskem in Hrvaškem. V teh vednih bojih so se odlikovali pred vsemi Slovani ban Zrinjski, Ungnad, Jan. Lenkovič in drugi. Prva dva sta — da navedeme nekaj izgledov — l. 1553. Ulamana, pašo bosanskega, Malkoč Osmanovića, hrcogovaškega pašo, in Murata, kliškega poveljnika, pobila na varaždinski ravnini in jim pobrala vso za robstvo namenjeno množico.⁴⁾

Tri leta kasneje je Sulejman odposlal vojvoda Alija s 25.000 vojske, da osvoji Siget. To se mu ni posrečilo, ker isti Zrinjski s 1000 konjiki, Lenkovič s 600 štirskimi konjiki in nekterimi četami štirskimi in koroškimi in drugi poveljniki so pod Bobovcem, 4 milje od imenovane trdnjave, prisilili sovražnika, da je oblego opustil.⁵⁾ Leta 1557. je pridrl bosanski paša — Ferhat ga zovejo izviri — s 5 do 6000 na Hrvaško in plenil med Zagrebom in

¹⁾ Mitth. d. h. V. f. K. 1865. st. 77.

²⁾ Izviri v zgod. društvu Koroškem.

³⁾ Muchar VIII. str. 557—558.

⁴⁾ Mešić Zrinjski itd. st. 138.

⁵⁾ Mešić st. 145—151.

Ivaničem. Toda skupil jo je takrat oholi Turčin. Janez Lenkovič je združil slovenske oklepnike z Ivan Alapičevimi četami. Potoma mu narašča vojska. S 1000 konjiki in nekaj pešci, dobrimi junaci, udari pri sv. Heleni na neprijatelja. Z vsklikom: „V ime Božje“ planejo tako srdito nad nevernike, da se v kratkem v sramotni beg spusté. Kar so naplenili ljudi in blaga, poberejo potem pa hajd za njimi do Save. Silno veliko škodo so kristijani napravili sovražniku, skoraj polovico vojakov je izgubil, konj pa je bilo toliko, da je vsak junak prejel po dva ali tri.¹⁾

Tako se je obnesel hrabri Lenkovič, „dobrega spomina“, kakor piše Vramec v svojem letopisu, natisnjenem l. 1578 v Ljubljani. Ta slovenski vojskovod je bil dveh cesarjev svetovalec. Mnogokrat se je poskusil s Turki in vselej so čutili težko njegovo roko in, kakor je spodobno Slovanu, bil je ob enem tako gostoljuben, prijazen in dobrotljiv, da ga niso mogli pozabiti na Hrvaškem in Kranjskem. Najbolje znači delovanje njegovo grobni kamen v novomeški samostanski cerkvi, postavljen po smrti njegovi 22. junija l. 1569. Na njem je upodobljen, kako s krepko nogo odganja po cesarskem jabelku sikajočo kačo (Turčina).²⁾

Ni čuda, da je izvrsten postal, kteremu je bil Lenkovič učitelj v vojni vednosti. Tak učenec, ki ni delal sramote slavnemu učeniku, bil je Herbart Turjaški. Rojen je bil v Beču 15. junija leta 1529. Njegova roditelja Trojan Turjaški, svetovalec kraljev in njegov namestnik v dolenje-avstrijskih deželah, in Ana, hči Jurija Eka, poveljnika Goriškega, sta ga zgodaj poslala na kleviški dvor, kjer je bil izrejen. Komaj 18 let star je prišel na meje, kjer sta se tudi njegova brata Ditrich in Vajkart korenjaško borila zoper Turke. Lenkovič mu je izprva izročil le 50 mož. A brž je pokazal Herbart, da ima zdravo mišico in srce junaško. Kmalu je bil imenovan kapitan v Senji, trdnjavi in mestu na morski granici, ktero kakor tudi slovensko je po večem Kranjska dežela oskrbovala s posadkami in živežem. Tudi v tej službi se je izkazal junaka, zlasti l. 1557., ko je po svedočbi Valvazorjevi s 340 možmi premagal 4200 Turkov.³⁾ Zarad tega čina je postal leitenant na hrvaški meji, to je, namestnik prvega vojskovodje. V mnogih manjših praskah in bojih je Turkom vtepel nenavaden strah pred Slovenci.⁴⁾

1) Mešić str. 169—170; Valv. XV. str. 465 po Vramecu piše, da je s 400 potolkel 4000 Turkov. Isto tako piše Tomašić st. 31. Lenkoviča imenuje: magnificus dominus eques auratus de podbrizye — Pobrežje, Freithurn na Kulpi, lastnina njegova. — Podobo glej Valv. XI. st. 145.

2) Mitth. d. Central-Commission f. E. u. E. der Baudenk. II. st. 183.

3) Valv. XII. st. 91.

4) P. v. Radisc: Herbard VIII. itd. str. 120—129.

Taki sokoli so zasedli mejo v Slovensko domovino. Težko je stalo volku planiti med čedo, vendar se je priplezal l. 1558 na Kočevsko in okolico Ribniško ¹⁾. Da njegov popravek ni hasnil Slovincem, kaj hočemo razkladati? Naslednjega leta zadnje dni januarija je Malkoč-beg iz Bosne pridiral s 6000 konjiki do blizu Metlike. Izvedevši, da jih čaka ondi oborožena množica Slovencev, prebrodi Kulpo pri Poljanah in udari s svojimi ljudmi skozi šume in gozde na Kočevsko. Dne 29. januarija so bili nemili gostje v okolici Ribniški. Požigaje in ropaje se spusté po noči čez hribe memo Nadliška in Blok na nesrečni Kras. Okoli Cerknice, Unca in v Ivanjem Selu vse vkončajo. Naslednji dan se razkropé na razne strani. Nekteri se lotijo l. 1556. sezidane cerkve sv. Mihelja nad Jakovico, vasjo v planinski župniji, kjer so bili ljudje zbrani, bodi si pri popoldanski službi Božji bodi si da so pribežali v to svetišče, kot najvarniše zavetje zoper nevernike. Hitro se zagrade, kakor so vedeli in znali. Najtrdnjši varuh pa so bile hrastove z debelimi žebli močno okovane duri. Zastonj so se Turci prizadevali predreti jih, okoličani, ki so se zatekli k sv. Mihelju, rešeni so bili. A ne tako njih prebivališča. Laze in Jakovica so bile požgane in živina odgnana. Drli so potem naprej. Pri Logacu so ubili dva kmeta in vjeli 17 oseb. Veča truma z begom vred je stala v tem pri Hasbergu, 31. januarija pa odrinila skozi gozde proti Postojni in razsajala na Pivki. V Liburnijo prišedši naskočijo Turčini o svečnici trdni Klanski tabor, toda s krvavimi glavami morajo odlaziti. Besni, ker so izgubili toliko tovaršev in blaga, divjajo kakor silen vihar čez Grobnik v Turčijo. ²⁾ Leto kasneje so Krašovci zopet ugledali ljutega sovražnika. ³⁾ Sedaj se dvigne Herbart Turjaški, plane čez mejo in vrnivši enako z enakim vpepeli mnogo vasi, in odžene 20.000 ovac. Turki se spusté za predrznimi kri-

¹⁾ Valv. XI. st. 467; XV. str. 466.

²⁾ Valv. XI. st. 7, 55, 303, 391, 449, 467; XV. st. 466; njega sta prepisala Hammer III. st. 359 in Braun-r v Illir. Blatt st. 35. Valv. trdi, da je bilo 15—16.000 Turkov, kar skoraj ni verjetno, zato smo vzeli število, ki jo nam poroča naslednji vir. Pristavlja ta zgodovinar tudi, da je Turjaški (kteri?) pri Blokah neprijatelje zgrabil in vzel 600 vjetih kristijanov. Mogoče, da so iz trdnega Turjaka skočili Slovenci nad nadlegovalce domovine, ki jim je bolje bilo za rop nego za bitve, da so jim pa pobrali toliko kristijanov, težko verjamemo. O napadu l. 1559. govori urbarska knjiga Hasberška l. 1573. Mitth. d. h. V. f. K. l. 1860 str. 22; potem isti letnik str. 53 in Tomašičev letopis str. 31: „Anno Domini 1559 Maukoebegh bassa cum multis venit carniolam, videlicet hochewje, ribnichu, et circum circa, et ultra montes in piucam, christianorum damna intulentes, alii vero pedestres expectans eos, et occupans castrum klanu, sed nihil fecerunt castello, et sic sani et uictoriosi reuersi sunt ad propria.“

³⁾ Valv. IX. st. 8, 55; XV. str. 466.

stijani, misleči, da jim odvzamejo bogati plen, a raztepeni so bili in ubita njih poveljnika Deli-Mohamed in Hasan-aga. Zarad tega vspeha osrčen je tudi Vid Halek z 1200 možmi, med njimi 300 Kranjcev, udaril na sovražnikovo zemljo in veliko škodo in mnogo plena napravil. ¹⁾ Leta 1561. dné 8. maj. je 1800 nevernikov napadlo Kostelj na Kupi. Vsled tega je deželni zbor kranjski 15. maj. ukazal, naj se konjiki preskrbé z orožjem in hrano, da pri 3. ali 4. strelu prihité Gorenci v Ljubljano, Dolenci in Notranjci v Novomesto. ²⁾ Tudi štajerskim Slovencem ni bilo prizaneseno. Dné 18. junija l. 1562 so turški graničari, martolosi, ropali in razgrajali okoli Ljutomera in veliko ljudi polovili in odpeljali. Cesarski poslanec Albert pl. Wyss se je zarad tega pritožil pri vélikem veziru Ali-paši. ³⁾ A tacih pritožeb so bili že vajeni na turški porti, toraj se niso mnogo brigali za-nje.

Dosedanji kakor poznejši turški vpadi so slovenske dežele grozno razdjali, škodo, ki so jo učinili kruti neverniki z ognjem in mečem, kdo jo more preračuniti? Toda vse nesreče, vse reve v XV. in XVI. stoletji presega rop ljudi zlasti otrok. Da so jo Turčini posebno pomerili na krščansko deco, izvira od tod, ker so osmani svojo moč in silo stavljali na odgojo krščanskih otrok za dvorne, državne in vojaške službe. Jemali so jih po sili, kjer in kolikor so jih mogli, ker prišel je čas, da se nobeden paša ali beg ni smel bližati sultanovemu prestolu brez mladih krščanskih otrok. Za Selima I. so jeli celó nabirati desetino v krvi, vsako 5. potem vsako 4. 3. 2 in celó vsako leto so namreč pobirali v podjarmenih deželah v Bolgariji, Grškem, Slavoniji, Ogerskem itd., vsacega 5. dečka v kraji, kasneje po enega iz sleherne družine, naposled kolikor se jim je ljubilo, se vé, da najlepše, najmočnejše in najpripravnije. Za bogatine je bilo dobro, ti so lahko odkupili sinove, a gorjé ubogim! Da bi oteli sužnosti dečke svoje, ženili so jih pred časom, a Turci se potem tudi zato niso menili ter pobirali tudi oženjene. Revščina, nesreča in žalostna pajdašica njena vnemarnost so dospele slednjič tako daleč, da so krščanski starši sami radi dajali otroke v sužnost, da so se iznebili težavne izreje, in da so se mladenči radostno poprijemali robstva, da dobé kruha, denarjev, lepe obleke, bogastva in visoke službe. Na ta način je postal Mohamed Sokolič l. 1565 véliki vezir. Drugi so mesto dolžnega davka dajali otroke, kakor znani Rustem, ki je dosegel najvišo stopinjo v turški državi. Te kot desetino ali mesto davka nabrane in druge na Poljskem, Českem, Ogerskem, seosebno pa na Hrvaškem, Štirskem, Kranjskem in Koroškem naropane dečke so vtikali v dvorne učilnice in v kasarne

¹⁾ Valv. XV. st. 466—467; Radisc Herb. VIII. str. 130.

²⁾ Mitth. d. h. V. f. K. 1859. str. 88.

³⁾ V pritožbi pravi Alb. pl. Wyss, ki je prvi bil imenovan redni poslanec pri turški porti dné 17. julija l. 1563: 18. Junii Martolossi captivos a Luetenberg abduxere. Hammer III. str. 397.

janičarske. Prve so bile v Drinoplu, starem in novem seraji Ca-
 rigraškem in v Peri. Carigraška učilnica je imela pet razredov.
 V prvem so se otroci, vsi enako oblečeni, učili brati in pisati tur-
 ško, arabsko in perzijsko in nekoliko iz korana, poleg tega v raz-
 meri s svojimi močmi z lokom streljati, s prva z manjšim pona-
 rejenim, potem s pravim orožjem. Obrezani mladenči od 15. leta
 so se izurili v drugem razredu do dobrega. Tu se je odločilo, je
 li deček boljše sposoben za dvorno ali državno ali vojaško službo.
 Za dvorne službe zmožni dečki so stopili v tretji oddelek, kjer
 jih je bilo navadno 300—400 jako spretnih mladenčev. Manj,
 60—70 jih je dospelo v šolo za državne poslove. Največo veljavo pri
 sultanu so pa dosegli, ki so smeli v peto učilnico — komaj 25—30
 — ker odtod so peljale stopinje do najviših služeb na dvoru in v
 državi in postali so ljubljenci sultanovi. Kteri so bili pripravniki
 za vojaščino, pošiljali so jih na deželo kmetom in rokodelcem, da
 bi se s težkim delom poprej utrdili in jezika turškega navadili.
 Ta skušnja je trajala po 1—2 pa tudi več let, potem so bili od-
 pravljani v glavno mesto. Tù so v četah 25—30 skupaj živeli
 precej prešerno. Sami so si morali kuhati in sila težko delati n.
 pr. pomagati na sultanovih vertéh, kamna, apna, drv pri zidanji
 nositi itd., lakota, žejo, mraz in vročino so morali trpeti. Ko je
 bil krščanskih staršev sin 24—25 let star, krepak, in v orožji in
 prenašanji vsakršnih težav dobro izurjen, stopil je še le med ja-
 ničarje. Ni čuda, da so postali v kratkem strah krščanski vojski!
 Bilo jih je s prva 5000—6000, za Selima I. 10.000, za Sulejmana
 in Selima II. do 15.000, majhino število sicer, a izurjeni, discipli-
 nirani so bili izvrstni in kos kateri koli drugi vojaški četi. Janičarji
 so imeli izpočetka lok s pušico, kratko puško in handžar ali malo
 sekuro ali nož za pasom. V prvi polovici XVI. stoletja je stopila
 mesto loka dolga puška, ki so jo kmalu znali dobro rabiti. Razun
 age in nekterih drugih manjših poveljnikov so bili janičarji pešci.
 Kako to, da so janičarji tako sloveli? Iz njih skrbne izreje za vo-
 jaščino izvira vse to. Najprej so, kakor smo videli, krščanske
 otroke, ta mlada žlahtna drevesca, siloma iztrgali iz domače zemlje
 ter presadili v tuja tla. Vzeli so jim vero, jezik in vsakršen čut,
 ki blaži človeku otroška leta, izbrisali spomin na očetovski dom in
 njegove šege in navade in pretrgali vezi, ki sklepajo tako skriv-
 nostno, tako sladko človeka z milo domovino. S kratka: vse pri-
 rojene npravne občutke so zadušili v mladih krščanskih srcih, da
 jih v novem okrožji spremené za drug, nov poklic. In kaj so
 jim dali za to? Vcepili so jim ono nepogojno, slepo udanost do
 novega gospoda, od kterega so strastno oklenivši se ga pričakovali
 vse, grozno sovraštvo do vsega, kar je bilo krščanskega, živo po-
 korščino do predsednikov, poleg tega pa tudi neko razuzdanost in
 upornost, pred ktero so trepetali ne le njih nasprotniki, ampak
 slednjič tudi celó njihovi gospodarji. V sveti vojski zoper kr-
 šćanstvo, v kterem so bili rojeni, bili so pa kakor besni.

To je storilo, da so bili janičarji, dokler jih je navdajal pravi, prvotni duh, tako silni, skoro da nepremagljivi, da so bili prva podslomba in najkrepkejši steber turškim sultanom. Polagoma je opešala njih sila. Turki so jeli namreč krščanskim staršem podrivati svoje dečke, da so prišli v janičarje, ki so morali biti krščanske korenine. A ti otroci so bili premehkužni. Že pri težkih vajah so marsikteri poginili, v vojski se niso izkazali. Tako je slabela moč slavno znanih janičarskih čet, kolikor manj je bilo med njimi krščanskih in kolikor več turških mladenčev. Naposled se je preživela odgojnica janičarska, ko je bil že poprej, l. 1637. Murad IV. odpravil nečloveško desetino.¹⁾

Turško silno državo so ustanovila tedaj krščanska deca! Žalostna majka! Kdo more sešteti naropane in na omenjeni način izrejene slovenske mladenče, ki so se potem vračali kot ljuti sovragi v domovino, ki je niso spoznali, da so ondi plenili, morili in v sužnost vlekli svoje rojake, morebiti lastne svoje sorodnike! Ni ga poročila o katerem si bodi turškem napadu brez pretresljivega naznanila, koliko tisoč ljudi so odgnali, koliko nedolžnih otročičev so iztrgali slovenskim materam iz naročja! In ta grozna nadloga je leto za letom več nego dve sto let obiskovala uboge slovenske pokrajine! Kako je kopnelo število čvrstih mladenčev, pridnih delalcev, marljivih rokodelcev, da so bile dežele kar prazne in upostošene, da so postale drajna iz raznih krajev prišlim, ki so jih deloma potujčili! V tej krvavi štibri, v hudih davkih, ki so jih morale plačevati naše dežele drugim enako in še več, v potujčenji in v vednih bojih z nevernikom najdeš, blagi čitatelj, razlog, zakaj so Slovenci za drugimi narodi, zlasti za Nemci, zaostali v blagostanju in omiki. In to jim ni v sramoto, temveč v vekovito slavo!

¹⁾ Zinkeisen: Gesch. d. osm. R. III. str. 205—234.

Popravki.

Str. 4. v 10. vrsti od zgoraj mesti Uluresti beri Unresti.

Str. 40. v drugi opombi beri gledé samostanov.

Str. 42. v 4. opazki mesto 1572 beri 1472.

Str. 67. v 11. vrsti od spodaj namesto oklenili beri sklenili.

Str. 105. v 6. vrsti od zgoraj mesto leta beri leta.

IZLOČENO